3186270289

AUGUST ŠENOA.

SABRANE PRIPOVIESTI.

IZDAJE

MATICA HRVATSKA.

SVEZAK PETI.

U ZAGREBU
TISAK DIONIČKE TISKARE
1886.

KARAMFIL SA PJESNIKOVA GROBA

I.

Vani je zima. Sjever sieče nemilo, motajuć krupne pavuljice, po ulicah, snieg do koljena, s krova vise ledene svieće. Kruta i ljuta, prava i zdrava je zima.

Ja sjedim u svojoj sobi sam kraj plamteće peći, sjedim sam i prebirem malu, žutu knjižicu. Malena je al puncata i mojemu srdcu mila. To sieva, to gori, to plamti, gotovo misliš, da plamen iz požutjele artije liže. Deset puta proštio sam te vrstice i opet ih čitam. Tu ima duha, ima srdca. A znate l, tko ju napisa tu malu siroticu? Nesretni »jezični doktor«, kako Kranjci fiškalu vele, nesretni Franjo Prešern. A znate li, čija je bíla? Prešernova. Nu, je l čudo, da mi je mila? Gle, medju žutimi listovi i cvietka! Karamfil je, mislim, il je bar bio. Ubogi cvietak! Kako je stisnut, kako je žut! I nije šala. Dvadeset godina driema u tom papirnatom grobu. Njekad dà, njekad je sjao i cvao. Milota ga je gledati bilo. I ja sam ga vidio. Koli rumen, koli pun, kako se je milo zibao o vjetricu, kako je na njem treptila rosa. Takov bijaše — protekla tomu prošle jeseni dvadeseta godina, — a cvao je u Kranju na Prešernovu grobu. Bože moj! Kako se to mienja u svietu! Dà, i mi smo kao i cvieće: pupolj, cviet, uvelina; — djevojka, žena, baba, da mi prostite. Gledam ga i gledam.

Zimska je noć; oko mene mir, vatra praska, drobni plamečci skakuću po bukovoj kladi, svjetiljka drhće na stolu

preda mnom, iz moje pameti uzvijaju se ugasle, bliede slike, i postaju življe i rastu. I moj karamfil kan da se rumeni, kan da cvatuć diže glavicu, kan da govoriti želi. Govori, cvjetiću, govori, nek te slušaju dobri ljudi! Neće to biti umna priča na tanko predena i fino brušena; bit će to šaka rieči onako bačena u sviet na dobru sreću a iz mladih dana. Šta je, da je, od srdca je. Pa to nije zlo.

Bijah djak, vesela vragolasta krv. Ni biesa se niesam bojao — samo ženskih plašio strahovito, premda su mi pod nosom već cvjetali prvi brčići. Dolazio sam često u družtva. Naša »jeunesse dorée« dizala je visoko svoje makove glave, čevrljajuć o kakvu vis-à-visu s osbiljem, s kakovim diplomati razpravljaju iztočno pitanje; makove glave »pravile su furore«, a ja sam medju tim kvario četvorke ili sam znojeć se sjedio šuteć kraj svoje plesačice kod kotiljona. Poslije se promienilo dakako i to. Briga niesam imao nikakovih, šala puna torba a svojih zlatnih nebih bio prodao ni za carevu krunu. Gradio sam i stihova. Valjda znate, šta je onakav mlad stihotvorac, komu se tlapi prvi put o idealu. Nemislim, da ima smješniji stvor na svietu, što takov mladi vilin sin, koji na rubu svoje školske knjige gradi šepave sonete ili idué ulicom redovito posrne, kadgodj se sastane sa svojim konkretnim idealom, kad se vraća od podnevne mise. Baš takov bio sam i ja; hvala Bogu, te niesam svojih tadanjih pjesničkih plodova tiskati dao. Učenje mi baš nije mnogo muke zadavalo, preskočio bih sve to, štono se veli, skokom. Al govoreći bez obzira na ženske, bijah nemirne upaljive krvi, a duša mi se krilila u sviet — u široki sviet. Oprostite mi te karakteristične opazke sa školske klupe. Niesam već djak, neću ih ni djački pripoviedati, a nije neugodno sjećati se poezije one zlatne dobe života, koja žalibože netraje duže od leptirova vieka, za koje u čovječjem srdcu niču najplemenitiji osjećaji, koji su kod zrelijih ljudi u naše nemedicejsko doba vrlo riedki. Valja mi reći i to, da su te crtice upravo

potrebite za moju nečešljanu priču, koju će možda koji veleučeni sudac in poeticis badava kušat mjeriti svojim teoretičkim rifom. Stvarca napokon nije nego priča »o zabludjeloj ovci.« Naš krivonosi direktor — nos mu je nagibao na lievo — dodje jednog dana obrijan medju nas, bučnu čeljad, koja je brujila u kući na trgu svete Kate, nad kojom je za onda visjęla dvoglava crna ptica, kao nad kakovom trafikom, premda se ondje nije prodavao burmut već svjetska mudrost. Dodje, rekoh, direktor, zažmiri jedan put, nakašlja se dva puta, pljunu tri puta i zabode svoj šiljasti nos visoko u zrak, kao pievac, kad se napije. Valja reći, da nam taj feldbaba germanizacije nije osobito u volji bio, nije toliko radi krivog nosa, već jer je bio po ćudi Torquemada en miniature. Radi njega zamrzio sam bio na pjesme veseljaka Horaca. Krivonosi Torquemada razkrajao nam je plodove toga dvorskoga pjesnika obično po podne za sparnih ljetnih dana, povrativ se nakićen od kakova kanoničkog objeda, te nas se znao namučiti do zla Boga. Jednu jedinu stranu Horaca komentirao nam je potanko: pivnice, boce, zdravice rimske i razne vrsti latinskoga vina. Velezanimiva bijaše njegova razprava o razlici medju falernskom kapljicom i Bukovcem. Premda direktor nije ljubio Hrvate, mililo mu se silno hrvatsko vino, a o starorimskom moštu govorio je tolikom vještinom, kan da je u kolu saturnalske braće pijan skakao po trgovih vječnoga grada. U ostalom jamčio je njegov zoroliki nos za podpunu vještinu u toj grani arkeologije. Nu ovaj put izprieči se direktor kao farnežki Herkul, te stade sipati na naše nemirne glave vreću latinskih poslovica, umiesi njekoliko fraza o veleaustrijskom patriotizmu njekim neobičnim patosom, koji je mnogo naličio na klopotanje žrvnja, a jezgra ciele peroracije bijaše, da su nastali praznici, časovi zlatne djačke slobode. Kad se ciela klasična ceremonija svrši, prebaci naš Cerber skutove svoga kaputa te izidje olimpijskim korakom iz kuće, a za njim provalismo mi — bučna rulja izpod krila

dvoglavog orla, izpod nepomičnih obrva našeg »pastira naroda.« Uzdahnusmo iz dubine naše duše, a ja da dokažem podpunu slobodu, podpuno gospodstvo svoje, prognah starca Omira k Ciklopom, Virgila u Tartar, a svu ostalu znanost za peć. Odlučih poći u sviet. To je svakako velika odluka. Al šta je sviet? U tom se neslažu svi ljudi. Njeki seljak Šestinac reče mi jednom: »Nam izlazi sunce od Zagreba, a zalazi u selu Vrabču. To je naš sviet.« Valjda znate, da čovjeku netreba nego dvie ure, da obidje taj mikrokosmos poštenoga Šestinca. I ja, materin sladki mazunak, imao sam vrlo homeričan pojam o svietu. Niesam dakle pravo znao, kojemu vjetru da povjerim svoja krila. Al pomože prijatelj Albert. Zovem ga tako, jer se i danas drugčije nezove. Liep, zdrav, krepak i bistar mladić. Bijaše srednjeg stasa, pun jakih mišica — za mladih ljeta više muževna lica. Po široku al oštru licu, po jakih ustnicah, po gustih obrvah nad crnima žarkima očima, po bujnoj vrankosi, po strasti i fantaziji poznao si na prvi mah, da nepolazi ni od Hermana ni od Thuznelde.

Albert bijaše porieklom u istinu Slaven — Nehrvat, al birokratsko diete. Vi me razumijete. U njegovoj obitelji govorili su ljudi samo sa služavkom materinjim jezikom, inače uredovnim, da nebude sumnje o panslavizmu. Šta ćete, takvo je bilo vrieme. Mene je jednom krivonosi direktor čitavo izgrdio, našav kod mene »Lazaricu« ćirilicom tiskanu. »Za što si, reče, kvarite oči timi kinezkimi hieroglifi, koji samo rusku propagandu šire?« Dà i Kačićevu pjesmaricu baci njeki Tirolac, ravnatelj njekoga zavoda, u peć, jer je ćirilicom tiskana bila. A Kačić bar nestoji u silabusu. Nu htjedoše nas radikalno utući, da budemo i moralni panduri. To kod nas Hrvata. A molim vas, šta tekar Albert, sin birokrata! Da je Slovenac, mogao si razabrati iz krstnoga lista i, kako spomenuh, iz razgovora s kuharicom. Nije dakle čudo, da je Albert po uputi otca svoga rieč »Austrijanac« sbilja sma-

trao etnografskim pojmom i po tom udesio svoje rodoljubje. Nije mrzio na Slavenstvo, bijaše plemenit mladić, al duh tadanjega vremena stvori od njega »sujet mixte.« Ideje mu se nisu krilile na sjever, na iztok, na jug preko crnožutih medjašnih stupóva, jer je bilo dozvoljeno uvoziti inostranu duševnu robu samo od zapada — iz Germanije. Albert je ćutio doduše, da je i u Hrvatskoj bar na pol kod kuće, al je vazda u desnom žepu nosio Schillera a u lievom Göthe-a, nu nipošto ni Wihelma Tella ni Götza von Berlichingen, jer se je to smatralo u ono doba za »aberratio mentis humanae.« Bijah tada još na pol dječakom, nisam imao oka, koliko ga danas imam, al kad si dozivljem Alberta u pamet, kad razmišljam o njegovoj ćudi, to sada nakon toliko godina uvidjam, kako je nenaravno ciepljenje tudjega duha izvrnulo bilo svu živu, strastnu narav čestitoga slovenskoga mladića. Moj Albert posta sentimentalan, melankoličan, dà »nesretan«; premda o kakvoj nesreći nije imao ni pojma živući uz roditelje bezbrižno i udobno. Bože moj! Kako je gutao Göthe-ova »Werthera« jedan, dva, tri puta. Napokon bijaše uvjeren, da je sâm u istinu drugo živo izdanje »Werthera«. Ni ja nisam bio stao na svoje noge, kako ćete kašnje vidjeti, nu kako sam više epske nego lirske naravi, znao sam se ne jedan put i nasrditi halucinacijam moga Alberta i jednom mu rekoh dosta cinički: »Ta kupi si do biesa kuburu i dotjeraj novoga Werthera do kraja.«

Pod večer nisam s Albertom išao u šetnju, jer mi je pri mjesečini neprestano deklamovao pjesmu »Abendlandschaft« od Mathissona, kojoj bi kadšto dodao »elegiju na ruševinah staroga grada.« Napokon se zakopa i u Lenau-a. Od Werthera posta u jedan put Faust — — — dà od Alberta mal da nije postao Lenau, ne onaj divni Lenau, pun pjesničke sile, već nesretni Lenau u Döblingu, čiju je fantaziju pokrivao crni mrak ludila. Albert nepiše već pjesama, al je imao vrlo živu, žarku fantaziju. Mislim, da je mogao postati pjesnikom.

Njegov Pegaz zapregnut je sada pod prozaička kola. Al onda Lenau. Počeo mi je posve osbiljski govoriti o njekoj neizvjestnoj tjeskobi, o glavobolji, kako se u njegovoj fantaziji slike iz minule dobe miešaju sa sadanjimi; govorio mi je i o tom, kako i pod kojimi uvjeti nastaje ludilo, a ja mu kroz smieh u kratko odvratih: »Amice, negovorimo o postajanju ludila, ti si već i onako čitavo poludio.« Uvriedih ga, al se pomirismo. I božja sreća! Moj se Albert zaljubi, moj Albert ozdravi ponješto. Ideal njegov — dosjetljiva gradska gospodjica — vraćala mu je doduše ljubav, ako se mladenačka igrarija ljubavlju krstiti smije, al je sve njegove pjesničke hiperbole vješto odbijala pecavimi dosjetkami i naravskim onim humorom, koji je našim čistim Hrvaticam prirodjen. S prvine je to sanjara Alberta dakako bolilo, al poslije bijaše presretan na tih pecavicah, jer da iz njih provire Heine-ov sarkastički duh, što je u ostalom posve kriva prispodoba bila. Sad je Albert udario u diple Heine-ove, te stao kopirati »Knjigu pjesama.« Napisa cielu knjigu pjesmica, a to bijaše spasonosan odušak njegovoj »svjetskoj tjeskobi.« Nu kad vam reknem, da je idealu — zvao se je, čini mi se, Zorica — bilo dvadeset godina, a Albertu osamnaest, dapače je još djakom bio, priznat ćete, da je situacija bila nenaravna, i da liek nije mogao biti trajan. Albertov ideal nije dakle povriedio pristojnosti, kad je sliedeći račun cieloga svieta, jedne pokladne nedjelje sio pod viencem u kočiju, te se povezo u crkvu svetoga Marka, da postane nerazdruživom drugaricom vriednoga muža.

Albert dakako nije mogao shvatiti te posve zdrave logike, te je tragičnim patosom poput Otela uzkliknuo: »Izdajstvo!« Još jednom u večer podje pod prozore nevjernice, da bar za bielimi zastori vidi još jednom crnu silhouetu nevjernice, al ideal nije imao kad pokazati se, i drugoga dana dobi moj Albert gradskom poštom sve svoje Heineove imitacije uz učtivu opazku, »da će njegov razbor (ta rieč bijaše pogrješna)

uvidjeti, da udata gospodja nikako nemože čuvati rukopisa drugoga muža. U ostalom da ga uvjerava o iskrenom prijateljstvu itd.«

To je bilo na početku praznika.

»Prijateljstvo!« nasmija se Albert gorko, sgnječiv pisamce, »ta je rieč liep sjajan cviet, u kojem se krije otrov nevjere. Kolika ironija! Prijatelju,« nastavi očajnik osbiljno, »nemogu da dišem taj zrak, gdje diše izdaja. Ja idem u čistu djevičansku narav, u kranjske divne gore, da si ondje izkalim srdce. Podji i ti. Hoćeš li?«

»Hoću,« odvratih, i tu počinje priča »zabludjele ovce.«

Prije nego vam stanem pričati o našoj mladenačkoj Odiseji, dozvolite mi, da vam predstavim i drugoga junaka ove pričice, to jest — sebe. Nebudi vam za to žao. Znam, da je ponješto bezobrazno, premda je to u mnogih pisaca i učenjaka ušlo u običaj. Nu moj grieh nije vam tolik. Negoni me na to taština ili slavičnost, već je to iskrena izpovied mojega srdca, a gdje je moje srdce, tu moram biti i ja. Pa neću ni mnogo rieči trošiti. Definicija moje smjerne osobe je: Z a g r e b a č k i sin. Vi shvaćate po prilici tu rieč, kad znate, što je Zagreb. Kad vam velim zagrebački sin, morate si nehotice nješta blieda ili nješta šarena dozivati u pamet ili kako Francezi vele: »sujet indecis«. Zagrebačka djeca bijahu za onda i kod kuće tudjim duhom odgojena: mali Zvonimirčići i Dušančići, male Zorice i Zlatice njemčukale su strahovito — pa onda još i njemačke škole, gdje smo imali posvema zamieniti hrvatsku svoju kožu kosmopolitičkim frakom. I ja bijah takov zagrebački Švabčić. Zarana poznavao sam Schillera, Zschokkea, Bürgera, znao sam dječakom ukrasti svojoj majci Bulwera, Dickensa, Viktora Huga; »Rienci«, »Pikvikeri«, »Notre dame de Paris« bijahu mi već u 10 godini dobri znanci, premda ih nisam pravo razumio, al kad prvi put dočuh u 14 godini ime »Gundulić,« pomislih, da je to možebit njekakov hajdučki harambaša. Razljutih se, zastidih

se, da o tom ništa neznam. Hrvatski sam umio, al kao kakova piljarica. Na sreću dobismo profesora, primorca Hrvata. Taj čovjek kan da je bio saliven od mjeda. Kaplju po kaplju čiste hrvaštine ulievao je u našu dušu, makar se krivonosi direktor praćkao, kako mu drago. Bijah spašen — na pol spašen, jer su gotovo svi ljudi kod nas mislili, da smo definitivno propali. Takva mlada trska o vjetru bijah dakle, kad se pod jesen dadoh na put u kranjske gore sa svojim prijateljem Albertom. Da bude romantika podpuna, nabavismo si i romantičko odielo. Haljinu od ruskoga platna, oko pojasa širok remen, visoke čizme, čuturu, valensteinski širok šešir, gunj, drenovaču i telećak od crne kože. U taj telećak bio sam stavio nješto biele rubenine, kefu i Schillerove pjesme. Puni nestalnih nada i željni pustolovina prodjosmo s osobitim ponosom njekog večera kraj crnožute mitnice kod Črnomeraca iz bielog Zagreba u bieli sviet.

Naš ponos bijaše samo jednom živo uvriedjen u štajerskom mjestu Brežcih. Ponosite glave stupismo u brežačku krčmu i prošavši kroz seljačku sobu, krenusmo u drugu gospodsku, al se na pragu izprieči pred nama kršna Slovenka konobarica te nam vrlo ujedljivo doviknu: »Tista pa je hiža za gospodje« (ta je soba za gospodu). Nije nikakvo čudo, da nam je od gnjeva skočila krv u mlada lica, jer se mi pjesnički racmančići smatrasmo nječim višim, nego li su obični samrtni ljudi, a evo nas Mica držala za »profanum vulgus.« Poslije razumjesmo, da su nas njeki držali za Garibaldince, drugi za putujuće kalfe, i tako se prevarismo radi silnog dojma našeg romantičkog odiela. Stisnuv medju tim zube i gurnuv Micu vrlo nježno u rebra, odvratih joj posve lakonički: »I mi smo gospodje,« te tako provalismo u zaklonište brežačke aristokracije. Za jednim stolom sjedjaše pet individua, srčući gradačko pivo Ponajznatnija osoba medju njima bijaše trbušasta, ćelava ljudesina, velikih mutnih očiju. Na krupnom nosu sjedjahu očale, brada bijaše utisnuta u ovratnik, a na šiji

motala mu se austrijska činovnička kapa. »Gospodin kotarski predstojnik,« govorahu mu drugi, previjajuć se amo i tamo. Dakle njemačko birokratičko klupko. Nemili pozdrav na pragu probudi u nas njeku žicu opozicije, te odlučismo samo hrvatski govoriti. U prvi mah ošinu nas »Bezirksvorstand« glupim okom i podignu svoj nos, kao da je naše prisutstvo okužilo zrak. Konverzacija birokrata zape jedan časak, nu kad se bez obzira ponamjestismo skinuv svoje telećake, kad počesmo piti najbolje vino i jesti frigane piliće, stisnuše birokrati glave, vireći izpod oka na nas i šapćuć, a kad u svoj hrvatski razgovor umiešasmo fraze, kao »konštitucija,« »Garibaldi,« »Napoleon,« porumeni »Bezirksvorstand« poput purana, poče težko disati kao parostroj, plati svoju čašu piva, te izšeta jarostno, a za njim ciela četa. Tako izkadismo brežačku aristokraciju; moj Albert izkapi u slavu te pobjede čašu lutemberžkog vina, a ja se veselih od srdca, jer se u toj Leti utopila i zadnja uspomena izgubljenog ideala.

Neću da vam dosadim opisujuć naš daljnji put. Ljudski izmučeni stigosmo u kuću Albertovih rodjaka — u Kranj. Ja kan da sam se bio preselio u drugi sviet — u raj. Preda mnom puče sva divota kranjskoga gorja, svi oni strmi vrhovi, osuti tamnom jelovinom, svi hladoviti klanci, pjeneći se potoci, svietlozeleni proplanci, drobne crkvice na vrh brda — a k tomu na brežuljku to staro — staračko mjestance. Tu se još viju pod mahom ostanci staroga gradskoga zida, ondje se penje pod oblake na pećini sivi propukli toranj, gdje su njekad mučili vještice, tu stara gradina davnih kranjskih vojvoda, ondje starinska gotska crkva, puna kamenih vitezova i zmajeva. Pa kad u večer pada rumen na gorske vrhove, kad na daleko čuješ, kako pokuckavaju srebroglasna zvona! Nikad nezaboravih jednog prizora — večernice. Već se je mračilo; pod mrkimi svodovi gotske crkve drhtahu svieće, orgulje brujile čudnovato kao grom, širom crkve klečahu seljakinje. Izpod biele peče rumenilo im se puno plemenito

lice, pri žaru svieća ljeskahu im se crne velike oči, a iz grla im se orila starinska slovenska pjesma. Toga sklada, toli nježna, priprosta al i uzvišena suglasja nečuh nikad u svom životu. Stisnut u kutu, gledah taj narod, slušah taj piev i duša mi se duboko potrese. Kad sam iza toga stao čitati Schillera, činio mi se posve drugčijim. Sve razmišljah i razmišljah, dok se napokon neupitah: Je li Schiller za to gorensko podnebje? Nisam pravo znao odgovoriti na to pitanje, al skoro nadjoh taj odgovor.

Kuća Albertovih rodjaka zvaše se »Stara pošta« — a u istinu je gostiona. Gospodar nas dočeka ljubezno, gospodarica, žena mu, namjesti nas, kao da smo joj sinovi od srdca. Vele se začudih nječemu. U Albertovoj kući u Zagrebu nisi čuo nego njemački, kod ujaka mu u »staroj pošti« ni njemačke besjedice — sve slovenski; — morali smo tako i ja i moj Albert.

Ujak bijaše čovjek nestar, jak, ali njeka bolest mu ubijala život. Nu nikad nebi pokazao svoje muke, vazda šaleći se, veseleći se. Žena mu je malo kroz dan govorila s nama i s gospodom, radeći junački po gospodarstvu, da je bila milota gledati ju, kako zasukanih rukava vlada po dvoru. Ti ljudi, dosta imućni, niesu imali od srdca poroda, ali su bili uzeli u kuću djevojku, daljnju ženinu rodjakinju, na pol seljakinju, njegdje od koruške medje. Neznam pravo, kako da vam ju opišem. Jeste li vidjeli rosu na listu, pticu na živici, rumenu jabuku na tananoj grančici — takova bijaše Neža. Nebijaše varoško diete, kako vam rekoh, al kako je sitno koracala; kako se nježno ponašala, ručicama mahala a drobna usta na smieh skupljala, bijaše toli nježna, toli fina, toli tankoćudna, da si nehotice pomisliti morao: Nije li to djevojče uteklo iz kakova salona, nije li se za šalu mlada preobukla u seljačke svite kao što »Marta«? A opet ni sjenke koketerije — prava zdrava, čista, nedodirnuta narav, cvietak, kako je ga sred polja zasadio Bog bez pričine ljudske. Bijaše

crnka, malešna, drobna, puna, al brza ko vjeverica, pecava ko trn, nježna ko hladak, a kad bi se od srdca nasmijala, kan da su se s gore svi srebrni zvončići ozivali. Više puta promatrao sam to dražestno lice. Bijaše dugoljasto, slovensko, čisto bez piknjice, rumeno i bielo, ružica na sniegu, puno ko dva vanjkušca na božjem oltaru. Obrvice crne, tanane, ravne, pri kraju zavinute, usta — puna malina, palac široka, a crne oči, oh te oči kao u ptice, nestašne mile pjevačice. Djevojka je govorila brzo, hrlo — već kao Kranjice, nije umjela ni tri rieči njemački, a kad se je govorilo pred njom tim tudjim jezikom, gledala je u zemlju, gladila je rukom svilenu pregaču. Ljudi vele, da ima čovječje oko najčarobniju moć — ja velim, da ima i čovječje grlo, bar njezino je imalo; kad bi ona zapjevala, kad bih ja stisnuo oči, srdce pucaj, glavo poludi! Nu šta tu i ronim u davno maštanje, a vam na dosadu. Ja sam skakao po grmlju i kršju, a moj Albert dosjeti se opet, da je u Zagrebu izgubio ideal, pa skreše čislo suznih njemačkih elegija. Kad je ovakovu lamentaciju izprešao bio iz tintarnice, znao me je pozvati u vrt za kućom. Ja bi legao u zelenu travu potrbuške i pušio kratku lulicu, Albert sjedeći preda mnom deklamovao je tragičnim patosom njemačku elegiju, mašuć rukama, dok ga iza ružičnoga grma nezakrči milozvučan smieh, a nad ruže se izvi Nežina glava.

»Joj,« nasmija se djevojka, »kako Albert liepo njemački prodekuje, šteta da neide za popa u Kočevje!«

Albert se je takvom prilikom dakako silno razljutio.

»Šteta, što je toli liepa djevojka personificirana proza,« znao mi je reći, a ja mu odgovorih:

»Brate moj! Ta proza ima u sebi više prave poezije, nego li tvoj patos.«

Jednom sjedjasmo u vrtu za večerom, gospodar, gospodarica, Neža, Albert i ja. Bila je baš liepa mjesečina. Zlatno svjetlo prodiralo je kroz vinovo lišće sjenice, gdje smo na panjevih za dugim stolom sjedili. Nikad nezaboravih toga

časa. Albert bijaše van reda ozbiljan, ljut i odbijao je dimove svoje smotke s njekom bjesnoćom prema mjesecu Šutili smo.

»Šta je, Alberte?« zapita kroz smieh gospodarica, »ti nejedeš, nepiješ, a kako silno dimiš, kan da si ljut.«

»Ništa, ujno,« odvrati Albert.

»Nepretvaraj se,« reče Neža ponješto razdražena, »na mene se srdiš, je l?«

»Za što biesa?« nasmjehnu se gospodar motajuć palce.

»Tako je bilo,« nastavi Neža jasnim glasom i oko joj sinu; »jutros dodjoh u vrt, da izvadim povrtnice za objed. Na jedan put začujem njekakvu prodiku. Zavučem se za grm, pogledam. Bože moj! Čudna li čuda! Ovaj gospodin Hrvat leži u travi na trbuhu pa puši, a Albert sjedi, vrti glavom, okreće oči, maše rukama, uzdiše i govori njekakvu švabsku litaniju. Stisnula sam dušu, ali badava, udarila sam u grohot i rekla Albertu, da bi bio dobar za fajmoštra (župnika) u Kočevju. Je l tako, gospodine Hrvate?« okrenu se djevojka plamena lica k meni.

»Jest,« odgovorih.

»Ti si mi se narugala, ti si me uvriedila,« odsieče Albert.

»Bog i duša nisam, Alberte,« reče dobroćudno djevojka; »i ako sam te nehotice dirnula u srdce, podaj mi ruku, oprosti! Nije od zla srdca. Šta ćeš? Mi smo ovdje slovenski ljudi, priprosta krv, mi te gospodske njemštine nerazumijemo. Pa kad si tako vikao i mahao, kad si nerazumljive rieči govorio, kao kad pop govori svoj »dominus vobiscum,« bio si smiešan, oprosti, veoma smiešan. I nisam se mogla spregnuti, nisam, srdce mi nije dalo.«

»Pa dà,« puhnu Albert jarostan, »ti neznaš nego kranjski, ti neznaš, šta je poezija.«

Porumenivši skoči djevojka na noge, pohiti u kuću i povrati se za čas medju nas, noseći malenu knjigu.

»Da neznam, šta je poezija?« progovori Neža razdraženim

glasom, »nà čitajte,« nastavi pruživši mi otvorenu knjigu, »čitajte Vi, gospodine Hrvate, ja znam tu knjigu na pamet od prvog do zadnjeg pismena. Recite Vi, znam li za poeziju.«

Uzev knjigu, pročitah Albertu glasno naslov:

»Poezije doktora Franceta Prešerna. V Ljubljani. Pri A. Giontiniu 1847.«

Zašutismo Albert i ja. On od stida poniknu nikom, a ja pogledah u čudu djevojku, koja je osovljene glave za stolom pred nama stajala o mjesečini.

»To,« reče djevojka stavivši ruku na srdce, »to razumijem, to osjećam; za tvoje njemške litanije nemarim.«

»No pa ded, Nežo,« nasmjehnu se gospodarica, »kad ti to na pamet znaš, zapjevaj jednu Prešernovu.«

»Za što ne,« odvrati Neža prostodušno, »ma se Albert i srdio,« i jasnim, milim skladnim glasom ozivala se s malenih ustnica pjesmica:

„Luna sije,
Kladvo bije,
Trudne pozne ure že;
Pred neznane,
Srčne rane
Meni spati nepuste."

Oko sievaše djevojci čudnovato, grudi joj se nadimahu silno, ja gledah, gledah i prišapnuh Albertu:

»Brate moj, to podnebje nije za Schillera.«

Od onog dana buljio je moj Albert čudnovato u zemlju; dim iz njegove smotke povlačio se melankolički po zemlji kao magla po nejasnoj jesenskoj krajini. Duša mi zadrhta, jer sam i opet u njegovih sumornih crtah opazio melankoliju Lenau-ova Fausta. Neznam, šta li je kuhalo na dnu njegove sentimentalne duše, al svakako se je pripravljao njekakav dramatičan prekret, komu bijaše povodom Prešernova serenada o mjesečini, koja je lepršala iz djevičanskih ustiju nečuvenim dosle miljem. Premda je ta psiholožka zagonetka

vrlo zanimiva i možda dosta pojmiva bila, to opet nisam imao kada odgonenuti ju, jer su se i u mojem srdcu komešali osjećaji kao »infuzorije« u kapljici vode. Mojim očima nametao se je neprestance nenadani »clair-obscur« posljednje noći u vrtu. Snivao sam pače o tom. Vidio sam fine crte djevičanskoga tiela poput crne silhouete, a za njom jasnu mjesečinu, kako srebrolika drhće na vinovu lišću — pa onda je dieva krenula glavom — sad vidjeh fini profil, iskre noćnoga svjetlila u njezinu oku — i opet slušah Prešernovu pjesmu: — bilo mi je, da mi srdce kuca o prsa, kao kad »kladivo« sa tornja starinske crkve javlja pônoć — a u to tajno čarobito doba sjevnu djevojka bajnim svjetlom poput vile i svi slavulji po ružinih grmovih, po zelenih lugovih razastrieše krioca sred tihe sjajne noći, svi slavulji zapjevnuše za djevojkom u sladak, omamljiv glas: »Luna sije, kladvo bije.« I srdcu bi tužno i srdce bi težko, i srdcu bi milo i srdcu bi voljko, srdce se je topilo ko gruda sniega o proljetnjem suncu. Bio sam u školi načuhnuo, da su stari Slaveni imali vila. Od one noći vjerovao sam, da ih ima i u naše doba, ako i niesu zlatokose, pletikose. Nu Albertu nepisnuh, kako vjerujem u vile, kako čuh, da slavulji i o pônoći pjevaju, al ga i neupitah, za što dim njegove smotke melankolički puzi po tlih.

»Nežice,« rekoh joj jednog jutra poslije kave, »posudite mi svoje »poezije«, rad sam ih čitati.«

»Ta hoću drage volje,« nasmjehnu se mlada, »nu svakako mi ih morate vratiti, jer je to svetinja, to jest meni, gospodine Hrvate,« doda stisnuv lopovski male ustnice; »neznam, hoće li to za Vas biti, za mladu varošku gospodu. Nije svakomu svaka jabuka sladka, ta Vi me razumijete, ja sam samo Kranjica, to Vam je samo kranjska poezija, koja se pjeva, kao što ševe pjevaju, koja se nepropovieda, kao što njemški popovi prodiču.« Djevojka je govorila zadnje rieči kimajući glavicom kroz ujedljiv al čaroban posmjeh lagano i

lagano, kao da je svakom riečcom njekoga ubosti htjela. Moj Albert poniknu »secundum ordinem« nikom, uhvati se za nos, kao da je u njem osa ostavila svoj pecavi žalac, na što će mu Nežica opet tobož ozbiljno doviknuti:

»Alberte, Alberte! lice ti je njekako kiselo. Znam, šta je, oprosti. Metnula sam ti premalo sladora u kavu, je l?«

Porumeniv dignu se moj pobratim, izleti na vrt, gdje je medju grmljem groždjica složenih s traga ruku i uzdignute glave, šetao dvadeset puta amo i tamo i to korakom heroičkim, patetičkim, kao kakov junak Schillerove drame po drvenih daskah pozorišta. Ako nije bio Etna, Heklom je svakako moj prijatelj Albert postati htio. Ja niesam išao ni malo za Albertovim tragom. Zavukoh se u kut pod staru lipu i sjedeć na mahovini učio sam pobožno Prešernove pjesme, kao djevojka, kad kradomce čita prvo ljubavno pisamce, kao diete, kad guta iz knjige čarobne pričice. Bog zna, šta je to bilo; u mojoj duši počelo se miešati. Malo po malo spuštala se u moje srdce na laganih krilih melodičnog slovenskog jezika čudna ona melankolija, koja prodrhtava Prešernove stihove; premda zelen mladić shvatio sam u sebe svu onu duboku tugu Prešernova srdca, sve žalobite glasove izgubljenog mu nesretnog života. Bilo mi je, kan da tu sve ptice pjevaju po Prešernovoj melodiji, kan da se iz drhćućeg lišća oziva njegova tjeskoba, kan da sva gorska zvona kucaju po njegovoj noti, kan da po zelenih gorah visi sto harfa Eolovih a po njihovih žicah da struje divni glasovi: »Oproštaja mladosti«. Često bi se zaustavila moja duša na kojoj misli, na kojoj slici pjesnikovoj kao što leptir na sjajnu, mirisavu cvietu, i zanesoh se u nove misli i gledah tu divnu, zelenu goru, to vedro i jasno nebo. Neznam, šta mi je bilo. Iz Prešernove knjige nicahu čudni, neveseli osjećaji, al žarki kao što sunce na nebu, al duboki kao što gorska česma. U jedan put se stvori domaćica preda mnom. Smiešeći se upita me:

»A šta Vi tu radite, gospodine Hrvate? Da je noć, rekla bih, da brojite zviezde.«

»Čitam Prešerna, gospodjo.«

»A Prešerna! Je l Vam ga Nežica dala?«

»Jest.«

»Nieste ga prije poznavali?«

»Po imenu samo.«

»Kako Vam se mili? Liepe pjesme, je l? Neža ih se nemože dosta načitati.«

»Liepe, divne doista, al tužne iz tužna srdca.«

»Da, pravo rekoste, iz tužna srdca. Tužan, nesretan bijaše taj naš nesretni »jezični doktor«.

»Vi ste ga dobro poznavali?«

»Kako niesam. Koliko je vremena probavio u našoj kući!«

»O kazujte mi štogodj o njem. Kako pročitah njegove »poezije«, čudan sam o njem štogodj saznati.«

»Hoću drage volje,« reče dobra gospodja, sjednuvši do mene, »al mnogo nećete saznati, možda baš najmanje onoga, što tražite, jer ja sam ženska priprosta, pa kazujem samo ono, što sam vidjela. Dà, naš Francè, nitko mu nebi bio rekao, da toli liepe stihove piše — bar za nas liepe, jer ih razumijemo, pa se primaju srdca. Prešern malo je mario za svoje odielo. Hodao je kojekako. Ne jedan put ukorila sam ga za to ljudski, al on slegnu ramenima. Nije se on puno brinuo, što se o njem govori. Poniknute glave, buljeć preda se, znao je za čašom vina sjediti čitave ure. Kadšto bi izvadio iz džepa dugog si kaputa krpicu papira pa našarao štogodj, valjda kakov stih. A dobar bijaše, predobar, kao diete, al čudan kao mjesečnjak; te njegove velike oči gledale su plaho u sviet, nigdje, nigdje si nije znao naći pravoga kuta, nikad nije znao, kamo bi se djeo. Kadkad bi mi znao pročitati koju pjesmu, ali je malo o njih govorio. Kad bi ga tko pohvalio, nasmjehnuo bi se. Bijaše vele zamišljen kao svi ljudi, kojim je puna glava; malo kada pokazivaše lice veselo. A

šta je to bilo? Pekla ga je rana, stara duboka rana. Ženska bijaše tomu kriva. Čovjek, koji vazda po zviezdah žive, vidi na zemlji svagdje zviezde, a učena glava najprije će poluditi. I Prešerna je ženska na to spravila, ona je kriva, da niesmo od njega vidjeli vesela lica. Zvala se je Julija P.... no valjda ste joj ime čitali na početku njegovih malih pjesama. Ljepota, mislite? Ni po što. Čisto obično lice, ali Prešernu je upalila moždjane. E svaki čovjek ima svoje oči, pa vidi cekin, gdje neraste neg svietli grošić. Prešern se utopio dovrh glave u njezine oči, a ona se udala za njekakvog gospodina od ureda. Sada, čini mi se, žive u Novom Mjestu. I nije moglo drugčije biti. Ona gospodjica, fina gospodska kći, lutka. Nije nego njemački brbljati htjela, — a Prešern je bio Kranjac, tvrd Kranjac. Kranjske pjesme od kranjskog doktora, to je za našu gospodu gotova sramota — bar smiešno. Udala se dakle. Briga nju za Francetove vigilije. To ga je ujelo za srdce, od te rane nije se izliečio sav svoj život. I meni je o njoj govorio; tješila sam ga, badava. Govorio je osobito, kad ga je vince nješto ugrijalo bilo. Zvao me je majkom, premda mi nebi bio mogao biti sinom; slušao me više puta kao krotko janje, al kadkad bijaše divlji, bijaše mrk. Jednom mal da nije bilo nesreće. Sjedio je mirno, posve mirno, pa pio. Ja izidjem po poslu na dvorište, al u jedan put eto cike i vike iz kuhinje. Pohitim, da vidim, šta je. Djevojke bliede ko krpe lomile rukama. Moj »jezični doktor« objesio se na onom velikom željeznom klinu, koji je u kuhinji zabit nad pećnimi vratci. Za što, Bog zna. I niesam mnogo mozgala, već brže bolje uže prerezala. Tako ga spasismo. Nikad ga nisam za to pitala, nit mi je on govorio o tom. Malo s kim se je družio, samo s malim crnim postolarom, koji i sad dolazi više puta ovamo piti. Možda ste ga vidjeli. Bilo je kao da se je na njegovu glavu spustila tuga, kao crna mrtvačka koprena. Malo vremena pred smrt izvadi, sjedeć za mojim stolom, iz džepa knjigu — onu istu knjigu, što sad u ruku

držite — svoje pjesme. Dade mi ih, veleć, da drugog šta pametnijeg neima, nek si to čuvam za uspomenu. I umre. Poslije je Neža došla u našu kuću i prekapajuć moje stvari izniela Prešernovu uspomenu. Pa ju neda iz ruku. I ona je takova glava, koja se brzo upali — vruća krv, i umije liepo i skladno pjevati. Dà, govorite joj šta na »doktora«, prekipjet će. Već je takva narav. Kako li se je srdila, kad sam joj pričala, da Julija nije htjela toga čovjeka. A gdje joj je duša bila, viknu srdito, da nije pošla za muža, koji zna takve liepe pjesmice skladati, da te odmah uhvati za srdce. Da je Prešern danas živ, pa i star bio, nebih se dugo premišljala, već ni pet ni šest za njega, ako bi njegova dobra volja bila. Da je Kranjac bio! Bože moj, znala je reći, ta i Kranjci su ljudi, pa svaki gudi, kako mu je gospod Bog sagradio gusle. To nije nikakva sramota. A molim Vas, draga tetko, šta su te naše ljubljanske frajlice? Kad počnu njemški gukati i pjevati, odmah im se pozna, da im ta francuština nije jeziku prirasla. Čula sam ih ja, pa ako i neumijem njemački, ipak mi je to čudno klopotalo. Nu — neka, tetko, neka ih voda nosi, ja neidem nikad u njihovu kumpaniju, nit ću ikad ljubljanskom frajlicom biti, i dadne li mi dobri Bog muža, neće me povesti k oltaru nego pod velikom zlatnom kapom, koju mi je namrla pokojna baba. Tako Vam se razsrdila Neža na ljubljanske frajlice radi doktora Prešerna, komu i sad grob liepim cviećem kiti. Recite joj, neka Vas povede na njegov grob; sigurno ćete čuti ljudsku litaniju. Alberta je već i onako dva tri puta pošteno ošinula.«

Jednostavna pripoviest domaćice o pokojnom pjesniku dirnu me čudnovato. Sad sam razumio te žarke i žalobite izljeve njegove razjadjene duše, onu mrku sjenu, koja pada na nizove sjajnih njegovih stihova. Nebijaše to nikakova maglovita »svjetska bol«, koja nam cieli sviet prikazuje samo s crne strane, nikakovo hinjeno jadikovanje; u te pjesme složio je Prešern sve svoje osjećaje slovom priprostim al

divnim. Pelin je to, iznikao na gorenskom tlu, a ona gospoda komentatori, koji Prešerna uzporedjuju sa Schillerom, varaju se kruto. To su dva posve različita čovjeka, pa ako se Francè zanese u živo Petrarkino mjerilo, ako svoje sjajne misli i okiva verigami arabskih gazela — opet je tvrd Kranjac — Slaven od glave do pete. Tumač gorenske gostioničarke bijaše mi u istinu sto puta draži neg Bog zna kakovo dosjetljivo razmatranje učenih komentatora. A ta knjiga bijaše njegova, upravo njegova. Držeć ju rukama, oćutih, kao da mi munjevna struja proliće žilami, kan da držim njekakve svete moći.

Pohitih k Albertu, dokazah mu cielu priču, i premda ga je njeka zagonetna zlovoljica hvatala, opet stade slušati sve pomnije, i kako sam nesretnu romantičku ljubav mnogo življe izkitio, nego li dobra domaćica, planu Albert u jedan put, te se i on svom dušom posveti Prešernu. Već sam spomenuo, da je Albert vrlo plemenita duša. Žalost zavrgnutog nesretnoga pjesnika primi se i njegova srdca. Možda s velike strane za to, jer je mladić i o sebi uvjeren bio, da ga je sramotno izdao njegov zagrebački ideal. Al nije ga samo ta umišljena analogija dirnula. Za što je bio Prešern nesretan do groba, za što ga je djevojka nemilo odbila? Jer je bio Kranjac, jer je bio Slovenac, sin pogaženog naroda, na koji su tudjinski velikani prezirno gledali, komu su se vlastiti odmetnici rugali; jer nije htio napustiti majčina mlieka, jer je odjenuo divne svoje misli u rieči kršne Samove unučadi. Nije li to i grieha i smieha vriedno? Kranjski pjevati! Nije li to prosto i ludo? Više puta znao sam Albertu govoriti, da on Niemac nije, da niesam ni ja, da opet nebi glavna naša briga biti morala veličanje tudjega, premda velikog naroda, da i manji narodi imaju pravo pristupiti u svjetsko kolo. Al vazda bi se Albert gorko nasmjehnuo, vazda mi odvratio: »Dà, plemenito je to — al šta ćeš, tu neima lieka. Sudbina poviesti je nemila, ona nas je odsudila. Od kakve bi koristi

bila takova termopilska bitka? Poklonimo se sudbini, grijmo se o slavi Schillera i Göthe-a, kad neimamo vlastitih sunaca.« Nu sada već nije govorio tako. Zavrgnut, prezren, nesretan, jer je Kranjac, jer je Slaven! To ga je dirnulo, preporodilo. Mladić planu živim plamenom. »Šta«, reče gnjevno sgrčiv pest, »komu je Bog dao povlast, da me gazi, da me prezire, jer sam Kranjac? Tko ima pravo zahtievati od mene, da budem ja nesretan, samo da on sretnim biti može? Jesu li narodi divlja zvjerad, koja se medju sobom jede? Za što mogu postati uzvišenim samo uz uvjet, da se odreknem svoje krvi, svoga materinjega mlieka, svoje naravi, svog imena?« I zamisli se, al brzo na novo planu: »Dà pobratime, pravo si govorio, čast i slava svakoj velikoj ideji, svakomu vrlomu narodu, al ta veličina i slava nesmije od mene tražiti, da budem izdajicom, da griešim proti naravi, nikad! Preziru Kranjce; i ja sam Kranjac — slovenska krv, al upravo jer Kranjce preziru, hoću da budem tvrd i čist Kranjac, ko što je Prešern bio. Vi ste Hrvati sretniji. Vam niesu kronike prošlosti spalili kao nam, vi nieste samo privezani uz ralo i plug. Al i vi ste prezreni, barbari pred svietom. Mi tudji težaci, vi tudji panduri, mi i vi slavenska krv.«

»Al to neka nebude više!« kliknuh uhvativ Alberta za ruku.

»Ne, nesmije,« odvrati stisnuv mi desnicu, »budimo ono, što jesmo, za što nas je Bog stvorio. Stid me je, da je to prije drugčije biti moglo. Ta jesmo li gori od drugih? Nije li naša glava bistra ko što u drugih, je li naše srdce manje žarko, no u drugih? Dà, makar i bila termopilska bitka, slavna je, muževna je. A neima li nas više od šake? Bio sam dječak, pravi dječak a nebih nikad zaslužio zvati se mužem, da sam se iznevjerio svomu korienu, jer je to malodušnost i kukavština.«

Zagrlismo se i naše pobratimstvo bude življe, jače, nego li je dosele bilo. Od onoga dana čitasmo pomno Prešernove poezije. Neznam, jesu li vam te pričice djačkoga čuvstvo-

vanja mile, ali vjerujte mi, da su istinite, da mi osobito, sveto, neopisivo čuvstvo grije dušu, kadgodj se sjetim tih časova u kranjskom gorju. Nikad neću zaboraviti, da me je poezija privela k istini, povratila naravi. Zaneseni bludjasmo po romantičnoj okolici snujući pjesme, kujući stihove a vazda noseći sa sobom Prešerna. Povrativši se jednog dana od takove vilinske ekspedicije do »stare pošte«, namjerismo se na kućnom pragu na domaćicu, a ona mi pokaza odmah prstom čovjeka, što je sjedio pod vratima, i reče:

»Gospodine Hrvate! Želite li se upoznati s Prešernovim drugom, s postolarom? Eno Vam ga!«

Krenuh glavom. Za stolom sjedjaše vrlo malen čovječac, pudupiruć laktima lice, gledjuć u bočicu prosta vina, koja je pred njim stojala. Bijaše to dosta čudan svat. Na malenoj glavi stršila mu je u vis crna kosa poput bodljike, ter se spuštala na nizko široko čelo. Lice mu bijaše crveno, kratko, stisnuto, obrijano, nos malen i šiljast pokazivao je osobitu razdraživost, a nad kratkom šiljastom bradom bijahu stisnute široke, tanke al vragometne ustne. Na lievom uhu visio je malomu postolaru srebren obod u spodobi crnačke glave. Sjedosmo do njega, a on promjeriv nas od glave do pete malima crnima očima, nepisnu. Dadosmo donieti oku najboljeg vina. Natočih mu, al me čovječac čudno pogleda. Prista napokon uz nas, »da nas neuvriedi.« Navrnuh govor na »jezičnog doktora«. Sad se je topio led. Čovječac je lievao čašu sa čašom u se, počeo strieljati očima poput mačka i lupati šakom po stolu.

»Prešerna da l sam poznavo? I kako! Ovako smo sjedili zajedno i pili. »Pri mojoj duši« — učen gospodin, puna glava, kô puna vreća. Tomu je išlo sve ko iz rukava. Bog ga utješio! Bio je nesretan, vazda bi glavu objesio. Al dobar, Bože moj, dobar. Ja sam mu šivao čizme. Pa nije bio ohol, kao druga gospoda, a pametniji nego druga gospoda — prazne makovice, s dopuštenjem. Nije se stidio govoriti s majstorom

ili seljakom, nije se stidio kranjski govoriti. Pa je stihove pravio, kranjske stihove, da ih bar naša duša razumije. I kako se to pjeva, pjeva kao pri večernici pobožno i sladko. Pričaju, da je mnogo toga na smrtnoj postelji spalio. Šteta! Vele, da su to bile djavolske priče. Nevjerujem. Kako bi takva dobra duša« — postolar umuknu, iztrusi čašu. Za tim dignu bodljikavu glavu, porumeni jače, izvrnu oči i poče, upajuć šakom i mašuć glavom, pjevati promuklim, hrapavim glasom:

„Luna sije,
Kladvo bije,
Trudne pozne ure že.“

Sjetih se napokon i pjesnikova groba, za koji mi je bila domaćica govorila.

»Nežice,« rekoh jednom pri objedu djevojci, »gospa tetka Vaša uputi me na Vas. Povedite mene i Alberta na Prešernov grob. Hoćete li?«

»Drage volje,« odvrati mlada, »kadgodj želite.«

»Kad je vas volja.«

»Sve jedno. Odmah danas.«

»Pa dobro. Danas.«

Bilo je po podne. Ljepšeg, jasnijeg dana niesi vidio. Visoke gore izticale se oštro pod plavetno, jasno nebo. Sunce je igralo čudesno na tamno zelenoj jelovini. Gora je sievala, kao da su ju vile preplele mrežom zlatnih niti. Svietli pašnjaci po brežuljcih prostirahu se poput svilenih sagova i drvene kućarice po vršcih provirivahu zadovoljna lica u sviet. Čudno je drhtalo svjetlo po sivom kamenju kraj potoka i na mahovitih zidinah staroga tornja. Sve je toli mirno, toli voljko bilo, da je duši čisto godilo prolaziti tim vedrim, ožarenim krajem. Podjosmo na groblje. Nebih vam ga znao dobro opisati. Ta mnogo je tomu godina, pa vam se to lako izbriše i iz najvjernije pameti. Nije ni čudo. Koliko je od onda po svietu sinulo raznolikih slika i krajeva u moje oči. Pa grob-

lje je napokon groblje, osobito na selu. Na sriedi razpeti sin božji, a oko njega humci i križići. Puna knjiga preživljenih radosti i jada, mrvica svjetske poviesti, al knjiga zatvorena sedmerim pečatom, a na knjizi upisane neizbrisivim slovom Prešernove rieči: »Dolgost življenja našega je kratka.« Samo jednu točku groblja upamtih si živo — Prešernov grob.

»Gospodo moja!« kliknu Neža zvonkim svojim glasićem, otvorivši vrata naše sobe, »ako je vašemu gospodstvu milo, ajdmo pohoditi Prešerna.«

Za dva časka dadosmo se na put. Pred nama koracaše djevojka. Saborita kratka suknjica mrke boje razlievala se u skladnih zagibih od tankoga pojasa. Male nožice u izrezanih, crnih postolicah pomicahu se lakim, krilatim korakom, jedva se dodirujući kršnoga tla. Nježno al punano tielo, sapeto u prsluk od plavetna sukna, zibalo se poput cvietka pred nami, a na njem mala glavica, oko koje bijahu svinute tamne, sjajne plete, pričvršćene velikimi, srebrnimi zabodačami. Tako je djevojka stupala kraj živice više skakućuć. Sad bi uzplašila leptira od grma, sad ubrala kupinu, crnu ko što njezine oči, sad bi utrgnula koji cvietak a sve onako mimogred, sve tiho pjevakajuć. Ja i moj Albert sliedismo ju sliedom. Ni riečce niesmo govorili. Gledali smo preda se — u djevojku. Valjda smo previše gledali, za to i niesmo pisnuli — morda se je jedan plašio drugoga. Tako je. Kad su ti, otimljuć se za ljepotom, oči odviše žive, kad ti je srdce prepuno, zaniemi jezik.

Dodjosmo i na groblje. Toliko pamtim, da nestoji daleko od mjesta, da je sama ravnica, da je ogradjeno. Više i nevidjeh, jer vidjeh samo Nežu. Djevojka udari sriedom, i dovede nas, lako koracajući medju humci, do povećega stupa od siva laštena granita. Spomenik je s dola nješta uži, gore širi, a vrh naliči, nevara li me vrieme, malenu krovu.

»Tu je!« reče djevojka zaustaviv se, i pokazav nam pr-

stićem kamen, oko kojeg je zeleno grmlje puno šarena cvieća stajalo.

Dà, tu je bio Prešernov grob. Tako je govorilo i zlatno pismo na kamenu. Ja i Albert sjedosmo na obližnji humak, motreći divnu, priprostu sliku, koja se je prikazivala našim očima. Šteta, da uz nas nije bilo slikara! Ja i moj pobratim umjeli smo za silu crtati olovkom po artiji, al šta su te mrtve, crne crte bez plavetnog neba, bez zelenila, bez rumenila, bez sievajućih očiju, bez punog života?

Bilo je tiho. Ni listak da se je mako, ni oblačka na kristalnom nebu, samo na zapadu nad niemim gorjem prelievala se modrina u bliedo rumenilo. Modrinjak cviet, šipak, divlji mak bujio je po nizkih grobovih, medju drvenimi krstići. Samotan, nepomičan izticao se Prešernov stup, kao div vireć u čarobni kraj. Sunce je blieštilo na gladkom granitu, na zlatnih pismenih, kao da blagosivlje taj zadnji biljeg slavnoga genija, onaj kamen, koji je laglji bio nesretnomu pjesniku nego breme pustoga života. A oko kamena cvjetahu ruže, sagibljući glavice grobu, cvjetaše karamfil, dižuć žarke, rumene zvjezdice svoje k nebu, cvjetaše skromna, stidljiva sirotica, liepa poput gospodske kadife. Kadšto sjednu na ružu žutokril leptir, kadkad bsiknu preko grmlja »zlatna Mara«. Dodje i ptičica, sjednu na kamen, naheri glavicu, pogleda djevicu, cvrkutnu i odprhnu preko groblja pod nebo. A Neža? Klečala je mirno pred Prešernovim grobom. Toli milo razlievale se sunčane zrake na nježno zaokružene crte Nežine, na poniknutu glavicu, na to fino lice, na te svilne duge trepavice, pod kojima su do dva crna oka gledala pjesnikov grob, dočim su ruke, sklopljene k molitvi, počivale u djevojačkom krilu. Izgubih se motreć tu sliku. U hip osovi djevica glavu, skoči na noge. Pristupi grobu, sagnu se vitka i pridahnu k ruži, podje amo, podje tamo, tu pridignu pupolj, ondje odtrgnu uveo list i baci ga. Pri tom mi reče:

»Hvala Bogu, cvieće liepo uspieva. Ja sam ga zasadila.

Nesmijte se. Nije li pravo? Taj čovjek, koji tu spava, neima duše na svietu — ni duše, da mu nakiti grob. Kamen su mu postavili, dà — tvrd kamen, ko što su ljudska srdca. Je li to dosta? Cvieće je ljepše, to diše, to miriše, to žive. Za karamfil sam se jako bojala, išao je njekako na zlo. Al se je oporavio. Gledajte, kako je pun, kako je rumen. Milota!«

»A tko Vas je naputio, Nežice, da posadite cvieće na grob toga nepoznatog Vam čovjeka?«

»Tko? Ala ste čudni! Srdce. Kad nije drugi htio, pa sam ja sirota djevojka. Mislim, da niesam sgriešila. Koliko sam puta čitala čisto sama te njegove liepe — preliepe pjesme. Valjda vjerujete i Vi, da su liepe, ako su i kranjske. Prije sam čitala samo koledarčić i priče o »Lažljivom Kljukcu«. Hà, hà, hà! Mišljah luda, da je to med, a ono Vam je smet. Kad su mi te pjesme došle na ruke, ej to su bili drugi računi. Znate li, kako je čovjeku pri duši na veliki petak, il kad Vam majka umre, ili kad što liepa sladka snivate — kako Vam to onako živo ide u srdce. Tako su me se primile i te poezije. Njekako mi je tužno i dobro bilo. Nerazumijem dakako svega. Ima tu latinskih imena, a gdješta je i previsoko pisano. Dakako. Prešern je bio učen gospodin, a ja luda djevojka. Al to razumijem, da je morao dobar biti, da je nesretan bio — radi njekakve djevojke. Neznam, kako je, kad tko drugog ljubi, a drugi njega neljubi — al zlo mora svakako biti. Pa mi je Prešerna žao bilo. Vidiš, rekoh si, taj je siromah toliko liepih pjesama napisao. Za koga? Za sve ljude. Nije li istina? Svakomu srdcu godi, kad njegove poezije pjeva ili čita, svakoj je duši milo. Neznam, kako, za što, ali jest. A šta ima od toga? Nà, ovaj kamen, ovaj tvrdi kamen. To je sve. A kad je živ bio, nije se nitko za njega brinuo. Za to sam mu posadila cvieće. Ni od toga neima dakako ništa. Ali ako pogleda s neba na svoj grob, veselit će ga to, da na njegovu grobu živu ruže i karamfil. Pa je i to. Veli se, kad je tiha noć, kad cieli sviet spava.

da se cvieće sagiblje na grob i da šapće pokojniku, što li je po danu liepa vidjelo, što li su ptice pripoviedale, a pokojnik sniva o tom. Možda mu je ova ruža pripoviedala, kako mu čuvam i kitim grob. Znam, da bi mu to drago bilo čuti, da mu ostanke čuva bar jedna živa duša.«

Djevojka je govorila te rieči glasom priprostim, iskrenim, a na licu joj se vidjelo, da je svaka rieč iz duše nikla.

»Recite mi sad, je l pravo, što radim?« zapita nas Neža poslije časka.

»I dično je,« rekoh, »blagosovljen svaki grob, koji ima takova angjela čuvara, i sretan slavni pjesnik, da zlatno sjeme njegove poezije cvate toli liepim cviećem u Vašem srdcu«.

»Nežo,« skoči Albert na noge, »ti si u istinu zlata vriedna.«

»Gle, gle,« nasmjehnu se Neža, »sad sam zlato, dragi Alberte, a prije? Ja ti velim, da niesam ni srebro, ni zlato, ni drago kamenje, već Neža, jesi l čuo, Neža, u koje ima pravo, zdravo srdce. Al sad se vratimo, već je vrieme, tetka bi se mogla razsrditi. Čekajte —« zaustavi se, »ponesite si spomen sa pjesnikova groba. Hoćete li?«

»Molim Vas pače liepo.«

Djevojka pristupi grobu, razmaknu rukom grmlje i ubra napokon velik, liep karamfil, koji se je divno žario rumenilom.

»Evo Vam karamfil,« reče podav mi cviet »vjerujte, da mi je žao, što sam ga ubila, jer ovo cvieće kan da su mi braća i sestrice. Nu Vama neka bude. Čuvajte ga; bar ćete se sjećati poslije mnogo godina Prešernova groba. Nebojte se. Sviet veli, da nije dobro trgati cvieće s groba. Ja sve mislim, da korien svakoga cvieta siže do pokojnikova srdca, da je to srdce i poslije smrti živo. A kakvo zlo nam može donieti ovakov skroman, mirisav cvjetić, koji je iznikao iz dobra, plemenita srdca? Nevjerujem za to u tu ludu bajku.«

»Hvala Nežice,« odvratih, »hoću ga čuvati, dok budem živ.«

»A meni ništa?« zapita uvriedjen Albert.

»Jesi l ti to i zaslužio?« nasmjehnu se izpod oka djevojka, »ta tu ti necvatu gospodski tulipani i georgine, tu cvate samo ružica i karamfil — samo kranjsko cvieće.«

»Nežo!« namršti se Albert.

»Dajte i njemu, dajte,« umolih ju, »vjerujte, zaslužio je.«

»Neka mu, da mu nebude žao. Na drž!« pruži mu djevojka drugi karamfil, »da neplačeš. Baš ga niesi podpuno zaslužio. I da mi se već niesi rugao Kranjcem, jer šta si ti, nego Kranjac? Čuvaj mi klinčac, nezavrgni ga. Pitat ću te ja za račun,« nadoveza mlada dignuvši tobož prieteći prstić.

»Neboj se Nežo,« odvrati dirnut Albert, »od tebe sam naučio, da sam Kranjac, Slovenac, i vjeruj mi, to ću i ostati, dok bude u meni duše. Dà, pobratime,« okrenu se mladić k meni stisnuv mi ruku, »na ovom svetom mjestu, pri ovom slavnom grobu zakunimo se, ti Hrvat, ja Slovenac, da ćemo ostati vjerni sinovi svoga plemena.«

»Dà Alberte, kunimo se, da nas neće nikakvo zlatno mito odkinuti od našega stabla, da ćemo s njim dieliti sve jade, zanj se boriti za cielog našeg života; da ćemo dizati s drugimi poštenjaci domovinu iz robskoga praha. Ni jedno zlo neodvrati nas od toga; bit ćemo čestiti ljudi, a učit ćemo i svoju djecu, da budu vrla i čestita. Služit ćemo velikoj ideji Slavenstva do svoga groba.«

»Hoćemo, svjedokom budi nam Bog na nebu, ovo divno slovensko gorje, slavni pjesnik u grobu.«

»I ova dobra djevojka.«

»Amen!« pljesnu djevica rukama, »tako valja, sad ste dobri ljudi.«

Izljubismo se Albert i ja, a djevojka će kroz posmjeh veselo:

»E kad ste takvi poštenjaci, kad mi srdce toli veselo skače, zapečatit ću i ja to svjedočanstvo. Do Boga je visoko,

do groba duboko — tu niesam neg ja. Niesam kriva i neće mi biti grieh, to će najbolje znati dobri Bog i Francè Prešern.«

Za tim sagnu glavicu i poljubivši Alberta a poslije mene živo, porumeni dovrh glave i nerekavši rieči krenu hrlo preko groblja kući a mi za njom. Putem složih svoj karamfil u knjigu, medju Prešernove pjesme. Kad dodjosmo opet na »staru poštu«, pozdravi nas domaćica kroz šalu:

»Jeste li već jednom došli? Već sam mislila, da ste se gdje na putu izgubili. Ta morali ste bar deset litanija izmoliti na grobu.«

»Nebojte se tetko,« odpovrnu Neža kroz šalu, »dobrí su to ljudi. Posve se popraviše. Ja sam ih do kraja izliečila.«

»E samo kad si ti zadovoljna,« kimnu gospodarica, »pa je sve dobro, jer si onako gora nego kakov »jezični doktor«.

Naš zavjet na pjesnikovu grobu prevrnuo nam je posvema dušu. I moj prijan i ja bili smo vedriji, veseliji. Kad drvo presadiš u zemlju, koja mu neprija, njekako zakržljavi i objesi grane, al kad ga vratiš prirodjenoj zemlji, zazelenjet će življe, dizat će slobodno grane prema nebu. Tako mi, prekrštena mlada slavenska krv. Moj Albert nije već čitao svojih njemačkih klasika, dim njegove smotke dizao se u plavetnih kolutcih k nebu. Šalio se, veselio se. Al i to naše veselje bilo je njekako čudno. U prisutnosti djevojke šutili smo obojica kao mravi. Nješto nam je bilo na putu, nješto nam je grlo stezalo, niesmo je pravo pogledati smjeli, a opet smo ju neprestance gledali izpod oka. Kad smo sami bili, malo kada bi njezino ime spomenuli. Osnovasmo orijaške osnove, kojih vam nebih pripoviedati smio. Meni se prije vazda motao po glavi stari toranj kraj mjesta, mučila, široki krvnički mač, zardjalo koplje, pozlaćeno sudačko žezlo, u obće sva romantička ropotarija, koja se čuva u mjestnom »arkivu.« U mojoj glavi radjala se strahovita romantična pjesma o vitezih, vješticah i nesretnoj ljubavi dakako. Sad

je bilo drugčije. Romantika mi se izpušila preko noći — odsad sam gledao samo čistu, bistru narav, divotni kraj, krepki taj narod i duša bijaše mi puna puncata. Ja i Albert življasmo u njekom deliriju, koji je domaćici dosta povoda dao, da nam se naruga, da nas ljudski pokara, te je ne jedan put spomenula, da se Neža veoma vara, ako misli, da smo izliečeni; prvašnja bolest da je doduše minula, al sada da se je pojavila nova, mnogo opasnija.

Pravo je govorila dobra domaćica. Bila je ženska izkusna a u glavi joj do dva zdrava oka. Čemu da tajim, što ste valjda već i sami pogodili. Obojica, to jest ja i Albert zaljubismo se u Nežu. Šta ćete? To je sve ono nesretno svjedočanstvo na Prešernovu grobu, ona umiljatost, onaj nehinjeni naravski čar, koji je jak odoljeti i razboritu mužu, nekmo li golobradim mladićem, koji povrh toga i stihove grade. Taj vrlo zapleteni slučaj, gdje dva pobratima zavolješe jednu te istu djevojku, nije nimalo nov, a bio je posve naravan kod nas, jer u istinu nepamtim, da je u ono doba živjela u Kranju još koja druga kasotica, koja bi bila smjela očarati bud Alberta bud mene te nas odvrnuti od Nežice. Niesam u istinu znao, kako će se taj dramatički sukob riešiti, jer ako je djevojka možda i razumjela, kako nam se njezino lice po glavi vrti, opet bijaše toliko mudra, da je sve poklone, svu lasku primila za prijateljstvo, te jednakom nježnosti vraćala prijazan, da se nijedan od nas dva mlada zelenjaka nije smio pohvaliti većim uspjehom. Svakako bijaše pametnija od nas, medju kojima nastade od to doba njeko tajno al strastno takmenje. Skladasmo pjesme, ode, ditirambe, sonete, oponašasmo narodne pjesme, al sve — narodu, domovini, Slavenstvu, a te plodove nesretne mašte čitasmo jedan drugomu kao pobratim pobratimu. Nu povrh toga gradili smo ljubavne pjesme sve Neži i Neži. — Al te robe nepriobćismo jedan drugomu. Naše takmenje bijaše dakako djetinjasto. Kad je trebalo Neži, da namata vunu, prepirasmo se, tko li će

joj vunu držati; kad joj pade marama na zemlju, poletjeli bismo obojica, tko će joj maramu dići i više te djetinarije. A ona se samo smiešila, ko što se zviezda smieši čovjeku sred noći. Svakako joj je to godilo. Molim vas, sirotica cielu godinu sama — uviek za gospodarstvom. Bila je dobra gospodarica. I neka je ženska glava, kakova mu drago, nevina ko liljan na polju, čista ko jutrnja rosa, te djevojke neima na svietu, kojoj nebi laskava rieč iz ustiju mladića ugrijala to malo srdašce. Nu posve je naravski, da ta ljubavna diplomacija nije kraj naših usijanih glava dugo potrajati mogla.

Jednog večera — bilo je dosta kasno — povratismo se u svoju sobu. Albert bijaše za čudo nemiran. I u meni je njekako kuhalo.

»Prijatelju,« reče mi, stupiv preda me i razvaliv strastno oči, »rad sam ti čitati pjesmu. Hoćeš li me slušati?«

»Drage volje! Čitaj!« rekoh sjednuv za stol i zapaliv novu smotku.

»Al je malo drugačija, nego dosadanje. Ljubavna je,« produlji Albert nješta oštrijim naglasom.

»Svejedno,« odgovorih kratko.

Moj Albert poče nješto pridušenim glasom čitati odulje čislo kitica dosta skladnih doduše, al punih vrlo hiperboličkih prispodoba, a sve se je kretalo oko mlade djevojke. Ta vi to znate Takvom prilikom običava mladi vilin sin oplienit Homera, Shakespere-a, Kalidasa, koran, narodne pjesme, botaniku, zoologiju i mineralogiju, sve grčko i rimsko pogansko nebo pa k tomu i kršćanski pakao.

Albert je stihove vrlo dobro čitao. Malo po malo uslobodio mu se glas, te je deklamovao upravo zanosnim žarom, pri čem mu je list papira drhtao u ruci. Pjesma bijaše preduga al svakako vatrena. Ko da ga sad čujem. Upravo se je zaletio u ogromnu sliku, koja je po prilici glasila:

„Orijaškom školjkom ta je zelen-gora
Sred valova nedoglednog svjetskog mora,
A ko biser zrno divno u njoj sieva
Čiste duše čarobnica — mlada dieva.“

Albert je čitao tu vrlo titansku prispodobu uzvišenim patosom, kad pod prozorom zatuli strahovit rog a iza toga zakriešti vukoliko grlo: »Gospodari, gospodarice, dvanaesta je odbila, vatru zapretajte ....« i tako dalje »avec une grace infinie.« Ja se s toga pasjega koncerta potresoh do dna duše. Al Albert — Albert, komu ta kanibalska arija noćobdije zakrči »cielo more božanske harmonije,« zadrhta, probliedi, baci papir, pogleda me, kan da će me zadaviti i poleti k prozoru. Ja za njim. Sred jasne noći opazismo nasred trga pod našim prozorom crnu silhouetu noćnoga stražara, po maniri Albrechta Dürera, kako držeći koplje, rog i lampu neumoljivom hladnokrvnosti na mjesec laje te zapečati napokon svoju velemudru lekciju apostrofom na svetoga Florijana. Albert bijaše biesan, i doviknu čuvaru noćnoga mira vrlo nepjesničku »laku noć,« koju mu ovaj bez obzira na pravila pristojnosti nješto mastnije odvrati i mirnim korakom svoj put nastavi. Kušao sam umiriti prijatelja si. Razjasnih mu, da se noćobdiji nemože ovaj neskladni intermezzo nikako u grieh upisati, da on dapače vrši svoje zvanje na istom mjestu, gdje su ga po svoj prilici vršili njegovi predšastnici kroz njekoliko vjekova. Spomenuh mu i to, da stražar, poznavajuć lokalne običaje nije mogao naslutiti, da će tkogodj u Kranju o polnoći deklamovati ljubavni ditiramb — da je sve to samo jedan od onih slučajeva, koji se zove »zlobom sudbine«. Badava. Nemili, nenadani dojam noćnoga kukurikanja toliko bješe razjario mladića, da se težkom kletvom zakleo, da će se osvetiti toj sovi javne sigurnosti. Uvjeriv se, da su moji dokazi preslabi, doviknuh prijatelju, koji je po sobi gnjevan amo tamo koracao:

»Čitaj dalje!«

*

»Neću, nemogu.«

»Alberte!«

»Šta je?«

»Ova pjesma ide Nežu. Ti ju ljubiš.«

»Dà, da,« odreza Albert i doda obustaviv se preda mnom: »I ti ju ljubiš. Govori!«

»Netajim, da mi je mila.«

»Znam, već duže vremena opazio sam to po tvojoj prevelikoj udvornosti.«

»I ja sam to opazio.«

Zašutismo. Bilo mi je težko. Valjda i njemu. Dva pobratima ljube istu djevojku. Valja mi priznati, da smo bili došli do točke, gdje ljubav prelazi u sebičnost. Dječaci!

»A tko će taj sukob riešiti?« zapita Albert ponješto strastno.

»Djevojka,« odvratih.

»Dobro,« prista mladić pruživ mi desnicu, »mi moramo ostati prijatelji. Nas veže sveti vez. Ljubav za Nežu nesmije nam biti zaprekom našega zvanja. Borimo se za nju otvoreno, pošteno. Ona neka sudi, čija li će biti ljubeznica, čija li sestra.«

»Tako valja, Alberte! Neža neka odluči. Bio ti, bio ja nesretan, svaki neka se pokori sudbini.«

Tako se izmirismo svečano. Dječaci! Sad smo se manje bavili patriotičkim pjesničtvom, jedan i drugi izčupa svoj kontraband — što ga je skovao bio bez znanja prijatelja — ljubavne pjesme Neži. Svake noći čitali smo te plodove izmjenice i zaboravismo kraj te živahne deklamacije, da smo suparnici. Samo noćobdija, taj crni demon, sjetio bi nas proze. Al i njemu dodje crni petak. Bilo je jedne pônoći. Utrnusmo svieću. Čekasmo za prozorom. Eno ga! Iz uzke ulice klipše demon. Stane. Kukuriknu. Al u taj par prsnu iz našeg prozora ko iz lumbarde dažd gnjilih jabuka i jaja na jadnog kopljanika, koji je, prestravljen od tih neparfimiranih meteora,

stisnuo glavu medju ramena te sunuo preko trga kao kriesnica preko neba, zaboraviv svetoga Florijana i zamumljav: »Ferdamana krota!«

Mi idealni ljudi niesmo za onda poznavali paragrafa o uvredi javne straže, te se vrlo začudismo, da je taj škandal postao glavnim predmetom konverzaciji cieloga gradića Na sreću bijaše Albertov ujak gradski načelnik ili viećnik, te cielo bombardovanje nije imalo nikakovih posljedica, van što smo izpod oka opazili na zelenoj uniformi stražara zlatolikih tagova vješto bačenih jaja. Svakako pobiedismo mi. Noćobdija nije više kukurikao pod našim prozorom. Tako si mogasmo mile volje fabrikate srdca svoga deklamovati do zore. Dječaci! Zar niesmo i mi kukurikali? A Neža?

Šta da rekne mlada djevojka, kojoj je duša čista kao gorsko vrelo, kad iz dvie duše, na dvoja usta u jedan hip prvi put čuje o ljubavi? Jer mi joj govorasmo napokon u sav glas, kako je već navada nepromišljenoj mladeži. Sirota se snebivala, rumenila, sirota nije znala, šta će. Napokon počesmo i njoj priobćivati svoje ljubavne pjesme, a znao je za njih i ostali sviet po gradiću, jer su se ljudi i krasnoga i ružnoga spola silno gurkali u rebra pokazujući prstom na nas mlade vjetrenjake. Njeki umirovljeni činovnik, velevješt poznavalac gradskih starina, koji mi je znao matematičkom točnosti označiti trgovački put Mletčana preko gornje Kranjske, gladeć si pri tom keficom bojadisane brkove — matematičkom točnosti, s koje mal da me nije vrag odnio, običavao je u svoje arheologično predavanje uplesti stanovite ironične zakašljaje, sipati iznad debelih očala vrlo ujedljive poglede i pri čaši vina iztiskati kojekakvih natuknica o Neži, da je sirota djevojka stajala kao skuhan rak, a ja i Albert kao skuhane cikle. Djevojka je šutila i morala je šutiti. Da je samo jednim okom više na lievo il na desno trenula, bila bi stvar došla na varoški bubanj, a ovako brusile se jezičine samo iz prikrajka. I Albert i ja bijasmo joj dragi, i duše mi,

ni sad nebih znao reći, koga je od nas onako istinski ljubila, nu smetena, nemirna bila je svakako. Više puta je znala u vrtu sjediti za vezivom il pletivom a nas dvojica do nje. Mi smo joj čitali pjesme. Neža, slušajući tu svoju glorifikaciju zažarila bi se dovrh glave, spustila duge fine trepavice, te na pola kroz smieh rekla: »Ta ja to niesam, ja to niesam; da znate, to je prava grehota.« Ja sam ju naime bio prispodobio s njekakvom kršćanskom sveticom a Albert s njekakvom poganskom božicom, jer mi školski pilići niesmo još pravo znali, da i u prirodi, medju živimi stvorovi poezije ima. Tako nas je vazda znala odbijati šalom, smiehom, al toli čudnovatim smiehom, da sam joj dva tri puta opazio suzicu pod trepavicom. Nam mladićem — koji jošte niesmo znali za logiku svieta i za silogizam osjećaja — oprostite mi taj parodoxon — nam mladićem bilo je težko, mučno. To uzporedno takmenje dvaju prijatelja – koje i onako nije moglo dovesti do cilja — bude nam upravo nesnosno. Domaćica, fina oka, motrila nas je onako smiešeći se, te mi jednom reče:

»Niesam mislila, da u Hrvatskoj toliko žigica ima; al se je i Albert pohrvatio.« Ja sam tu metaforu u prkos jedva minulog izpita zrelosti — vrlo dobro ruzumio, te se ljudski zastidio, nu ta diplomatička natuknica priproste Kranjice nije opametila ni mene ni Alberta. Nalazeći se u takvoj maglovitoj i liričnoj situaciji sjedjasmo jednom, jedno tri četvrta ure od Kranja, kraj ceste jedan naprama drugomu, odbijajuć mučke dimove iz svojih smotaka. Dim se izvijao sve jače i gušće, znak silovite, rastuće strasti. U taj par se pojavi navrhu brežuljka, pod kojim smo sjedili, njeka u istinu vrlo čudna spodoba, spuštajuć se baletnim korakom nizbrdice. Bijaše to čovjek visok, suh kao kolac u vinogradu. Imao je na sebi prekratke, crno i bielo kockaste hlače, crn frak dosta izlizan, koji nije nikako njegovu stasu primjeren bio, žute papuče na nogû, vrlo nejasnu košulju bez prsluka, crvenu ženijalno svezanu maramu oko vrata, trošan, dosta ćelav ci-

lindarski šešir na lievom uhu i malen, u plavetan rubac smotan, svežanj pod desnim pazuhom. Mi se čudjasmo toj neobičnoj prikazi tim više, jer je suho košćunasto lice pomno obrijano bilo. U crtah čovjeka nije se pokazivala ni najmanja karakteristika; bijaše to prava zagonetka. Uzvinuta dolnja ustnica pokazivala je nješto cezarske samosviesti, a ona dva ukočena oka izpod tankih obrva ili bijahu znak bolesti, koja se »delirium tremens« zove ili biljeg onog zanosa, za koji se veli: »Bog je u nama, koj nas jari i grije.« Pogadjali smo dugo, u koji bi se red sisavaca taj nenadani individuum uvrstiti mogo, te se napokon složismo, da bi to član štovanog krojačkog ceha biti mogao, koga progoni »nemila sudbina«. Nu budući svjetski ljudi i štovatelji svačije osobne slobode, odlučismo nedotjerati svoje radoznalosti na kraj, niti se nemiešati u zvanje žandara, kojim pripada pravo, upitati svakog čovjeka na cesti za njegov putni list. S toga netrenusmo trenom, nadajući se, da će tobožnji vitez igle i konca minuti kraj nas kao oblak preko neba jasna. Al se prevarismo. Čovjek u kockastih hlačah kao da je bio vrlo agresivne naravi. Došav do nas stane, stavi kao »maitre de plaisir« desnu papuču pred lievu, snimi šešir, uzvinu obrve, puhnu dva tri puta u zrak i pokloni se na desno i na lievo poklonom, s kojeg posumnjasmo, da tu kakav »clown« jahačkog družtva incognito putuje. Al i ovaj put se prevarismo. Čovjek progovori, buljeći preda se, njemačkim jezikom: »Naš je viek zator umjetnosti, uti figura docet. Ja, visokoštovano obćinstvo, neletim na hipogrifu u vilinski sviet, kao što Wieland veli, već per pedes apostolorum, evo ovako,« i pri tom baci čovjek dostojanstvenim priezirom lievu papuču od sebe. »Dà, moja gospodo, vi me pitate punim pravom, tko sam. Čujte i plačite. Ja sam Karlo Moor, Fiesko, Markez Poza, Egmont, mlinarski djetić Konrad et caetera et caetera. Sjećate li se rieči: »O prokleto komentatorsko doba!« »Sire, dajte slobodu misli.« Znate li to?« I pri tom se okrenu čovjek na peti. »Umjet-

nost! ha! ha! Fraza! A ja sam umjetnik. Po Tržiću, Radolci, Celju ori se moja slava, pače u Gradcu proslavio sam se u ulozi sluge. A sad? Nepitajte me! Bomba pade u naše družtvo. Razletjesmo se; mene baci sudbina amo na cestu. »Bit ili nebit, to se pita« veli glasoviti Hamlet, a ja neimam ni groša. Odgovorite vi na pitanje danskoga princa. Vidim, da ste plemeniti, a ja se zovem Artur Feldmann. Imam li vam više reći? O za što nije još ovamo sinulo sunce prosvjete? Apollo? Gdje si? Oh Apollo! Kako da on dodje medju ovu kranjsku bagažu? Je li vriedno, da koturn gazi ovu barbarsku zemlju, gdje ljudi negovore Schillerovim jezikom, već laju kao psi?« Karlo Moor pruži nam svoj ćelavi cilindar pred nos, da nam se je desnica nehotice zabludila u džep po onaj groš, koga nije bilo u Arturovoj torbi. Olimpijski posmjeh pojavi se na licu komedijaša, kad opazi dvie srebrne šestice u svom klobuku, kojim dodasmo svaki po jednu finu smotku. Fiesko nataknu cilindar, pobra lievu papuču i pristupiv graciozno k meni reče: »Gospodine moj, dajte mi malo vatre!« Zapali i dotaknuv se ponosito šešira reče: »Čast mi je preporučiti se gospodi!« Za tim odskakuta pjevakajuć ariju iz Roberta: »Pusta varka vam je zlato« i nesta ga za šumicom.

»Eto ti putujuće »kulture«, rekoh Albertu.

»Putujuća kuga,« odvrati Albert. »Schiller bi se okrenuo zaista tri puta u grobu, da vidi toga apostola germanske kulture.«

»Da se Schiller okrene,« odvratih kroz šalu, »zatvorila bi ga policija, jer ti apostoli ili bolje reći »švindleri« imaju dan danas u državi privilegium.«

Digosmo se, da se povratimo kući. Deklamacije putujućeg komedijaša njekako nas se čudno dojmiše. Bijasmo ljuti. Ovakov smet smije grditi Slavena na slavenskoj zemlji, a opet ga nadarismo. »Golubinja« ili bolje reći luda slavenska ćud! Albert je te i slične misli vrlo žestoko razlagao, al nas eto pred mjestom.

»Alberte!« rekoh, »pustimo to. Doći će Vidov dan. I Slaveni će jednom reći: »Afflavit deus, et dissipati sunt!« Govorimo o drugom, o Neži. Ljubi li tebe ili mene?«

»Šta ja znam,« slegnu mladac ramenima, »za što i pitaš?«

»Kako neću? Uvaži. Mi tu sjedimo u malenu mjestancu. Zaokupismo djevicu. Takmimo se. Ona ljubi, dà, ljubi, jer se je sva prevrnula. Nije li?«

»Jest.«

»Al koga? Toga neznaš ni ti ni ja. Djevojka nesmije da kaže. Slušaj me. Pustimo, da se djevica sabere, da razmišlja. Uklonimo se. Kad nas nebude ovdje, reći će joj srdce, koji li je pravi. Onda nek sudi. Hoćeš li?«

»Dobro, pravo je tako. Čežnja odaje pravu ljubav.«

Sjedjasmo opet u vrtu »stare pošte« za večerom. Pripoviedali smo o dramatičnom prizoru kraj ceste i bilo je dosta smieha. Napokon izjavismo, da ćemo dalje u goru na put — na Blеško jezero, na Bohinsko jezero — k izvoru Save — i to sutra zorom. Domaćin i domaćica odobriše našu odluku, Neža zadrhta neopazice.

»Koliko ćete probaviti vremena?« zapita.

»Četrnaest dana,« odvrati Albert.

»Pa onda?« reče radoznalo Neža.

»Povratit ćemo se,« odpovrnuh.

Domaćin zadje u kuću i pozva sa sobom Alberta, da mu preda pismo prijatelju u Bledu; domaćica podje prigledat u kuhinju. Za stolom osta pletući Neža i ja gledjuć preda se, motajuć smotku. Oko drhćućeg plamena svieće vijali se noćni leptiri, a mjesečina je virila kroz lišće. U jedan put se ozva kladivo sa starog tornja. Jedanaesta ura.

»Luna sije, kladvo bije,« iztisnuh u pol glasa nehotice.

»Dà,« reče Neža, nasmjehnuv se. »Zorom dakle polazite?«

»Dà. Al sbilja, moram Vam povratiti »Prešernove poezije«.

»Ta Vi ćete se svakako povratiti.«

»Hoću.«

»Ponesite ih sa sobom. Čitajte na Savici »Krst pri Savici,« i vratite mi poslije knjigu.«

»Dobro. Učinit ću, kako rekoste.«

S tornja se opet ozva kladivo. Četvrt na dvanaest.

»Kasno je,« rekoh zamišljen, »vrieme je, da legnemo.«

»Istina,« odvrati djevojka, »sutra Vam valja uraniti.«

Digosmo se i laganim korakom idjasmo prema kući. Bilo je tiho, tihano. Nepomično stajaše drveće i cvieće, nepomično visoka gora. Dodjosmo do vrtnih vrata.

»Pa s Bogom Nežice do vidjenja!«

Djevojka se prislonila na stup. Nagnula je glavicu, skrstila ručice. Kan da je snivala. Tad, kan da joj nješto mozgom munu, dignu glavu. Pogleda me. U crnom joj oku sjevnu mjesečina. Uhvatih ju za ruku. Djevojka kan da će ju uztegnuti, al neuztegnu.

»Laku noć,« šapnu Neža. Bilo je, kan da joj je u oku sinula suza. Primakoh joj se bliže. Osjetih žarki joj dah. Nehotice se dotaknuše moja usta njezine ustne. Djevojka nepobježe, njezina usta odgovoriše mojim. Prenu se.

»S Bogom! S Bogom!« šaptaše uzrujana, »do vidjenja.«

»Dà, s Bogom do vidjenja!« Djevojka uteče. Mir i pokoj vladao je nad mjestancem, i kad je noćobdija javio pônoć, već sam snivao — o Neži.

Kad je drugog dana sjajna rosa zatreptila o jutarnjem suncu, bjesmo već dobrano odmakli od Kranja put onih gorskih gorostasa, gdje žive neizkvarena jezgra slovenskog naroda, gdje je u davnini bilo zadnje utočište slovenske slobode. Premda je dah jutarnjeg povjetarca življe jario našu mladu krv i okrilio brze noge, to opet niesam osjećao u srdcu veselja. Težko se lučiš od svakoga mjesta, gdje si njekoliko ugodnih dana preživio, a nekmo li ja, koji sam »venuo i plamtio« za Nežom. Gledjuć po raznih krajevih svieta krasotu prirode u raznih spodobah, nehotice se podajemo njekoj djetinastoj čežnji, nehotice poželimo, da bi mogli poput Boga

svagdje u svako doba prisutni biti, a uvjerenje, da je ta želja luda, neizpunjiva, probudi u nama njeko bolno, neveselo osjećanje. Nežin poljubac još mi je gorio na ustnah. Kadgodj si dozvah u pamet uzplamaj crnog joj oka o mjesečini, uzdrhta mi srdce, i ona rieč: »Do vidjenja« odjekivala je neprestance u mojoj duši. Tako koracah zamišljen uz Alberta. Kadšto potisnuh brže, misleći, da ću brže hodajuć k našemu cilju, i brže se povratiti k Neži. O djevojci neprogovorismo ni rieči, jer smo veoma mnogo o njoj mislili. Dodjosmo na Beško jezero. Ja nisam »payzašista,« da vam živom bojom orišem taj romantički kraj. U viencu tamne jelove gore stoji čisto, odugačko jezero; oko jezera vidiš čislo bielih ljetnika i zaselaka, ondje na žalu stoji i crkva, pod crvenim krovom dakako. Dalje tik pećine iznikla je okomita visoka pećina, a vrh nje starinski, sredovječni grad. Sred plavetnog jezera iztiče se otočić. Tu stoji sred zelenog gaja na brežuljku crkvica djevice Marije, do koje ti se valja uzpeti preko 90 stuba. Gdje se sada pjeva slava Bogorodici, žrtvovahu njekad slovenske djevojke božici Ladi žrtve. Evo vam u prozi Bleškog jezera. Koliko puta sjedjasmo ja i Albert na vršku briega gledjuć mučke tu divotnu sliku. Tko da i govori, tko bi mogao govoriti, kad mu se pred očima razvija taj čarobni amfiteatar, to srebrno jezero, to plavetno nebo, te biele kućice, ti zeleni gajevi, ti mrki vrhovi, a nada svim zlatno sunce. Bilo mi je, da vidim na otoku Ladin gaj, da se iz zelenila vije bieli dim žrtve pod nebo; bilo mi je, da djevice pletu vience, da pjevaju miloglasne pjesme, a pod svedenim granjem smieši se divna, stidna, krasna, priprosta božica Lada, ta slika i prilika Nežina. Bilo mi je, kan da to vidim. Al probudi me zvonce crkvice. Lagano, milo kucalo je srebrno zvonce preko sjajne vode, uz mrku goru kao čudna tužaljka, kao naricanje snuždene duše. Gore slovenske, čuste li to? Dušo slavenska, nedrhće li iz toga tananog zvonca stara, starinska bugarka tvoja?

Al da'je, dalje doviknu nam nemirno srdce — i podjosmo dalje u grdno, divlje gorje, u zelenu pustinju — gdje neima ljudskoga glasa. Preko Bohinskoga jezera nosio nas je ribarski čamac. Voda je čista kao staklo. Sunce dopire do dna igrajuć na žutom piesku. U dubini vidiš, gdje počiva drevan panj, gdje leži gorostasan siv kamen, gdje brza hitra pastrva Tajinstvenim šumom pljuska voda o čamac. Ribar sjedi, ribar vesla, ribar šuti. Vidi mu se, vjetar i bura su mu kumovali, grom mu je prijatelj. Čudno te spopada čuvstvo, i nagibljeś se k vodi, i pitaš taj panj i pitaš taj kamen: Gdje vam je vila, čudna, čarobita, slavenska vila? Sjedi li još tu na dnu staklenog jezera, kad mjesečina drhće po mirnih valovih? Plače li, pjeva li, je li umrla? je li? A iz sjajne ljeskajuće se vode kan da mi se je nasmiešilo milo djevojačko — Nežino — lice i srdce mi kliknu: Živi vila, ah živi!

Visoki, strmi, mrki dižu se oko nas vrhovi, kao mračna vojska divova, koja čuva taj čarobni tajinstveni kut. Iz rebara, nad glavom iznikla je divovom tisućljetna šuma, gdje neima sunca ni svjetla. A više nad njima ljeskaju se o suncu vječni snježnici, kao ogromni srebrni štitovi proti tudjemu biesu. Sad smo pristali na drugom kraju jezera. Ribar nas vodi stoljetnim hladom u goru. Ide i šuti, šuti i ide. Neima tu puta. Samo je bura medju šumskim stupovljem utrla kukavnu stazu. Šuma se ori gromom, lišće drhće. Dalje nemožeš. Visoka pukne pred tobom stiena, a sred stiene mrke i gladke probješnjuje grmeć s visoka sjajan slap i baca se u dubinu, u kamenu kotlinu. Srebro je, misliš. Užas te grabi. Kako neće! Ta i ono cvieće i drveće oko slapa drhće od straha. Sad zabljesnu i sunce nad gorom. Milijuni alema sinuše zrakom, milijuni kapljica trepte poput zviezda na cvieću i drveću. Uzkliknuo bi, al se kameniš. Divota je to i strahota. To je Savica, mlada Sava. Srebrna šumeć, kipeć baca se medju drevnom šumom preko razmrvljenog krša, biesna provali u Bohinsko jezero, pa iz njeg teče k jugu — jugu. Tu

sam čitao Prešernov »Krst pri Savici,« tu sam ga oćutio do dna srdca, do najdublje dubine moje duše. Sveti strah mi potrese tielo. U veličajnom zakutku prirode bijahu slobodni Slovenci zadnji očajni boj proti tudjemu biesu, pod ovim svetim žrtvenikom tecijaše zadnja žrtva slobode, krv iz njihova srdca. u gromor slapa miešao se zadnji očajni vapaj: »Na tleh leže slovenstva stebri stari.« I gora zadrhta od užasa. Kraj mene i Alberta stajaše ribar, dugoljasta, kamena lica, visok kao gora, buljeć u gromornu pjenu. Nije li to praunuk onih, koji tude izgubiše glavu? Dà, bit će. Bar takvi su i oni bili. Duše nam klonu od svetoga šuma. Tu izkapismo kupu čiste »žive« vode, tu se pobratismo s nova, prisegosmo vječnu vjeru Slavenstvu, a visoko nad nama sipao je slap svoj kristalni biser. Bilo je, da vidimo zlatnu maglu, a kroz nju da trepti liepo lice slavenske vile — lice djevojčice Neže. Niem, ukočen gledao nas je ribar. Mislio je valjda, da smo poludili. Zar neima vatre u njegovu srdcu? Iskra ima, iskra! Samo da popuhne vjetar, iskra će planuti plamenom. A mi bjesmo pokršteni, spašeni, prava djeca svojega roda.

Bilo je krasno popodne, kad se vraćasmo u Kranj. Jedno dvie ure od gradića stoji selo, već mu nepamtim imena — a u selu kraj ceste liepa čista krčma s vrtom. Amo zakrenusmo, da se okriepimo. To je imala biti zadnja »štacija«. Sjednuv pod široku sjenku pozvasmo krčmara. Umah se pojavi pred nama trbonja rumena nosa pod zelenom kapicom i kad se opitasmo za utrobu njegove pivnice, omjeri našu romantičku uniformu te reče mirno i dostojanstveno:

»Eh znate, ja imam kojekakva vina, pa za bolje goste i »lutenberžkog.« Naš vitežki ponos bijaše tom priezirnom opazkom ponješto uvriedjen, a ja odvratih vrlo hladno omašnomu Ganimedu — imao, čini mi se, za cimer »crvenog vola« : —

»Pošto se i mi brojimo u bolje goste, donesite nam prije svega polić lutenberžkog.«

»Crveni vol« s toga odgovora ponješto sbunjen odklipsa po vino. U taj par zaustavi se vrlo fina kočija pred vratima, a glasan smieh od ceste dokaza, da tu i krasna spola ima. U istinu. Za čas unidju u vrt dvie dame i dva mlada gospodina te sjedoše za drugi stol pod brajdom Mladja dama, krupna crnka, bila je po crtah lica i njemačkom izgovoru svakako Slovenka, i druga ponješto suha plavuša sa dugimi uvojci kušala je zalud oponašati kakovu lady. Mladići vrlo koketno na lovačku obučeni, kao da su više pomnje posvećivali svojoj kosi nego li mozgu. Kraj najbolje volje nemogu vam opisati njihova lica, jer je strahovito prazno bilo. To je družtvo bilo bez sumnje »juste milieu« medju aristokracijom i birokracijom, gospoda bez gospoštine. Plavuša poče nas mjeriti očalinom, za njom i ostali. Napokon prihvati plavuša vrlo rdjavom franceštinom;

»Voilà des gens curieux!«

»Je voudrais savoir leur metier,« reče mladja vrlo barbarski.

»Gens de rien,« reče prvi birokratić.

»Leur présance est en tout cas embarassante,« reče drugi birokratić.

Nemareć za to birokratičko gatanje i za tu zlovolju, šućasmo, dočim je plavuša radoznalim okom promatrala naše telećake, i stadosmo šaleći se jesti dva frigana pileta. Birokrati bijahu »embarasirani«, jer im je franceština vragometno šepala.

»Peut-être des ouvriers,« progovori birokratić.

«Mais non,« reče mladja, »leur mains sont blanches.«

»E du quel pays?« upita plavuša.

»Je comprends quelques mots,« reče mladja.

Nam je dosta bilo te aristokratičke muke i vježbe po gramatici Machatovoj. Dignuv se, poklonih se posve udvorno i rekoh mladjoj:

»Sans doute, mademoiselle! Vous etes Slovêne et nous sommes — pour vous servir — Croates et étudiants.«

Sve se družtvo zažari strahovito na moj francezki odgovor, osobito prvi birokratić, koga sam ponješto mrko poglednuo bio. Ali opet odahnuše i uzeše njemački brbljati, pošto im franceština i onako nebi koristila bila. Za to smo mi življe hrvatski govorili, a ja sam navlaš vrlo nerazumljive rieči »divaniti«, »furuna«, »ćuprija«, »peškir«, »kuršum« i cielu litaniju turskih fraza uplitao u razgovor, kojih ponjemčena Slovenka nije dakako razumjeti mogla!

Lutemberžko vino ugrija nam srdce i glavu. Birokrati nam se primakoše bliže. Zapodjesmo ponajprije diplomatično poslije i življe obćenje. Ženske udariše izpitivati o Hrvatskoj, koja da je toli blizu Turskoj, pa kad je veselje mah preotelo bilo, zapjevasmo ja i Albert: »Miruj miruj srdce moje!« a mladja birokratica planu iznenada i započe na veliko naše čudo vrlo skladnim glasom: »Luna sije, kladvo bije!« Iza podalje, vrlo živahne debate, u kojoj su mladi birokratići vrlo mnogo moralnih batina odnieli, prizna cielo birokratičko družtvo, da su i oni Slovenci. Quod erat demonstrandum.

Po svem tom nije nikakvo čudo, da smo oprostiv se od svojih najnovijih znanaca, vrlo vesele volje i hrlim korakom hitili prema Kranju. Meni je bilo kao da su mi narasla krila. Bijasmo veseli, van reda veseli za te divotne jesenske večeri. Dà, živo se radovasmo našemu junačtvu, da smo četiri duše »in partibus infidelium« povratili slavenskomu stadu. Sve to bijaše dakako ponješto iluzija, jer hladno govoreć, bili smo osvojili od neprijatelja samo na četvrt ure tvrdjavu. Već se je bio izvio mjesec nad gore, a zviezde treperile kao briljanti na nebu, kad se primicasmo Kranju. Kad spazih crte starog tornja o večernjem nebu, uhvati me nješto za srdce. Sad je imao pući sud, na čiju li će stranu pasti kocka, koga da ljubi Neža. Vjerujte mi, nješto me je davilo pod grlom. Iz mraka zasinuše razsvietljeni prozori. Crna gora oko nas.

Dolje je šumio potok, ljeskajuć se o mjesečini. Zaustavismo se. Zagrliv se, gledjuć u puni zlatni mjesec prevrćuć od zanosa oči, zapjevasmo: »Luna sije, kladvo bije.« Udjosmo u gradić. Dodjosmo veseli do »stare pošte«. Ulaz pod kućnimi vrati bijaše razsvietljen. Pod ulazom klečaše plačući sva družina. Šta je to? Zapanjismo se, klekosmo i mi. Sa stuba sidje župnik u bieloj košuljici noseći svetotajstvo, a uz njega dječak sa svjetiljkom. Groza me je hvatala. Zapitah služavku klečeću kraj mene:

»Šta je? Tko je?«

»Neža,« odvrati djevojka kroz suze, »zlo je, vrlo zlo. Neima pomoći.« Mozag mi se zavrti. Na stubah se pojavi domaćica. Tiskajuć pregaču na oči i mahnuv rukom zajeca:

»Izdahnula! Molite za njezinu dušu.«

Poletismo k domaćici.

»Za rane božje,« iztisnuh sdvojan, »gospodjo, recite, šta je to? Šta je to?« Žena prekrsti ruke na trbuhu, spusti glavu i odvrati jecajući:

»Prekasno ste došli. Pozdravlja vas. Umrla je. Bože moj! Bože moj! Majko božja! Za što nam je uzeste. Šta smo vam krivi? Tà bila je svatba kod susjede. I Neža podje onamo. Bijaše družica. Ona vruća, noć hladna. Nazebla je. Vrućica ju spopala. Sad je mrtva — mrtva.«

Dà mrtva. Medju šest svieća ležaše na odru pod bielim viencem Neža. Bijaše blieda, nu kako je već smrt. Al kan da se je smiešila, milo smiešila — kao vila — kao zviezda. Nas dva mladića plakasmo ko djeca.

»Alberte«, rekoh, »sad nam je dosudjen sud; ni ja ni ti, kocka je pala u grob.«

Još jednom pogledah to milo lice, te žarke ustne, koje me poljubiše, prije nego li zaklopiše mrtvačku škrinju. Bože moj, al je ta narav grabežljiva zvier! Tanko zvono zazvoni. Izpratismo ju na groblje, onim putem, kojim nas ona vesela povede na Prešernov grob. Nedaleko od pjesnika zakopasmo

ju. Bilo je, kao da su Prešernove ruže spustile glavice, da je karamfil klonuo, da sirotica u travici plače, bilo je, kan da se obara ono plavetno nebo na nas. Drugog dana ostavismo Kranj. Na razstanku stisnu mi domaćica ruku i reče:

»Prešernove poezije pridržite. Neža mi reče, da Vam ih dam. Čuvajte ih. S Bogom pošli, sretni bili.«

Pohodismo novi grob. Da je bar tude cvao cvietak, al ništ nego zemlja, tvrda zemlja!

Odosmo. Ja zaboravih Schillera i odnesoh Prešernove pjesme a u njih taj jadni, taj tužni karamfil.

Uminuše ljeta i ljeta. Bože moj kako li se od onda prevrnuo sviet! Koliko je jada prohujilo mojim srdcem! Tko bi ih izbrojio? Al jošte čuvam Prešernove pjesme, i suhi cvietak s njegova groba. Sve se promieni. Al se nepromienismo mi — ja Hrvat, Albert Slovenac, i jedan i drugi ostasmo vjerni Slavenstvu. Ja sam zašo u stihotvorce, on brani narod prozom. Dugo, dugo je tomu te se nevidjesmo, al nam srdce kuca jednako, ko onda o mjesečini pod sjenkom, ko onda na pjesnikovu grobu, ko onda kraj slapa Savice. A vi ruže tamo u gorenskom kraju, ako cvatete na Nežinu grobu, sagnite glavu u tiho noćno doba, šapnite mladoj, koja pod vama driema: Još je živ onaj Hrvat, koga si poljubila, još blagoslivlje tvoju uspomenu, jer si ga povratila Slavenstvu, još čuva kao sveti zapis Prešernove pjesme a medju njima driema godine i godine, medju njima driemat će još dugo, dugo k a r a m f i l s a p j e s n i k o v a g r o b a!

PRUSKI KRALJ

Pruski kralj!« Jeste li ga poznavali? Nevjerujem. I nije čudo. Davno je legao u grob. Što je bio? Ponajprije je krpao haljine, poslije ga potisnu sreća na čast glasnika javne oblasti, to jest gradskoga bubnjara, a kad mu je s toga uspjeha pregnulo srdce za najvišim idealom, prevari ga nada — i jadnik pade u grob. Kakav je bio? Čudan svakako. Jeste li vidjeli veliku, okrenutu krušku, na jednom kraju okruglu, široku, na drugom uzku? Takova mu bijaše glava, koja se je nesigurno zibala medju širokima ramenima. Široka usta bijahu u tu glavu urezana poput izvrnuta polumjeseca, krtast nos virio je čudno nad ustima, žuto modre male oči bludile su u sviet bez stalna cilja izpod metljikastih obrva, do dva klapasta uha stršila su od glave kao šišmiševa krila, a riedki ostanci prosiede kose bijahu pomno pričešljani preko sjajne ćele. Sve to obrijano lice bijaše »tabula rasa«. Nemislim, da bi slikar bio našao na njem karakterističan kakov znak ili trag kakovoj misli, kakovu osjećaju. Zanimivija bijaše čudna raznolikost kolorita, jer si u tom licu vidio i žutilo limuna, i crvenilo karmina i sjajnu mavenu mast ljubice. Motreći to nimalo neobično lice duže vremena, mogao si opaziti, da »pruski kralj« kadšto stisne zube, uzvine obrve, namrači čelo. Bijaše to njeki čudni izraz tjeskobe i boli, kao u čovjeka, koga tište preuzke čizme. Nu takav pojav nije neobičan u

ljudi, koji ništa nemisle. Nebijaše to ni u »pruskoga kralja« bol, već bi on namrštio kiselasto lice, kad se je bio zaletio, da zamisli misao, što mu je u ostalom vrlo riedko za rukom pošlo. Poznavao sam ga od djetinstva, al nevidjeh ga nego u jednom odielu i petkom i svetkom. Za mode nije znao; ni burni uzplamaji ilirske vatre, s kojih cvjetahu šarena surka i crvena kapa, nepromieniše njegove garderobe — a vele, da je »pruski kralj« bio ljut Ilirac. Dugački zeleni kaput s klapastima žepnicama, po vremenu dakako nješta žut poput jesenskog lista, kan da je prirastao bio na njegovo jako, plećato tielo, ko što koža na guštera; visoki tulac dlakavog šešira gubio je sve većma dlaku, al je ostao neoboriv na njegovoj lubanji; nikad niesam vidio na njem nego široke sive pantalone — nahramljivao je na lievu nogu — nikad nego crven ovratnik i crn prsluk. Takov bijaše pokojni »pruski kralj«, komu sam evo odlučio postati Plutarkom, ako je vaša dobra volja slušati me.

Po krstnom listu zvao se je Janko Krvarić; to je ime svakako prekrvavo za čovjeka, koji nije nikad prolio krvi, van kad bi se krojačkom iglom ubo u prst; jer da znate, »pruski kralj« bijaše po cehu krojačem. Rodio se njegdje prije početka ovoga vieka u njekoj od onih klimavih gradjanskih drvenjara, koje su se njekad nizale s obje strane »Laške ulice« zagrebačke pod sjenom visokih jablana. Civilizacija je dakako izbrisala davno i drvenjare i jablane. Roditelji mu bijahu, koliko znam, siromašni gradjanski ljudi, te posvetiše budućnost svoga sina igli. Igla nuka krojača, da sjedi vas dan sgrbljen, ter da gleda preda se u to pusto sukno. Ta pognuta mučaljivost, ta tjeskobna samoća bez promjene probudjuje u čovjeku razne refleksije o svietu, o čovječanstvu, o našoj sudbini. Za to nije ni čudo, da u krojačâ proplamte kadšto bud filosofske bud političke tlapnje, u kojih dakako neima stalna sistema, — da se u krojačâ javlja pokadšto njeko diplomatsko pregnuće. Ni Krvarić nije

se u tom iznevjerio svomu cehu. Fantazija mu dakako nije imala orlovih krila, te nebijaše ni najmanje dorasla zagonetnim slikam apokalipse.

Al kad je ovako samotan sjedio za svojim nizkim krojačkim stolom, zabadajuć iglu u to pusto sukno od zore do mraka, kad nisu izpod njegovih ruku izlazile kroz godine i godine nego hlače, prsluci, zobuni, zadrhtala bi u dubini njegove duše njeka neopisiva slutnja, spopala bi ga tajna vrućica — i »pruski kralj« počeo se je znojiti, formalno znojiti. Iz maglovite mu lubanje poletila bi tada čudna čežnja preko laškoulićkih, blatnih jama, preko trošnih drvenjara, preko tornja svetoga Kralja u široki, daleki sviet — ća preko zagrebačke mitnice. Al sviet je dalek, vrlo dalek, a Janko bijaše malodušan, plah, kan da su ga užetom privezali za njegov krojački stol. Tako osta Laška ulica mikrokozam »pruskoga kralja«.

Početak njegove hronologije bijaše dan, kadno ga u cehu oslobodiše, kadno od šegrta postade kalfom. Do kasne starosti nije zaboravio one živahne ćuške, kojom ga je »mladi majstor« po hvale vriednom obredu onoga vremena sjetio pred majstorskim sborom, da mu tim danom osvanu zlatna kalfinska sloboda, na što je Janko presretan debelog cehovskog komisara poljubio u ruku. Od te ćuške brojio je »pruski kralj« godine i dane, kao što Turci od biega prorokova. Dani mu tecijahu u ostalom dosta jednoliko i nebih znao, da mu je mir života uzbunio silan kakov prievrat, van ako mu živce jače razigra kakovo proštenje, kakov pogreb ili požar u Laškoj ulici; on je bar mislio da sve to spada u historiju svieta. Bio je i ponješto pismen, a to svoje neobično znanje imao je zahvaliti šibi kranjskoga školnika; krojačiji se pako učio u kući stara majstora, koji je nedaleko od njegovih roditelja imao potleušicu sa dva okna i jedinicu od jedno trideset godina s jednim okom. Tu je radio dan na dan. Stariji i prijatelji bockali su ga doduše i to ne jedan-

put u rebra, nek obidje poput drugih kalfa sviet, za kojim je toliko uzdisao, al čudnovata njeka plahost, njeka mlied-nost krvi sustavljala je njegovu nogu na pragu starca maj-stora, i toranj svetoga Kralja činjaše mu se Herkulovim stu-pom, za kojim stanuju pasoglavci. Historija ide medju tim svojim korakom a sudbina kroji smrtnikom raznu sreću i dobru i zlu. Neznam, nit marim izpitivati, kako se je sbilo, da je jednog dana »pruski kralj« stajao pred oltarom svetoga Petra, a uz njega tridesetgodišnja jednooka djevica, nota bene pod bielim viencem. Pop im sveza štolom ruke i »pruski kralj« iztisnuo je tom prilikom riečcu: »Ljubim«. Dvojim ipak, da je Janko pravi smisao te zagonetne rieči razumio, kao ni silno namigivanje i podsmjehivanje dobroćudnih susjeda, koje su podalje od oltara stajale. Nevara li me slutnja, to je svu stvar na svoj način priredila sama jednooka Pepika, ženska u svem vrlo energična, kojoj vestalsko živovanje nije nimalo po ćudi bilo, koja bješe opazila i to, da stoljetni ko-ledar vrlo brzo leti. Mislim dapače, da njeka »force majeure«, njeki silni neuklonivi razlozi prinukaše »pruskoga kralja«, da se zapregne pod onaj sladki jaram, koji se često eufemistički srećom života zove. Na svaki način bijaše Janko cimerom Pepikina poštenja. Nu tim svetim obredom kan da se nije ništa promienilo u kući, samo što je »pruski kralj« jedno-okoj jedinici prije govorio »vi« a sada »ti«.

Janko postade i majstorom, nipošto gospodarom. Pepika je držala oba kraja batine u svojoj ruci i kad bi ju kadšto snašla »gora volja« iz čašice, znala su i ledja »pruskoga kralja« pričati čudne bajke o njezinoj jakosti. Na sreću pri-mao je Janko te batine svoje lajave drugarice čudnom fleg-mom, kao da su to udarci njegove sudbine. Šivajući sjedio je u svojoj sobici kao zeba u svojoj gajbici, samo kadkad povirnuo bi na malo okance u sviet, gdje zlatno sunce toli liepo igra, gdje zeleno lišće drhće od proljetnog vjetra. Uminu nješta vremena, Pepa porodi žensko čedo i umre od poroda,

jer je bila prezrela ženska. »Pruskomu kralju« od toga i zlo i dobro, jer je Pepa bila bič, neznam, božji li vražji li. Janko uzdahnu. Možda je htio reći u jedan put i »Hvala Bogu« i »Kuku lele«. Ali to diete, ta kćerka! Htio je baš poluditi. Kad je ta mala kreštelica kopala nožicama po jastuku, kad bi izplazila jezičac i derala se krupnim glasom, da se je kuća klimati stala, Bože, da ste vidjeli i djeda i otca! Djedo je sjedio kod malice kao jastreb, pa je kroz glup smieh cerio zube — a otac je letio amo tamo i po borovicu i po kašicu, i ninao i pjevao. Kad je bilo puno posla, naprtio bi »pruski kralj« malu Reziku djedu na ruke.

Dok je djedo, premda djetinjast i na pol sliep, bio dadiljom maloj Reziki, bilo je još kojekako i Janko je mogao šivati, a šivao je brže, šivao je više, jer je znao, za koga radi. Jeste li vidjeli, kad kroz pukotinu sine u tamnu komoru svjetla sunčana zraka? E tako i sinu zraka u Jankovu dušu — ljubav za diete, za Reziku. Nije mislio nego o njoj, nije govorio nego o njoj, nije snivao nego o njoj. Bilo mu je uz sve trude i brige dobro i voljko. Al djedo umre. Eto nevolje. Sad nije imao tko ninati Reziku, sad je valjalo malu nakrcati na vlastite ruke. A šta medju tim igla, koja hrani i odieva? Nu ni sad nije »pruski kralj« sdvojio. Koža mu se bila ukrutila, duša okalila, muka mu je bila nauka. »Pruski kralj« bude sam dadiljom. Do kasne noći znao je sjediti za krojačkim stolom. Pred njim lojanica, lončić mlieka i boca vina. Lievom je nogom zibao malu, koja je ležala u kolievci, na desnoj je šivao, kan da su svi konci svieta popucali bili. Mliekom je dojio diete, vinom sebe, i služio svakdanji hljeb za sebe i za kćerku. Nu šta da i mnogo o tom pričam? Sviet sluša rado šale i veselje, al nemari čuti jadikovke o tuzi i nevolji, koje svaki nas i onako čitavo breme nosi. U kratko, djeca porastu kô i gljive preko noći, a tako se izvinu mala Rezika iz kolievke, suknjica postajaše neopazice dužom i dužom, pa kad se je za čudo brzo dotakla zemlje, imali su

ljudi Laškouličani šta gledati — djevojku — da je milota bila — Krvarićevu Reziku. Bog zna, čija je to bila krv? Nebješe se vrgla ni u otca ni u majku, kako je liepa bila. Tielo puno i vito, prelomit će se; lice fino, da joj vidiš žilice pod kožom, crna kosa crna svila, velike crne oči, opržit će te, a oko ustiju onaj ljubki, lopovski, blagi i pecavi smiešak, koji će i zrelu čovjeku pamet pokvariti.

Djeca rastu, raste i trošak; gdje prije mrvica, sad treba hljebac, gdje prije po', sad treba devet rifa, a Jankova igla jednaka te jednaka, nit je brža, nit je dulja, već Jankove oči sve slabije ter slabije. Prava nevolja za čovjeka! Nu Bog je dobar i pomaže rado. Bilo je, te je umro varoški bubnjar — to je dakako bilo već poslije magjarskog rata, kad je i Laška ulica pribrojena bila slobodnomu gradu. Neznam, kako je »pruski kralj« došao do varoške bubnjarije. Sve mislim, da ga je namjestio njekakov klasički naobraženi senator, koji se je sjetio, da je hromi i grbavi stihotvorac Tirtej bio glasnikom junačkih Spartanaca i možebit je po toj poviestnoj analogiji Krvarića zapala sreća, da za godišnjih četrdeset forinti srebra uz gromor pasje kože javlja obzirnim gradjanom mudrost visoke oblasti. Gradski bubanj probudio je Krvarićevu dušu. Nemislim, da su židovski trubači pred Jerihom s tolikim uzhitom, s tolikom ozbiljnošću puhali u svoje trublje, s kolikom je »pruski kralj« premetao svoje batiće po pasjoj koži. Da ste ga vidjeli, ko što sam ja. Uzpriečio bi se poput diva, omjerio bi okom rimskoga imperatora naokolo stojeće seljake, koji su u njega buljili, a i ja sâm, premda prefrigan zagrebački sin, sjećam se još i sad onog počitanja, s kojim sam Krvarića gledao, kad je oglašivao naredbe slavnoga magistrala. Tri puta bi uzvinuo glavu, kao da se u njekoga zaletjeti kani, tri puta bi se nakašljao, pa stisnuo zube, pa stisnuo oči i batići zagrmiše po bubnju, kao što po prilici kola, koja prazne vinske bačve voze preko strma kame-

nita puta. U takvu hipu drhtalo je cielo tielo krojačevo, a glavurda mu se zibala s desna na lievo, s lieva na desno.

»Pruski kralj« imao je vrlo tanan tenor, koji bi samo u časovih ljutosti prešao u dubok mumljajući bas. Glasovito njegovo oglašivanje dojmilo se vazda svojom tankoćom živaca obćinstva. Pri kraju svakoga oglasa streso bi se Janko, kao da je izpio čašu octa. Premda se je mnogo godina bavio bubnjarskim zanatom, zadavahu mu dugi pismeni oglasi dosta muke i uz krupne očale. Zlobni ljudi govorahu, da je Jankov kranjski školnik dielio više batina nego mudrosti, al sam »pruski kralj« reče, da je taj novi hrvatski pravopis vrlo zapleten i to da je uzrok njegovu pentanju, jer on da je po starom učio. Ja mu to podpunoma vjerujem, jer kad se u tom naši učenjaci složiti nemogu, kako bi kukavni varoški bubnjar iz Laške ulice. Nikad neću zaboraviti drastična prizora, kojemu sam bio očitim svjedokom. Mjesto vrednote »srebra«, koju smo mi mladji ljudi i onako samo po čuvenju poznavali, imala je doći austrijska vrednota, to jest mjesto crnog crven papir. Tu računsku razliku imao je »pruski kralj« uz bubanj protumačiti našim seljakom. Ta pitagorejska zadaća nebijaše ni malo laka. Niesam se čudio, da je »pruski kralj« naredbu austrijskoga ministra odmatao od svoga jezika kao klupko zamršene vune, jer je bila sastavljena toli klasičnom hrvaštinom, da je valjda nije razumio ni profesor hrvatskoga jezika. S velikim priegorom i znojeći se užasno iztiskao je Krvarić vratolomne stavke kao zvonar latinštinu pri svetoj misi. Seljaci, stojeći s traga skrštenih ruku, zievahu u Janka kao »tele u nova vrata« te počeše od njegovih pitagorejskih problema razvaljivati oči. Taj očiti izraz seljačke gluposti dojmi se nemilo duše »pruskoga krlja«, a po čelu mu počeše drhtati striele i gromovi. S njekim osobitim zadovoljstvom i ponosom pljunu Janko preda se, kad je smotao bio tu dugu ministerijalnu kobasicu, iz koje je čovjek

jasno razabrati mogao, da staro srebro ništa nevriedi, a novi papir sve. Uzdignuv glavu izdere se Janko na seljake:

»Jeste li me razumjeli, à?«

Lievi susjed — mljekar iz Trnja — zavrti glavom i cmoknu naprosto jezikom, kao životinja, koja na sebi štetinje nosi. Desni susjed — nješta živahniji kirijaš od svetoga Duha — premjesti bazgovi kamiš iz desnoga u lievi kut svojih ustiju, žmirnu izpod oka na bubnjara te iztrese na dušak vrlo drzovitu interpelaciju, kako da se »patakuni«, »šoštarske škude«, »groši«, »taliri« i sve uspomene blaženoga »šajna« mjere o novu austrijsku vrednotu. Takva bujica računskih zagonetaka bila bi jamačno smela i pismeniju glavu, nu Janko prereza nenadanim taktom nit te vrlo delikatne razprave, otresnuv se na pitaoca: »Ti si magarac, i svi ste magarci!« pljunu i odklipsa. Tim se je je i stvar svršila na očito zadovoljstvo svih stranaka.

»Pruski kralj« živio je sada u velikom svietu. Nije dakle ni čudo, da se je posvetio i politici po običaju svojeg ceha. Kad se je poslije znojne danje muke vraćao svojoj jedinici, svojoj Reziki, navratio bi se »pruski kralj« u krčmu kod »medičarniče« u Laškoj ulici, gdje doduše nije tekao med, al vrlo kiselo vino. Bijaše tu soba malena i zadimljena, gdje je za dugim stolom kolo vodio suh, kržljav brbljavac, biskupski pisar, koji je ondje na kredu pio. Mahao je rukama, lupao šakama, vikao je i pljuckao, da se je drmala kuća. Bijaše to pravi apoštol Laške ulice. Janko bi sjeo do okrajka stola, stavio svoj bubanj kraj sebe na zemlju, nagnuo glavu, te je tako pobožno motrio pisara, ni neopaziv, da je star, ridj mačak legao na bubanj i ondje počivao mirno u prkos političkoj viki.

»Menčikov,« vikaše pisar, »došao je u bundi pred turskoga cara i rekao mu u brk, da je ništarija. Da sam ja turski car, oprostio bih mu bundu, jer je napokon zima i Bog zna, imaju li Turci peći, al one »ništarije« nebih mu oprostio.«

Družtvo prista uz pisara i čudilo se, kako Turci neimaju za takova čovjeka žandara.

»Čujte,« zagrmi drugom prilikom pisar, »sad znamo sve. Napoleon je uzeo veliku tvrdju Gorčakov, a ruski ministar Malakov pisao je Napoleonu, neka mu za Boga oprosti.«

Janko slušajući te velevažne viesti, micao je samo ustima amo i tamo. Jedno mu se ipak čudno činilo. Već u prvoj svojoj mladosti bio je načuhnuo od njekog putujućega kalfe, da Samobor nespada pod našega cara već pod Napoleona. A taj da jošte vlada? Ta mora da je pravi Metuzalem. On je tu primjetbu ipak prešutio s njeke plahosti te je uzvinuv obrve samo prešao rukavom preko svoje tabakire. »Pruski kralj« nemogaše u obće zamisliti jasnu sliku o situaciji Evrope za krimskoga rata. Te države, ti vladari miešali se u njegovoj glavi kao piškori, jer ni njegov kranjski učitelj nije imao mape u kući te je smatrao oro- hidro- i geografiju posve suvišnim predmetom. Blaženi mi, kojim djeca već u kolievci poznavaju medje Nabukadnecarova carstva!

Na kruškoliku lubanju »pruskoga kralja« spusti se njeka čudna melankolija. Poniknute glave znao je pobirati po ulici svaku krpicu starih novina da poveća svoje statističko i političko znanje. Bijaše zamišljen, nješta mu je kuhalo u glavi. Samo Rezika znala ga je razvedriti. Kad je u kasnu večer sjedeći za nizkim svojim krojačkim stolom pri slaboj lojanici iza očala buljio u takove novinske krpe, znala je pristupiti Reza i, položivši mu ruku na rame, reći:

»Tatice, što si za miloga Boga kvarite oči? Šta će Vam te ludorije? Što Vas je briga, da se tamo nakraj svieta kraljevi tuku i kolju? Šta imate od toga? Pustite, nek si razbijaju glavu, neide to za našu kožu. Samo da nam Bog mira da. Ja se čisto srdim na Vas. Gotovo ste me zaboravili, a koga imate na svietu, nego mene, svoju jedinu kćer, tko Vas ljubi, nego ja, Vaša Rezika?«

I nagnuši glavu, pogledala bi djevojka starca toli milo,

uzela bi mu iz ruku toli nježno tu krpicu starih novina. A starac bi podigo glavu, zabuljio se u Rezu i na staklu očala zatreptila bi mu krupna, sjajna suza.

»No dà, dà!« odvratio bi prigušenim glasom, »istina je! Čemu ludorije, čemu? To mi se mieša i mieša po glavi, da me čisto boli. Politika! K vragu politika, i vrag ju je smislio. Al ti si moja, je l, moja? Šta bi ja, da tebe neimam, da mi, oprosti Bože, umreš! Ja bi, Reziko, bez tebe bio zadnji čovjek na svietu. Samo me ti neostavi, pa ako mi i kadkad stara pamet posrne u tu ludu politiku — — star sam, a ti mi reci, ti me sjećaj, samo budi moja, draga Reziko!«

I »pruski kralj« bi uhvatio Rezikinu glavu objema rukama, privuko ju k sebi i poljubio u mlado čelo. A ona bi uzela otca pod ruku, povela ga u komoricu, da legne. Starac ju je sliedio kao janje i radio sve, što mu kćerka reče. Al ti sanci, ti strahoviti sanci mučili su strašno bubnjarevu glavu. Politika ga je u snu motala kao vijavica suh list. Jednom mu se snilo, da su na gradskoj Ciglani kod Zagreba razredjene proti sebi dvie vojske, na jednoj strani turska na drugoj ruska, pred vojskama da stoje nabijeni topovi a kod svakoga topa topnik s upaljenom šibkom. Medj jednom i drugom vojskom da stoji on, a na plećih mu bubanj. Strah ga je hvatao, davilo ga pod gušom. Čas je žmirnuo na desno, čas na lievo. Tu opazi turskoga cara na konju, skinu šešir, i reče, pokloniv se ponizno: »Servus humillimus, gospodine turski care! Šta radi Vaša milostiva gospodja?« Al turski car se ljuto otresnu: »Ništa, ništa, Krvariću! Neima pardona, sad će se pucati, čim izbrojim »tri.« Jadnika pošinu smrtni znoj i okrenu se na drugu stranu. Tu je stajao ruski car. I opet se sgrbi Krvarić i reče: »Hvaljen Isus, excellentissime, nebi li malo iz moje tobakire?« Al i ruski se car otresnu: »Neima pardona, kad reknem »tri«, pucat će se.« Tad griznu nješto »pruskoga kralja« u želudcu, drhtavica ga spopade i on nagnu bježati ravnim poljem medju vojskama. Al nizovi

vojske sve se dulje i dulje na uru, na dvie, tri ure. Janko gazi po blatu, bubanj mu klopoće po ledjih, s obje strane naperiše vojske bajonete, crna zjala topova zievaju u njega i već se čuje s obje strane prokleta rieč: »jedan«. Zubi mu počeše cvokotati, koljena klecati i poče drhćuć moliti: »Tornju od kosti elefantove! Moli Boga za nas!« Već zagrmi: »dva«. Groznica ga je tresla, krv mu je sunula u glavu — sad — sad zaori: »tri«! Širom zemlje sunuše iz topova oblaci dima, sve nebo zatutnji od grmljavine, tisuće žarkih munja liznuše iz topova, a jaoh »pruski kralj« sruši se s — postelje. — Drugi put je Janko u snu lebdio na jednoj nozi navrh tornja svetoga Kralja i gledao na okolo po svietu. Bože, kako se tu komešalo! Vidio je sve zemlje, sve države: jedna bijaše žuta, jedna crvena, jedna zelena kao na mapi, a ljudi su puzali po tih farbanih zemljah poput mravlja, pa se jeli, pa se klali kao ludi. Tada se podignu silna graja, svi pokazaše prstom na toranj, na »pruskoga kralja«, svi vikahu: »Eno zlotvora! Eno Krvarića! On je kriv našoj nesreći, njegova prokleta politika pomiešala nam je glavu! Ubijmo ga!« Janko zadrhta, leden mu znoj obli čelo, glava mu se zavrti i padne s tornja — al se probudi vas znojan u svojoj postelji.

Rezika je često znala ukrotiti političku maniju svoga otca, al samo za čas. Za kratko ga obsjede opet stari bies — politika, bez koje nije mogao živjeti, kao ni pijanac bez rakije. Nu više nego li vanjska politika otimahu brigu »pruskoga kralja« pitanja lokalne naravi, navlastito »Laške ulice«. Valja znati, da u Laškouličanâ dosta opozicijonalne žice ima. Do godine 1848. imadjahu naime svoga sudca, svoj »magistrat«, svoga bubnjara, a i batine dobivahu na vlastitoj vlaškouličkoj klupi u biskupskih štalah. Nesretni prievrat ote im samostalnost i Laška ulica bude pripetljana gornjemu varošu. Težko podnašahu tu švabsku novotariju i gnjevnim okom gledahu tiraniju varoške gospode.

»Pruski kralj« nije ni malo dielio tih autonomnih pred-

suda, njegova se duša nije nikako ugrijati mogla za one laškouličke filipike u »medičarnici«, u kojih je biskupski pisar neodoljivom ironijom žigosao ludu razsipnost »varoškoga« magistrata, koji je dao razsvjetljivati ulice, navoziti ceste, zasipati otvorene kanale — pa čim? Sve »žuljevi Laškouličana«; — a kad je tekar gradski kapetan zabranio »prisežnim purgarom« držati u kući čopor krmaka, kad je zabranio, da si svaki čovjek sred svoga dvorišta drži ogromno smetište, buknu sav bies uvriedjenog ponosa i ljudi si kroz uzdisanje dozivahu u pamet »stara dobra vremena«. Grieh bi bio nepriznati, da je u tom ponosu bilo nješto od onih staroenglezkih zlatnih rieči: »My house is my castle«, premda se nimalo dokazati nemože, da se taj aksiom englezke slobode proteže i na kotce i kokošnjake. Al bilo kako mu drago, »pruski kralj« nije nikad zatajio »boje svoga gospodara«, te je vazda smatrao svojom dužnosti, da brani sve što je magistrat učinio, ma i nebilo uviek pametno. Ta razlikost mnienja urodila bi često živahnijim nesporazumkom i najviše s toga, jer bi bubnjar laškouličkim malkontentom bacio njekom neslomivom dosljednošću jedan dosta jasan proturazlog pred noge, odgovoriv na svaku filipiku neobičnim basom:

»Vi ste svi skupa magarci!«

U mirnije doba bili bi gosti u »medičarnici« možda hladnije razmišljali o toj delfičkoj izreci Jankovoj; al još nebješe izliečena bol za izgubljenom autonomijom i s te razdraživosti dogodi se jednom, — što se opet posve izpričati nemože — da je »pruski kralj« uz sav svoj uredovni karakter odnio krupnih batina, i da se je iznenada našao pred vratima krčme, ni sam neznajući, je l izašo, izpuzio ili izletio iz kuće na dosta visok kup uličnoga blata. Rezika je doduše odstranila blatne mrlje sa zelenog kaputa, al jedne mrlje iz uvriedjene duše bubnjareve nije bila jaka odstraniti: »Point d' honneur«. Janko bješe uvriedjen i odluči neprekročiti više praga »medičarnice«. Odkinuv se tako od svieta i zaroniv »u se«, postade

»pruski kralj« mizantropom, te se poda vlastitim refleksijam. Nu jer za takovo razmatranje fantaziji opet njeke vanjske ponuke treba, počeo je Janko obilnije piti.

Pol ure za tim udje ponješto razdražen u svoju komoricu. Sbaci bubanj i šešir. Soba bijaše prazna. Složiv ruke s traga i nagnuv glavu, zaviknu oštrim glasom:

»Reziko!«

Za tren se pojavi djevojka na vratih. Čudila se je nemalo, jer Janku kan da su oči užgane bile i to prije objeda, gdje i pijanac nepije.

»Šta je otče?« zapita.

»Tomu mora biti kraj!« zamumlja Janko, lupiv šakom u stol, »ja sluga, sluga! Danas mora da bude kraj. Jesi l čula?«

»Nerazumijem.«

»Za Karleka moraš poći, velim ti; danas se moraš odlučiti, danas.«

»I opet ste počeli otče?«

»Dà. To nije šala. Ja nisam sluga. Bacit ću prokletu pasju kožu u vatru. Govori, hoćeš li?«

»Ni da me režete.«

»Meni tako? Otcu tako?« zadrhta starac i tamna rumen obli mu lice.

Djevojka je jedva disala. Mirno pristupi k otcu i reče drhćućim glasom:

»Otče! zaklinjem Vas živim Bogom, nemojte tako, jer zlo po mene, zlo po Vas! Svršila se stvar ovako il onako, ja velim samo to: U mene je srdce, živo, još ga niesam nikomu dala nego Vam. Al jeste li čuli? Ako sam bogica, ako sam nevoljnica, ja svoga srdca neću prodati pijanduri, propalici — neću.«

Starac ju pogleda časak osbiljno — al se brzo namrači, stisnu zube, uhvati djevojku za ruke i kriknu:

»Moraš! Il ću te — — —«

Djevojka se trznu, probliedi, al se brzo osviesti.

»Otče, nastavi Reza, ako Boga znate, okanite se te misli.«

»Neću, i sto puta neću,« probjesni Janko.

»Dobro,« reče hladno Reza, »hoću. Al samo tri dana dajte mi mira. Onda radite slobodno, što hoćete! Dodjite! Juha Vas čeka!« Bubnjar se smiri, a kada Karlek doču, šta je, začudi se s prva, a poslije se razveseli. Reza reče otcu, da mora po podne u grad što šta kupovati, a stari joj dade i novaca. I sbilja bijaše Reza s Lizom na Kraljevu sajmu — dugo, vrlo dugo. Prodje prvi, prodje drugi, prodje i treći dan.

»Sutra po podne dovedite Karleka!« reče Rezika mirno o podne trećega dana.

Visoko je stajao mjesec, kad se je »pruski kralj« povratio kući a iz krčme, gdje je s Karlekom uz vrč vina snovao o budućem gospodstvu. Nebo je bilo čisto, zviezde su sjale živo, a drveće je stajalo nepomično u vrtu. Inače sve tiho, mirno. Vesela lica došulja se Janko kroz dvorište do vratâ. Držao je ruku u žepu, u kojem kan da su novci zvonili. Zaustavi se, začudi se. Inače je bilo svjetlo u sobi, gdje ga je Reza čekala. Danas tamno. Dovuče se u sobu. S težkom mukom zapali svieću. Ni žive duše.

»Gdje je Rezika?« prevuče Janko debelu ruku preko mamurne lubanje, »možda u vrtu. Čekaj,« nasmjehnu se i položi deset svjetlih škuda na stol, »al će se veseliti tomu daru od mladoga. To će biti haljina, šta? Pa nikakva pasja koža, ja nikakov sluga.« Janko se vrati opet na vrata i viknu n noć:

»Reziko! Reziko! Gdje si?«

Noć neodgovori ništa, starac se povrati u sobu, da zaviri u kuhinju. Al prolazeći svrnu.okom na škude — na stol. Zaustavi se. Na stolu bijaše nješto kredom upisano. Starac se upre rukama o stol, žažmirnu i uze čitati:

»Dragi otče! Oprostite! Bog mi oprosti! Nesretna sam!

Nedam se ubiti! Radje umrieti nego se prodati! Idem u sviet. Bog Vas blagoslovio. Vaša kći Reza.«

Krv sunu bubnjaru u glavu, koža mu se naježi. Otare si rukom oči. I na novo zapilji oči u stol te uze po drugi put na glas sricati biele poteze na stolu. Trznu se, raztriezni se.

»Dà, dà dà! Tu je! Crno na bielom!« udari kroz plač dlanom o stol i poče u sav glas jecati:

»Reziko! Reziko! Neidi! Neću te siliti! Neću! Bubnjat ću! Bit ću sluga! Zadnji sluga! Vidiš!« skoči biesan, i pokupiv srebro, baci škude na vrata u blato, »vidiš ja neću toga prokletoga blaga, al mi se vrati, vrati se Reziko!«

Nu noć osta gluha, nemilostna, a bubnjar klonu na koljena i klečaše zovuć kroz glasan plač:

»Reziko! Reziko!«

Uminuše dnevi. Rezika se nepovrati više. Kad se je Karlek opitati došao, uhvati »pruski kralj« biesan štapinu, pa ga iztjera iz kuće. Bubnjar je išao danju niem i mrk za svojim poslom, a noćju se je rano vraćao kući i lego i plako, gorko plako cielu božju noć. Bože! Al je bilo preklapanja po susjedstvu. »Da tiha voda briege dere,« »da nije sve zlato, što se svietli.« »To da je liepo poštenje!« »Takve djevojke da za plotom poginu,« »da je znala pošto može ljepotu svoju prodati;« al nada sve su susjede pitale: »Bog zna, kamo je pošla?« Na to im zlorado odvrati Lizika:

»Znam ja.«

»Nu reci Lizo!«

»U bieli sviet! S komedijaši, s jahači, koji su o Kraljevu sajmu pod šatorom pravili coprije svoje. Tu se je spoznala s momkom. Liep je istina Bog. I ja bi ga htjela bila, da me je on hotio.«

»Uh! Komedijašica, coprijašica! Občuvaj nas Bog, vikahu susjede.

I »pruski kralj« sazna, da mu je kći pobjegla s komedijaši, pa je dao pisati po magistratu na sve strane svieta. Nu od nikud odgovora. Prodjoše dani, prodjoše mjeseci, Janko je bubnjao, pa nije više ni plakao. Al mrko je gledao preda se u zemlju, ni varoške gospode nije pozdravljao, lice mu je potavnjelo, kaput jače požutio, oči su mu bludile kao nestalna vatra a ustne se stiskale, kan da si ih zakovao. Samo stare novine čitao je jošte i sad.

Jednog dana skupi se na trgu silno klupko ljudstva oko bubnjara, te bude cike, graje i smieha bez kraja i konca.

»Šta je to?« zapita jedan susjed drugoga.

»Sviet se smije staromu bubnjaru. Čovjek je poludio. Baš je sada oglasio bubnjem, da će onaj pošteni čovjek, koji uhvati onoga lopovskog komedijaša, koji je njegovu Reziku oteo, dobiti tvrdu škudu, a on sam da će komedijaša zaklati kao purana.

Varošku je gospodu ta čudna domišljatost Jankova nemalo uzbunila, i kad je starac u prkos opomenam gospode mjesto javnih oglasa neprestano bubnjao o Reziki i komedijaših, izjaviše mu, da njegove daljne službe netreba i odmjeriše mu mirovinu od trideset forinti na godinu. Šta sad? Oh bilo mu je pusto, kukavno, to srdce bijaše mu prazno, htio je leći u grob. Jednog dana poslije jedno pol godine pozvaše ga na gradsku kuću i tu mu reče njeki gospodin, da je iz Pruske dobio dvadeset talira, al da nema pri tom pisma nego samo ceduljica a na njoj: »momu dragomu otcu, nek zna, da sam sretna i da ga ostaviti neću.« To mu je dakle poslala kći, Rezika. U Pruskoj je. Prokleta zemlja! Ondje je dakle komedijaš! Oh da je Janku poći u Prusku! Bog zna, gdje je taj kraj! A Reza ga opet nije zaboravila. Starac se povrati s taliri kući. Pomno ih razredi po stolu, sjede, zabulji se u njih i reče:

»Taliri! Moji taliri! Zašto ste bliedi? Ostavili ste Reziku. Žao vam je, je l? Recite! Sjeća li se mene, staroga otca?

Sretna je! Neka bude! Ona vas je imala u rukû, a ja je neimam!« I starac udari u plač i počne škudu po škudu cjelivati a jednu si ušije u platnenu kesicu te ju stavi oko vrata. Napokon se njekako smiri. Bio je otupio. Nu kadgodj bi iz Pruske došlo iznova škude — a dolazile su redovito — spopala bi ga žalost, njeki bies, i napiv se poče vikati, da mora u Prusku po svoju kćer. Tako razigran sjedio je jednom u krčmi te je čitao uz veliko svoje čudo na krpi starih novina, kako je pred jedno sto godina njeki Gjuro Plantić, postolarski sin od potoka u Zagrebu, pošao u Ameriku te u Paraguaju postao kraljem. Izbuljiv oči počeo je Janko sve jače i jače klimati glavom te je vrlo čudnovato kažiprst zabadao u drveni stol. U to se otvoriše vrata i u krčmu udje onaj vražji pisar. Janko pljunu preda se a pisar zagrohota:

»Ej Janko, no šta je politika? A? Hoće l biti rata u proljeće. Hoće li kinezki car turskomu odgrizti nos? Vi to morate znati.«

»Id' k vragu,« odreza Janko.

»No kada ćemo u Prusku po Rezu? Sbilja! Sad je dobra prilika! Stari je pruski kralj umro. Gledaj, da tebe izaberu Prusi za kralja; onda možeš lakše onamo doći i svakako Rezu naći.«

Janka kan da je ošinuo grom Podignu glavu, izvali oči, zinu i oko nosa mu zadrhta glup posmjeh.

»Hm! hm!« zamrmlja, smota novine i izidje brže bolje iz krčme.

Jednom po podne sjedjah u sobi svoga otca sâm. Imao sam pisati njekoliko pisama. Njetko zakuca. »Slobodno« rekoh zadubljen u pismo. Vrata zaškrinuše, ja krenuh glavom i gle čuda, preda mnom stoji Janko Krvarić, pružajuć mi desnicom otvorenu burmuticu Glava mu bijaše pognuta, riedka kosa stršila je od lubanje, crveno, uvehlo lice odavalo je vanrednu tupost, samo mrske kraj sljepočica, samo drhćuće ustnice

dokazivahu, da u tom čovjeku bar toliko sviesti ima, da patiti može i da mnogo pati. Bilo mi je čudno pri duši, kad je te staklene oči zapiljio u me.

»Šta je Krvariću?« zapitah.

»Hvaljen Isus, mladi gospodine! Zagrabite iz tobakire, zagrabite! Pravi je Varaždinac.«

»Hvala, dragi Krvariću! al recite, po što ste došli?«

»Je l Vaš tatica kod kuće, mladi gospodine?«

»Nije.«

»Pa možete i Vi to obaviti. On je stari zagrebački gradjanin, a Vi ste njegov sin. Imam s njim važna posla.« Po ovih riečih stavi Janko svoj šešir na zemlju, izvadi iz njedara zamrljanu artiju i sjedne bez pitanja do mene na stolac.

»Znate, gospodine mladi, to je tako,« prihvati; »sve je gotovo i odredjeno i neima više prigovora. *Mene su Prusi izabrali za kralja* — —«

Ja se njekako lecauh nepoznavajući jošte potanje historije Jankove i uzmakoh za dva koraka.

»Dà, dà,« nastavi gladeć rukavom burmuticu, »dokončano je, mene su Prusi izabrali za kralja.«

»Vas?«

»Dà, to je tako, kako su Amerikanci zagrebačkoga šoštara Plantića izabrali za kralja. Onaj stari pruski kralj je umro, sad ću biti ja. Moj kraljevski »tronuš« već je gotov, a i crvena je kabanica gotova. Pak slavenski ruski car me je potvrdio a i sveti otac papa. Ja imam u Pruskoj važna posla, moram njekoga tražiti,« pri tom stavi Janko kažiprst na usta, »a kad budem kralj, bit će mi to jeftinije i lakše.«

Držeći se posve osbiljno zapitah:

»Al šta ću Vam ja pri tom?«

»Eh znate, to je tako. Pri svem poslu fali još jedan punctum. Prusi su rekli, da im moram pod pečatom donieti pismo, da su me Zagrebčani pustili i za to mi mora svaki

zagrebački »purgar« na ovom papiru podpisati, da me hoće za pruskoga kralja. A možete i Vi mjesto tatice.«

Prionuv posve uz mišljenje ludjakovo, uzeh pismo, podpisah njeko nečitljivo ime i povratih ga Janku.

»Evo,« rekoh, »podpisa, i želim Vam dobru sreću, dragi Krvariću; uzmite i ove dvie šestice na put u Prusku.«

»Hvala,« odvrati Janko dignuv se i staviv šešir na glavu, »mnogo me truda stoji, al neće Zagrebčanom žao biti: neće ih Krvarić zaboraviti, kad bude pruski kralj. Šest milijuna talira poslat ću u Zagreb, pa nek ljudi jedu i piju i nek se vesele. Al sad moram brže dalje, jer u Pruskoj njekoga tražim. S bogom!«

Hrlim korakom izidje bubnjar iz sobe.

Tri godine išao je »pruski kralj« ovako po Zagrebu, noseći svoje kraljevsko pismo od gradjanina do gradjanina i svaki podpisa mastnu, razderanu artiju, da Jankova duša mirna bude.

Jednog jutra nadjoše ga susjedi, gdje mrtav sjedi na stolici. Pala mu kap. U ruci je držao onu kraljevsku diplomu, a na stolu ležaše drljavo pismo, gdje piše Reziki, da su već svi »purgari« podpisali, i da će za koji dan u Prusku — k svojoj Reziki.

Dugo već počiva Janko ondje kod sv. Petra u grobu, al kad god bih začuo bubanj gradskoga bubnjara, sjetio sam se »p r u s k o g a k r a l j a«.

TURCI IDU

Vesele volje sjedjasmo za čašicom, ja, moj prijatelj Janko i umirovljeni kapetan Vukić. Preklapasmo koješta, prerešetasmo ovo i ono, kad iznenada moj prijatelj Janko izlanu:

»Znate li šta? Slavni Cetin, gdje su naši pradjedovi izabrali Ferdinanda Habsburgovca za kralja, prodan je pred dva dana na javnoj dražbi.«

»Prodan,« viknuh, »nije moguće!«

»A dà?« iztaknu Vukić glavu.

»Vjere mi, jest,« produlji moj prijatelj izpuknuv iz džepa broj dnevnika, u kom je prodaja oglašena bila, »nà eto čitajte sami.«

»Jest, Boga mi,« začudih se ja.

»Nečudi se brajane,« reče Vukić flegmatički, puhnuv dim izpod dugih siedih brkova, »sve ti dolazi na bubanj. E, poznajem ja taj Cetin i kako.«

»Jesi l ga možebit branio od Turaka?« zapitah ga.

»Još koješta,« ošinu me krajišnik crnim okom, »prozievao sam tri puna mjeseca u toj prokletoj posadi, prodavao sam devetdeset dugih dana zijane u toj gradini, koja vam je gore gniezdo od gorega, premda se u poviesti našoj slavnim mjestom zove. Odpali mi brkovi, ako sam i mrva od te slave oćutio.«

Kapetan zašuti i potegnu silovito iz pune čaše.

»Ded pričaj nam, kapetane,« ponutkah ga ja.

»Ded pričaj,« ponovi Janko.

Kapetan spusti glavu, kan da se je zamislio, uzvinu objema rukama silne si brkove, stisnu oči, pa će ovako:

»Eh bilo na vaše, ljudske napasti vi. Znam, da idete na stare te priče, ko pčele na med, da ih prodate po vaših listovih svietu. Nemarim. Nek se zna, kako je bilo. Prije nego vam stanem pričati, kako me je nevolja zaniela u Cetin, valja mi posegnuti u moju rodnu kuću. Ja sam rodom iz Knežigorice, vukmanićke kumpanije. Moj otac bio oficir; da budem i ja. Budem kadetom slunjske regimente, budem i laćmanom ili kako vi pisci velite »poručnikom«. U ono je doba izdavao Gaj svoje novine i po Hrvatskoj se čudno počelo kuhati na Magjare. Župnik u Vukmaniću davao mi je »Ilirske novine« i »Danicu« a ja sam to čitao kao kakovo evangjelije. Već odprije me bio njeki bies za čitanje spopao, te sam pročitao sve stare romane, što ih je bilo u našoj regimentskoj knjižnici. A kad sam tekar te hrvatske teftere dobio u šake, kad sam vidio, da se i na našem jeziku može pisati, Bože moj, ala mi je igralo srdce! Sva ta mlada oficirija bila je vražka četa. Kad se skupismo bud kod popa, bud kod prijatelja, udri brate tamburati i davorije pjevati, da je milota, a ja bijah tim vragolijam kolovodja, za to mi nadjenuše prišivak »Andro tamburaš«. Ej mladi prijatelji, vi toga znadete više, vi umijete domovinu braniti bolje, al boljega srdca za narod nemate, neg što smo imali mi u ono vrieme. Ta bili bi išli goloruci na oštre noževe. Složni bijasmo kao prst uz prst i nije se znalo za tu prokletu zavadu medju Šokci i Vlasi: bradati paroh i obrijani župnik bijahu do dva najbolja pobratima. To je sve liepo i fino bilo, al nije bilo drago našemu obrstaru, paši ciele regimente, premda je bio domaći sin, al šta ćete, zlatna porta! Po njegovu nit smo mi bili Hrvati, niti Iliri, nit Slaveni, već »kaiserlich königliche Gränzer«, premda ja toga naroda nepoznajem a valjda ni vi. Obrstar je znao poviše puta kod parade ili svečanog objeda

baciti rieč, da sva ta tako zvana »narodnost« u Zagrebu nije nego »schwindelei«, da bi trebalo Ilirce poslati u »stockhaus«, a oficirom da bolje pristaje čitati reglement, nego pjevati svinjarske i ovčarske pjesme. Bog mu oprostio griehe, ta i njega rodila seljakinja u Mrzlom polju. Navlaš mene »Andru tamburaša« gledao je poprieko. Jednom će mi kod muštre:

»Gospodine laćmane, Vaša dugmeta nisu jednako svietla, bilo bi bolje, da se više brinete za »Regimentssprache« nego li za zagrebačke ludorije.« Krv mi uzkipi, al moro sam šutit, stajah u redu. Samo kroz zube šapnuh:

»Beno! dakle »Ilirska Danica« je kriva, da mi je moj sluga nejednako osvjetlao dugmeta, a dugmeta bi jednako sievala, da sam koju Kotzebuovu ludoriju čitao.«

Radi te nesretne »Regimentssprache« poče medju obrstarom i menom potajno čarkanje, a u moju konduitu zapisaše: »Nemirna glava, puna ilirskih fantazija, inače vješt i točan u službi, izim dugmeta. Čita suviše.«

Ja sam to saznao od svojih drugova pa si rekoh: Kume Andro. u toj regimenti neće ti roditi trešnje, gledaj da si nadješ drugi krov.

Medju tim se je moj dragi obrstar za to poskrbio bio. Bacilo me u regulaše u poljsku pukovinu, gdje sam, braćo, čamio medju bielimi kajiši kao odkinuta grana, a moj »avancement« išao vam je kao lieno magare. Obijajuć unakrst sviet priučih se, hvala Bogu, i toj nevolji — postah i nadporučnikom. Crn krajišnik medju bielimi regulaši bijaše za onda biela medju crnimi vranami i moji me drugovi vazda gledahu kao njekakvu premorsku zvier. Ele, brate, grizi, grizi svoj jad, da si od ljutine nepregrizeš jezika.

Bilo je prošlo dobrano godinica, kad me s pukovinom sudbina baci u Karlovac, u štop moje rodne regimente. Bilo se dakako koješta promienilo, al odmah prepoznah Dubovac, Švarču, Rakovac i kako se sve te moje kadetske uspomene zovu. U ono doba dakako nije bilo spomena o

ratu, stajasmo sred tiha, gluha mira: jutrnja muštra bijaše naša jedina službena zabava, a poslije nije nikoga boljela glava za službu. Nu vi znate, mladi prijatelji, šta je vojnička regula, zapovied je zapovied, pitati nesmiješ, ni po što ni za što, jer svako pitanje za razlog strašna je insubordinacija. Jednog dana stiže nam zapovied, da moja kumpanija mora na tri mjeseca u tvrdjavu — u Cetin. Što Bog da i sreća junačka, mrmljah, kad koracasmo na rakovačka vrata; vidjet ćete poslije, da se moja fantazija ljuto prevarila, jer koliko je junački srdce kucalo u mojih prsih, u Cetinu nenadjoh ni najmanje nadice za red Marije Terezije. Stigosmo onamo gladni i žedni, i od silna umora niesam imao kada one noći pregledati silne cetinske utvrde. U rano jutro tekar pregledah svoj novi tromjesečni stan. Bože moj, pomislih nagledav se tog romantičnog kraja, za što žive čovjek na svietu? Tvrdjava, dà! Vi znate, kakva je tvrdjava Karlovac bio. Puh iz rezana topa sa Švarče ili s Dubovca i sve je otišlo k vragu! A to vam je i Cetin bio. Da su Turci ljudi, mogli su nam iz topa višnjevca iztepsti pile s tanjura, tako sgodno im stoje bregovi naproti Cetinu. Ta slavna fortica i nije za drugo sazdana bila, nego da bude za turske provale krajiškomu narodu kakovim, takovim zaklonom. U tvrdjavi Cetinu ima kojekakvih sgrada al neima pučanstva; mjesto Cetin stoji van tvrdjave. Bili bi mogli Turci, rekoh — al nizam je za onda zievao i austrijsku notu pjevao. Nu jer je tvrdjava ma i nebila tvrda, mora biti u toj tvrdjavi vojnika, jer se tvrdjave grade za vojnike — i jer smo mi vojnici bili, bijasmo u tvrdjavi.

Bijasmo i uredjeni posve kao podpuna vojska. Zapovjednik tvrdjave — star krajiški major u miru, kumpanija pješaka, šest topnika sa dva topa i naš cieli generalni štop bijaše jedan stražmeštar od ženijskog bataljuna, dobroćudan Čeh, čovjek inače pametan, koji na žalost nije imao prilike, da u Cetinu pokaže svoje fortifikatorne vrline. Dà, mal da

niesam zaboravio — imali smo i sanitetski sbor — a bijaše to vriedna glava moga prijatelja nadliečnika Mladena Novaka, zagorskog Hrvata i bivšeg pitomca jozefinskog zavoda. Božja sreća, da je toga čovjeka zapalo liečiti moje Poljake od nahlade i griže, inače bi me bio odnio bies od nerada. Novak bijaše čovjek pametan, naobražen, nješto sanjarske ćudi, al kod svake prilike družtven i zabavan. Umio je guditi na guslah, loviti lov, igrati šah, tarok i pržiti izvrstnu kavu. Nadjoh kod njega i hrvatskih knjiga, što me je sjetilo nesretnog obrstara, ilirske Danice i nesvietlih dugmeta. Mladen i ja budnemo za kratko prisni prijatelji, te probavismo kako tako dane igrajuć šah, paleć lulu, pijuć kavu. Još nam se priduži moj drug poručnik Artur Malinovski, mlad Poljak, i vjerujte, nikad za života niesam igrao s tolikom bjesnoćom »Klopicki«, s kolikom u Cetinu. Ja sam dapače od duga časa zapisivao točno statistiku naših partija; mislim, da sam tim bar prinio zrno štatističkoj znanosti.

Ponajvažniju pako osobu u toj tvrdjavi moram vam pobliže opisati — zapovjednika tvrdjave naime. Zvao se je Müller, nu nemislite, sudeć po imenu, da je Švaba bio: Müller bijaše krajiški oficirski sin, i po njegovu govoru nebiš bio razabrao, da mu je otac Niemac bio. Bio je malešan, okrupan, bjelobrk, bjelokos, njegovi brci bijahu labudova krila, nad kojimi se je iz crvenog lica izticao nos poput paprike. Izpod pustih obrva gledao je Müller na svoje žute oči uviek strahovito preda se. Bijaše to njeki osobiti ponos u njega. Po njegovu govoru i kretanju vidjelo se, kako naš zapovjednik o sebi misli, da pomaže graditi nemalen dio svjetske poviesti, da sav sviet u njega gleda, a Komoran da je prema Cetinu trica. Müller bijaše biesan svojom revnosti. Dnevice bi pregledavao svaki najmanji kutić tvrdjave. »Tko je na toli važnu mjestu kao ja,« znao je reći, »mora podpuno shvaćati svoju dužnost i veliku zadaću, dà, dà, mlada generacija u vojsci znamenito je popustila; njoj se motaju kojekakve

znanosti po glavi. Gledajte mene, ja sam iz stare škole, al neka neprijatelj dodje u ovaj hip — ala bih ga dočekao i uništio. Bih zaista! Zapamtio bi si Mujo, što je major Müller.«

Nemislite, da je naš stari zapovjednik govorio od šale. Ni po što. U tvrdjavi je vladao najstroži red, — »sve po žici«, znao je Müller reći — čovjek bi bio rekao, da kakav Murad ili Soliman stoji sa silnom vojskom pred Cetinom. Svaki dan je imao drugi častnik inšpekciju, jedan dan ja, drugi dan Malinovski, naš kapetan bijaše na dopustu. Na svoj dan morao je častnik biti en pleine parade, opasan pojasom, u bielom kaputu pod paradnim klobukom. U šest sati u jutro morao si poć u stan zapovjedniku po ključ tvrdjave, te izpravljen poput svieće slušati mudre nauke majora, koji bi svaki put u podpunoj uniformi dočekao dnevnog častnika.

»Vi me razumijete, gospodine nadporučniče,« reko bi predav mi ključ. »Naše je mjesto važno i ozbiljno, to imajte pred očima. Pazite mi na svaki sumnjivi znak. Izlazite češće na bedeme, pa gledajte, što je, a patrolje da mi marljivo obilaze okrug tvrdjave. Osobito pazite na ono mjesto, gdje su Turci prije sto godina ubili našega častnika iz zasjede. Topnici da mi nisu daleko od topova. Vi znate, kolika je naša odgovornost.«

Četrdeset i pet puta morao sam istu prodiku slušati, četrdeset i pet puta saznadoh u tri mjeseca, da su Turci prije sto godina na tom i na tom mjestu ubili oficira. Dopustit ćete mi, da se tomu silne strpljivosti hoće. Al šta ćete, zapovied je zapovied. Dnevni častnik morao je otvoriti vrata a na večer u 7 sati zatvorit ih svojom rukom, te ključ ponieti zapovjedniku, koji ga je oštro izpitivao o sgodjajih cieloga dana, koji dakako niesu nimalo spadali u historiju svieta. Svaki dan o jedanaestoj uri pregledao bi zapovjednik cielu posadu u podpunoj paradi, da vidi, jesu li svi kaputi dobro nabieljeni, sievaju li čizme po regulamentu, nije li koje dugme slabije od drugoga prišiveno. Kad je bilo puno bolestnika

osobito u vrieme nezrela voća, srdio se starac strahovito na Mladena.

»Šta radite k vragu, gospodine nadliečniče,« viknuo bi ljutit, »ta pol naše posade fali. Pomislite, da navali neprijatelj!«

»Gospodine majore,« odvrati mu jednom Mladen posve ozbiljno, »ljudi dobiše zimnicu od nezrela voća. Iz tog izvolite razabrati, da nebih ja nipošto kriv bio, da Turčin iznenada navali, a mi, budući preslabi, da mu se oduprieti nemožemo. Krive su svakako nezrele kruške i jabuke. Nu ja ću se po svojoj dužnosti trsiti, da ljudi čim prije ozdrave i neću štediti kinina.«

Starac nije mogao prigovoriti toj zagorskoj logici te je samo nješta vrlo nejasna mrmljao izpod brka ošinuv doktora ljutim okom, što Mladena nije ni malo smelo, jer je njegova zagorska ravnodušnost odoljela svim strielam prerevnoga zapovjednika.

U sedam ura na večer redovito bi se zatvorila vrata tvrdjave. Ni miš nije poslije te ure mogao umaći iz Cetina; da je sam sveti Petar pokucao na naša vrata, nebi mu ih Müller bio otvorio. Bijasmo zatvoreni kao sužnjevi i ne jedan put razsrdio bi se moj Malinowski, viknuv:

»To głupstwo jest.«

Živež smo dobivali svakoga mjeseca iz Karlovca, odakle bi ga kirijaši dovezli. Jednom, kad je već hrana bila na izmaku a mi težko uzdisali, stiže transport iz Karlovca u deset ura na večer. Nestrpljivo vikahu vozari, neka im otvorimo vrata. Onog dana imao sam ja inšpekciju. Podjoh dakle k starcu »u gornje čardake«, neka mi da ključ, da otvorim kočijašem vrata. Da ste ga čuli! Zaštrepih do dna srdca, kako se je tuča njegova jara na mene svalila.

»Šta?« otresnu se na me ni kriva ni dužna, »po to li dodjoste? Ja! zapovjednik, da u to doba otvorim vrata — u to noćno pogibeljno doba? Gospodine nadporučniče, a šta Vi mislite? Zar Vi neznate, koli nam je pogibeljna situacija?

Tko Vam veli, da su to karlovački kirijaši? Noć je tamna, nevidi se ništa. Tko nam jamči, da to nije turska varka? Da nas izmame, da nas salete! Jeste li zaboravili onaj slučaj od prije sto godina?«

»Al oprostite, molim prepokorno, gospodine majore,« odvratih smjerno, »ja mislim, da su to zbilja karlovački kirijaši.«

»Po čem to sudite?» otresnu se major.

»Jer gotovo nemamo živeža. Vi ste izvoljeli sami pisati u Karlovac, te nam je odgovoreno, da će tražena zaliha danas ili sutra stići.«

»Vi mislite, mislite, a ništa neznate,« razsrdi se starac na moje nepobitne razloge. — »Ništa! Ja velim ne, nedam ključa, i ako ti kirijaši nisu preobučeni Turci, neka čekaju pred tvrdjavom do jutra.«

Dotaknuv se rukom klobuka i okrenuv se na peti, podjoh, da dojavim kirijašem s bedema majorovu zapovied, neka pričekaju do jutra.

Al dà, da ste čuli tu graju, te psovke. Jedan od vozara, čitava ljudina, primaknu se bliže bedemu, te mi doviknu kroz noć glasovito:

»Este li čuli, gospodine, laćmane, šta li ste. Nepogodismo mi tako i toga neće biti. Naša je pogodba, da zairu dovezemo iz Karlovca u Cetin i da ju predamo na Vaše ruke, al se nepogodismo, da cielu božju noć prenoćimo na rosi i da carsku hranu čuvamo.«

»Dà, dà! neće toga biti, ne!« zaori za ljudinom ciela hajka vozara.

»Al kad je zapovied!« ovratih oštro.

»Nećemo, pa nećemo! Umorni smo. Preša nam je vratiti se svojoj kući; sutra je petak, u Karlovcu sajam, a mi nebi mogli stići,« odreza mi ljudina.

»Nećemo!« — svi drugi za njim.

»Otvorite gospodine,« opet će ljudina, »jer tako mi duše,

mi ćemo stovarit svu robu na zemlju i vratiti se. Tu nek stoji i neka ju čuva bies.«

«Neka ju odnesu Turci,« poviknu jedan iz jata.

»Pričekajte časak!« rekoh, uvidjev, da tu ni šale ni pomirbe neima.

I opet se popeh do zapovjednikova stana.

»Šta je?« zapita me oštro.

»Neima pomoći gospodine majore,« odvrnuh, »valja otvoriti vrata. Ljudi neće da čekaju.«

»Šta? Šta?« kriknu starac, »šta otvoriti? Šta neće da čekaju? Svakomu dvadeset i pet!«

»Eh neće biti sgode za dvadeset i pet,« odvratih smjerno.

»Kako neće?«

»Vozari će umaknuti.«

»Kako umaknuti?« lecnu se major.

»Vele, da će stovariti robu na zemlju.«

»Na zemlju?« zažari se major.

»Na službu, i neka bies čuva hranu il neka ju Turci raznesu.«

»Turci raznesu?« prepade se major izbuljiv oči.

»A da! Ima toga klateža dosta po ovom kraju.«

Stari major bijaše vrlo sbunjen. Nagnuv glavu, kan da na zemlji traži pametnu misao, poče se češati za uhom.

»Dakako,« izmuca, »ima klateža, ima!“ nu u čas planu: »al k vragu, neka Turci raznesu sve, ja nedam ključa, nedam!«

»Al uvažite, gospodine majore, hrana je erarsko dobro, na Vas će spasti strašna odgovornost.«

Major zadrhta kao od zimnice, pogleda me oštro, stisnu ustne i viknu:

»Dà, istina je, da je erarsko dobro. Moramo otvoriti, nije fajde, ta Vaša je pametna bila. Al budimo oprezni, molim Vas za Boga, oprezni, jer vrag nespi. Ajdmo!«

To rekav opasa major svoju sablju, natuče pernati šešir, uze ključ i hitrim se korakom spustimo obojica niz stepene.

*

»Probudite bubnjara,« reče major kratko. Ja ga njekako u čudu pogledah, al probudih sretno bubnjara.

»Udri na okup!« reče major bubnjaru, koji ga snenim očima opet vrlo čudno pogleda.

»Udri,« kriknu major srdito.

Bubnjar poče lupati po pasjoj koži, da je sva krajina grmila. Za tili čas doleti momčad pod puškom, prenuv se od prvosna.

»Gospodine nadporučniče,« reče mi Müller po tiho, »razredite momčad, puške nek se napune.«

Nerazumjev naum majorov, doviknuh kumpaniji:

»U redove! Desno gled! Uz rame! Puni pušku!«

Moji Poljaci učiniše, kako zapovjedih. Tad će mi major: »Dodjite sa mnom, da ih još jednom upitamo.«

Držeć golu sablju podjoh za starcem. Dodjosmo na bedem, pod kojim je trista psovaka čuti bilo.

»Ej,« viknu starac, »Vi dolje šutite, jer će bome batine doći na Vas!«

»A rad šta gospodine?« viknu ona ljudina.

»Jeste li vi zbilja vozari, jeste li kršćani?« zapita Müller.

»Ta koga biesa?« ozva se odozdol krupan glas, »valjda niesmo Turci.«

»Dobro,« reče, »al znajte, puške su pune. Zlo po vas, ako je varka. Gospodine, nastavite kumpaniju naproti vratima i pazite na svaki mig.«

Učinih po zapoviedi, a starac podje sa četiri oružana vojnika da otvori kapiju. Vozari dovezoše, psujući i kunući, hranu sretno u tvrdjavu, gdje je zapovjednik prema propisu preuzeo svu hranu. Užasna procedura, vjerujte mi. Čitava tri sata stajasmo pod oružjem, kan da se je na nas digo sam crni djavo, a medju tim su kirijaši bučeć pred nami stovarivali vino, profunt, sol, slaninu i drugu hranu. Sretno se svrši i to uz veliko čudo moje momčadi. U tren moradoše kirijaši krenuti iz tvrdjave, major zaključa svojom rukom kapiju

i naloži mi, da postavim dvostruke straže, jer da nevalja zaboraviti, da su Turci prije sto godina ubili iz potaje častnika. Jadni Turci! Po svoj prilici su u blaženu snu snivali o raju prorokovu, dok smo se mi radi njih znojili. Tako se svrši slavna afera, iza koje neosta spomena, van što je major odnio vragometnu nazebu, koja je mojemu Mladenu dosta muke zadavala.

»Čekaj,« reče mirno moj Zagorac, »ja ću se starcu za svu tu sekaturu osvetiti. U njega je suviše krvi, prebujna fantazija; sad ga imam u kliještih, ala ću ga se naužiti, da mu ohladim krv.«

Mladen stavi majoru na tabane gorušično tiesto, a to ga je peklo i grizlo, da je sve kukao od težke boli.

Medju tim je bilo mira u tvrdjavi, a mi sjedjasmo smijući se grohotom i diveći se doktorovoj domišljatosti, za tarokom.

»Ha! Ha!« izbieli Mladen zube, »danas je gospodin major »Klopicki«. Četrnaest dana bit će mojim arestantom.«

Gorušično tiesto i pijavice ukrotiše na neko vrieme goropadnoga našega zapovjednika, koga je medjutim i žena njegova iz Karlovca pohodila bila. Bijaše to gospodja vremešna, ponješto aristokratičke ćudi, kao što sve žene viših krajiških častnika, al inače dama vrlo dobra i razborita. Stanovala je u Karlovcu, jer muž nije htio nikako dopustiti, da prebiva u tvrdjavi. Žene da nespadaju na mjesto, gdje se radi ob ozbiljnih poslovih, tvrdjava da je vrlo pogibeljno prebivalište, jer da su Turci prije sto godina ovdje ubili častnika. U ostalom, znao je major u pol šale dodati, neima se žena od mene bojati nevjere, jer ovdje neima ni blizu ženske, a ni ja se nebojim za nju, premda žive u štopu, ta ja sam ju već poslao »pod lipe« u penziju. Starci smo.

Samo svakog tjedna po jedan put pohodila bi gospa majorica vjernog si druga na dvadeset i četiri sata, te se poslije opet povratila u štop.

Major bijaše sad krotak kao janješce. Bud su ga smirili

drastički liekovi moga prijatelja Mladena, bud prisustvo stare gospodje. Majorica nas dapače pozva na večeru, gdje smo mimo svake subordinacije vrlo veseli bili do kasne noći, nebojeći se nimalo Turčina.

»Sad je sgoda,« prišapnuh Mladenu, »starac je dobre volje.«

»Bene!« kimnu doktor iz pod oka.

»Gospodine majore!« prihvatih, »molimo Vas pokorno.«

»Šta je, šta je?« otresnu se Müller kroz obilni dim svoje lule.

»Eh,« reći ću, »Vi ćete nam molbu odbiti.«

»Hm! Ako je šta proti zakonu.«

»Nije, gospodine majore,« ukroti ga doktor.

»Neće Vas odbiti moj major,« nasmjehnu se majorica.

»Eh,« nastavih, »Vi znate, gospodine majore, da sam Slunjanin, premda sam regulaš. Imam tu puno rodbine, kumova i prijatelja, kojih dosele obišo niesam. Za mjesec dva krenut će moja kumpanija odavle, a regimenta, kako čujem, iz Karlovca i onda neću valjda vidjeti svoga kraja do starih dana.«

»Pa?»

»Evo mi pisa moj rod, kapetan Jurinić, neka ga u nedjelju obidjem sa svojim prijateljem Mladenom, jer da slavi svoje krstno ime, pa će biti tude gosti. I molio bih Vas pokorno, da nam date za 48 sati dopust, to jest meni, doktoru i Malinowskomu.«

»Ta šta Vi mislite,« uzjari se starac, »ta izim mene nebi bilo oficira u tvrdjavi.«

»Al Vi vriedite za tri,« odvrati laskavo doktor. »Pa pomislite, stražmeštar Kormanek je čovjek vrlo okretan i pouzdan.«

»Pusti, pusti,« uze i gospodja moljakati.

Major poče silno žmirkati, kan da se težko predomišlja. Napokon izlanu:

»E pa idite si do biesa, pa na sv. krstno ime. Dokazat ću vam, da major Müller i sam zna obraniti tvrdjavu, ako uztreba, dà, i bez vas — i vaše znanosti.«

Mi klicasmo od radosti, a major nas je gledao zadovoljno kao star mačak, kad na peći sjedi.

I dodje ta sretna nedjelja. Ele, braćo, čudno nam zakuca srdce, kad vesele volje izletjesmo na kapiju stare tvrdjave, u zeleni sviet, u liepu slobodicu! Šta smo mi marili za to bregovito bezpuće, šta li za silne udarce krajiških taljiga, u kojih poskakivasmo nemilo amo i tamo. Moj drug Malinowski bijaše priličan romantik, te bi svaki čas, neobzirući se na svoja iznemogla rebra, viknuo:

»Oh to bardzo piękne, to bardzo romanticzne!«

Poslije tri sata vratolomne romantike, stigosmo izprebijani do mojega Jurinića. Hvala Bogu! uzdahnuh skočiv s kola i raztegnuv se.

»Eh vidi ti se,« nasmija se od srdca Jurinić, crnobrka prilika Kraljevića Marka, »da si se prevjerio u regulaša, kad su ti rebra toli tanahna kao kakvoj djevici. Vi regulaši vični ste hodati samo po ravnom gladkom taracu, a mi krajišnici skočit ćemo u potjeru i za kozom uzbrdice. Izvolite gospodo, unidjite! baš mi je drago te me pohodiste.«

»Za malo, pa nebismo, rode, stari Müller čuva Cetin ka i zmaj.«

»Ha! Ha! znam,« odvrnu kroz smieh Jurinić, »je l vam reko, kako ono prije sto godina Turci ubiše oficira?«

»Dašto,« zagrohota Mladen.

»Čudan je to čudak,« reče Jurinić, »zna ga ciela regimenta. Umro bi, da mu nedadu kakova takova posla. Za to ga i postaviše zapovjednikom u Cetinu. A recite mi, Boga vam, šta ono bješe s tom zairom po noći. Svuda si to sviet pripovieda. Kad sam onomad u Karlovcu bio, rekoše mi, da je Müller napisao »Bericht« na četiri sitno pisana arka. Bilo je smieha dosta.«

»Sve ćeš čuti, rode,« odvratih, »al evo pogibosmo od žedje i gladi. U tebe je vazda bila fina rakijica, to pamtim još od kadetstva, pa i kolači su ti dobri. Gospa kapetanica, draga moja rodjaka, razumije se u to i kako. Rad sam ju vidjeti.«

»Ima svega toga, ta danas je krstno ime. Vidjet ćeš i kapetanicu. Sad je njegdje u kuhinji. Ruke pune posla. Bit će, brate, gosti čitava kumpanija. Doći će stari major Radulović, kapetan Smrekić, doći će župnik Glavinić, pače i pop Gligorije će doći s popadijom i liepom si kćerkom Mandom. Poznaš li popa?«

»Eh što ga nebi poznao! Vragovljan to bješe. Koliko puta uhvatismo se u kolo, da mu je crna brada skakala oko pojasa ko svilena zastava.«

»Nema tu već crne brade, dragoviću,« primjeti Jurinić, »posiedilo je to, a porasla mu kćerka za udaju.«

»A dà!«

»Jest, Boga mi, Andro! Al vidjet ćeš ti Mandu. Ljepota, brate, ciela regimenta take nema.«

U tih riečih popesmo se na prvi sprat kapetanske kuće, gdje nas kapetanica na pragu dočeka.

»Pomoz Bog, Andro!« kliknu kapetanica zagrliv me ljudski, »ele, ele, vidi ti njega! Od nestašna kadeta postao čitav čovjek. Pa kako zdravlje? Gdje si bio i čija vrata obio?«

»Eh gospo rodjako, išo sam od grada do grada, kao što ide groš od ruke do ruke. Taka je sudbina, pod bielim ruhom. Nu Vi ste evo po drugi put procvali, kako vidim.«

»Šaljčino ljuta,« zagrozi mu se kapetanica, »zar ti niesu regulaši ukrotili jezičinu? Vazda si takav bio.«

»Čuj, Mare,« umieša se Jurinić, »evo da ti predstavim vriedne prijatelje i goste. To je nadliečnik g. Mladen Novak, a ovo g. poručnik Malinowski.«

Obojica se pokloniše vrlo svečano, a kapetanica Mare odvrati im »kumplament« kako naše krajiškinje znadu, ter

ih ponudi starom rakijom i bielim kolačem, što je na bielu ubrusu na stolu stajao.

Stan moga rodjaka Jurinića naličio je kao sve kumpanijske kuće kasarni; čini mi se, da je to za turskih ratova bila kula, koju poslije pregradiše. Nu valja reći da je sve čisto i liepo bilo, premda niesi našao gospoštine i gospodskog sjaja.

Kapetanica je na daleko slovila dobrom gospodaricom, bijaše naime kći trgovca iz Slunja, privikla radu, dočim su druge oficirske kćeri više naginjale na njekakvu noblesu. Bijaše skromna, čista, smjerna, a i stan prava njezina prilika. Tu niesi vidio ni praška, niti paučine. Čisto je čovjeku godilo sjediti u tom gniezdu kućnoga blaženstva.

Vedre volje sjedosmo za stol.

»U dobro zdravlje i u čast krstnoga imena!« klikoh dignuv čašicu a svi klikoše za mnom:

»U dobro zdravlje!«

Moj rodjak da se smjerno zahvali i baš bješe podigo čašu, kad žena uleti u sobu, ter viknu:

»Eto se vozi pop Gligorije!«

Premda je moj rodjak, kao i sva naša rodbina, bio rimske vjere, opet se dobro pazio s popom Gligorijem i popadijom Stanom. Obje porodice, premda razne vjere ali istoga naroda ljudi, življahu u veliku prijateljstvu, ter se polažahu često. Niesu pače ni slutili, da bi moglo biti medju njima zavade. Kapetanica se nimalo nije žacala okusiti koljiva poslije liturgije, a Gligorije i Stana slavili ne jedan put rimski božić u kući moga rodjaka

Na glas kapetaničin digosmo se svi, da dočekamo došljake. Unidje Gligorije, pristar, odebeo čovjek malena stasa, crvena zdrava lica. Niz šiju mu padaše sieda kosa, na plavetni pojas duga biela brada, a crne mu oči igrahu čudnovato. Bijaše čovjek veseljak, dosta naobražen za krajiškog paroha a pod svojom dugačkom mantijom za čudo okretan.

Nasuprot bijaše popadija Stana ženska vrlo mirne i blage ćudi. Navršila bješe četrdeset i više godina. Bila je mala, gotovo debela, zavinutih plećiju, lice joj je žuto nagužvano, nos fin i oštar, a crne joj oči gledahu preda se mirno i nebrižno bez izraza osobite strasti. Vazda je imala na sebi crnu suknju, crnu svilenu pregaču, zobun od crna sukna i glavu ovezanu crnom svilenom maramom; vazda su joj visjele u ušiju duge zlatne mindjuše a oko vrata debeo zlatan lanac, vazda se je popadija naherene glave nehajno smiešila držeći ruku na trbuhu. No kao da si ju snimio s ikonostasa. Ali Manda, kći joj Manda! To je čeljade kipjelo i vrelo, u nje je bilo previše, čega je u majke premalo bilo. Pravcata vragoljanka. Vrgla se u otca popa, govorahu ljudi. Kopče će joj popucati, mislio biš, a nebijaše pretila, što je Bošnjaku liepa — već onako puna jabuka. Oko oble glavice bila je obavila debelu crnu kitu, rumene pune ustnice drhtale su joj kao jagoda u travici, lice rumeno i bielo, dugoljasto i fino kan da je bilo izrezano od kipara, a to tamno smedje oko bljeskalo je izpod dugih izvinutih trepavica, izpod gustih crnih i zavinutih obrva, kan da joj pred okom alem trepeće. Imala je na sebi svjetlu plavetnu haljinu a oko vrata tri reda koralja. Stari popo skinu svoj široki šešir do crne zemlje, nadvinu gornje tielo na svoju trbušinu, krenu glavom desno i lievo, pa će jakim al drhtavim glasom:

»Ponizni sluga, gospodo slavna, mir božji domaćinu i čast krstnomu imenu.«

Popadija naheri glavu, nasmjehnu se sladogorko i stisnu se za pol pedlja, što je imao biti »kumplamenat« po staroj modi. Mandica pako privinu malko gornje tielo na graciozan poklon i obori žive oči, da nije bilo vidjeti nego duge trepavice.

Za malo se prikupiše i drugi gosti. Župnik Glavinić, čovjek vrlo učen i suh, lica dugoljasta i žuta, muž ozbiljan u svih mienah života, karakter, da si mogao na njem drva ciepati,

a on opet nebi promienio svoga mišljenja. Njegova haljina već bješe požutjela i pozelenila, al za to je njegova sjajno vezana knjižnica vriedila njekoliko tisuća forinti. Major Radulović bijaše čovjek čitav, ljudina jaka, crne sjajne kose i dugih brkova. Bio bi jamačno služio još kakvih deset godina, da mu talijansko tane nije smrvilo glieżnja. Drug mu, umirovljeni kapetan Smrekić, bijaše nasuprot jedan od onih ukočenih eksemplara, kakovih ćeš pod konac svakoga mjeseca i sad vidjeti »pod lipami« štopskoga mjesta, kamo gospoda umirovljenici dolaze po svoju plaću. Bio je to čovjek ukočen, kršna tiela, okrugle siede glave i okrugla nosa, na kojem si vazda vidio srebrne očale. Noge je micao kao štapove, koracao je vazda kao »u glidi«, nosio je uviek smedj kaput, sive hlače, vojničku kapu i visok vojnički ovratnjak, da mu nisi vidio podbradka. Postade častnikom kod »hrvatskih chasseur-a«, kad je slunjska krajina bila pod Napoleonom, koga je u velike štovao i njegov veleum u zviezde kovao; za to ga i baciše Austrijanci »pod lipe« u penziju. Svi ga zvahu »Jakobincem«, nu on se je ponajviše bavio astronomijom, te je u svojoj kolibici izradjivao za dugih zimskih večeri najteže matematičke zadatke.

Ti i takovi ljudi bijahu dakle na okupu pod krovom moga rodjaka Jurinića, kad je slavio svoje krstno ime.

»Znam, da će biti zamjere,« reče mi rodjak na samu, »da niesam ovoga i onoga i ovu i onu zvao. Neka. Nije to Boga mi od škrtosti. Što imam, to dam; al da znaš, dragi Andro, u ovo novije vrieme njekakov je bies ušao u nas; pa se to po njekakvoj etiketi klanja na lievo i na desno, govori kroz zube — da bi te vrag odnio. Ej gdje su liepa vremena, kad si u Karlovcu kadetovao i vragovao! Vidiš ja netrpim toga šalabazanja, i kad se hoću poveseliti s mojima onako od srdca, nebegenišem za svojim stolom ljudi, koji su toli čvrsto žakopčili dugmeta svoje uniforme, da im nevidiš srdcu do dna.«

Što smo radili za stolom, možete si i sami misliti. Jeli dakako, pili dakako i čevrljali od volje i po volji, kako nam je već u duši bilo. Kapetanica Mare bijaše dobra kuharica, nemogoh se najesti mladog joj pečenog janjeta i plitvičkih pastrva, a Jurinić bješe pribavio od pobratima iz Like njekoliko barila žarkog Dalmatinca. Major je silno bučio, umirovljeni kapetan počeo je pričati o školi u La Fléche-u, gdje je nauke svršio bio, Gligorije si brisao masnu bradu i smiešeći se sve potvrdjivao glavom. Ja, Novak i Malinowski bijasmo u ljutu škripcu. Ponajprije htjedoše starija gospoda, da im na sitno izpričam, kako mi je bilo po svietu, za drugo prišio je krajiški ponos nam regulašem po koju ljutu krpicu.

»Šta! Šta! Vi!« lupi major šakom o stol, »šta se tu dičite? A mi ništa? Ništa? Ta jedva se napiste mlieka. Nà, gledajte, evo mi desne noge. Brate, drvo! Šeponja sam, pa se vucam. Al da nije toga, vidjeli biste, tko sam i šta sam! Dren, brate, dren!«

»A gdje Vam obraniše nogu?« zapita doktor.

»Puška ih ubila, kod Vičence. Gospodine i brate moj, bilo je znoja i boja. Sasuše na nas tanad kao da pada grah. Ele mi zasuči rukave, pljuni u dlanove pa drž pa udri, puste odnieše kape, žalostna im majka. Usred najljuće borbe probi zrno momu majoru rebra. Preuzeh komandu i gotovo da je dan sretno po me prošo, kad al pod noć — ubila ih puška — nješta zvižnu, puk! amo u gliežanj i eto ti vraga. Zadnje zrno pogodilo mene. Šepo pa šepo, gospodine moj, ni za piešaka ni za konjanika već »pod lipe« — al jeste li čuli, dren i ako Bog da, mladoženja,« lupi se major dlanom u široka prsa.

»Mladoženja! Hoho!« začudi se rodjak, »kako, kada?«

»Ele, ele majore,« zagrozi mu se Mare prstom, »šta Vi to govorite, Vi spremate svatove a nam ni cigle; recite po pravu, koja je?«

Gligorije se nasmieši lukavo, Manda okrenu lice, a Stana

poglednuvši izpod oka kćer, pogladi rukom svoju svilenu pregaču.

»Jok! kapetanice gospo,« zamahnu major glavom, »jer da znate, kolač još nije izpečen. Niesam rad, da taj posao prije reda dodje na babji jezik — — — Pardon! kapetanice gospo! Ala sam magarac! I neslušajte me — al — al — sablje mi moje, neću biti gori od te mlade regulaške gospode — to ćete vidjeti.«

»Da Bog da,« nasmieši se himbeno Mare.

»Da Bog poživi mladoženju!« skoči Jurinić dignuv punu čašu Dalmatinca.

»Na mnogaja ljeta!« kimnu Gligorije smiešeći se.

»Evala gospodo! Hvala na zdravici,« odvrati major izkapiv čašu, »ded otče Gligorije »arhijerejsku!«

Gligorije prodje rukom preko brade, stisnu oči, raztvori ih širom, zinu ko riba i poče pojati tanahnim glasom prevrćuć oči i zibljuć glavu:

»Na mnogaja — na mnogaja ljeta, ljeta-a!« i sve družtvo udari u pojanje, pri čem je mladoženja naznačivao takt lupajuć šakom po stolu a »Jakobinac« sve klimajuć glavom.

Stari »Jakobinac« kan da je njekako zlovoljan bio. Gledao je preda se u zemlju ka i mačak, samo bi kadšto okom ošinuo majora.

»Šta ti je, brate!« zapita ga Jurinić.

»Šta mi je?« dignu Jakobinac ozbiljno glavu. »Pa i pitaš, čovječe! To se ženi, ženi, je s' čuo? Jesam li se ja oženio?«

»Valjda ću zviezde brojiti, ka i ti?« razsrdi se major, na što se kapetan dva puta hudo nakašlja.

»Nemojte gospodo!« umieša se Glavinić poznavajuć oštru ćud majorovu, »ja branim svakako majora; kad mu je Bog dao želje i poštenu djevojku, budi mu blagosovljeno.«

»Je l de, brate župniče?« potvrdi paroh.

»I treba mi žene,« reče major, »tko će me braniti, kad sam šeponja, nego do dvie noge lagane.«

»Oho!« zakrči ga kapetanica. »neima majoru pardona. Bješe ranije potražiti ružicu, da ju zadjeneš za junački klobuk. Za to li stvori Bog ženu, da muža samo dvori?«

»E pa ja niesam toga reko, već — —« izmuca major.

»Reko i tri puta reko,« razsrdi se stari kapetan, »da nećeš ženskoj suknji ni blizu ko ni ja. Pa u' tebe da je vjere?«

»Je s' čuo?«

»Pa za što mrzite Vi, kapetane, na žene?« upita Mare.

»Odkad mal neposjekoh radi žene najboljeg si prijatelja.«

»Vi?« dignu kapetanica u čudu glavu, »kako? Kada?«

»U Parizu, prije mnogo, mnogo godina.«

»Kazuj der, kako« uhvati ga Jurinić za ruku.

»Mante tu ludoriju. Već je tomu davno.«

»Molimo Vas, kazujte!«

Kapetan se nakašlja.

»Pod Napoleonom. Bijah vragoljast momak, s vragom bi se poklao bio. Mene i još njekoliko drugova poslaše iz Hrvatske u Pariz — u vojničku školu. Zove se La Fléche. Ele su nas mladi Francezi gledali, kan da smo medjedi, prosti Bože! Dakako oni fini, gladki, sladki — mi od korduna, krupni, neotesani. Bilo je smieha. To nas je peklo. Ne'š tako, rekosmo Francezom. Bilo je batalije, gospodo, vražke batalije, bilo je krvi. Na večer, kad su nam stariji legli bili, digli bi se s postelje, da obavimo svoje račune, da Hrvati diele s Francezi dvoboj u gaćah i košulji. Vrazi! Je l? Francezi htjedoše nas bockati rapirom, a mi se u to niesmo razumjeli. Već ćemo ovako. Na drvo privezasmo oštar nož. Tako se tukosmo, da bude oružje jednako. Ovom svojom rukom ošinuh trojicu do krvi. Sad su Francezi pred nama kape skidali. Tad se sprijateljih s mladim Francezom, zvao se Blanchard. Obojica svršismo zajedno nauke, u isti čas postasmo zastavnici, obojicu nanese nas vrag — na liepu crnku Parižkinju. Djevojka, neznam po čem, zavoli mene. To je Blan-

chard-a ljutilo. Dražio me je, uvriedio me je. Porječkasmo se, potukosmo — na noževe, gospodo! Bijah biesan. Zamahnuh, zasjekoh, ranih ga na smrt. Tri sta mu! Ostavih djevojku, i zakleh se, da neću za života blizu ženskoj suknji. Eto to je. A major se ženi!«

»Ma on?« nasmija se Jurinić, »ta Bog te vidio, nije se major potuko radi djevojke s Francezom.«

»Svejedno,« nakašlja se hudo Jakobinac.

Hudje je gledao major? Koga? Sliedeć njegov pogled, zape mi oko na doktoru, koji je za te parižke priče očima piljio u Mandu. Lecnuh se njekako. Pogledah djevojku. Manda sjedi, skrstiv ruke na krilu, gleda preda se tiha, snuždena. Jedan put se uzdigoše trepavice, a oko joj planu na doktora. I zažari se djevojka i poniknu nikom. A major gleda ko ris. Govor je njekako zapinjao. Ljudi niesu znali, rad šta. Ja sam naslućivao.

»Izidjimo malo na polje,« pozva kapetanica goste gledjući nas u čudu.

Izidjosmo. Mladi sviet napried, stariji za nama a najzadnji šeponja major, komu je kapetanica provukla bila ruku pod pazuho. Gledah ga s daleka. Bijaše blied, ljut. Grizao je silovito brk. Idjasmo drumom u šetnju. Manda je koracala polagano pred nama poniknute glave, uz nju doktor. Moj Zagorac izvježban u bečkoj školi bio je inače okretan ko gušter. Ovaj put kan da ga je vještina ostavila. Njekoliko puta posrnuo putem, valjda nije vidio neg Mandu. Niesam mogao razabrati njihova razgovora. S prvine govorahu na časove, potiho, kašnje udariše u šalu, a kad se vraćasmo Jurinićevoj kući, šaptahu živo oborene glave iz busije — a major kan da će ih izjesti. Pred vratima pogleda Manda doktora — tako — tako — eh to se nezna reći, kako, al zna se, što je. Oj, brate Novače, šapnuh si, sad si ti »Klopicki!«

Za večerom mi je bilo njekako tiesno. Pilo se, pjevalo se, župnik je slagao davorije, Gligorije iztiskao sto puta ar-

hijerejsku — badava. Sad nije major bučio, šutio je, šutio je kao kamen, samo bi kadšto izkapio punu čašu. Mandi kan da su se miešale oči. Je l to strah? Je l to ljubav? upitah. Mužkarci udariše jače — piti — samo doktor nije pio. Je li to dietetika? upitah se.

»Mando!« reče iznenada kapetanica, »tebi kan da nije dobro. Dodji dušo, da sidjemo na vrt, o svježu zraku oporavit ćeš se.«

»Idi, idi Mando!« kimnu popadija prostodušno glavom. Djevojka nereče ništa, već se oborene glave privinu kapetanici i obje izidjoše iz sobe, čega ostalo družtvo veseleći se za Dalmatincem ni neopazi, izuzam doktora Novaka, komu je župnik razlagao vrlo učenu temu, pri čem se je mladi liečnik crvenio i bliedio. Major Radulović ode umah za ženskima, na što je doktor postajao sve nemirniji. Možete si i sami misliti, koliko me je sav taj prizor dirnuo. Za to se digoh i ja te se spustih kradomice u vrt. Bijaše to malešan voćnjak za kućom, zasadjen gdjegdje cviećem a okružen dosta gustim grmljem. Već s daleka razabrah požešći razgovor, s toga zakrenuh neopažen stranputice, da čujem, šta je. Zadjoh za grm, odakle sam sve čuti i vidjeti mogo. Sred vrta pod voćkom sjedjaše kapetanica na klupi. Podalje stajaše Manda poniknute glave a pred njom razkračenih krakova, savijajuć brkove major Radulović. Govorahu potiho, al žestoko.

»Mando, šta je to?« upita major biesan.

»Šta hoćete, gospodine majore?« dignu djevojka glavu.

»Ma — ma — ma, šta je to Mando?« planu major.

»Al recite za Boga, za što me pitate?«

»Ej vidi! Vidi! Pa ona pita, šta je, gradi se nevješta. Pa šta onaj doktor — ona plavetna uniforma — pa ono očijukanje — i šta ste po podne s njime govorili?«

»Neznam zaista, šta mislite,« reče djevojka bistro.

»Da neznate, da neznate? Uh! Tri sta mu! Znate li, da sam Vas zaprosio od otca?«

»Otac mi nereče ništa, al moguće jest. Po svem sam nješta takova naslućivala.«

»Pa — pa — tri sta —«

»Rekoh Vam, da je moguće.«

»Istina je dapače, istina.«

»Pa dobro istina je.»

»Pa dobro, pa dobro. A šta Vi na to?«

»Ja? — Ništa «

»Vi ćete za me poći?«

»Ako otac zapovieda, moram.«

»Moram! Lude li rieči. Tako li se govori, kad se ljubi?«

»Ja Vas neljubim, gospodine majore.«

»Da neljubite! A kako Vi smijete mene neljubiti, Mando?«

»Kako? Bože moj! Kad neljubim.«

»Niesam li pošten čovjek?«

»I prepošten «

»Major, carski častnik, koji se je vazda junački vladao.«

»Junak ste, majore.«

»Neimam li dosta, da oboje mirno živjeti možemo?«

»Imate, majore?«

»Pa kako Vi smijete mene neljubiti?«

»Kad mi srdce neda,« planu djevojka.

»A za što Vam neda?«

»Pitajte ga.«

»Mando,« nastavi major drhćućim glasom, »ja znam, šta je. Znam. Oči Vam se zaniele za onim plavetnim doktorom. Vi ste ga gledali kao Boga. Bies ga donio, vrag ga odnio. Recite, je l to, recite! Tako Vam Boga, recite.«

Djevojka zašuti.

»Recite,« ponovi major strastnije.

Djevojka neodgovori.

»Recite za ime Boga,« opetova Radulović kraćim, gotovo moljakajućim glasom. »Je l to? Je l to?«

»Jest!« odvrati djevojka mirno al krepko, oštro pogledavši majora.

»Ja Vas nedam,« zaškrinu Radulović, »ja ću ga ubiti, sasjeći. Mandice, pa šta je taj mladi golobradović? Došo je iz daleka kraja. Vi nemožete neg ovdje živjeti, ko što česvina na kamenu. Za Vas nije tudji sviet. Je l Vam mati, popadija, pozirala za goru? Mando, po čem Vam se svidja taj doktor, za što Vam je bolji od mene.«

»Pitajte srdce,« odvrati krepko djevojka.

»Srdce! Šta će meni ludo niemo srdce? Saber'te se, opametite se. Velju Vam, da sam Vas zaprosio u otca. Hoćete li se otcu opirati.«

»Neću.«

»Pa je dobro.«

»Al Vas ljubiti nemogu.«

Za malen časak ušutiše svi. Šutio sam i ja, čekajuć u svojoj zasjedi, šta će to biti. Napokon skoči kapetanica na noge, podje pred Radulovića i reći će mu odrešito:

»Gospodine majore! Kako Vi to govorite? Kako Vi pitate? Mislite li Vi, da se ljubi po regimentskoj zapoviedi? Mislite li Vi, da je djevojačko srdce kapural? Idite molim Vas, ostavite Mandu, kad Vas neće. Negubite vremena s ljubavnimi poslovi, u koje se nerazumijete.«

»Ne, i tri sta puta ne! Nepopuštam,« kriknu major, zaludna je ta obrana, liepa kapetanice. Ja sam sve to tako smislio, tako život svoj udesio. Kad ja štogodj reknem, to mora tako biti.«

»Ali molim Vas, nemojte, majore,« nastavi kapetanica, »jeste li, Bog Vas vidio, razmislili, što je to ženitba, što znači imati uza se ženu, koja Vas neljubi?«

»Sve sam dobro promislio,« reče major, »samo neka žena dodje pod moju komandu, priviknut će i ljubavi.«

»Ah!« razsrdi se Mare, »Vi ste s uma sišli.«

»Gospodjo kapetanice!« planu Radulović.

»Da, i opet Vam to velim. Pa, molim Vas, ako otac, videći toliku protivštinu svoje kćeri, rekne: Ne!«

»Oh, toga me nije strah. Otac će reći: Dà! Otac je reko: Dà!«

»Otac!« zajeca Manda i krupne joj suze skočiše na oči.

»Dà, otac Gligorije obećao mi je Mandinu ruku,« okrenu se major prema kapetanici.

»A Vi nećete odustati, nećete popustiti?«

»Evo poštene vjere, nepopuštam.«

»Pod nikakov uvjet.«

»Uvjet? Ha, ha, ha!« nasmija se major, »da, čujte hoću pod jedan uvjet. Ako se gospodična Manda po noći uvuče u tvrdju Cetin, koju čuva stari zmaj Müller, ako se dovuče do svoga doktora, onda ću odustati,« nasmija se major grohotom.

»Vi ste tigar,« reče kapetanica lukavo, »čuvajte se.«

»Nebojim se, golubice kapetanice. Müller je tvrd, nepopušta. Laku noć.«

To rekav izidje Radulović u dvorište, sjednu neoprostiv se s nikim na kola i odjuri u noć. Manda plakaše silno zaklonivši svoju glavu na grudi kapetanice. Sad je hora! mišljah, te se izvukoh iz svoga zaklona. Ženske se prepadoše nemalo, opaziv mene, nepozvana gosta.

»Oprostite gospodje,« poklonih se smjerno, »da Vas bunim pri toli nemilu prizoru; pardonirajte me, što sam prisluškivao za grmom.«

»To nije liepo, to nije junački, gospodine nadporučniče,« ukori me kapetanica, gladeći Mandinu glavicu. »Vi mužkarci bez razlike ste kurjaci, s vama ima čovjek tri sta neprilika. Idite s Bogom.«

»Sgriešio sam, kapetanice gospo,« poklonih se smjerno, »zaslužio sam Vaš gnjev, Vašu kaznu. Pripravan sam ljuto

se pokajati, i vjerujte mi, da Vam neće biti žao moje istinske pokore.«

»Kako to mislite?« dignu kapetanica radoznalo glavu.

»Vi me nerazumijete?«

»Ni malo.«

»Ta niesam li, draga rodjako, najbolji prijatelj mladoga doktora?«

»Znam,« kimnu Mare, a Manda me pogleda izpod oka.

»Niesam li mlad i odvažan čovjek?«

»Ta dà!«

»I po tom voljan i jak skovati urotu proti staromu neženji Raduloviću?«

»Urotu? Urotu? Dà, dà! Al dragi rodjače, kakovu urotu?«

»Šta znam ja,« odvratih mirno, »to je tek onako rečeno. Još se nedosjetih ničemu.«

»Idite s Bogom,« razsrdi se kapetanica, »toliko znam i ja.«

»Oprostite! Sjednimo časak! Gospoda halabuče za vinom i mi imamo kada dogovoriti se o svojih poslovih.«

»Dobro, dedte,« privoli Mare.

Sjedosmo sve troje na klupu pod onu voćku sred vrta. Sirota Manda sjedjaše tu poniknute glave, kan da je na smrt odsudjena.

»Kad je major Radulović,« prihvatih nakon časka, »odkrio, ponješto ugrijan dalmatinskom kapljicom, družtvu svoje ženitbene namjere, lecnuh se ponješto i ja. Nije bilo težko pogoditi, kamo njegova misao sgadja. Oči su mu šibale za gospodjicom Mandom, koja bi svaki put odkrenula svoje lice. Otac Gligorije smiešio se vrlo zadovoljno, a gospa Stana gledaše ponosito preda se. Tu se radi o Mandi — o gospodjici Mandi, pomislih si. Otac i mati se vesele, da će im kći biti majoricom, gospodjica se žalosti, da mora za vremešna neljubljena muža. Je l tako, gospodjice Mando?«

Djevojka neodgovori ništa.

»Govori der dušo,« gurne ju Mare nježno.

»Ta dà,« šaptnu djevojka i opet ju osvojiše suze.

»Eto vidite, pravo sam govorio,« nastavih. »Vidio sam pače i više. Spazih iznenada, da se Radulovićevo čelo mrači, da mu lice bliedi. Za što, upitah se. Gledao je biesnim okom, koga? Doktora. Za što? Jer je doktor mamurnim okom opet gledao gospodjicu Mandu — a i ona, mislim, njega. Je l te?«

Djevojka se trznu i pogleda na stran. Da je bio dan, bio bi čovjek jamačno vidio, kako joj se lice žari.

»Ta govori,« nasmija se Mare, »nije fajde, Mandice moja, evo ti uhodiše trag. Tu neima izmaka. Reci po pravici. Jesi li gledala?«

»Jesam,« šapnu Manda potiho.

»Eto i opet sam pogodio,« produljih ja. »Šta je poslije u vrtu bilo, znate i sami. Sad znamo, što je bilo, kako je bilo, a valja misliti, što će biti i kako ima biti.«

»Pa dedte, dedte, molim Vas, brzo!« dignu se Mare: »Vi široko govorite, da neima ni kraja ni konca. A mi smo žene nestrpljive, te nepodnosimo dugačkih eksplikacija.«

»To je, oprostite, svakako potrebno bilo, jer ponajprije treba razabrati, u kakvoj si situaciji, a poslije istom možeš raditi. Inače nemože strategički plan ni po što uspjeti. Ja moram pače i više znati.«

»Više? Na primjer!« zapita kapetanica.

»Gospodjice Mando,« okrenuh se k djevojci, »ljubite li Vi zbilja moga prijatelja doktora?«

»Oho!« uzprieči se kapetanica, »rodjače, jeste l Vi pop?«

»Ni malo, već želim samo biti liečnikom nesretne ljubavi. Molim Vas, draga rodjako, nebunite me. Gospodjice Mando! Ljubite li zbilja doktora Novaka?«

Mlada stisnu na krilu ruke, poče požešće disati, popodignu glavicu, pogleda me čudno — čudno i nakon časka reče posve jasno:

»Dà.«

»Onako ljudski, od srdca?« zapitah dalje.

»Ma dà.« odvrati djevojka ponješto srdito, kan da se sbog te dvojbe na me ljuti.

»Ma dà, nesretni Andro.« doda kapetanica, »ja poznajem Mandu od malenih nogu, a znam i to, da je to srdašce bilo neposijana zemljica. Vaš nesretni pobratim u plavetnoj uniformi baci joj prvo zrno u srdce, onako iz busije, iznenada, pa si možete misliti, da je to urodilo silnim plodom. Manda nije nikad prije ljubila, je l de Mando?«

»Nikad,« uzdahnu djevojka, kojoj to izpitivanje nije nimalo po ćudi bilo.

»Vi biste ga dakle uzeli?«

Manda zadrhta na te rieči. Znam ja i za što. Jedva bjesmo izmamili iz djevojačkog srdca tajnu, da mladića ljubi, jedva se je prenula u prvi osjet ljubavi, a ja već udarih jurišem napried preko prvoga šanca na drugi — na udaju. Bijaše sbunjena, smetena.

»E pa,« reče poslije časka Mare, »udajmo ju za Radulovića.«

»Ne za Boga, ne za Boga!« izlanu Manda sdvojna lica, uhvativši kapetanicu za ruku.

»Eh,« opet će Mare, »bolje je biti majoricom, nego li doktoricom. Ta major ima srebrnu portu oko vrata.«

»Ma šta će meni srebrna porta?« zakuka mlada

»Pravo, gospodjice,« pristadoh uz nju, »nije blago ni srebro ni zlato, već je blago što je srdcu drago. Za Vas medju tim neću dalje ni pitati. Mi regulaši vješti smo tim ljubavnim pričam. Znam unapried Vaš odgovor. Vi ćete za Novaka poći, Vi morate za njega poći.«

»Dao Bog!« uzdahnu mlada, »al ćako se zavjerio majoru — — —«

»Dà, istina je,« primjetih, »to je ponješto neprilično. Nu nebojim se ja ni toga. Naći ću i za njega liek. Junački, gospodjice Mando, junački! Evo tu stojimo nas troje: kapetanica, gospodja mudra, dosjetljiva, koja će i samog sotonu prevesti

žedna preko vode, — ja koji sam ponješto izvježban u umjetnosti — ljubavi, — pa napokon Vi ste tu, koja prvi put u životu ljubite, kojoj najljepše čuvstvo ohrabruje srdce. To vam je vojska, gospodjiee draga, kojoj neće odoljeti ni sve paklene čete. Sreća, da se to nije još prosulo u sviet. Kako i bi? Ta došlo je sve ko iz vedra neba grom.«

»Po starom običaju,« reče Mare pogladivši milosrdnom ručicom Mandi lice, »muč, djevojko, i pri meni je tako bilo. Pogledali se, poljubili se.«

Ja sam s gospojami još koješta govorio i o koječem se dogovorio. Opazih tom prilikom, da je plahost sve više ostavljala djevojku, da je sve iskrenije govorila, pače našoj osnovi koješta vrlo domišljata primislila, nu opazih i to, da nas je njekako nutkala, da već podjemo u kuću. Dakako. Majora već nije bilo, al je mladi doktor sjedio za stolom, premda ljut i biesan, jer mu je župnik Glavinić na široko razlagao postanak i razvitak svojih hemoroida, pri čem mu je Novak morao tu bolest patologički opisati i naznačiti razna sredstva proti istoj.

Kad udjosmo u kuću, obori se na nas čitava graja. Kakvi da smo nevjernici, kakvi mračnjaci! Ja da sam najveća šeprtlja na svietu, jer da se ugibam vinu. Napokon će Smrekić:

»No a gdje je taj fini mladoženja, gdje?

»Otišo,« rekoh mirno.

»Je l moguće,« začudi se Jurinić, »ta to je sramota. Otići, a ni da je komu reko s Bogom!«

»Ma šta je to bilo?« zapita Gligorije, »znaš li ti, Mandice?«

»Neznam,« odvrati djevojka u kratko, a kapetanica me pogleda lopovski izpod oka.

Da se to dosadno propitkivanje što brže svrši, uhvatih čašu ter zaviknuh glasovito:

»Ej gospo! Ej braćo! Rekoste, da sam šeprtlja, da se ugibam vinu. Valaj krivo mi činite. Izići će djelo na vidjelo, vidjet će se, tko je vjera, tko li nevjera. Nu da vidite, da se

i pod regulaškim ruhom neodvrgoh od žice Kraljevića Marka, prosto vam bilo točiti, a meni piti.«

»Dobaci mi, otče, vrč,« viknu stari Smrekić parohu, »neka to regulaško čeljade opere griehe.«

»De, de, toči kapetane,« izmuca kroz smieh Gligorije i stisnu oči, »ni kapi mu netreba oprostiti.«

»A kazna ima biti tim veća,« doda smiešeći se Jurinić, »jer se je ta nesreća, taj moj rodjak Andro miešao u tvoj zanat, brate Smrekiću. Išao je, čini mi se, brojiti zviezde.«

»Pravo,« reče Jakobinac, udariv šakom o stol, »vidi ti njega — pa to će zviezde — ele tri sta — ili zar si se i ti pomamio, ko što onaj moj sladki Radulović — ele tri sta mu — ja bi stavio na svaku ženu kauciju od 100.000 forinti. Pij, mladče, pij!«

»Ha! Ha! Ha!« udari kapetanica u grohot, »ta gdje bi kraj te silne kaucije ostao sviet, dragi kapetane?«

»Briga mene za sviet,« odmuca Smrekić ljutito, »oprostite, kapetanice gospo, znam, da me mnogi drže za ludu, za čudaka, jer ja mislim drugčije, neg što drugi ljudi misle i za to me poslaše »pod lipe«, al to je moje pravo, sveto moje pravo, da budem, kakov hoću biti. Ja velim, ter velim: Ludo radi moj pobratim Rade, da se je šepav pustio u norije i borije, da se je vrgo svemu svietu na smieh.«

»E ta i ja to velim,« pljesnu Mare rukama, »samo niesam htjela pravo reći pred njim, jer Vi znate, kakva je to krv.«

Kasno il da kažem rano razidje se družtvo snenih očiju i promukla grla; župnik i paroh natjecahu se pod zadnje pjevanjem narodnih pjesama a sve družtvo pjevaše uz njih, tako da je svačije lice bilo crveno poput raka. Kad je Gligorije sa svojimi odilazio, spustih se i ja niz stube, da ga odpratim do kolâ, a uza me podje i kapetanica Mare. S Bogom i s Bogom orilo se na sve strane, kad stojasmo u dvorištu oko kola, na kojih je već popova obitelj sjedila.

Pristupiv neopažen u tmini bliže i dok su stari još čevrljali s domaćicom i domaćinom, došapnuh Mandi:

»Jeste li sretni, gospodjice?«

»Jesam,« odšapnu ona brzo i pogleda sievajućim očima u me.

»Nebojte se ništa. Uzdajte se u me. Pohodite samo češće moju rodjakinju kapetanicu Maru, ovdje ćete dobiti glasa od nas. Moja će biti briga, da sve krene dobrim putem. S Bogom, gospodjice, laku noć!«

Podah djevojci ruku, koju prihvati te živo, živo stisnu i šapnu nagnuv glavu:

»Laku noć! Bog Vam pomogao, Bog Vas naplatio.«

Još jednom svrnu djevojka dalje, gdje je stajao doktor kao mramoran, gledjuć svejednako djevojku. Njihove se oči susretoše, kan da su oboje navinuti na jednoj žici. Kimnuše glavom. Brzo priskoči Novak, nereče ništa, već poljubi malu Mandinu ručicu, koja se je postrance držala kolâ. Mehanički, nehotice dignu se ta ruka i pogladi čelo doktorovo, za tim opet uzmaknu. Krajišnik pucnu bičem. Laku noć! i parohova kola odjuriše bez obzira u crnu noć.

Laganim korakom, poniknute glave vraćao se doktor u kuću moga rodjaka.

»Doktore! Doktore!« udari kapetanica u smieh, »šta ste za Boga izgubili, šta tražite po zemlji?«

Moj Zagorac nije znao šta. Stajao je pred kapetanicom kao stup. Vragoljasta Mare podignu svieću, posvieti doktoru u lice, stavi ruku nad svoje oči, pogleda izpod oka i udari u glasovit smieh:

»Doktore! Doktore! Vi kano da ste bolestni! Laku noć! Laku noć!«

»Laku noć, milostiva gospo,« zapenta moj Novak, zažariv se dovrh glave, pokloni se kao kakvo djače do crne zemlje i odsmuca u sobu, gdje smo noćiti imali.

Za njim podjoh i ja s Malinowskim. Novak sjedjaše

kraj otvorena prozora gledajući noć, pušeći strastveno smotku. Mladi se Poljak stavi pred njega, naheri kapu, složi straga ruke i uze vrlo humorističkim naglasom deklamovati Mickievićeve stihove:

Cicho wszędźe, ciemno wszędźe,
Co to będźe, co te będźe?
(Tiho svude, tamno svude;
Što to bude, što to bude).

Doktor ga omjeri ljutim okom i odpuhnu silan dim, da se je Malinowski gotovo poplašio. Sad pristupiv ja i položiv ruku na doktorovo rame, prihvatih:

»Amice Eskulape, ti si, čini mi se, biesan!«

»Id' do biesa.«

»Čini mi se, da pri njem stojim.«

»Ostavi me na miru, Andro.«

»Ni za živu glavu.«

»Šta hoćeš od mene?« skoči Novak na noge.

»Tebe, vidim, boli glava, boli i srdce.«

»Što to reče?«

»Ti ljubiš Mandu?«

»Da, da, dà!« kriknu Novak i poče hodati po sobi.

»A Manda tebe ljubi.«

»Tko ti to reče?« skoči doktor kao ris i uhvati me za prsa.

»Manda sama,« odvratih mirno.

»Manda! govori, reci!«

»Ma velim ti: Manda sama.«

»Je l moguće?«

»Ta dà. Al Radulović.«

»Izprosio djevojku.«

»Ubit ću ga!«

»Ha, ha, ha!« udarih u grohotan smieh, »molim te, legni.«

»Co to będźe? Co to będźe?« deklamovao kroz zube Malinowski.

U zoru otvorih oči. Moje drugove Malinowskoga i Novaka držao je još jednako tvrdosan. Ja već niesam mogao stisnuti očiju. Sjetih se, da moj dopust traje samo još 24 sata, a to vrieme da mi valja upotrebiti, da ovršim veliku zadaću. Polako se obukoh, da neprobudim drugova, te se spustih niz stepene u dvorište. Tu se je kapetanica Mare vrtila oko gospodarstva. Kako je bila k meni okrenuta ledjima, nije me ni opazila.

»Dobro jutro, draga rodjako,« doviknuh joj.

Gospodja krenu brzo glavom i začudi se nemalo, opaziv me toli rano pred sobom.

»Da Bog da,« odvrati mi Mare zvonkim glasom, »ele, ele, što se je moj rodjak toli rano izvuko iz postelje? Čudo za regulaša!«

»Ja se pače Vam vrlo čudim, draga rodjako, kako Vi toli rano uraniste.«

»Eh gospodarstvo,« nasmija se gospodja, »a molim, šta je Vas diglo s postelje?«

»Velika naša osnova.«

»Ah! Radi Mande?«

»Dà! Sve sam mozgao. San mi od te misli nije nikako htio na oči.«

»Pa jeste li šta pametna smislili?«

»Prije svega Vas molim, da mi reknete, koliko je do kapetana Smrekića?«

»Pôdrug sat vožnje.«

»Bi l mi mogli dati kola?«

»Bi. Al — — —«

»Oprostite! Hoću li kapetana kod kuće naći?«

»Sigurno. Gotovo nikad neizlazi iz svojega sela.«

»Još jedno. Je l paroh Gligorije dobar sa Smrekićem?«

»Jest. Sluša ga kao sveto pismo, jer ga smatra najučenijim čovjekom.«

»Dobro. Molim Vas dakle za kola.«

Kapetanica mi dade kola zapregnuti i za malen čas eto me na putu do kapetana Smrekića.

Stanovao je u seocu podno brda u malenoj kućarici, koja je stajala o sebe. U prvi mah nebiš bio tražio u toj priprostoj graničarskoj kućarici oficira. Pred vratima stajaše pristar krajišnik, pušeć lulu i gledajuć nehajno u sviet. Opaziv moju uniformu, osovi se na vojničku, sakri lulu i skinu brzo crvenkapu.

»Je l gospodin kapetan Smrekić kod kuće?« upitah ga.

»Est, gospodine!« odvrati krajišnik.

Skočih s kola, pokucah, unidjoh. Smrekić sjedjaše za stolom sred svoje komore. Čudna li stana! Prosta postelja, pokrivena gunjcem; klimave stolice, velika peć, dva stara ormara — to je bilo sve. Po zidovih je visjelo njekoliko starinskih mapa, gdje su gore na starinsku kao kupići označene bile; o zidu je visjelo i njekoliko slika Napoleona prvoga sve u raznih spodobah, sad pod malim korzičkim šeširom, sad u imperatorskom ruhu, sad na otoku svete Jelene. Uz to si vidio požutjele drvoreze Murata, Neya, Kellera, Ségura, Marmonta i drugih junaka napoleonske dobe. Na ormaru stajaše planiglob posve potavnio i krajiški čako s francezkim orlom iz napoleonske dobe. Kad udjoh u sobu, bio je kapetan Smrekić zadubljen u njeku matematičku knjigu. Pričekah časak, al on ništa.

»Gospodine kapetane!« progovorih potiše. A on opet ništa.

»Gospodine kapetane!« viknuh glasnije. Sad se stari Jakobinac trznu, dignu glavu, uzmaknu vojničku kapu, izbulji na me oči pa zinu zlovoljno:

»A! Šta je?«

»Ja sam, gospodine kapetane, ja tamburaš Andro.«

»Vi, Vi? Zdravo! Zdravo, junače! Šta je? Koja tebe sreća nosi?«

»Oprostite gospodine kapetane, nije me onako samo na-

mjera namjerila na Vašu kuću, već upravo tvrda volja. Došao sam, da nam budete na pomoći.«

»Ja na pomoći? Kako bih? Nema ti od mene, brate, zagovora; ta neznaš li, da sam Jakobinac,« odgovori Smrekić naravnav svoje očale.

»Niesam došao radi sebe, već da spasimo našega prijatelja Radulovića.«

»Radulovića?« podignu se Smrekić i pogleda me u čudu.

»Dà.«

»Ta od čega?«

»Dopustite, da sjednem.«

»Sjednite.«

»Vi znate, da se kani oženiti.«

»Ta dà, puška ga — — Poludio je; ma reci, bruder, nije li poludio?«

»Gotovo mislim.«

»Je l de? Živio! Je l to za matora čovjeka, da se spregne pod jaram? I nečekaju li ga rogovi?«

»Bojim se. A da je još zrela ženska!«

»A koga uzimlje?«

»Mladu djevojku.«

»Ah!«

»Mogao bi joj biti otac.«

«Puška ga — — —«

»Mandu, kapetane!«

»Mandicu popa Gligorije?«

»Ta dà.«

»Idi, nebudali. Nepravi od mene rugla.«

»Al kad Vam kažem. Na moju vjeru.«

»Oh! Oh! Oh!« uhvati se kapetan za glavu, »Radule! Radule! Žalostna ti majka! Šta uradi?«

»Preskočio je kordun svoje pameti.«

»Jest, bruder, Boga mi. Puška ga! A šta pop Gligorije?«

»Reče, dà.«

»Reče dà! Pomozi sveta Trojice. Tolika brada, pa — —«

»Eh šta ćete, major pa major, a kći mojorica.«

»A popadija Stana?«

»Sve klikuje od radosti. Šta ćete! Žena je.«

»Ta je li sav sviet poludio? A Manda? Šta veli Manda?«

»Manda veli: Ne!«

»Eto prva pametna, koju mi evo reče. Pa i šta bi Manda s Radulovićem? Tko je došo u penziju radi puške, taj spada i u penziju radi žene. Jer ona, prosti Bože, čeljade vragoljasto i jogunasto, prevrnut će se tri puta prije nego major jedan put korakne. Ta ona bi ga, prosti Bože, smotala, pa nebi Radul ni sam znao, je l mužko, je l žensko.«

»Tako mislim i ja. Mlado s mladim, staro sa starim. Ima tu još nješta.«

»A šta?«

»Manda ljubi drugoga.«

»Koga? Nebih znao.«

»Moga prijatelja, doktora Novaka.«

»Ah! Pa odkada?«

»Od jučer, od krstnoga imena.«

»Ah! pa kako je to bilo?«

»Vidjelo se, ljubilo se.«

»Ah! Puška ih! To je brzo bilo «

»Sbilo se, tako je.«

»E pa dobro, kad nije druge. Šteta mladića!«

»Za što?«

»Šta će mu žena?«

»Eh šta i drugima.«

»Ludjaci su svi. Gledaj mene!«

»E neima u svakoga snage, što u Vas, kapetane.«

»Je l?« nasmjehnu se Jakobinac, »nerodi majka svaki dan Smrekića.«

»Al opet Vas je majka porodila.«

»Ta valjda nije vučica. Lud si, bruder! Kako bih bio postao?«

»Eto to je žena!«

»Ludorija. Ma puška te! Govori dalje.«

»Njih se dvoje, kako rekoh, silno ljube, a ovamo neda major, onamo navaljuje otac. Prava nesreća.«

»Prava ludorija.«

»Tiranstvo!«

»Opačina.«

»Nesmiljenost.«

»Grieh, bruder, grieh!«

»To valja zapriečiti.«

»Svakako.«

»Spasiti Radulovića.«

»Puška ga! Dakako, kad je lud.«

»Otac Gligorije nezna jošte za doktora.«

»Reći ću mu ja,« planu kapetan.

»Eh! Za to sam upravo došo.«

»Šta da radim?«

»Smotati Gligoriju.«

»Smotat ću ga.«

»I popadiju.«

»I nju.«

»Odmah?«

»Odmah. Mile!«

Krajišnik unidje.

»Mile! Jes' čuo? Kola.«

»Kamo će, kapetane?»

»Do paroha Gligorije.«

»Odmah?«

»Ovaj čas.«

Dogovoriv se kako treba sa starim Jakobincem, povratih se u kuću svoga rodjaka, dočim je Smrekić pojurio k popu Gligoriji. Urekoh, da ću ga jošte po objedu pohoditi, da sa-

znam, što je paroh odgovorio. Za objedom se govorkalo o koječem, samo se nije o glavnoj stvari, o ljubavnoj aferi moga prijatelja doktora, koji je vrlo malo jeo i pio i na najmanju riečcu, koja se je samo s daleka ranjenog mu srdca ticati mogla, planuo i stresao kao ranjen jelen. Kapetanica Mare, žena žacava i dosjetljiva, pogledala bi Zagorca kadšto izpod oka, na što je jadnik porumenio kao rak. Kad po objedu krenuh put kola, zaleti se Novak za mnom.

»Kamo ćeš, Andro?« upita.

»Do popa Gligorije,« odvratih mu kroz šalu.

»I ja ću s tobom,« zadrhta doktor.

»Nećeš brajane! Vidiš, htjedoh te samo uhvatiti na udicu. Ta nežari se tako. No da te povedem, još bi nam sve pokvario. Pravo ću ti reći. Neidem baš do Mandine kuće, al svakako idem radi Mande. Neboj se ništa, sve će dobro biti.«

»Al molim te, govori mi jasno, ako Boga znaš. Tvoje šuškanje i šaptanje s kapetanicom izmučilo me je do kraja.«

»A za što, molim te?«

»Sve mi se čini, da mi se rugate.«

»Nemoj za Boga; ti si, brate, bolestan. Vidio sam to za objedom. Niesi htio ni jesti ni piti.«

»Okani se jednom šale,« lupi doktor nogom.

»Co to będże, co to będże?« deklamovao je medju tim Malinowski, koji se je neopazice dovukao bio za doktorova ledja.

»Šuti!« planu doktor biesan.

»Andro! Za ime Boga,« nasmija se kapetanica, koja je upravo nadošla bila, »molim Vas, sjednite brzo na kola, jer će inače biti zla, a ja ću medju tim rogobornog doktora ukrotiti. Dodjite, doktore, u vrt, a i Vi, gospodine poručniče Malinowski. Budite mi na pomoći. Dodjite.«

Mare uhvati Novaka energično za ruku i odvuče ga za sobom te pošto mi Malinowski doviknu: Sretan put! pojurih opet put moga Jakobinca.

S daleka opazih starca pred kućom. Jamačno me je čekao. S daleka mi poče domahivati rukom.

»No, gospodine kapetane,« viknuh skočiv s kola, »kako je bilo? Je l sreća il nesreća?«

»Sjedi, mladi brate, do mene! Čut ćeš sad. Mile! Nosi vina!«

Sjedosmo pod orah kraj kuće, a naš Mile stavi za kratko pred nas vrč stara vina.

»Dakle tako, bruder!« prihvati Jakobinac, zasuknuv brkove. Ja Gligoriji u kuću. On će meni: »Pomoz Bog!« a ja njemu: »Jes' čuo? Puška te! Vrana ti je izpila mozak!« Popo se lecnu, jer nije znao, šta je. Gromorio ja, kao da vodim bataljun na juriš, a njemu brada trepetala od drhtavice. »Ma Bog te vidio, sladki brate,« popo će, »šta te je snašlo, te si uljego u moju mirnu kućicu ko i živ vrag?« »Vrana, vrana, izpila mozak! To je!« doviknuh gromovito popi. S te vike doleti popadija u sobu, a ja brže bolje na nju: »I Vi, gospo, zapletoste se u vražije poslove; to je Bogu plakati, to je grehota do Boga. Ima li u Vas srdca? Ima li u Vas pameti? Sram Vas bilo!« Oboje se silno zablenuše. Popadija razširi od zabune ruke te će kriknuti: »Ma gospodine moj, rad šta tolika bruka?« Sad sam im stao čitati čitulju od komada, bruder, od komada, velim ti. »Ei, u vas je kći? Mandom ju zovu, je l? Djevojka ko jabuka, je l? I neima take blizu ni daleko, puška ju! Pa čemu ju rodiste na sviet, šta? Da samotuje, da gine zar? Puška vas! Da sjedi stara osidjelica pod otčevim krovom, na majčinu krilu? Puška vas! Il nedade li ju vam Bog, da rodi kršnu djecu? Šta?« »Ma, ma, bolan kapetane,« kriknu gospodja, »tko Vas je nabrkao, ter rekao, da nedajemo jedinice za muža? Koji nesretni sin skova na nas tu laž?« »Dà, dà,« žestio se premda mirnije Gligorije, »tko Vas prevede žedna preko vode? Dapače! Već se šivaju košulje i tku se ubrusi. Dadne li Bog, nećeš prazne glave od svatova. Dapače, mi udajemo Mandu. Al tebi kan

da je nečastivi — oslobodi Gospode — nečastivi obujmio glavu, te će valjati žrtvovati škudu u manastir, da ti Bogorodica skine veliku nemoć. Dapače,« nastavi popadija vikati, »znate li Vi, bolan kapetane, da će moja Manda, moje liepo diete, biti majoricom, dà majoricom? Ahà! »Znam, znam, znam,« planuh od biesa. »za moga pobratima Radulovića, za Radula, je l? Puška vas!« »Pa što si se razbučio, kad znaš?« zapita Gligorije, al ga zaskočih ovako: »Ta baš za to. Gdje su vam prsti, gdje vam je stara glava? Jeste li prebrojili Radulova ljeta? Znate li Vi. popadijo, kad Vam se je rodila Manda? Jeste li to slagali po pravoj pameti? A? Nieste i nieste! Već Vam je gospoština zavrtila mozak. šuplja gospoština, pa ste radi objesiti novu torbu na star klin. Jeste li pitali djevojku, nije li ju pri srdcu zapeklo, da li joj je major u volji i nije li se oko namjerilo na momka mlada i čila, uz koga bi bolje pristala?« »Oslobodi Gospode«, branjaše se paroh, »kad otac veli, a majka pristaje, neima od djeteta prigovora. To je zakon od starine.« »Biesa od starine, od ludine, reci popo. Je li djevojka pile, puška vas? Neima li volje? Il je »vrajt« u »glidi«, ter kad joj se veli: »Za majora Radulovića halb rechts marsch!«, a ona da će reći: »Na službu!« Pitajte ju, pitajte! Zovnite ju! Znate li, šta će vam reći: ja neljubim majora, ja neću za neljubljenoga, ja ljubim drugoga, mlada pristala momka!« »Koga za Boga?« izvali Gligorije oči. »Koga?« kriknu popadija. »Ma jeste li jučer vidjeli kod Jurinića mladog doktora Novaka?« »Pa on?« uzmaknu pop; »doktor« prekrsti se Stana. »Dà, doktor! Puška vas!« potvrdih ja. »Kakve su to bajke?« viknu pop. »Dà, kakve su to bajke?« opetova bez sebe popadija. »Mando! Mando!« zovnu Gligorije. Djevojka, nesluteći ništa, doleti u sobu. »Šta je, otče dragi?« zapita, za tim se pokloni meni: »službenica, gospodine kapetane!« »Jes' čula Mando,« prihvati Gligorije svečano, »je l istina, što evo kapetan kaže, da ti nećeš za majora Radulovića? Govori!« »Otče sladki,

ako je Vaša zapovied, poći ću, al neidem od srdca,« odvrati djevojka plaho. »Da za koga ćeš, nesretna kćeri?« gurnu ju Stana, »nije li to liepo, biti majoricom?« Manda umuknu, gledaše sbunjeno preda se, na oči joj navrieše guste suze. »Govori slobodno!« ohrabri ju otac. Tad prošapnu djevojka u pol glasa: »Za onoga mladog doktora.« »Bože, Bože, Bogorodice! Kako je tebi, Mando moja, to ušlo u glavu? Kako se ti, Mando moja, nestidiš onako to reći pred nama, a da niesi okrenula lica?« »Ma,« jecaše Manda tarući si keceljom suzne oči, »kad me za istinu pitate, dragi roditelji moji, smijem li vam lagati, recite i Vi, gospodine kapetane; eh Bože, došlo je onako na me, i nevidjela raja, ako sam ja tomu što kriva.« »Uh! Uh!« uhvati se popo za glavu, »nesretna kćeri, tko je kriv, ako niesi ti?« »On je kriv, on, je l te, dragi kapetane, da je on,« dozva me Manda u pomoć, »bješe li mu doći, bješe li mu gledati me, onako jako gledati, kako me jošte mužka glava pogledala nije, te sam se sva sbunila.« Gligorije hvatajuć se za pojas, gledaše preda se u zemlju, neznajući, šta da rekne Popadija je zibala glavu i čupala od sdvojnosti pregaču, a ja, bruder, sjedjah ko i drvo, veseleći se u duši parohovoj neprilici. »Idi na polje,« odreza napokon starac djevojci, i uzdahnu težko, kad je Manda poklonivši se izišla bila. »Eto, eto neprilike! Joj! Joj! Ljuta li napast navali na moju staru glavu, prosti Bože!« »Nu Gligorije brate, nerekoh li pravo?« upitah ga, »i nije li pametnije, da pametno misliš?« »Ta i šta bih ja dao, da se mogu misli domisliti, al kan da me je pamet posve ostavila! Uf! Uf! Ta uvaži, kapetane moj, sladki brate moj: prvo je velika zapreka, Manda je moja pravoslavne vjere, a doktor je rimske!« »Pa, pa, razljutih se, ala pope, kud si zabrazdio u stare predsude! Eto ti primjera, jesu li se mladi prije, nego li se zavolješe, pitali, kako se koje krsti? I rad toga da bude zavade medju nama? Pusti, kako bilo da bilo. Svako će se klanjati svomu svetitelju na svoju, a u ljubavi bit će složni i naći će pravi put.«

*

»Pa neka bi u ime Boga bilo i to, jer pravo reći, štujemo svi jednog te istog Boga i božjega sina, al uvaži i to, sladki brate, kad obećah majoru djevojku, a sada da poreknem rieč? Neće li mi nabaciti u lice, da sam kukavica i nevjera? A šta ću ja na to, šta?« »Šta će jadni Gligorije na to, šta?« opetova popadija kroz plač te nastavi: »Pravo reče sirota Manda, nebješe mu doći, nebješe mu ljuto pogledati djevojku, nebješe mu sbuniti ju. To je, gospodine moj, kapetane moj!« »Ala popadijo,« planuh, »čudno li mudrujete! Nebješe oblaku doći, nebješe kiši pasti, da nepokisnete! Nu ljudi božji i prijatelji moji, slušajte mudru. Našli se, zaljubili se, on Šokac, ona Vlahinja. Pa nek se mieša krv. Ja kriv, dobri se Bog razsrditi neće. Imat će bar dva božića i dva uzkrsa, veselja do volje. Bit će i pobožniji: imat će misu i liturgiju. Recite mi po duši, dobri prijatelji, da nije toga majora, bi l vi Mandu dali doktoru?« »Ta baš bi,« privoli Gligorije. »Ta bi!« potvrdi Stana. »Pa bi li vi, ljudi božji, privoljeli, da major odustane od svoje rieči, da vas rieši vašeg obećanja?« »Ta kad je već tako kob ukobila i nesreća doniela, neka bi bilo!« uzdahnu Gligorije. »Neka bi bilo!« uzdahnu za njim Stana. »Dobro, da znam,« rekoh im ja. »Vi ćete raditi, kako ja radim, i šta ja velim. Majoru da nieste pisnuli, jer zlo po vas!« »Oslobodi Bože!« odvrati Gligorije. Uputio sam ih, i oni privolješe na sve. Evo sad se ti, bruder, dogovori s vragoljastom kapetanicom Marom i sve će biti dobro. puška ih!

Bijah u duši posve umiren, jer je vojska dobro uredjena bila, nadah se, da ćemo i sgodnu osnovu naći, da privedemo Mandu momu doktoru na krilo. Jurinić, saznavši od Mare, o čem se radi, opomenu me, neka se čuvam, jer da s Radulovićem neima šale, a što naumismo, da je opasna vratolomija, al ga Mare brzo utješi veleći mu:

»Neboj se, dragane moj, jer sam u toj vojnici ja generalnim štopom, a mislim, da Maru dobrano znaš. Kud mjeri,

tud obara. Evo mi desne ruke, da će Radul naš pust izići iz toga okršaja. Neće mu hasniti ni pomoć od svetoga Petra!«

»Nepačam! Dedte! Radite, kako znate; meni će drago biti, jer je Manda pristala djevojka, a Novak mladić od oka, pa ako Radul i nije štono se veli šeprtlja, opet to nije za mlade djevojke.«

Novak nije ni malo znao, šta tu biva; sve se je vrtilo oko njega kao vrzino kolo, s toga bijaše ponješto zlovoljan i mrk.

Mi dakako hajasmo i nehajasmo za njegove jade ter veseli krenusmo u našu buturnicu u Cetin. Sjedeći već na kolih izpismo još punu čašu, koju nam ponudi vrla kapetanica Mare.

»U dobro zdravlje,« doviknu doktoru, »i neka Vas nezaboli glava. Što Bog hoće, bit će, a Bog hoće dobro. Sretan put, i ako budemo zdravi i živi, sretan sastanak.«

»Hvala, kapetanice gospo,« i kola pojuriše put krajiških brdina. Bocnuh ne jedan put kočijaša, a vranci lećahu poput djavola. Bilo mi je stalo do toga, da pred mrak stignemo u Cetin, jer nam stari Müller nebi bio vrata otvorio pod živu glavu, a mi se bojasmo neudobna noćišta van tvrdjave. Sretno stigosmo u stare zidine, te se s mjestą predstavismo zapovjedniku, neka vidi, da smo se povratili na vrieme, da smo ljudi veoma točni.

»Zdravo, zdravo, gospodo moja,« pozdravi nas starac vrlo ozbiljna lica. »Drago mi je, da nieste prekršili dopusta. Vjerujte mi, da sam za vašega odsuća imao pune ruke posla. Nije to šala. Vrieme je vrlo ozbiljno. Valja paziti na sve. Koliko se sjećam, veli stara njeka rieč: Ako želiš imati mira, a ti se spremaj na rat. Toga se mudrog načela držim i ja. Vidite, dao sam očistiti topove, pobieliti kasarnu, pregledao sam barutanu. Sve to nije šala. Nadam se, da ćete se poslije toga oporavka trostrukom snagom latiti posla, te opravdati ono pouzdanje, što vam ga izkazah, i da ćete si na previ-

šnjem mjestu steći priznanje, koje revni branitelji toli važne strategičke točke zaslužuju.«

»Na službu, gospodine majore,« rekosmo u jedan glas te zadjosmo iza toga k prijatelju doktoru, da si grlo osladimo čajem.

Rodjakinja Mare pisa mi, neka pospiešimo svoju osnovu, da oslobodimo Mandu, jer da je skrajnje vrieme. Radulović da biva sve žešći i da se po što po to s Mandom oženiti želi. Sirota djevojka nije znala ni kud ni kamo. Roditelji joj, budući s te borbe u tri sta neprilika, da se drže posve pasivno, a popadija, žena donjekle tašta, kan da bi voljela, da joj kći i bez ljubavi bude majoricom. Još mi pisa kapetanica Mare i to, da je Radulović i po drugi put jurišao na Mandicu. Ona da je, reče joj, neharnica, kad neće da podje za njega, koji je gotov pripraviti joj pravu sreću, da je lakoumna ko što sve sadanje djevojke, koje gledaju samo za mladimi brčići, pa nemisle dalje od nosa, da je zaboravila četvrtu zapovied božju, kako starije poštovati valja, a ona da se opire volji i želji svojih roditelja. On da je tvrdo odlučio oženiti ju, puklo kud puklo. »Po tom, dragi rodjače,« završi svoje pismo kapetanica Mare, »vidite, da neima šale, jer se bojim, da će otac Gligorije, potican Stanom, ponukati siroticu, da bude žrtvom poštena doduše, al neljubljena čovjeka. Ja pako želim, svakako želim, da kaznimo Radulovića. Jer, molim Vas, nije li najveće tiranstvo, htjeti prisiliti slabu žensku na bračni savez, kad Vam je u brk rekla, da Vas neljubi? Ima li dosadnijeg, smješnijeg čovjeka na svietu? Ima li nesretnijega stvora na svietu od djevojke, koja se pod silu mora podati mužu te žrtvovati ono, što se s poštenjem samo ljubavi žrtvovati smije. Za to skupite svu snagu; radite brzo, inače propade sve.«

Pisao mi je i stari Smrekić po prilici ovako: »Brate! Radulović je jarac i magarac. Puška ga! Da lupiš njegovom tikvom o kamen, nebi se razbila. Čuj samo. Ja sam mu prijatelj od malih nogu. Podjoh k njemu. Oborih se na njega

kao kartačem. Radule, rekoh, neluduj. Je li to pametno, je li to pošteno? Ta sama ti je rekla, da te neće. Puška te! Pa kako bi ti nju htjeti mogao? Evo glave, ti je ovako dobiti nećeš. Okani je se dobrim, jer će inače biti zlim. Puška te! Ej da si ga vidio! Skakao je šeponja kao mahnit, lupao oko sebe, kan da će porušiti sviet, bučio i pjenio se, kan da ga je spopala velika nemoć. »Ne, i sto puta ne,« vikaše pomaman, »pa makar se rušio na me sviet, makar mi car zapovjedio, ja neodustajem Otac Gligorije obećao mi svoju jedinicu, pop je, pa nesmije krenuti vjerom. Djevojka mora mojom biti, a ti Smrekiću nepetljaj, jer će ti žao biti. Pa kad ste se svi oborili na me kao hrtovi na zvier, skupit ću svatove prije, nego li mislite, a tebe neću ni pozvati.« Za to, bruder, nečasi časa, već ga čvrknimo što prije ljudski po glavi, kako je urečeno. Mene više neće vidjeti u svojoj kući. To mu rekoh u brk.«

Primiv te vrlo opasne glasove, nepočasih ni časa, već skupih vojno vieće, to jest Novaka i Malinowskoga, u svojoj sobi, da za čašom rumena vina dogovorimo ratni plan.

»Djeco!« rekoh, hora je. »Neprijatelj je izveo svu vojsku, naperio sve topove, za malo će navaliti jurišem, a Manda je na vieke izgubljena za te, brate doktore!«

»Prije ću poginuti ja i Radulović!«

»Molim te, okani se sada svake deklamacije,« produljih ja, »budne li jednom liepa Manda tvojom, moći ćeš klikovati i cjelivati ju do volje. Pišu mi, da će Radulović za kratko kupiti svatove. Tu dakle neima šale. Nam je dakako teže raditi nego li njemu. On nam je tvrdjava i neima drugoga posla nego li raditi proti nama, a mi tu sjedimo zatvoreni u tvrdjavi pod zmajskim okom starca Müllera, te se nesmijemo ni maći. Vi znate, braćo, da ima samo jedan način, da smotamo šepavog majora. Zakleo se je, da će samo onda odustati od Mandine ruke, ako djevojka noćju, pošto su vrata zatvorena, udje u ovu tvrdjavu. Znao je on, da to gotovo

nije moguće, jer mu je poznat pedantizam starog našeg zapovjednika. Sad nam valja smisliti, kako da prevarimo starca, kako da ušuljamo kriomice Mandu. Dedte, ako se je koji čemu dosjetio, neka rekne.«

Gatasmo amo, gatasmo tamo, ovaj predloži ovo, onaj ono, ali nijedan predlog nije bio pametan, nije bio izvediv. Pomislimo na kirijaše, al ni na taj način nije bilo lieka, jer je za prvo bilo dosta hrane u tvrdjavi, te se nije bilo nadati skoru transportu, za drugo bjehu u Karlovcu obećali starcu na njegov smiešni »Bericht«, da mu neće više po noći slati transporta. Pomislismo i na Müllerovu gospodju, al šta, kad Müller nije ni vlastite si žene po noći pustiti htio u tvrdjavu, kad je jednom u selu morala dočekati dan. A povjeriti tajnu samomu Mülleru nehtjedosmo nikako, jer je bio velik prijatelj Raduloviću, pa nebi pod živu glavu bio dopustio, da se šale radi prekrši strogi propis.

Bijasmo vrlo zlovoljni, što se nemožemo pametnoj misli dosjetiti i vino nam je slabo teklo kroz grlo. U to unidje u sobu kaprol te nam javi, da nas gospodin zapovjednik Müller zove preda se. Začudismo se nemalo pozivu u to doba, jer nas Müller nije nikad pozivao, već je samo čekao na jutarnji i večernji raport, pa ako se je šta vanredna sbilo, čega u ostalom gotovo nikad bilo nije, pošli bi mi i sami nepozvani na prijavu. Kad udjosmo sva trojica u sobu, šetao je starac vrlo razigran po sobi. Postavismo se kao svieće pred njega, pozdravismo ga vojnički a ja prihvatih:

»Na Vaš poziv dodjosmo, gospodine majore!«

»Dobro, dobro!« odvrati njekako zabunjen, »neimate li mi, gospodo, ništa javiti?«

»Ništa, gospodine majore,« odvratih.

»Nieste li ništa čuli? — Nu, kakov glas iz okolice?«

»Baš nikakov, gospodine majore.«

»Molim Vas, jesu li topovi očišćeni?«

»Valjda jesu. Ta zadnji put pucalo se iz njih prije pol godine na carev rodjen dan.«

»Molim, gospodine nadporučniče, pregledajte topove s topnikom, a po podne želim o tom imati izvješće. Zabilježite točno, koliko ima taneta, koliko praha. Topovi neka se oštro nabiju.«

Pogledasmo se u čudu, bijaše nam gotovo na smieh, al opet niesmo mogli pogoditi, što li je naš dragi Müller naumio.

»Gospodine nadliečniče,« nastavi zapovjednik, »koliko imate bolestnika u bolnici?«

»Bit će ih jedno šest, gospodine majore,« odvrati doktor.

»Ja želim, da nebude ni jednoga,« zapovjedi major oštro.

Doktor na to nereče ništa, samo mu se ustne malko trznuše.

»U obće, gospodo,« nastavi Müller vojničkim patosom, »zahtievam, da bude veći red, neg što je dosele u ovoj važnoj tvrdjavi vladao. Vi znate, kolika odgovornost i tako dalje. Pregledat ću momčad dva puta na dan. Svaka dvadeset i četiri sata neka se vojska na pokus alarmira. Vojnici neka vazda sa sobom imaju oštre fišeke. Vrata će se zatvarati jedan sat ranije, a otvarati jedan sat kasnije. Bez moje pismene dozvole nesmije nitko izaći, nesmije nitko unići. Straže neka se podvostruče, osobitu pomnju valja posvetiti onomu mjestu, gdje su Turci prije sto godina ubili našega častnika. Porcije imaju od danas biti za trećinu manje. Vi, gospodine doktore, pripravite zavoje i svilaču za ranjenike. Svaki dan imaju dvie patrolje obilaziti okrug tvrdjave. Pa napokon, gospodo, još jednu ozbiljnu. Već više puta opomenuh momčad, neka pomnije čiste remenje. Tko nije točan u takovih stvarih, taj neće ni točan biti pred neprijateljem. U ostalom uzdam se podpuno u vaše junačtvo, te sam uvjeren, da ćete i u najopasnijem času uztrajati na svom mjestu. Za kratko će možda sva Evropa svrnuti okom na naše bedeme, a vi ćete imati prilike ubrati silne lovore i sjajne carske odlike.«

Od većeg još čuda izvalismo oči na starca Müllera. Stvorismo se kamenom, svaka njegova rieč bijaše nam zagonetkom. Meni se činilo, da stojimo pred Nikolom Zrinjskim, mi da smo sami Juranići i Alapići — al s druge strane bijaše mi sve to ozbilje staroga zapovjednika toli smiešnim, da sam sve zube stiskao. Nu valjalo je poslušati. Stojeći tu ko drveni svetci neiztisnusmo ni rieči. Zapovjednik nas je motrio izpod oka opaziv našu očitu zabunu. Za čas me uhvati za rukav te me povuče k prozoru pa mahnu i mojim drugovom, neka pristupe bliže. Za tim spusti glavu i prišapnu nam u pol glasa sliedeće rieči:

»Vi se čudite, je l? Vi me gledate zapanjeni, je l? Slutio sam ja, slutio, dok su se drugi smiešili. Nà,« nastavi Müller, te izvadi iz njedara pismo, »moj prijatelj i drug major Radulović posla mi jučer vrlo prešno pismo. Vi znate, da je blizu korduna, te može svašta doznati. Javlja mi, neka budem na oprezu, Turci krajišnici da se potajno dogovaraju, da će iznenada navaliti na Cetin. On da je to s više strana čuo. Neka pomno zatvaram vrata, neka nepuštam u grad sumnjivih osoba i da se čuvam uhoda. Gospodo! A mi neznamo ništa, posve ništa. Gospodo! Da su nas nepripravnih saletili, da su nas — — ali dosta! Svatko neka vrši svoju dužnost. Što vam rekoh, neka ostane medju nama, samo podčastnike možete uputiti o prietećoj pogibelji, neka paze kod patrolja, nebi li štogodj saznali. Momčad opominjite, neka bude hrabra i triezna. Sad idite i vršite moje zapoviedi.«

Došav s drugovi u svoju sobu, padoh na stolac i udarih u strašan grohot a tako i mladi Malinowski, dočim je doktor blied i biesan sred sobe stajao.

»Oh! Oh! Oh! Braćo moja,« viknuh kroz težak smieh, »jeste li razumjeli, o čem se radi? Znate li, da je to Radulovićeva sljeparija? Dosjetio se jadan, kako bi mu se zamka splesti mogla, pa je starcu Mülleru prišapnuo kojekakve bajke.«

»A ja — ja —« škripaše doktor, »odkrit ću našemu zapovjedniku svu tu spletkariju. Čudim se u istinu, kako se na oči moje nesreće smijati možete. Vi ste liepi prijatelji! Hvala vam, liepa vam hvala!«

Doktor već da poleti na vrata, al Malinowski skočiv, uhvati ga za ruku.

»Hoćeš li da sve pokvariš?« reče Poljak.

»Stani. doktore,« rekoh, staviv se pred vrata, »misliš li, da će ti vjerovati Müller, koji Raduloviću vjeruje sve, te se nepazi osobito dobro s regulaši i učenimi soldati, kakov si ti. Podjimo sada, da svršimo točno zapoviedi, jer, bilo i sve samo pusta bajka, pokoriti se moramo. Poslije podne sastanimo se, da govorimo dalje o stvari.«

Cetin bijaše spreman da dočeka Turke. Zapovjednik kan da se je čudio našoj revnosti, bar nas je javno pohvalio. Topovi bijahu nabiti, streljivo razdieljeno, porcije umaljene, straže povećane, patrolja poslana u okoliš, a remenje se je onog dana bielilo kao snieg, da je starcu Mülleru igralo srdce od radosti.

Po podne doleti k meni Malinowski vrlo vesela lica.

»Brate! Victoria! Mi se dosta dugo izmučismo smišljajući spletku proti tiranu Raduloviću. Sad smo ju našli, sad ćemo ga potući vlastitim oružjem i to brzo, odmah.«

»Govori, reci, šta je, da se odmah latimo posla.«

Malinowski mi priobći osnovu vrlo dobru i dosjetljivu.

U našoj je kumpaniji služio kaprol imenom Wolf Heim, porieklom židov iz Galicije, čini mi se iz Stanislava Bijaše to malešan, droban čovjek zavinuta nosa, ridje kudrave kose i crnih vragoljastih očiju. Pjegavo mu lice uviek se smiešilo, oči su mu igrale vazda, a ridje trepavice drhtale su neprestano. Bijaše okretan bez primjera, lukav, dosjetljiv i šaljivdžija, da smo i mi častnici a i prosti vojnici pucali od smieha na njegovih tri sta ludorija i pošalica. Po pravici bijaše upravo lakrdija njegovim zanatom. Od malih nogu pu-

tovao je Heim s jašilačkim družtvom po galičkih sajmovih, te se je umio prebacivati, kotrljati, skakati i na jednoj nozi okretati; kašnje postade bajacom družtva, te je razveseljivao obćinstvo šalami, krpicami i kojekakvimi smiešnimi popjevkami. Nu koliko je bio upotrebljiv »ravnatelju« jašilačkog družtva, toliko bijaše ćudi nemirne i prevrtljive. Jednom počini prilikom predstave strašan škandal, da je obćinstvo počelo jurišati pozorište. Heim pobježe i nemogući si naći u prvi mah spretnijega zakloništa, upisa se u vojnike. Avancement mu je bio dakako dosta slab. Deset puta bio je dotjerao do kaprolije al deset puta bio je degradiran radi kakve ciganije. Gdje je trebalo smisliti kakovu varku, graditi kakovu spletku, odmah je znao Wolf Heim pomoći. Poručnika Malinowskoga, koji mi je taj kratki njegov životopis pripovjedio, štovao je u velike te mu bijaše vjeran kao pas. Heimov je otac bio zakupnikom krčme na imanju staroga Malinowkoga kroz mnogo i mnogo godina, gdje je od vlastelina mnogo dobročinstva primio i po tom priedje patriarkalno štovanje prema vlasteli i na sina. Poručnik Malinowski mogao je dakle židovskomu kaprolu upravo sve povjeriti a nije mu se trebalo bojati izdaje, u kratko Heim bijaše na njeki način spiritus familiaris mladoga Poljaka.

»Ti znaš,« stade mi poručnik hrlim slovom pripoviedati, »da je moj Židov Wolf Heim glava vrlo dosjetljiva, da će nadmudriti i samoga vraga. Danas poslije objeda ležah na postelji pušeći čibuk i razmišljajući, kako bi se ciganiji Radulovićevoj boka doći moglo. Ljutio sam se ne malo na se, jer se niesam ničemu dosjetio. Tad se sjetih svoga Židova i s mjesta ga pozvah. »Heime, rekoh, ubit ću te iz puške, ako pisneš o tom, što ću ti reći.« »Ubijte.« nasmieši se Heim. »Ti znaš, da nitko nesmije unići u tvrdjavu, kad se jednom zatvore vrata tvrdjave.« »Znam,« odvrati Heim stegnuv ridje obrve, »gospodin bi si major prije odgrizo nos, no da to dopusti.« »Al radi se o sreći moga prijatelja. — Njeka osoba

mora ipak noćju unići u grad, ženska naime. Bi li ti mogao smisliti kakov pametan način, da se ta ženska uvuče proti volji majorovoj? Dobit ćeš deset cekina, Heime.« Kad spomenuh cekine, zaigraše oči Židova čudnovato, al se brzo prenu i odmahnu mi rukom kao da se brani: »Kakov ste Vi čovjek, gospodine poručniče,« reče Židov tobože uvriedjen, »jesam li Vas pitao za cekine, jesam li kada od Vas tražio novacâ; držite li Vi Wolfa Heima za takova čovjeka?« »Ma odvrnuh, neću ti ja dati cekinâ, već moj prijatelj, čovjek imućan, pa ti se netreba sramiti.« »Dobro, dobro,« kimnu Židov i provuče prst preko nosa, »kad je tako, pristajem. Primam posao i netreba mi kapare. Za uspjeh se nebojte, gospodine poručniče. Ja sam već o sličnoj stvari mozgao. Vi znate, da su nam porcije smanjene, da vrlo malo vina dobivamo, jer ga i malo ima u tvrdjavi. Po danu je čovjek za službom, nesmije izlaziti, po noći su zatvorena vrata a dolje u selu ima dosta jeftina vina, koga si čovjek nikako dobaviti nemože. Ja sam smislio način. kako ćemo po noći vino unieti u tvrdjavu, pa kako vino, tako će moći unići i ženska glava unutra. Samo Vas molim, da mi onaj dan povjerite patrolju i sve će biti dobro. Wolf Heim je čovjek solidan i kad preuzme kakov posao, možete se u njega pouzdati.«

Malinowski mi povjeri za tim sve potankosti Heimove osnove a ja sjedoh odmah da napišem pismo kapetanici Mari, kapetanu Smrekiću i djevojci Mandi.

Naše patrolje obilažahu redovito po okrugu tvrdjave. Što se je s prvine činilo šalom, kan da će postati istinom. Čas nam dodje glas, da se krajiški i turski pastiri povadiše, čas opet, da se po putovih preko korduna opažaju turske četice; njeki seljak kršćanin od turske strane, došav u selo po trgovini, izjavi, da se Turci silno priete, i tako nas dnevice uznemirivahu sve nove te nove viesti. Naš starac Müller zabrinu se silno. Sad ostaše vrata tvrdjave i danju zatvorena. Zapovjednik je obilazio danju i noćju tvrdjavu, pregledavao

je puške, pisao je izvješća u Karlovac, dva tri puta bude sred mrkle noći na pokus i alarmirano cielo vojničtvo. Stajasmo spremni, kan da će sad navaliti Turčin.

Tako prodje njekoliko dana. Bio je, čini mi se, osmi dan iza našega dogovora. Dodje noć, mrka, nemirna noć. Vjetar je hujio gorom, tresao hrašćem, kiša je silno padala. Obidjosmo straže tvrdjave. Ništa niesi vidio, samo su se svieće u kućah sela žarile kao male iskrice sred crne noći. Kadkad bi se ozvao lavež pasa, od časa do časa čuo si kroz vjetar doziv naših straža po bedemih, a od podaleke turske tvrdjavice viku turskih stražara. Skroz i skroz prokisnuli vratismo se u častničku sobu kraj straže. Sbaciv težke, mokre kabanice, sjedosmo za stol variti čaj. Bilo nam je dobro. Plavetni plamečak pod samovarom igrao je veselo, voda je tajinstveno brujila u kotliću, butina se liepo rumenila na stoliću, bieli dim iz naših žarkih čibuka razvijao se je u čudne kolute. Ja i Malinowski bijasmo sami. Novak u svojoj sobi spavao.

»Jesi li bio kod zapovjednikove gospodje?« zapita me Malinowski.

»Jesam.«

»I govorio si joj na samu?«

»Jesam.«

»A šta ona?«

»Zna ti za sve. Moja vragoljasta rodjakinja Mare pohodi ju u Karlovcu, pa joj odkri cieli naum.«

»A šta veli?«

»Treba li odgovora? Nije li za to došla ovamo?«

»Dakle neima straha?«

»Neima.«

»Nebi li partiju šaha?«

»Slobodno,« rekoh.

Počesmo se igrati. Nije nam se dalo. Ja povukoh mjesto konjića kraljicu, Malinowski mjesto seljaka teklića.

»Pustimo to do vraga!« rekoh srdito, »neda mi se.«

»Pustimo, nemogu ni ja,« reče Malinowski prebaciv sve figure.

Bijasmo silno uzrujani. Sve se jače razvijao dim iz naših čibuka

»Da imamo bar štogodj da pijemo.« primjeti zlovoljno Malinowski.

»Ta eto ti čaja!«

»Ah mahni čaj! Vina da mi je!«

»Eh da ga je!«

Vrata od oficirske sobe prema drugoj. gdje je momčad spavala, bijahu otvorena. Na moju zadnju rieč pojavi se na pragu kaprol Wolf Heim. Smiešeći se pozdravi nas ridjan na vojničku, stupi bliže i postavi veliku bocu crna vina na stol.

»Odakle tebi to?« zapita ga Malinowski u čudu.

»Eh oprostite, gospodine poručniče, prije nego je turska pogibelj zaprietila, dobih dolje u selu na poklon dvie takove boce.«

»Od koga?«

»Od starca krajiškog stražmeštra, komu sam mnogo toga o svietu pripoviedao.«

»To jest lagao.« nasmijah se.

»Eh, gospodine nadporučniče, tko za to pita: ta cieli sviet laže manje ili više; samo da sam starcu svojimi pričami ugodio. Mišljah, da je danas huda noć, te okrepe treba. Za to i ponieh tu bocu; a Vi izvolite piti.«

»Pa hvala ti,« rekoh, »pij i ti.«

»Molim, molim,« branjaše se Židov.

»Neluduj, pij, evo ti i duhana.«

Wolf se pokloni duboko, izkapi ponudjenu mu čašu, smota si za čudo brzo cigaretu i poče dimiti na način vrlo kolegijalan, kan da mi i niesmo častnici. Samo kadkad bi se trgnuo, uzdigo glavu i izletio na vrata.

»Heime! Je l sve u redu?« zapita Malinowski, pogledav ga izpod oka, »jesu li straže na mjestu?«

»Sve,« izmuca kaprol, stisnuv oči, a mi produljismo piti.

Moglo je biti pol sata prije pônoći. Moj Heim postajaše sve nemirniji. Crne mu se oči počeše vrtiti, koža na čelu pomicala se amo i tamo, ustnice mu drhtale.

Tad puče iznenada kroz noć puška, svi skočismo na noge. Sad puče druga, treća. Heimu se zažari lice, oči mu sjevnuše. Baciv cigaretu izleti u stražaru. Pucketanje je bivalo jače. Sad puknu puška i na bedemu. U jedan hip planu slamnati svežanj, znak alarma, za njim drugi, treći, i u tili čas bijahu bedemi ovjenčani viencem gorućih znakova. Poletjesmo k momčadi. Za čas gromorio je bubanj kroz noć. Odasvud hrlili momci pod punim oružjem. Bez daha, bez glasa, sav usopljen doleti en pleine parade major Müller medju nas na trg.

»Turci idu, Turci idu,« iztiskao je starac težkom mukom. »Eto! Eto! Gospodo, vi znate moje dispozicije. Gospodine Malinowski, Vi branite vrata! Vi, gospodine nadporučniče, bedeme. Topnici na mjesta, zapalite šibe. Gdje je doktor, gdje je doktor?«

»Evo me na zapovied,« izpuknu se iz mraka Novak, »šta je, gospodine majore?«

»Turci idu, do tri sta djavola,« huknu major, »imate li spravu pri sebi?«

»Imam,« odvrati doktor.

Bum! Bum! pukoše opet puške izvan tvrdjave.

»Eto! Eto! Jeste li čuli? Da hulje bar bubnjaju, da čovjek zna pogoditi pravac. Gospodo, na mjesta! Držite se junački! Sliedite moj primjer! Lozinka nam je »Carigrad«. Ja vam samo velim, do zadnje kapi krvi!«

»Oprostite, gospodine majore,« stavi se Malinowski pred njega, »svakako je potrebno, rekognoscirati van tvrdjave, da znamo odakle neprijatelj ide, i koju stran tvrdjave da najjače braniti valja. Na vrata, gdje su topovi, sigurno neće hulje navaliti.«

»Pravo rekoste, poručniče,« izmuca Müller zabunjen,

»pošaljite jedan detachement od 10 ljudi van tvrdjave, al oprezno, za Boga oprezno. A Vi, gospodine nadporučniče, pazite za Boga na ono mjesto, gdje su Turci prije sto godina ubili našega častnika.«

»Ja ću poslati van tvrdjave dobrovoljce,« reče Malinowski, »jer je pogibelj za te ljude velika.«

»Dobro, Dobro!« izmuca opet major, »na mjesta, gospodo!«

»Odjel pozor! Pušku na rame! Desno kret! Stupaj!« zapovjedih ja.

»Odjel pozor! Pušku na rame! Lievo kret! Stupaj!« zapovjedi Malinowski; i uz bubnjavu krenuh ja na bedeme, Malinowski k vratima.

Pucnjava van tvrdjave bila se utišala, samo kadkad puknu pucaj. Malinowski, kako mi je kasnije pripoviedao, pozva momčad, nek se javi, tko na patrolu van tvrdjave izići želi. Prvi se javi Wolf Heim a s njim još devetorica. Tu četicu pusti moj drug na malena vratašca iz tvrdjave.

Na časak utihnu sve. Čekasmo nestrpljivo. Major je oblietao sve bedeme, svaki kutić, potičući momčad na junačku borbu. U jedan put poče strahovito praskanje pušaka po obližnjih humovih, s prvine pojedince na mahove, a poslije sve brže, sve gušće. Müller, stojeći do mene na bedemu, prisluškivao je pozorno.

»A!« reče, »čujete li, to su naše puške, a to je turska, krupno grmi. Dà, dà, neima sumnje, to je prema turskoj medji. A pucnjava ide sve bliže i bliže.« Ja sam dakako svaku njegovu rieč potvrdio. Najednom prasnu jedno deset pušaka u jedan put i gromoran klik: »Victoria«! zaori noćju.

»Ha! Jeste li čuli? Valjda su ih suzbili! Wolf Heim je velik lopov, al valjan dječak.«

Pred vratima tvrdjave pojavi se četa.

»Stoj!« naperiše vojnici puške.

»Lozinku daj!« zapovjedi Malinowski.

»Carigrad!« ozva se Heimov glas.

Sretno unidje četa na malena vrata, ali mjesto deset bilo ih je trinaest. Vojnici su vodili medju sobom tri osobe zaogrnute dugimi kabanicami. U taj čas doleti Müller.

»Šta je, šta je?« obori se zapovjednik na židovskog kaprola.

»Pokorno mi je javiti,« zabrblja kaprol, kao da govori lekciju, »ja sam po zapoviedi sa svojom četom izišo iz tvrdjave. Razdielismo se po vinogradih te smo napredovali prama onoj strani, odakle se pucnjava čula. Niesam razabrao neprijatelja, al po pucanju bih sudio, da je bilo 20 ljudi. Razredili smo se u lanac te sam zapovjedio, da svi složno pucaju na onu stranu, gdje bi neprijateljska četa stajati mogla.«

»Dalje, dalje,« vikaše major.

»Neprijatelj,« nastavi Heim, »kan da je pred nama pucajuć uzmicao. Jedno zrno probušilo je evo moju kabanicu,« — pri tom pokaza Heim rukav svoje kabanice, koja je u istinu zrnom probušena bila.

»Jesi li ranjen,« viknu major, »doktore, doktore! Gdje ste?«

»Hvala liepa,« nastavi Heim, »lopovi su zlo pucali. Ja, hvala Bogu, niesam ranjen. Samo sam našao pri kraju vinograda ovu pušku, koju je turska hulja bježeći bacila.« Pri tom uze Heim iz ruku bližnjega vojnika tursku kremenjarku i preda ju majoru. »Neprijatelj uzmaknu k turskoj medji i presta posvema pucati. Još mi je pokorno javiti, da sam idući cestom naišao na kola, na kojih su sjedile tri osobe. Jedan mužkarac s puškom i dvie ženske. Ja sam ih pitao za putni list. Niesu ga imali, rekoše, da su domaći ljudi. Nu to može svaki hajduk reći i sve mislim, da su to kriomčari. Za to sam ih zasužnjio i doveo amo, a kola sam ostavio u selu.«

»Tko su ti ljudi? Napried sužnjevi!« vikaše major.

Izpod tamnog kuta vratâ izadjoše tri osobe. Mužkarac

razgrnu kabanicu i na veliko čudo svih pokaza se gnjevno lice kapetana Smrekića.

»To, to je lopovština!« vikaše Jakobinac biesan, »ja se vozim s gospodjami k župniku u bližnje selo, a ovaj tvoj kaprol, ova luda, uhvatio nas je za Turke, za kriomčare. To je škandal, koji ću prijaviti u Karlovac.«

»Smrekiću! Smrekiću!« izvali Müller oči. »Židove, ti si strašan magarac, kako si smio uhvatiti gospodina kapetana i gospodje?«

»Molim pokorno,« odvrati Heim odrešito, »ja gospodina kapetana Smrekića nepoznajem, i svatko bi mogao reći, da je kapetán. Ja samo znam, da sam dobio zapovied, da uapsim svaku osobu, koja neima putnoga lista, i da niesam obustavio gospodina kapetana, komu čast i poštenje, bio bih zaslužio kaznu.«

»Dobro je,« reče Müller lupnuv kaprola po ramenu, »pravo si uradio; odstupite u kraj ljudi!«

Vojnici se ukloniše, a Müller će na to kapetanu:

»Šta ćeš, dragi brate, pravo je učinio, pa da te je ubio, opet bi bio pravo učinio. Takva su vremena. Pogibelj velika: Turci priete.«

»Idi ti, da znaš, i ti i tvoji Turci u šaš,« srdio se Smrekić, »al sad daj barem meni i gospodjam noćište.«

»Kakve su to gospodje?« upita Müller pristupiv bliže gospodjam, kojim je lice crnom koprenom zaklonjeno bilo.

Smrekić pristupi te prišaptnu zapovjedniku u uho:

»Kapetanica Jurinićka i Manda, kćerka paroha Gligorije.«

»Pa kako ste — —?«

»Šuti,« odreza kapetan, »noćište nam daj!«

»Gospodine poručniče,« okrenu se Müller Malinowskomu, »gospodina kapetana primite Vi k sebi na stan, a gospodje povedite k mojoj ženi. Ondje je dosta prostora; ja ću, kako vidim, i onako noćiti pod vedrim nebom. Al povratite se, molim Vas, brzo.«

*

Malinowski učini, kako mu je rečeno bilo. Kad obje sužnjice stupiše pred majoricu, sbaci jedna, vragolasta Mara, kabanicu i šešir te udari u strašan grohot, što ga majorica isto tako živo odvrati; sirotica Manda stajala je pako blieda i drhćuć sred sobe, neznajući od stida, kamo bi se djela.

»Ali draga kapetanice,« reče majorica, »Vi ste upravo vragu iz torbe uskočili. To je bila vražka vratolomija. Zar nije Radulović ništa opazio?«

»Ha! Ha! Ha! Vrebao je jarac i kako,« odvrati Mare, »al vam udje u stupicu. Manda kan da se je bila sklonula za njega poći, a pop Gligorije pio je danas s njime po drugi put bratinstvo bez kraja i konca, te se majoru silno magli. Tako oteh ja i Smrekić Mandu, a da toga nitko opazio nije, i evo nas ovdje, evo udjosmo sred noći u tvrdjavu i ugrabismo Mandicu Raduloviću izpred nosa.«

»Jeste li sretni, draga Mandice,« reče majorica položivši djevojci ruku na rame.

»Oh jesam, majorice gospo, sretna i presretna,« uzdahnu Manda i poljubi zapovjednicu u ruku, a suza joj sinu u očiju.

* *
*

Malinowski, vraćajući se od majorice, prodje kraj mene i prišapnu mi, da je Manda ušla u tvrdjavu. Možete si i sami misliti, koliko se uzradovah.

»Al šta će major reći,« upita me Malinowski, »ako za sve sazna?«

»Neboj se, Alfrede moj!« nasmijah se, »to će sve izgladiti majorica, jer je, da znaš, Müller pod papučom.«

»Pa dobro i laku noć, ja idem na svoje mjesto kod kapije.«

Cielu noć stražismo stražu, premda već nije bilo čuti puške. Major je obilazio en pleine parade neprestano bedeme, da vidi, je li sve na oprezu. Dodje i k meni.

»Gospodine nadporučniče! šta mislite,« upita me, »mi ih suzbismo.«

»Dakako.«

»Ali valja biti na oprezu. Vrazi bi mogli s nova navaliti.«

»Dakako.«

»To je bio samo pokus, jesmo li budni, a?«

»Na svaki način.«

»Imate li u čuturici rakije. Hladno je.«

»Imam. Izvolite, gospodine majore!«

Starac gucnu ljudski i ode dalje. Poručih po momku doktoru, neka brzo dodje. Bio je zašao u bolnicu te nije o cieloj pričici ništa znao. Misleći, da je kakva pogibelj, dohrli k meni na bedem.

»Šta je?« upita me plaho.

»Dodji sa mnom,« rekoh uhvativ ga pod ruku

Odaljismo se na njekoliko koraka od straže.

»Brate,« prihvatih, »ti imaš više sreće nego pameti.«

»Šta je?« začudi se Novak.

»Znaš li, tko je u gradu?«

»Tko?«

»Tvoja Manda.«

»Ma-a-anda?« uzmaknu doktor. »Kad je ušla?«

»Prije pô sata?«

»Nesbijaj šale.«

»Jest, vjere mi, u čas turske gungule.«

»Ta, ta, ta, je l moguće?« klikovaše doktor zagrliv me biesno.

»Šuti, za Boga, neluduj. Uvjet, što nam stavi Radulović, ovršen je, major je izgubio okladu.«

»Ali ta turska navala? Ta pogibelj?«

»Šuti,« šapnuh mu u uho, »sve sušta ciganija.«

* * *

Oko zore odpusti major momčad na počinak. Sam je čekao, dok se nepomoli sunce o jutarnjem nebu. Vedro bijaše nebo, mirna krajina, Turčinu ni traga ni glasa. Tad podje i Müller u svoje čardake, k svojoj majorici. Kako mi

poslije kapetanica Mare javi, bilo je dugo razgovora medju majorom i majoricom, pače i žestokih rieči, na što je major mirno legao u postelju. O podne bijaše Müller ponješto mrk, al nam nereče žalne rieči.

Već bješe podne odmaklo. Svi čekasmo na objed, na koji nas je zapovjednik pozvao bio. Samo su falila dva gosta; napokon dodjoše i oni, pop Gligorije i major Radulović. Njih je bila pozvala već pred njekoliko dana gospodja Müllerova. Radulović bijaše van reda veseo, te je pozvao majoricu u svoje svatove s Mandom. Gligorije gledajuć nas izpod oka, stajao je kraj prozora kao drvo, a majorica se šalila bez kraja i konca. Sjedosmo za stol, al eto, tri stolice još ostaše prazne.

»Eto,« reče Radulović, »niesmo mi zadnji, još ima mjesta za tri gosta.«

»Odmah će doći,« reče uz posmjeh majorica, »Vi ste me pozvali u svatove, a ja Vas pozvah na zaruke.«

»Na čije?« upita Radulović.

»Sad ćete vidjeti,« odvrati majorica i pljesnu rukama. Vrata se otvoriše, a u sobu stupi Jakobinac, kapetanica Mare i najzad Manda. Radulović skoči na noge.

»Šta je to? Manda!«

»Da, dragi majore,« reče zapovjednica, »pozvah Vas na zaruke doktora Novaka s Mandicom.«

Radulović probliedi.

»Grom i pako! To je ciganija! To nesmije biti.«

»Smije, smije,« nasmija se Mare od srdca, »oko ponoći udjosmo ja, kapetan Smrekić i Manda u tvrdjavu. Vi ste nam stavili taj uvjet. Mi ga ovršismo, a Vi izgubiste djevojku.«

»Upravo oko ponoći,« potvrdi Jakobinac.

»A šta — šta velite Vi na to, otče Gligorije?« kriknu Radulović biesan.

»Eh, sladki brate, jesam li te ja naputio na tu ludu pogodbu? Il niesi li tako rekao na krstno ime kod Jurinića?«

»Ta jesam — jesam — ja luda glava!« lupi se Radulović šakom u čelo.

»Dat ću ti ja Turke!« prišapnu Müller zlorado Raduloviću u uho, »što si tražio, to si našao.«

Šta da vam i dalje pripoviedam, nastavi stari »tamburaš Andro« ta valjda znate, da je poslije toga bilo vjenčanja i krštenja, a ja i Mare kumovi. Novak žive i sad s Mandom na svom zagorskom imanju, al Müllera, paroha i staroga Jakobinca neima više. Radulović, čini mi se, preselio se od ljutosti u Gradac. Dà, mal nezaboravih Wolfa Heima. Kad sam se lani vozio na pohode Novaku, hranili smo konje dva sata daleko od Novaka u krčmi kraj ceste. Pušeći stajah pred krčmom, kad al izleti iz kuće čovjek te uze klikovati:

»Gospodine kapetane, gospodine kapetane! Vi li ste! Ele tri sta čuda.« Taj krčmar bijaše Wolf Heim, komu je bio Novak poklonio zemljište, te sagradio kuću. Izpismo zajedno bocu vina i za toga mi je Heim spominjao stara vremena.

»He!« reče, »fino sam to zapreo bio. Naputio sam seljake u selu, neka po noći pucaju i pucali su, a gospodin je Müller mislio, da idu Turci. Prostrielio sam si sam kabanicu, a stari stražmeštar dao mi je onu tursku pušku. Tako smo manevrirali, dok nenaidjoh na staroga kapetana, gdje me je po Vašem dogovoru čekao s gospodjami, pa sam ih uhvatio. Liepa vremena, zlatna vremena; mojih deset cekina stoji još sad u ormaru. Joj, joj, kako se je naš zapovjednik znojio, kako je vikao: Turci idu! Bog Vas poživio gospodine!«

To vam je, braćo, priča o zadnjoj turskoj navali na Cetin, reče stari »tamburaš Andro« staviv lulu u džep. Bila vam u slast, kad mi spomenuste, da je ta stara tvrdjava na bubnju prodana. Šta ćete, sve dolazi na bubanj. Laku noć djeco!

U AKVARIJU

I.

Hvala Bogu! Napokon se skinula s neba ona siva, sdvojna koprena. Neumoljiva kiša, koja je kroz dva tjedna jednakim, lienim mahom padala na zemlju, neostavi nakon sebe nego tisuće kapljica po cvieću i drveću i gdjekoju mlaku po putu. Al jako srpanjsko sunce — srpanj bijaše već na izmaku — popi brzo i te zadnje tragove nemiloga vremena: na plavetnom nebu nije bilo vidjeti ni piknjice, cvieće dignu veselo poniknute glave, a drveće je razširilo svoje zelene, pružive grane u vis, kao što pruža ruke čovjek, koji je sbacio nemilo breme. Sad se probudi i sviet. Poput golubova sjati se u kolodvore mužko i žensko, staro i mlado. Po čekaonicah brujila je vreva raznolikih ljudi, sto ženskih šešira sa šarenimi vrpcami komešalo se medju stolovi, na kojih su stajale kutije, škrinjice, »watter-prove,« suncobrani i plaidovi, kraj kojih sjedjahu trgovci i suhi stari činovnici. Kadšto prodje dvoranom koji vojnički častnik u putnom odielu, koga je zapovied zvala u Bosnu, kadšto bi viknuo plavetni vratar u dvoranu, kadšto bi zaglušio oštar zvižduk parostroja to brbljanje i čevrljanje. Tako je žamorilo uru, dvie ure, čekaonica se izprazni, sve bješe izletilo u Krapinske toplice, u Rogatac, na Bleško jezero, u Gleichenberg, u Karlove vare i kako se sva ta zakloništa zovu. Gdjekoga je nosila nada, da će se povratiti zdrav i čitav, gdjekoga, da će skupiti snage u gorskom zraku, gdjekoga, da će koji mjesec veselo probaviti.

Na povećoj postaji južne željeznice u Štajerskoj zaustavi se brzovlak, došav od juga. U jedan hip iztisnu se rulja putnika iz vozova, Niemci, Talijani, Magjari, Hrvati, Slovenci, i u jedan put čuo si graju u deset raznih jezika. Tu doviknu gospodja njekoliko oštrih rieči gouvernanti, koja je za sobom vukla dvoje nevaljale djece, ondje omota bogataš vrlo hladnokrvno svojoj histeričkoj gospodji shawl oko vrata, postrance se zadubio seoski štajerski župnik melankolički u svoju burmutnicu, te se preplaši silno, kad kraj njega magjarski šljivar iz Baranje iztisnu kletvu. Naherene kape motao je tuj lovački častnik dugu »virginiju« u svojih ustnah, dočim je, držeć ga za dugme, pred njim stajao aristokrat iz susjedstva pod englezkim zavrnutim šeširom i s velikim patosom pripoviedao svoje ljubavne sgode i nesgode na rogatačkom plesu. Medju zadnjimi izidje iz vagona drugoga razreda ženska od jedno dvadeset i pet godina. Bijaše to plavuša srednjeg stasa, okrupna i jedra. Rumeno oblo lice, debele rujne ustne, velike plavetne na aristokratičku priklopljene oči, malen fin, pri kraju malko uzvinut nosić, sve je to pokazivalo njeku osobitu energiju, njeki prkos, koji nije ni malo mario, što oko njega biva. Gospodja, premda fina i okretna, bijaše dosta priprosto odjevena. Imala je na sebi kišnu haljinu od tamnomodra sukna, crn šešir, omotan sivom koprenom, na maloj ruci duge rukavice od jelenje kože, na manjih nožicah modre čarape u izrezanih cipelicah od žute kože, o prsih joj visila zlatna urica i očalin a rukom je držala »entouscas« — suncokišobran — od dvostruke svile.

Na pol puta od vagona do kolodvora zaustavi se, krenu glavom i viknu, uprievši se o suncobran francezkim jezikom:

»Mademoiselle Charlotte! Dodjite brzo! Pazite na diete!«

Na te rieči dobrza mlada ženska suha i blieda, s ogromnim crnomanjastim šinjonom, odjevena u plavetno platno, vodeći sa sobom crna, mrka dječaka od jedno pet godina.

Lovački oficir nataknu brzo svoj očalin, aristokrat skuuji

glavu, obojica zapiljiše oči u plavokosu gospodju — nu ova ih ošinu, prolazeći nehajno, toli prezirnim okom, da se nemalo lecnuše, ni neopaziv, da ih je plavetna gouvernanta odštetila onim melankoličkim pogledom, koji se toliko puta opisuje u romanih zakutnih knjižnica.

Za kolodvorom stajaše otrcana kočija. Kraj sve svoje krupnine pope se plavuša poput pera na kočiju, za njom je sliedio mrki dječak divljim skokom, a najposlije zavuče se u nju dosta lieno stidna mademoiselle Charlotte.

Slovenski kočijaš promatrao je s boka poniknute glave taj cieli prizor dosta ravnodušno, pa kad opazi, da je cieli mrtvi i živi teret na kolih, pucnu bičem i potjera konje kroz mjestance prama tamnomu gorju, u kojega je zaklonu stajala kao jaje u zelenu gniezdu romantična kupelj Schöndorf.

II.

Schöndorf je kupelj dosta poznata, k tomu vrlo udobna i romantična, te punim pravom zaslužuje svoje ime, koje je dakako izvorno glasilo: »Lepa vas«. Tu kupelj, kako nam star kamen nadpis a i kronika pripovieda, osnovao je prije više stotina godina u har puku njeki bogati vlastelin Jeloušek, što je stanovao na tvrdu gradu blizu kupelji, kojega se romantične, bršljanom obraštene podrtine i sada vide na bližnjem briegu, te nose danas ime: »Tannenburg«, premda se je u staro vrieme dakako samo za grad: »Jelovnik« znalo. Otčinska briga oblasti se je medju tim pobrinula, da se prema napredujućoj civilizaciji nespretni slavenski glasovi: »Lepa vas« i »Jelovnik« zamiene mnogo gladjimi: »Schöndorf« i »Tannenburg«. Samo služinčad, kad medju sobom govori, samo seljak, koji će na gorskoj stazi doviknuti: »Dobar večer!« sjeća te, da si jošte na slavenskoj zemlji, a progovoriš li komu od tih ljudi slavensku rieč, ako si kaputaš, izvalit će na tebe oči, kan da te

pitati kani: »Ta ima li sbilja slavenskih ljudi u gospodskom kaputu?«

Schöndorf stoji u kotlini medju bregovi, dosta visokimi. Od doline dižu se na desno i na lievo pitomi proplanci, obrasli tamnom smrekovom i jelovom šumom, a za njima se dižu strmiji, mrki bregovi, iz kojih proviruje gdjegdje siva golet, na kojih se iztiče iz tamne šume po koja svietlo-zelena krpica vinograda, a sred nje priliepljena na brdo biela klet. Na samotnoj glavici dižu se razdrti ostanci »Tannenburga« kao crna silhoueta. Dolina, sred kotline, razpolovljena drvoredom starih kestena prikazuje ukusan perivoj prepleten bielimi puteljci, hladovitimi brajdami, gustimi grmečci ruža, azalea, georgina, a gdjegdje se dižu nad zelenu cjelinu skupine bazga, mlade jelovine i pajasena. Biele stazice viju se na desno i na lievo uz brdo. Tu ćeš proći visokim stupovljem jela, ondje u mahovitu zakutku stoji kamena klup, ovdje razpelo nad starim panjem, ondje pod stienom kolo sjedala, ovdje kolibica od biele brezovine, ondje tih kladenac pod kipom Bogorodice. Na kraju perivoja stoji samo kupalište, dvokatna sgrada, ukrašena švicarskom drvenom verandom, po kojoj se razpliće smiono zelena tetinika, a pred samom sgradom, do koje vodi iz sela drvored, pukao je širok, sitnim pieskom posipan prostor, gdje gospoduje nestašna dječurlija. Primislite si još zdravi gorski zrak, udoblje devetnaestoga vieka en miniature, zlatno sunce, koje se stere veselo perivojem i propliće čarobno visokim stabaljem jelove šume i eto vam slabe slike Schöndorfa, eto vam čarobne dolinice, gdje se spaja narav i umjetnost, gdje božica Hygieja zacjeljuje tielo, gdje užasna svirka ranjava dušu, u kratko eto vam akvarija, u kojem se skupiše umne životinje ružnoga i krasnoga spola sa svih strana svieta.

Bilo je po podne oko četiri sata. Od kupališta zazvoni zvono, znak, da je njekoliko novih gosti prispjelo. Pod drevnimi kesteni stajaše okrugao stol, a oko njega sjedjaše kolo

gospodjâ razna vieka, razne narodnosti i vjere. Valja mi tu mimogred spomenuti, da je u Schöndorfu jaki spol bio u manjini. Za stolom je vodila kolo pristara dama, koja je pušila cigarete kao kakav Turčin. Zvahu ju: »Milostiva gospodja Engelsberg«, kad je glavom sjedila u družtvu. Po tom naslovu kao i po crnoj svilenoj suknji mogao si naslutiti, da je Engelsbergovica zbilja ženskoga spola. Inače krstili bi gosti tu velenježnu osobu »konstablerom,« čim se je vrlo dosjetljivim načinom htjelo iztaknuti neobični talenat dame za policajnu struku. Premda je bilo na njezinoj posjetnici upisano »de Engelsberg«, dvojili su njeki zlobni ljudi, da bi »konstabler« mogao crnim na bielom dokazati svoju plemenštinu. Nu za takve malice nije u tom akvariju nitko pitao. Znalo se, da ima puno novaca, jer su joj se konobari do crne zemlje klanjali, znalo se da ima više od petdeset godina, jer su joj brčići posiedili, dočim je gladka vlasulja vazda crnom ostala, znalo se, da uzprkos svomu vieku od pô stoljeća svejednako ima smisla za tjelesnu ljepotu, jer je trgovac u selu morao za nju naručiti čitav kilogram »poudre de riz«, što je zlobnim dušam povoda dalo zlobnijoj opazci, da si gospodja Engelsberg za to neće u basinu okupati lica, jer bi joj se razmočilo vapno na obrazih i čadja na crnih joj ili pocrnjelih obrvah.

U ostalom bilo joj je lice klasično, ni po što u smislu Fidije ili Praksitela, već sa svoje mimične promjenljivosti. Naprosto mogo si ga tako opisati: Široki obrazi, široka iztaknuta brada, velika, debela usta, u njih niz — krivih dakako biser-zubića, nizko navorano čelo, plosnat nos, nagužvana koža sa njekoliko bradavica, male sive oči, a crne obrve, ni po što od naravi crne. To lice pokazivalo je kadšto izraz ljute, nesmiljene oštrine poput mačka, ali se je znalo za čas promieniti u sanjarsku melankoliju i u čuvstvenost, osobito kad bi se pred njim pokazao kakov prevrtljiv mladac à la mode. Ta srdce gospodje Eegelsbergove bijaše vazda

mlado, to si vidio po koketnom vladanju, po kratkih haljinicah, po finih izrezanih postolicah, po šarenih sjajnih toiletah. koje bi gospodja tri puta na dan promienila. A za što ne? Zakopala je tri muža, imala je godišnji prihod od 15.000 for.; nije imala ni djece ni rodbine ni pametna posla. Jedina joj zabava bijaše trošiti novce, a neograničena sloboda dopuštala joj je, da troši svoje novce »pametno«. Tri četvrta godine u godini putovala je po Europi, a u mjesecu srpnju svratila bi se redovito u Schöndorf, da vrši ured »konstablera«. Poznavala je točno svakoga gosta, znala je za njegovo zanimanje, njegov imetak, njegove strasti i želje, ušla bi u trag svakoj spletki, u kratko, znala je za sve i svašta.

Uz gospodju Engelsberg sjedila je suha dugoljasta plavuša pjegava lica — profesorica iz Pruske. crnomanjasta stara odebela savjetnica iz Trsta, mlada jezičava Bečkinja, krojačka kći, sgužvana lica i oštra jezika, kratke kose i slabih grudi. To bijaše areopag gospodje Engelsbergove, i s toga mjesta razmatrala je sve prolazeće osobe.

»Milostiva gospodjo!« prihvati Bečkinja hrlo, »tko su one dvie dugonose stabljike pod pernatim šeširom, koje toli uzvišeno koracaju uz sgurenog brkatog ćelavca?«

»Aristokracija, gospodično, aristokracija!« odvrati Engelsbergova posrknuvši čašicu konjaka.

»U istinu?« dignu glavu savjetnica, koja je dosada mirno papuče vezla bila.

»Dà,« kimnu »konstabler« motajući si novu cigaretu, »to vam je grof Fekete iz Vilagoša, Magjar. Ta valjda vidite. da su Magjari, po starčevih brkovih i po tom, da se djevojke drže poput svieće i viču u sav glas svoj arpadski jezik.«

»Grof?« zapita Pruskinja.

»Bog zna, kakov,« doda ujedljivo Bečkinja.

»Ah, draga Leopoldino,« nasmjehnu se »konstabler«, »to znamo i mi. Ti ljudi imaju kod kuće malo imanjce. Jedu cielu godinu krumpir pa štede, da mogu u ljetu na mjesec

ići u kakvu kupelj i ovdje se baviti na aristokratičku, nebi li se koja luda mužka glava uhvatila na udicu.«

»A ima li nade, da će koga začarati taj utegnuti husarski stas?« upita zlobno Bečkinja Leopoldina.

»Ah, molim Vas,« na to će tršćanska savjetnica, »ovdje je malo prilike. Ta u Schöndorfu je samo trećina mužkaraca, a to su Vam s veće strane penzionirci vojnici ili činovnici, kašljavi profesori i oženjeni novčari, koji dolaze u ženske kupelji za ljubavnimi pustolovinami. Riedko kad zabludi ovamo koji štajerski barunić iz okolice.«

»Varate se, gospodjo savjetnice,« suprotnu se Engelsbergovica, puhnuvši iz cigarete, »ta penzionirani činovnici ili častnici to su Vam one štuke i somovi, za kojimi ovakova čeljad baca udice.«

»Ah!« začudi se savjetnica.

»Je li moguće,« progovori Pruskinja sentimentalnim glasom, pletući svejednako ružičastu čarapu, »da se na taj način nosi na pazar najsvetije čuvstvo?«

»Vi, draga gospodjo profesorice,« opazi »konstabler« stisnuv oči, »govorite po njekakvu romanu iz Marlittove, koja opisuje nježne duše, kojih neima na svietu. Dan danas je glavno pitanje za žensku, da prestane biti djevojkom. Radi se samo o tom, da se dobavi zatvorenog sjedala u parteru ljudskoga života. Tà ženitba nije ni najmanja zapreka, da čovjek po svojoj volji ljubi; ženitba je dapače najbolji putni list u carstvo ljubavi. Ta neimate li sto jasnih primjera po kupeljih?«

»Oh, milostiva gospodjo,« probrblja Bečkinja, »meni je svejedno, bio mlad, bio star, samo da budem jedan put gospodjom. Nješto mora dakako imati, jer svaka gospodja traži dan danas stanovitu udobnost. Moj muž mora imati bar četvrt lože, troška za kupelj; za osobne vlastitosti i nepitam.«

Te rieči žacnuše ponješto pjegavu Pruskinju, koja izpod oka pogleda ljubeznu gospodjicu Leopoldinu.

»Zar,« progovori Pruskinja ponješto otegnutim naglasom, »nesmije djevojka sliediti želje svoga srdca?«

»Može,« odgovori Engelsbergovka, »ako joj je otac milijunaš. U tom slučaju može imati konja, pašteta, briljanta i zaručnika po volji. Gledajte na primjer kćer tršćanskoga veletržca Jacometti-a, koja upravo izlazi iz kupalištne sgrade sa svojim bolonjeskim psetom. Ta može sve biti, a i vidi joj se, da može, jer je već tri sta kojekakvih ludorija počinila. Jacometti neima nego tu jedinicu, muževna snaga već ga je valjda izdala, za to obožava svoju kćer kao kumir. Ona mu je najljepša, premda ima strašan nos, ona mu je najukusnija, premda svilene haljine vise na njoj kao na kakovu vjesilu, ona igra po njegovu mnienju najbolje glasovir, premda čitatelji u »kursalonu« od njezinih krivih akorda postaju nervozni; svaku njezinu ludoriju smatra starac genijalnom dosjetkom. Al ja Vam opet velim, da je gospodična Jacometti najpametnija, najljepša, najukusnija, najbolja klaviračica, da je uzor savršenstva, jer joj je otac milijunaš i njezino bolonjesko pseto živi udobnije od kakova malena činovnika. Ta će moći po želji srdca svoga birati izmedju kavalerije i infanterije, jer sam onomad na plesu opazila, da joj crni frakovi niesu toli mili, kao što uniforma.«

»Dà, dà,« potvrdi Leopoldina, »s nijednim civilistom nije htjela plesati, sve ih je odbila.«

»Nu,« zaleti se Pruskinja u govor, »ako joj i bude slobodno birati po srdcu, težko da će naći srdce za sebe već — —«

»Za svoj milijun! Posve pravo!« potvrdi Engelsbergovica, »nu recite mi, neima li onda pravo osvetiti se svomu mužu?«

»Na svaki način,« reče Leopoldina.

»Ah,« viknu »konstabler« nataknuv očalin, »eto nam opet naše romantične udovice Wilden.«

»Gdje?« planu Tršćanka.

»Hà, vidim ju,« primjeti Leopoldina, »eto ulazi uz šu-

micu. Bože moj, gle kako se ziba u svojoj tankoj haljini à la princesse, kao liljan o vjetru.«

»Pa taj babilonski toranj na glavi,« doda Pruskinja.

»Dà, i pobieljena kao seoska crkva,« nasmija se Tršćanka.

»Neznam, za što se i utezuje, tà suha je kao palica, a visoka kao zastava. Gotovo bi čovjek rekao, da hoda u crnom trikotu.«

»Uviek obara oči krotko i žalobivo,« reče Pruskinja, »možda ipak tuguje.«

»Obara oči pred gospodjami,« nakašlja se »konstabler« kroz smieh, »a mužkarce gleda izpod oka.«

»Ma odakle je,« zapita Tršćanka, »šta je?

»Hm!« slegnu »konstabler« ramenima, »te je težko reći. U listini gostiju upisana je »iz Beča«. Al Beč je toli širok pojam, u Beču imade toli raznih individua, da ih je težko karakterisati. Ni neznam pravo, je li zbilja udovica, je li ikad udata bila.«

»Ah molim,« začudi se Pruskinja, »ta nevidite li, da nosi uviek crninu.«

»O draga moja profesorice, to je vrlo slab razlog. Ta smije li krojač pitati za smrtovnicu pokojnog muža, kad kakova gospodja naruči žalobnu haljinu? Negovorim to od zlobe, bez temelja, ja vidim tu tužnu udovicu Wilden već treću sezonu po raznih kupeljih, uviek poniknute glave, uviek tužnu i crnu. — a oprostite, čitave tri godine žalovati za mužem — to je ludo, nevjerovatno.«

»Istina,« potvrdi Tršćanka bacivši vezivo.

»Ima li imetka?« zapita Leopoldina.

»Neznam,« mahnu Engelsbergovica glavom, »samo mi rekoše na pošti, da nedobiva nikada pisama s novci, a u restauraciji plaća točno. Ali eno naš Merkur ide. Da čujemo, tko je došao.«

U taj par brzao je prema ženskomu areopagu malen čovječac srednjih godina. Po profilu sudeći pripadao je se-

mitskomu plemenu, premda se je u govoru pomno uklanjao »jargonu«. Bijaše veoma elegantan, kao da je iz prvoga modnoga skladišta. Ljubičasti kaputić, golubinje hlače i prsluk, crven ovratnik pokrivahu okretno tielo toga Merkura, koji se je po kupeljnoj listini zvao: »Edmund Blau, posebnik iz Pešte«, na nogû je imao crvene svilene čarape i vanredno fine cipele, a na glavi stajao mu siv englezki šešir poput prorezane misirače, izpod koga se je pokazivalo smiešeće se dugoljasto lice, dresirano, à l'anglaise. Blau bijaše desna ruka »konstablera«. Nemislim, da ga je k tomu nukala kakova materijalna korist ili kakovo čuvstvo. Blau bijaše neženja, al dodje u kupelj, da si nadje spretnu partiju, partiju prema svomu srdcu i ćudi, jer mu novaca nije trebalo, ta imao ih je sam dosta. S prvine se dakako nije znalo, kako je »Blau« rentierom postao, nu ljudi se počete čuditi, da je na svakoj osobi strogo kritizirao cipele te pri tom pokazivao vanrednu vještinu. Napokon nakon dugotrajnog izpitivanja dozna gospodja Engelsbergova od ljekarnika, da je Blau umirovljeni postolar en gros, koji je uslied dvokratnog sretnog stečaja postao rentierom. Kad »konstabler« Merkuru natuknu, da je ušla u trag njegovoj tajni, probliedi »talmi-baron« — tako ga zvahu u kupelji — a živa rumen pojavi se istom onda nad njegovom bradom à la cotelette, kad mu »konstabler« zada poštenu rieč, da neće odati njegove postolarske tajne, na što se je on dakako obvezati morao, da će joj biti vjeran »reporter« i potanko paziti na sve, što se po kupelji sbiva. »Talmi-baron« vršio je tu zadaću s njekom redovitom revnosti, s njekom vitežkom tankoćom, a opet nije nitko opazio tajnoga mu zvanja. Ljudi ga smatrahu veseljakom, dangubom, clownom; njeka pristara barunica prišapnu dapače kod slastičarke, da je »enfant terrible«, što »talmi-baruna« toliko uzhiti, da je svoju englezku misiraču odmaknuo na šiju te prstima uzvinuo oba kraja svoje kudjeljaste brade.

»Nu, gospodine Blau, jeste li mi donieli moje novine?« zapita »konstabler« mentorskim glasom.

»Na službu, milostiva,« pokloni se talmi-baron i baci novine na stol, »evo »Kikiriki«, »Weltblatt« i »Wiener Blut«.

»Kakvi su gosti prispjeli?« zapita opet Engelsbergica.

»Hm!« izvrnu Blau dlanove i iztaknu nos, »peu de chose! Dvie koludrice iz Gradca.«

»Brr! To nije za nikakvu kombinaciju.«

»Debela pivarka iz Maribora.«

»Dalje.«

»Profesor botanike iz Salcburga.«

»Star? Mlad?«

»Puh! Ni star ni mlad. Žut, kan da ždere same knjige.«

»Ništa za nas.«

»Ali, ali,« reče Blau važno staviv kažiprst na rt svoga nosa.

»Šta je? Šta je?« kliknuše sve gospodje u jedan glas.

»Mlada udovica,« nastavi Blau, »jedan metar i trideset centimetra visoka, široka više od polovice visine, nješto preko dvadeset godina, veoma plastična, plave kose bez krive kite, zdravih zubi bez plomba, biela i rumena lica bez »poudre de riz«, cipele su joj od divokoze broj 8. Toileta jednostavna, ukusna, držanje aristokratičko, ima uza se mrka, divljeg derana i obliedu, melankoličnu gouvernantu s ogromnim šinjonom.«

»Ime, karakter?«

»Ilona Petrović, udovica i posjednica iz Medjumurja, sin se zove Bela, gouvernanta mademoiselle Charlotte. Jeste li zadovoljni, milostiva?«

»Posve,« kimnu »konstabler«, na što talmi-baron britaniku s osobitim ponosom zapali.

Neprodje ni pol ure, a ženski se je areopag mogao na svoje oči uvjeriti, da je Blauov raport posve točan bio. Plavokosa gospodja Petrovićka šetala se naime voljkim korakom

po drvoredu, a uz nju Bela i mademoiselle Charlotte. Bila je skinula putno odielo te obukla haljinu à la princesse plavetne boje, nakićenu ružičastimi uložci i bielimi čipkami. Nataknuv na nosić očalin, mašući lepezom koracala je uzdignute glave energičkim korakom neobazirući se ni na desno ni na lievo, dočim je »mademoiselle Charlotte« uz tri sta muka žvalila bies mladoga gospodina Bele. U jedan mah zaustavi se gospodja i viknu jasnim, zvonkim glasom:

»Béla! Pas des bêtises!«

Gospodja Engelsbergica dignu svoj nos visoko i omjeri došljakinju oštrim okom.

»Hm!« reče svomu družtvu, »ponosita gospodja, bit će nješta magjarskoga ili hrvatskoga u francezkoj juhi. Ni negleda nikoga. Ta dà. Poznajem tu robu iz tih eksotičkih strana. Al čini se, da je prava pravcata udovica.«

»Za što?« upita savjetnica.

»Ta nevidite li za Boga, da je vedra lica i da nenosi crnine. Nije li to najbolja karakteristika udovice?«

»Al je liepa gospodja,« opazi Pruskinja.

»Passable,« reče talmi-baron, »cipelam barem neima prigovora.«

»Ali molim,« nasmija se drzovito Bečkinja, »kakova Vi uviek posla imate sa cipelami? Vi ocjenjujete čovjeka vazda odozdo gore a ne, kako treba, odozgor dolje, kao kakov postolar.«

»Vi ste za svoje godine vrlo zlobni,« zažari se Blau, »u ostalom prepuštam Vam gornju stranu, da ju omjerite rifom.«

Krojačeva kći zagriznu široke zube u doljnu ustnicu sa te zlobne opazke i konverzacija prestade za jedan čas, al će brzo »konstabler«:

»Debljina je za visinu svakako preznatna, premda se neda tajiti, da je haljina na to tielo salivena, a za svoj embonpoint je ta udovica dosta elastična. Dà, da, te gospodje od Save umiju se dobro oblačiti i za njekoliko godina po-

mladiti. To sam tečajem vremena u varaždinskih i krapinskih toplicah opazila. Al će vam i to biti aristokracija à la Fekete. Stara podrtina, a oko nje njekoliko jablana i njekoliko glava kupusa — cieli imetak. Vrieme će nas medju tim naučiti, je li i ta posjednica došla, da potraži partiju, kao što sumnjam. Bar se nevidi na njoj trag kakovoj bolesti. Ja, ja sve mislim, da je došla na udaju. Šta mislite Vi?«

»Posve se slažem s Vama, milostiva,« kimnu Bečkinja.

»Bit će tako,« potvrdi Tršćanka.

»Preporučam ju Vašoj pažnji, gospodine Blau,« zapovjedi »konstabler«, na što se talmi-baron gracijozno nakloni. Areopag nastavi živahno svoje rešetanje te je rešetao sve do vremena, kad je bila hora »kavi«, koju su vriedne gospodje običavale piti u bližnjem selu kod mlina.

Gospodja Petrovićka, ni nesluteći, da je predmetom toli živahna razgovora, gdje je do zadnjeg centimetra promjerena bila, produlji šetati te se pope polagano na brdeljak, gdje je medju visokim grmljem stajala klupa, s koje si mogao pregledati sav čarobni, gorski kraj. Na ovo mjesto sjednu gospodja, reče gouvernanti, neka se prošeće s djetetom, pa izvadi iz slamnate košarice malenu knjigu — bez sumnje svežčić pripoviesti.

Samo na čas zadube se u knjigu, poslije ju baci na klup, uzdignu glavu i omjeri okom kraj. Gledala je dugo i dugo. Zenice joj se razširivahu sve jače i jače. Pred njom se sterao kitnjasti perivoj, bieli puteljci, vodometi, sjajno zelenilo trave, šar cvieća; pred njom se bielila u zaklonu gorskom prijazna sgrada kupališta opletena zelenim viencem; melankolički se uzpinjaše jelova gorica, nad kojom je drhtala jasna večernja rumen, o kojoj se crtahu vrh gore tankovite jele, iza brežuljka izticao se šiljasti zvonik stare seoske crkve, na kojem evo poče kucati zvonce na mahove čudnim, sjetnim glasom. A dolje je vrvila svjetina poput mravlja, dolje klicahu djeca skačući i bacajući lopte, smijahu se gospodje gla-

sovito, previjahu se gospoda; uz brieg se razliegahu zvukovi »Norme,« koju je svirala glasba, a podalje iz prodolja ozivao se melankolički piev slovenskih težakinja. Bijaše to čarobna smjesa zvukova, boja, svjetla i sjene, veselja i melankolije, koja je neodoljivom silom osvajala dušu mlade gospodje. Na njezinu licu pojavi se izraz sladogorke njeke slasti i kao da su joj se nevesele uspomene miešale u tu divnu večernju sliku, kao da su minule sjene padale u mladu dušu, namrači joj se čelo, zadrhtaše ustne. U jedan put se dignu naglo, dahnu žestoko dva tri puta, provuče ruku čelom i pobrza ni nezapitavši za sina i odgojiteljicu, prama svomu stanu, po čem je »konstabler« logički zaključio, da se oholoj udovi ponješto mieša.

Premda se je pazilo na sve strane, ostade gospodja Petrovićka knjiga zatvorena sa sedam pečata. Nikad niesi čuo od nje rieči, kupala se je sama u svojoj kabini, objedovala i večerala je sama u svojoj sobi, s nikim se nije družila, sama je redovito polazila seosku crkvu, sama šetala po šumskih stazah, odnikle nije dobivala ni pisama ni novina. Po svem tom postajala je od dana do dana zanimivijom, al nerazrješivom zagonetkom. Talmi-baron da sdvoji, Engelsbergova puhala je silovitije dim iz svoje cigarete, jer takova slučaja još nebješe doživjela u cieloj svojoj praksi. Blau se približi s daleka gouvernanti, al »mademoiselle Charlotte« bijaše Švicarka iz Genfa, te nije umjela nego francezki, gospodin Blau pako nije imao prilike u svojoj postolarskoj karieri upoznati se s materinskim jezikom Viktora Huga· K tomu kan da Charlotta i nije smjela govoriti, jer se je pomno ugibala svakomu razgovoru.

»Dragi gospodine Blau,« reče jednom ženski »konstabler« talmi-baronu, »ja s Vama niesam ni malo zadovoljna, Vi ste vrlo slab detektiv, pa se, čini mi se, nerazumijete nego u kalup cipelâ, a o diplomaciji neimate ni pojma. Ja ću Vas morati lišiti svoje protekcije, po kojoj biste se možebiti mogli

dobaviti partije. Prepustit ću Vas Vašoj sudbini i po tom prestati će dakako svaka obveza, da i nadalje čuvam Vašu postolarsku tajnu.«

Guja ujede Blaua pri tih riečih. I probliedi. Njegovo oko bilo se je u toj vrevi krasotica i nekrasotica namjerilo na stanovit predmet ženskoga spola, s kojim je »konstabler« stajao u diplomatičkom savezu. Čas bijaše vrlo kritičan, pogibelj velika, zagonetka tvrda ko talijanski orah.

»Milostiva gospodjo,« odmuca bolni Blau tarući si šarenim rubcem znoj sa čela, »Vi ste okrutni kao Nabukodonozor i Senaherib. Vi ste mi dali riešiti iztočno pitanje, a znate, da je i berlinski kongres — gdje su sjedili Beaconsfield, Gorčakov i Bismark — učinio samo krpariju, a to su bez dvojbe pametnije glave nego li ja. Al dajte mi vremena. Edmund Blau je pametna otca pametan sin i moja diplomatička hitrina ide daleko, polagano al sigurno kao orientalna politika grofa Andrašija.«

»Da vidimo! Požurite se ili ste propali bez pardona.«

Talmi-baron počeo je odsele paziti na jutarnje i večernje šetnje gospodje Petrovićke. Kao pravi strateg obilazio je šumom samo da se sastane sa zagonetnom plavkom. Sretnuv ju prvi put, skinu šešir i reče joj njemački: »Dobar večer!« Al ona ga omjeri od pete do glave i nereče ništa. Blau nepopusti, pozdravi ju drugi put magjarski, a ona ništa; Blau reče treći put: »Bon jour!« al ona okrenu glavu i od tog dana poče šetati na drugom briegu perivoja, da se ukloni pozdravu Blaua. Od sdvojnosti smrknu mu se lice, a »konstabler« se tužio na silnu migrenu, od ljutosti dakako.

III.

U Schöndorf navrvi sve više gosti. Po stazah jelove šume sve se bielilo od gospodja, gora se orila od smieha, a po širokom prostoru pred kupalištem niesi mogao pravo ni

koraknuti, jer ga je mali narod dječji osvojio bio, te ovuda vikao kao jato čvoraka. Milo bijaše gledati o čistom suncu, koje je iznad gore prodiralo kroz jelove grane, kako te plavokose i crnokose male dame skaču, kako se klanjaju, kako se smiju i lopte bacaju, kako im kosa i kratke haljinice lepršaju, kako im bistre oči veselo sievaju u sviet sred zelenog amfiteatra. Bog zna, šta su medj sobom govorile ili bolje reći čevrljale! Dà, većinom se niesu ni razumjele. Tu se je brbljalo njemački, magjarski, hrvatski, talijanski, englezki, francezki pače i grčki — al djeca bijahu složna ko u vilinjem carstvu, djeca niesu pitala za razliku narodnosti, pa ako se i niesu razumjela jezikom, živo srdce, vesele oči, male ručice razumjele su rieči.

Bilo je prije podne. Dodje pošta. Dodjoše novine i pisma. Salon kupelji bijaše pun mužkoga svieta, te je jedan drugomu listove trgao iz ruku. Pred kupalištem zaduble se gospodje, sjedeći u razkošnom negligéu i pod kapicami, u nove viesti, čas bi čitale, čas bi podigle glavu te si uzklikom ili užasom mašući rukama priobćivale kojekakve viesti iz dalekog svieta. I nije šala. Bilo je o čem govoriti: carska vojska ide u Bosnu, Andraši se prevario, Turci se opiru, Filipović ih bije; svuda si čuo rieči: »Maglaj«, »Vranduk«, »Jajce«, »Banjaluka«, svatko se je pitao za »Hadži Loju«.

Za omašnim stolom pred kupalištem bijaše sakupljeno oveliko družtvo mužkaraca i ženskih. Silno se je tu čevrljalo. Vojska bijaše mobilizovana. Svatko je imao u vojsci sina, brata, muža, nećaka, kuma ili bar znanca. Klupko mladih gospodjica bilo je stisnulo glavu nad jednim povećim provincijalnim listom. Bože moj! Kako te nježne dame poznavaju dobro šematizam austrijske vojske!

»Rezerva 53 regimente je pozvana,« reći će prva Hrvatica svojoj zemljakinji. »Bože moj, Dragutin je kod treće kumpanije poručnikom i on će morati krenuti. Hoće li ostati u Bosni do budućih poklada? Nije bilo nad Dragutinom plesača.«

»Ah, lako za to,« odgovori joj plavokosa drugarica Jelka, »al pomisli, draga Marice, i Milivoj Dikić mora otići; sad je postao pristavom u Zagrebu, za mjesec dana imao je oženiti Anku, a eto nevolje. Sad mora pasati sablju. Anka će biti desperatna. Ti znaš, da je vrlo ljubomorna; ta strogo mu je zabranila bila, da u zagrebačkoj operi s nikim nekoketira. A sada ide u zemlju, gdje haremi rastu. To je užasno!«

U taj par zatisnu crnooka Magjarica Žuža svoju glavu medju Hrvatice.

»Šta znate nova s ratišta, moje dame,« zapita Žuža, »molim vas, je li mobilizovana regimenta Cesarevića?«

»Čekajte! da vidimo! Jest, mobilizovana. Evo Vam tu crno na bielom.«

»Ah,« viknu Žuža, »moj jadni bratić Šandor je jednogodišnji dobrovoljac, pa u Tursku! A šta i biesa traže u Turskoj, ja bi Andrašiju izkopala oči.«

»Žužo! Žužo!« doleti mlada gospodja Etelka suznih očiju, »ah nesretna sam,« reče pokazavši brzojavku.

»Šta je za Boga?«

»Moj Pišta je pozvan, evo brzojava.«

»Kod koje regimente?« zapita Marica.

»Kod saniteta. Morat će u bolnicu u Sisak.«

»Eh!« nasmija se Jelka, »ta neće morati u Tursku. Hvalite Bogu!«

»Šta da hvalim Bogu,« razljuti se Etelka, »meni je Sisak kogodj i Turska. Ta ja sam tek šest nedjelja dana udata, pa sada htjedosmo na parižku izložbu. Joj! Joj! Ta nesretna Bosna!«

Mnogo krupnije govorahu gospoda za stolom, medju kojimi je bilo i njekoliko dama, dakako i gospodja Engelsberg, kojoj jedino evangjelje bijaše bečki »Weltblatt«.

»Ná,« viknu biesno njeki krupni sjedobrki magjarski baron iz Šomogja naheriv šešir i lupiv dlanom po najnovijem listu »Pesti Naplóa«. »Tri sta mu jada! Sada traže opet

500 predprega za Bosnu. Oplienit će zemlju našu. Liepa politika, tri sta mu jada! Daleko smo došli. Pa Andraši da je Magjar! Panslavista, najgori panslavista, koji potajno s Rusom šuruje. Je li to pravo? Recite sami, gospodo! Bi li magjarskomu narodu pravo bilo, da koji stranac dirne u njegovu zemlju? A? Pa mi diramo u tursku zemlju, koja po pravici pripada turskomu narodu. Ja velim, Andrašia moramo srušiti, i Tiszu moramo srušiti. Tri sta mu jada!«

»Ah,« uzdahnu Engelsbergica, »to je zbilja strašno, tolika krv utaman, tolika krv. Kod nas su vam uzeli sve, sve mlade ljude. Valjda i kod Vas, gospodine Kempinger?« obrati se »konstabler«, prevraćajuć oči, njekomu debeljaku trgovcu iz Celja, koji se je u gradačke novine zadubao bio. »Vaša je regimenta Hartung?«

»Jest,« odmuca preko novina Celjac, »to je naša regimenta. Sve su uzeli dà! Al znate, milostiva gospodjo, baš nije krivo, da su morali ti mladi slovenski vikači, ti panslaviste marširati u Tursku. Ta uviek viču, da treba spasiti turske Slavene. No sad su ih poslali, sad mogu spasiti svoju »dragu braću«, pa nek ostanu kod »svoje braće«.

»A tako! Hvala Vam liepa,« planu mlada hrvatska gospodja, »takov ste Vi patriot; dakle Slaveni su samo dobri za to, da ih pošaljete pred topove, da lievaju krv, a za drugo niesu po Vašem mnienju. Pa upravo ti Slovenci iz Vašega kraja tukli su se junački, kako novine pišu. Sram Vas bilo, gospodine, za tu neplemenitu želju!«

Niemac nješta zamumlja zažariv se, Magjar pogleda izpod šešira Hrvaticu hudo i sve družtvo njekako zašuti. Nemareći za tu konverzaciju, sjedio je postrance pruski suhi profesor držeći pred sobom na stolu bečke novine a na koljenih zemljovid Bosne i Hercegovine, po kojem je zadubene glave tražio gradove i mjesta po ratištu, napokon kao probudiv se oda sna reče:

»Tu je dakle Kiseljak, tri sata od Sarajeva. Pošto ustaše

niesu branili Varcar Vakufa, mogla bi vojska skoro unići u Sarajevo.«

»Do biesa i Varcar Vakuf i Kiseljak i Sarajevo,« otresnu se na profesora magjarski baron, porumeniv od jada, »do biesa sva ta pogana mjesta. Neka si bude Andraši ondje ministrom. Pa u Sarajevo da će skoro unići, velite? Hoće da! Neznate li, da ustaše pomažu Raci i Crnogorci, da im davaju ljudi i pušaka. Sve je to samo komedija, koja stoji 60 milijuna i puno krvi.«

»Ah da! Krv, tolika krv! Toliko mladih ljudi,« uzdahnu »konstabler«.

Refleksije gospodje Engelsbergove zakrči Edmund Blau, koji bez daha doleti k stolu te se ponizno pokloni.

»Bon jour, gospodo!« reče, »važne novine, strašne novine!«

»Šta je? Šta je za Boga?«

»Upravo dočuh, da je stiglo pismo, privatno pismo, da je Hadži Loja u Banjojluci navalio na vojničku bolnicu, svim doktorom odsjekao glavu, sve koludrice ubio, bolnicu zapalio, te su svi ranjenici i bolestnici živi izgorjeli «

»Gdje ste to čuli, gospodine? Tko je dobio pismo?« skoči Hrvatica.

»Eto to vam je bosanska ekspedicija?« lupi Magjar šakom po stolu

»Je li to brzojavka »Correspondenz-bureaua«? zapita profesor.

»Ah šutite, gospodine Blau,« mahnu mu »konstabler« rukom izvadiv rubac i tarući si suzne oči, »negovorite mi tih strašnih stvari, moji živci toga nepodnose. Noćas sam sanjala, da su Turci navalili u Schöndorf, da su sve mužkarce posjekli, a sve gospodje da je za svoj harem ugrabio Hadži Loja.«

»E pa,« reče Magjar, pogledav Engelsbergicu sa strane, »to baš nije bilo najgore za gospodje.«

»Oprostite, gospodine barune,« planu »konstabler« ošinuv ga ljuto okom.

»Ali odakle Vam ta viest, gospodine Blau?« ponovi Hrvatica.

»Čuo sam ju,« odvrati talmi-baron; »to jest čuo sam, da je došlo pismo, u kojem se to pripovieda.«

»Tko Vam to reče?«

»U aleji gospodja Wilden.«

»Wilden?« pogleda ga »konstabler«, »a u novom »Weltblattu« neima ništa. To će biti laž, pusta laž. Gospodine Blau, drugi put Vam neću takove šale oprostiti. Vi znate, da su moji živci razdraživi. Dajte mi malo vatre,« nadoveza stara smotav cigaretu, pri čem se pruski profesor nakašlja te sa svojim zemljovidom pobjegnu k drugomu stolu.

»Molim, molim,« izpričavao se Blau, »ja tomu niesam kriv, gospodji Wilden je to njetko rekao u bassinu u kupelji, gospodja Wilden je to rekla meni, a ja sam to rekao Vama. Je sam li ja kriv? Ja sam bio samo telegrafički stup te krvave novine. U ostalom moći ćemo skoro čuti autentičkih viesti — boljih nego »Correspondenz-bureau« — je li ta krvava medicinska tragedija banjalučka istina ili laž,« nastavi Blau važno, »što ja govorim, to govorim, i govorim akuratno. U kupelj je došao danas kapetan, ranjeni kapetan, gospodo moja. Sedma divizija, vojvoda Würtemberg, 53 regimenta nadvojvode Leopolda, kapetan Eduard Petrović, ranjen, gospodo moja, u bitci kod Jajca.«

»A a a!« zinuše svi, »gdje je? Jeste li ga vidjeli?«

»Jesam ga vidio,« osovi se Blau ponosito, uzvinuv objema rukama koteletnu bradu, »jesam ga vidio na ove svoje oči. Kupalište, drugi kat, broj 70 je njegova soba. Jedan metar i 75 centimetra visok, široka prsa, crni brkovi, proporcijoniran nos, liep čovjek, 37 godina po prilici. Jesam ga vidio, večeras ću govoriti s njim, a sutra u jutro kod kave pri mlinu priobćit ću Vam cieli svoj »interwiew«.

»Samo nelažite, gospodine Blau,« reče barun, »jer su ti interwiewi obično same laži.«

»Laži! Gospodine barune! Šta je to laž? Jeste li Vi od mene čuli laž? Za što laž?« izprieči se uvriedjen Blau; »šta mislite Vi, da sam žurnalista, koji piše redak za dva krajcara, i koji piše četvrtinu istine i tri četvrtine laži, da dobije više krajcara? Ja sam rentier, Edmund Blau, rentier u Pešti u Kerepeškoj ulici. Molim, telegrafirajte gradskomu kapetanu u Pešti i pitajte, a on će odgovoriti: Edmund Blau rentier. Telegrafirajte, ja ću platiti telegram i odgovor ću platiti.«

Blau ovaj put zbilja nije lagao. Poslije objeda pojavi se u perivoju kupališta junački stas vojničkoga častnika austrijske vojske, koji je u svojoj uniformi zavezane ruke šetao laganim korakom po aleji. Bijaše u istinu liep čovjek izrazita, ozbiljna lica, a zanimiviji gospodjam i za to, jer je ranjen bio u Bosni, u domovini Hadži Loje — na krvavu razbojištu.

Gospodje, sjedeći na klupah, gledahu junaka kroz očalin vrlo radoznale, te si šaptahu u raznih jezicih primjetbe, svakako laskave po junaka. Magjarski baron promatrao ga je od pete do glave, okom manje prijaznim. Sjećao se vrlo dobro, da je takovih karakterističkih crta vidio godine 1848., kad je sam bio kapetanom kod honvedskog pješačtva, sjećao se, kako su takovi ići i vići branili Budimgrad, kad je nanj jurišem udario Görgey, u čijoj vojsci je tada i baron bio. S te neugodne uspomene namrači mu se ponješto lice. Blau se nasuprot stavio na prvo mjesto, i kad ranjeni junak kraj njega prodje, pozdravi ga ponješto drzovitom udvornošću. Al kapetan Petrović odzdravi mu vrlo ljubezno, na njegovu bliedom licu pojavi se melankoličan posmjeh a izpod bielih brkova sinuše dva reda bielih liepih zubi. Gospodje zaključiše jednoglasno, da se u tom sladogorkom posmjehu izražava bol junačke duše, a »konstabler« proglasi Petrovića interesantnom osobom, koja bi mogla biti predmetom pikantnih zapletaja. Blau, sjetiv se svoje dužnosti i

obećanog »interwiewa« gledao je na svaki način, da se približi kapetanu. U restauraciji sjednu k stolu, za kojim je kapetan sjedio. Pozdravi vrlo udvorno, reče mu: »Na zdravlje«, kad jednom kapetan kihnu, premda to nije više po modi; ponudi mu jestvenik, iztisnu kao za sebe njekoliko opazaka o nevaljalom jelu, nebi li ga prinukao na razgovor, nu kapetan Petrović, premda vrlo udvoran, nije se talmi-baronu odazvao nego kratkom rječcom: »Hvala«, iz koje nebi ni najvještiji žurnalista mogao sastaviti kakov lažni entrefilé. Blau se dosjeti drugomu sredstvu. Pazio je, kojim putem šeće kapetan po briegu perivoja. Brzo obidje put i namjesti se na klup, kud je kapetan morao proći, pa kad junak dodje, skoči Blau i reče pokloniv mu se:

»Izvolite ovamo sjesti, gospodine kapetane! Vi ste valjda umorni? Htio sam i onako otići.« Al na tu preprijaznu ponudu odvrati kapetan smjerno al ozbiljno:

»Hvala! Ja niesam umoran. Volim šetati nego sjediti.« Za časak se zaustavi, pogleda oštro Blaua i upita ga: »Jeste li možda novinar?« S tog oštrog pogleda, s oštrijeg glasa lecnu se Blau silno i uzmaknuv jedan korak izmuca kroz plašljiv smieh:

»Ni — i — isam. Edmund Blau, rentier iz Pešte.«

»Tim bolje. Sluga, gospodine!« reče Petrović i koracaše omjerenim korakom dalje.

Talmi-baron stajaše ko kamen. Mirni, omjereni lakonizam hrvatskoga častnika dotjera ga do sdvojnosti. »Ti Petrovići,« mrmljaše zlovoljno, »moraju biti osobito pleme iz familije svetoga Nepomuka.«

Već si je talmi-baron u sdvojnoj fantaziji predstavljao sve ono ruglo, što će na njega spasti, kad dodje praznorik medju svoje družtvo, i za to odluči njeko vrieme nepokazivati se u javnosti, kan da je tobože bolestan. Možebit će se, umovaše, ipak naći sgoda, da štogodj saznam.

Bijaše prema večeru. Aleja je bila puna gosti, koji su

šećuć amo tamo veselo čevrljali. Još je sievao dan, još si mogao dobro razabrati svačije lice. Poniknute glave, straga složenih ruku koracaše i Blau. U jedan put lupi ga njetko po ramenu Blau se prenu i opazi pred sobom barona Lilienberga, koji je imao imanje nedaleko od Schöndorfa, te se bio spoznao s Blauom kod biljara.

»Gospodine barone!« dahnu Blau.

»Dragi Blau!« reče baron zaustaviv ga, »je li istina, da je u kupelj stigao njeki kapetan Petrović?«

»Jest, gospodine barone!«

»Eduard Petrović?«

»Dà, Eduard Petrović, sedma divizija, 53. regimenta.«

»Ah da, to je on, to je on.«

»Vi ga poznajete, gospodine barone?« uzdignu Blau radoznalo svoj nos.

»Ma kako nebih! Ta prijatelj mi je. Bijasmo zajedno u akademiji u Wiener Neustadtu. Recite mi, gdje je?«

»Baš je prošao ovuda dalje, bit će dvadeset koraka odavle.«

»Hvala, dragi Blau! Do vidjenja!« mahnu rukom kavalir rentieru, koji je s njekim ponosom oko sebe gledao, jesu li i drugi čuli, kako ga je baron lupio, kako mu baron veli posve prijazno: »Dragi Blau!« Nu brzo se osviesti talmi baron i pobrza za pravim aristokratom nadajući se, da će se po njem upoznati s bosanskim junakom.

Za njekoliko časaka opazi Lilienberg jedno deset koraka pred sobom bielu uniformu kapetana i tamno crveni zavratnik Leopoldovaca.

»Petroviću!« viknu baron.

U taj par okrenu se plavokosa gospodja, koja je tik pred njim koracala, nehotice, pogleda ga u čudu i zapita ponješto oštro:

»Šta želite, gospodine?

»Oprostite, milostiva gospodjo,« izvinu se baron, »ja niesam Vas zvao.«

»Moje ime je Petrović,« reče oštrije dama.

»Žalim veoma tu svoju netaktnost, kojoj niesam kriv; moj doziv išao je staroga prijatelja, kapetana Petrovića, koji se evo približuje. Mille pardons madame!« doda kavalir, nakloni se udvorno i poleti prama kapetanu, dočim je gospodja Petrovićka što zlovoljno što radoznalo gledala za prevrtljivim baronom, a još više za liepim kapetanom, svojim imenjakom.

»Brate!« viknu živahno baron, prihvativ objema rukama kapetanovu desnicu, »da si mi zdravo! Eto gdje se nadjosmo.«

»Zdravo, dragi barone i brate,« odvrnu kroz smieh kapetan, »dà, eto kako se nadjosmo. Moja ljevica bit će valjda mjesec dana i više rdjava bezposlica. Vražki bosanski redif zatjerao mi je na briegu kod Jajca zrno iz englezke puške u nju! Tri sta! Nemarim, brate, za bol, već mi je žao, da sam se morao amo na dangubu povratiti, kad je počelo najbolje zaigravati kolo.«

»Je li rana pogibeljna?«

»Ma nije. Kost je ostala ciela, samo su meso i mišice prilično razderane.«

»To je, moj brajko, osveta sudbine,« nasmija se Lilienberg. »Koliko sam ti puta pisao, odkako ostavih vojničtvo, da me pohodiš u tom kraju, a mogao si lako, bivši posadom u Ljubljani. Ali jok. Moj brat Petrović nije htio. Sad si morao doći u ovaj kraj i na moje imanje. Ta ima do moje kuće samo tri sata.«

»Neću propustiti, da učinim poklon tvojoj milostivoj gospodji, kad mi zacieli rana, jer se sada nesmijem maknuti odavle radi liečenja. Tako mi bar reče liečnik.«

»Donle pohodit ću te često puta ja i moja žena.«

»Al dà! Kako si saznao, da sam ovdje?«

»Slučajno,« odvrati baron, »imao sam nješta posla u

Celju, pa na časak zakrenuh amo u kupalište. Došav u kupalištni ured svrnem okom na listinu novih gosti i na moje veliko čudo pročitam: Eduard Petrović, c. k. kapetan. Niesam pravo ni vjerovao svojim očima, pa upitam staroga nadzornika: Kakov je to kapetan? On mi odvrati tajinstveno: Gospodin iz Hrvatske, ranjen u Bosni, došo jutros. Crn, ovisok, dugoljasto lice. Dà, to je on, viknuh i poletih, da te potražim. Hvala Bogu, te sam te našao dragi, mili brate! Al dà! mal nezaboravih. Radi tebe sam već imao neprilike.«

»Gdje?«

»Ta ovdje.«

»Kako? Kada?«

»U ovaj par. Radi tebe sam sukobio se s vrlo liepom, al, kako se čini, vrlo oštrom gospodjom.«

»S gospodjom?«

«Dà! Evo je! Ona plavuša na drugoj strani aleje. Nije li liepa?«

»Ta jest. Al nerazumijem — — —«

»Tvoja je imenjakinja. Prezime joj je »Petrović« ko i tebi.«

»Petrović? Odakle je?«

»Neznam. Saznav, da si ovdje i dočuv od vratara, da si krenuo put aleje, poletim amo. Sastanem znanca. Zapitam, je li gdje vidio takova i takova častnika. Reče mi, da jest, da si jedno deset koraka preda mnom. Poletim dalje, opazim tvoje bielo sukno, zaviknem od radosti: »Petrović.«

»To sam čuo, pa se i okrenuv, vidio sam, da razgovaraš s njekom gospodjom, mišljah, znanicom.«

»Ni po što znanicom. I ona se iznenada okrenu i upita me dosta otresito, šta želim. Ja se dakako zapanjih, početh se izpričavati. Al ona mi reče, da joj je ime Petrović. U kratko razjasnih joj taj nesporazumak i poletih k tebi.«

»Ha, ha, ha!« nasmija se kapetan, »dakle u Schöndorfu ima jedan Petrović i jedna Petrovićka, koji si niesu u rodu,

koji se ni nepoznavaju. Čudan s'učaj. To je ime »Petrović« kod nas Hrvata po prilici takovo, kao što kod Niemaca »Mayer« i »Müller.«

Prijatelji šetahu živo razgovarajući dalje. Vraćajući se sretoše se s liepom Petrovićkom, koja je svoga imenjaka gledala ponješto radoznalim okom, kako to biva i kod najčednijih gospodja. I kapetan ju pogleda čudno. Ime napokon neznači mnogo, pusta je to vignjeta našega kratkoga bivovanja, i jednakost imena posve je običan slučaj; al dva strana stvora, koja na svietu istu vignjetu nose, moraju se nehotice upitati: Tko si ti? U ovom slučaju bijaše taj sukob u toliko zanimiviji, jer su i kapetan i udovica bili ljudi liepi, a što je liepo, vazda je očima milo.

Nu taj medjusobni susret pogledâ trajao je samo jedan časak, svjetina podje svojim putem, a tako se minuše i imenjaci.

Al za prijateljima koracao je brzim korakom i mali Edmund Blau. Pomno je prisluškivao, šta prijatelji govore, a razumio je sve, jer je razgovor vrlo glasan bio. Sad je diplomatička domišljatost bar našla Arhimedovu točku za njegovu nelaku zadaću — a ta točka bijaše baron Lilienberg.

Prijatelji udjoše u reštauraciju kupališta, koja je razizemlje stajala. Bilo je vrieme večeri. Blau ostade pred vratima gledajuć iz vana, gdje će se baron i kapetan smjestiti. Sjedoše za prazan okrugao stol. Nu bilo je dosta drugih praznih stolova. Blau je šetao, čekajući pred restauracijom, amo, tamo. Napokon dodje hora. Po malo se prikupilo sve više gosti. Sad bijahu svi stolovi zaokupljeni. U deset raznih jezika čevrljahu ljudi, navlastito gospodje i djeca, u tom ukusnom, sjajno razsvietljenom salonu. Sad unidje Blau. Zaustaviv se kod vrata nataknu svoj očalin i omjeri čitavo družtvo okom, kan da si mjesta traži, kan da si ga naći nemože. Obidje salon i zaustavi se kod baronova stola. Pozdravi ga udvorno, baron mu odzdravi uljudno.

»Dobar večer, gospodine barone!«

»Dobar večer, gospodine Blau!«

»Hm! salon je već pretiesan za toliko gosti.«

»Za što, gospodine Blau?«

»Nemogu nigdje mjesta naći.«

»Ah ta sjednite k nama.«

»O molim, ja smetam gospodi.«

»Nimalo,« reče baron prijazno, »sjednite samo. Ta stolovi niesu zatvorena sjedala.«

Blau se pokloni graciozno kapetanu i predstavi se:

»Edmund Blau, rentier iz Pešte.«

»Kapetan Edo Petrović,« kimnu kapetan lako glavom, motreći ponješto čudnim okom poznatog mu po vidu talmi-barona.

»Gospodin Blau,« nastavi Lilienberg »jest od više godina moj znanac po biljaru i moj protivnik na zelenom suknu. Mi smo već po koju ljutu bitku bili. Biljari se u istinu veoma dobro, više puta me je pobiedio.«

»Molim, molim, gospodine barone, odviše ste milostivi. Šta je to pobiediti? To je samo šala, na biljaru kuglja nikoga nerani, na biljaru se nedobiva ni Bosna ni Hercegovina, već samo jedna millares ili regalia. I Vi ste mene tukli ne jedan put, jedan put ovako, drugi put onako, kako to u svietu biva.«

»Ja sam velik prijatelj biljara,« reče kapetan nehajno, samo da štogodj reče, »i mnogo sam se vježbao. Rado bih i ja s tobom, dragi barone, dielio mejdan, da mi nesretno Ture nije pokvarilo računa i moje ljevice.«

»Žalim, veoma žalim, gospodine kapetane,« nakloni se Blau, »Vi ste ranjeni, neugodna stvar rana. Boli.«

»Eh znate,« nasmieši se kapetan toj naivnoj opazci, »nije toliko za bol. Ta napokon je čovjek soldat a umrieti neću od te rane. Godine 1866. u Italiji bila je ozbiljnija, je l brate?«

»I kako.«

»Al,« nastavi kapetan, »neugodno je zavezane ruke hodati po svietu i ništa neraditi, gdje se drugi najbolje tuku. To je dosadno, vrlo dosadno. Bio sam se tomu ratu i kako veselio, tukao bih se con amore. Ta, Bože moj, na Turčina! Turčinâ je tukao moj djed i pradjed, kako nebih ja? I eto neprilike! Na pragu gotovo rata ožulji me zrno. Bio bih volio, da me je u Sarajevu ljudski pogodilo, nego li u Jajcu za šalu.«

Talmi-baron izvali na kapetana oči. Način kapetanova mišljenja činio mu se neobičnim, čudnovatim. Tući se con amore s bašibozukom, koji bez pardona glave sieče! Ožuljena ruka, kad ju dva mjeseca zavezanu nositi moraš! Žaliti, za što te zrno nije bolje pogodilo! Sve to činjaše se vrlo nelogično Blau-u, koji je svako udo svojega tiela čuvao vanrednom plahošću, koji nije nikako razumjeti mogao, za što pušaka na svietu ima. S toga je čudnim okom postrance gledao kapetana Petrovića, stisnuv zube, da mu koja luda opazka neutekne

»Pa kako si dopao rane, prijatelju?« zapita ga Lilienberg.

»Kako si valjda iz novina razabrao, išao je naš 7 sbor preko Banjaluke. Ta »vojnička promenada«, da pravo reknem, nije nimalo ugodna bila. Ni pravog živeža, bome kadkad ni vode. Jednom je išla moja četa žedna, da će skapati. Brate, ni kapi vode. Dodjosmo do hana — turske krčme kraj puta. Tu je stajao zdenac. Brate, tad je prestala svaka komanda. Za pol sata izpiše momci zdenac do kapi. Dà, kadkada si sretan bio, da se možeš i mlake napiti.«

»Koliko smo sretni,« uzdahnu Blau, »ovdje možemo imati vode s ledom.«

Kapetan, kan da i nečuje taj bezazleni »impromptu« talmi-barona, nastavi:

»Sva sreća, da su naši junaci išli u Bosnu pjevajući kao u svatove. Bilo je, kao da svaki naš baka nosi u srdcu sviest, da je apostolom civilizatorne, da hrvatske ideje, — ah ti se

smiešiš, moj dragi prijatelju, vi se smijete svi i vaši traljavi novinari, vi nerazumijete toga, jer ste ljudi sliepi — al u nas Hrvata kipi svaka kaplja krvi za tu ideju, koje vi dakako shvaćati nemožete i nećete, pa se bojite i peštanske vike. Nu pustimo to za sada. Kod Jajca se uhvatiše naši momci s Turčinom. Već pred 300 godina teklo je ondje mnogo plemenite hrvatske krvi. Poteče bome i ovaj put. Imali smo jurišati i oteti brieg. Na briegu Turci redifi, nizami i topovi po najnovijoj modi. Sbacismo telećake u jedan kup, pa udri uz brdo. Ko vrazi sipali su Turci na nas krupnu i sitnu vatru. Ali to nesmuti naših junaka. Mnogi je izgubio glavu, mnogi je odnio na vječnu uspomenu biljeg, al mi uzesmo brieg i topove, razbismo četu i po koja turska kapa osta pusta. Biju se dobro, al pucaju zlo. Molim te, topovi su pucali u kup naših telećaka. U zadnji čas uhvati me iza grma zrno bježećeg redifa, al je to i platio. Moj se kaprol zaleti na njega i pribode Turčina bajonetom na zemlju. Ljut bijaše to prizor, krvav prizor, neću ga zaboraviti. Pa, brate, kad iza svega toga dodjoh ovamo, kad čitam novinsku brbljariju, kako se moramo pogoditi i nagoditi s Turčinom, koji nas ubija iz zasjede, koji zarobljenike muči ko djavo i davi ko živinu, kad ti piskari pripoviedaju, kako će se uz carski stieg po Bosni vijati krvava zastava sultana, koji na nas u potaji šalje vojsku i topove, onda mi ide krv u glavu, onda imam veliku volju, pohvatati četu tih novinarskih uškopljenika bez srdca i staviti ih u prve redove, neka okuse slasti turskoga raja. Ej da dodje takov peštanski redaktor ili Košutovac medju magjarske husare u Bosnu, da kortešuje za koran! Živa bi ga sasjekli.«

Blaua spopade kod tih lapidarnih rieči mala drhtavica, što od krvavih prizora, što od kapetanove energije, nu osokoliv se ponješto upita skromno:

»A molim, gospodine kapetane, biste li imali milost, reći

mi, je li to istina, da su Turci u Banjojluci podavili u bolnici sve doktore, milosrdne sestre i bolestnike?«

»Zar je i ovamo doprla ta bajka?« nasmija se kapetan, »niesu nikoga poklali. Htjéli jesu, al su skupo to platili, jer ih naši u sgodan čas ljuto razbiše.«

Živimi crtami opisa kapetan junačtvo šake dalmatinskih vojnika, koji se hrabro branjahu proti pretežnoj sili ustaša, koje napokon saletješe kao angjeli smrti junaci varaždinske regimente, dohrliv na vrieme u pomoć.

»To nije rat, kakov je drugi rat,« završi kapetan »tu neima željeznice, puta, kruha, čovječnosti prema uhvaćenikom. Tu se divlje Osmanstvo previja u zadnjoj samrtnoj borbi kao izdišući krokodil, što lupa oko sebe ubojitom repinom. To je bies, otrov, tiranstvo, palež, ubojstvo. Takovi su zadnji dani Turstva u Bosni. Žao mi je fanatiziranog naroda, koji je vjerom Turčin al nije Osmanlija, pa se bije junački, podjaren od carigradskih guja, koje vide, da je njihovu carstvu u Evropi kraj. Ima u tih poturica životne snage, ima karaktera, al su žalibože sliepi i divlji, pa troše svoje vrline proti plemenitim namjeram na ludu cilj.«

»A kada bi se okupacija svršiti mogla?« zapita Lilienberg.

»Svršiti? Ha, ha, ha! Zar i ti pjevaš diplomatičku notu, dragi barone? Znaš li, što znači, slomiti velik vjerski i socijalan sistem od njekoliko stotina godina, znaš li, koliko krute snage treba, da naučiš bahata boljara priznati, da mu po pravici nepripadaju nikakove povlastice, dok njega gospodara uputiš, da mora svoga bivšega roba poštivati ko ravna brata? Znaš li, koliko treba krvi, dok melem blagoće udje u srdce podivljalih ljudi? Il mislite li vi, da je dosta prokopati ceste, sagraditi željeznice, na brzu ruku izdavati na papiru zakone i razmjestiti činovnike. Toga mora biti dakako. Al sve je to samo vanjština. U dušu morate prodrieti narodu, skršiti predsude mnogih vjekova, pustiti, da stara generecija izumre, a novoj generaciji usaditi u srdce

naukom i pravednošću pravu plemenštinu bez spletaka, bez doskočica. Pa vi pitate, kad će se svršiti okupacija? Hoće li trajati pol godine, dvie, tri, deset godina? Hoće li sto godina dosta biti, pitam vas ja. Krvi će stajati, dà. Al svaka nova silovita, spasonosna promjena u poviesti svieta stoji mnogo krvi. — Rieke krvi protekoše, dok je bilo priznato jednako pravo svih vjerozakona, rieke krvi protekoše, dok bude proglašena jednakost svih ljudi pred zakonom. To je katar čovječanstva. Kad stara sgrada puca, ruše se zidine na sve strane pa ubiju i dosta ljudi. Mnogi od naših diplomata kan da niesu čitali korana, kan da neznaju, da je koran drugo nego sveto pismo, nego talmud, nego Zendavesta. Koran neravna samo vjeru već i državu i obitelj. Koran je podielio begovom pravo plieniti i robiti raju, begovi su to svoje pravo uživali kroz njekoliko stotina godina — a vi pitate za konac okupaciji!«

Kapetan Petrović govorio je te rieči s njekim zanosom, s njekim oštrim izrazom uvriedjene duše. Žive istinite rieči vojnika, koji je imao napokon i pravo pitati, za što da je prolio svoju krv, dirnuše i srdce barona Lilienberga.

»Razumijem, brate, tvoje rieči,« reče baron, »nikle su iz srdca, ima istine u njih. I ja mislim gotovo kao što i ti, premda neuvidjam pravo, za što je ta ekspedicija potrebna bila, koja toliko krvi i novaca stoji.«

»Ni ja neuvidjam potrebe,« doda skrušeno Blau pogledav pri tom plaho kapetana, al ovaj ga samo ošinu okom i reče krepko, ponješto strastveno baronu:

»Potrebna, absolutno potrebna, velim ti, prijatelju, i to ću ti dokazati. Al« — nastavi svrnuv okom na Blaua — »za danas je dosta. Zanieh se. Drugi put, drugi put, kad budemo sami,« nadoveza vrlo izrazito.

Blau je razumio taj oštri naglas. Potuži se ponajprije na silnu migrenu, reče, da mu je doktor naložio, da mora za rana leći, plati svoju večeru i preporuči se udvorno go-

spodi, žaleći od srdca, da nemože dulje biti dionikom toli odlična družtva. Blau se je u duši veselio tomu svomu diplomatičkomu uzmaku, smatrao ga je dapače genijalnim. Na svaki način mu je vrlo milo bilo, da se je udaljiti mogao. Blau nebijaše prijatelj političkih razmatranja, dapače se je ponosio, da nepripada nijednoj političkoj stranci u državi, te bi reko sam o sebi, da je »filozofom, koji stoji nad bjesnilom stranaka i da zadovoljuje posve svojoj državljanskoj dužnosti, ako točno porez plaća, jer država da neima prava zahtievati od njega, da se radi politike zavadi s kimgod i da si političkimi agitacijami svoje zdravlje kvari.« Za to ga i niesu nimalo zanimale opazke kapetanove, već samo pripoviedanje krvavih prizora, koji razigravaju lienu krv bezposlica. Što je htio, saznao je, i tim je mogao spasiti svoj »prestige« pred družtvom kupališta.

Koliko slavlje po njega, kad je drugog jutra stupio pred kolo, kojemu je obrekao bio, da će saznati sve moguće potankosti o kapetanu Petroviću. Uzmaknuv svoj šešir, igrajući lievom rukom lančićem svoje ure a omatajuć oko desnog kažiprsta elastik svoga očalina, približi se gotovo baletnim korakom družtvu, koje se je na klupi pod kesteni skupilo bilo.

»Nu gospodine Blau, vaš interwiew s Petrovićem?« saleti ga jezičava Leopoldina.

»Dobro jutro, moje gospodje!« pokloni se Blau vrlo gracijozno al i ponosito. Sarkastički posmjeh pojavi se na njegovu licu i stisnuv oči poče prstima bubnjati po svojih prsih.

»Nu?« zapita »konstabler«.

»Jeste li saznali kakovih detalja?« zapitat će pruski profesor, koji se je, držeći svejednako zemljovid Bosne, postavio bio kraj talmi-barona.

»Hm!« izmuca Blau tajinstveno poniknute glave pišući desnom nogom čudnovate crte po piesku, »hm!« opetova oholo podignuv glavu, »znate li, što jeBlau ? Blau je Blau, i što je reko Blau, reko je. Ja niesam žurnalista za krajcar, aj

u obće niesam žurnalista, jer mi toga netreba, jer sam rentier. Al da sam žurnalista, nebih svojih autentičkih viesti prodavao za krajcar, jer se zovem Blau.«

Nosnice »konstablera« počeše na taj delfički početak pomalo podrhtavati, magjarski baron odpuhnu iz svoje lule dva, tri dima i ošinu ljutim okom Blaua, pruski profesor izvali na njega oči, Etelka i Žuža gledale ga ko vjeverice, a Bečkinja si je od ljutosti grizla ustne.

Nestrpljivost i ljutost pojavi se na svačijem licu sa šutnje talmi-barona, koji je uživao gledajući ta nestrpljiva lica.

»Nu,« graknu Engelsbergova baciv cigaretu, »hoćete li? Je l Vam se jezik priliepio uz nebo? Il nas hoćete držati za lude?«

»Ta šta ga pitate, milostiva gospodjo,« reče porugljivo magjarski baron, »i onako ništa nezna.«

Blau se trznu, pogleda barona pa će u kratko:

»Petrović je kapetan.«

»To znamo i sami,« razsrdi se Bečkinja.

»Ta govorite pošteno,« gurnu ga Etelka i oči joj planuše.

»Jajce — brieg — topovi — ustaše — kanibali — juriš s bajonetom, s bajonetom! — Mrtvi, ranjeni! Pobjeda! Kapetan ranjen od redifa. No sad imate sve, ja znam i telegrafički govoriti, telegrafički,« razžesti se Blau izvrnuv dlanove.

»A Banjaluka?« spopade ga pruski profesor.

»Banjaluka?« viknuše svi.

»Phi! Banjaluka!« nasmjehnu se Blau, »laž je i nije laž!«

»Sjednite Blau i pripoviedajte il idite k biesu!» ukori ga »konstabler« ošinuv ga ljutim okom.

Taj nedvojbeni ultimatum probudi talmi-barona od njegove genijalne mučaljivosti i pritisnu ga na stolac kraj »konstablera«, gdje je živom rječitosti i orientalnim nakitom pripoviedao sve, što se je sbilo i što se nije sbilo.

Medju tim je kapetan Petrović sjedio sam na brežuljku perivoja podno jelove gore na samotnoj klupi. Bijaše tu tiho

i mirno. Miomiris crnogorice napunjao je svježi jutarnji zrak. Visoke jele uzpinjahu se u vis poput tananih stupova, kroz koje je blisikalo mjestimice sunčano zlato. Kroz stupovlje jela mogao si pregledati svu dolinicu kupališta, svu sviloliku, zelenu cjelinu, sve biele, vijugaste puteljke, sve cvieće i drveće, sve veselo bezbrižno ljudstvo. Milo je razblaživao taj prizor crno oko junaka, ugodno mu je jutarnji dah napunjao junačka prsa, niem je gledao kapetan to krasno, gorsko pozorište.

U jedan put planu mu oko. Na jednom puteljku dolinice izidje iza ružina grma mlada gospodja — gospodja Petrovićka. Sunce je obasjavalo plemenito ponosito lice žene. Lakim korakom koracala je po perivoju, a široka svietlo-modra domaća haljina povlačila se za njom u sto borova, a na haljinu se spuštala straga zlatolika kosa, svezana ružičastom vrpcom. Uz ženu je skakao crnokos dječak. Dugo, dugo, gledao je kapetan taj prizor, tu dražestnu sliku u okviru živog zelenila. Čudesna je moć jutarnjeg sunca, kad svoje svjetlo sipa s vedroga neba čistim zrakom na sviet, divno obasjava svaki predmet te iztiče oštro svaku crtu, svaki zagib, svaki mig, svaku boju, i pri svakom pokretu tiela zatitra to svjetlo čarobnom silom; dà, to sunce uzvisuje, poljepšava svako tielo. O tom svjetlu gledaše kapetan Petrović neopazice gospodju Petrovićku, a ta slika bila mu je magičnijom po tom, jer je nad njom bilo upisano njegovo ime.

Gospodja se spusti na klup pod velikim platanom tako, da ju je kapetan iza svoga zaklona sa strane promatrati mogao; dječak se nasuprot nije nikako htio dati prikovati uz majku, već je počeo veselo skakati po cjelini i bacati loptu. Bijaše to diete puno i jedro, ponješto žućkaste puti, dugoljasta lica, crnih, gotovo drzovitih očiju, sraštenih obrva, kratko ošišane kose. Imao je na sebi sivo odielo, poljske hlače, visoke svietle čizmice i čikoški šeširić. Nepazeći na opetovani doziv majke, baci šešir u travu, te se je slobodan

razigravao u liepoj zelenoj slobodici. Sve više i više udaljivao se je od svoje majke, sve više išao je loptajući se uzbrdo. U jedan put zamahnu visoko i baci loptu, koja kroz drveće pade pred noge kapetanu. Dječak se zaleti za njom, skoči iz grma i spazi loptu pred Petrovićem. Zaustavi se i zapanjiv se gledaše mrka oka stranca.

»Evo ti lopte, mali,« reče kapetan njemačkim jezikom, dignuv loptu Dječak složiv ruke straga i spustiv ponješto glavu primicao se plahim korakom kapetanu, pruži ruku i uze loptu. Kapetan ga pogladi po glavi, izvadi iz žepa liepu, crvenu jabuku i dade ju maliću.

»Nà, evo ti i jabuke,« reče blažim glasom. Dječak je počeo kapetana gledati milijim okom i strpa jabuku brzo u džep.

»Kako se zoveš, sinko?« zapita ga kapetan opet njemački.

»Bela plemeniti Petrović,« odvrati mali njemački al magjarskim naglasom.

»Odakle si?«

»Od Čáktornje.«

»A šta si ti, mali?« zapita kapetan iznenada magjarskim jezikom, što ga je Petrović kod magjarske regimente naučio bio.

»Ja sam Magjar,« odvrnu mali oholo.

»Tko ti to reče?«

»Majka i pokojni otac.«

»Zar ti je otac umro?«

»Jest prije dvie godine.«

»A umiješ li ti što pjevati?«

»Umijem.«

»De pjevaj malko!«

Mali pogleda častnika u čudu, za tim nagnu glavu i poče u pol glasa pjevati:

„Kis kalapom fekete,
Rozsmárinom melette.“

»Ništa drugoga?« zapita kapetan.

»Znam:

Hazának renduletlenül
Légy hive o Magyar!"

»To je »Szozat?«

»Dà!«

»Tko te je to naučio?«

»Moj učitelj, koga sam imao kod kuće.«

»Odakle je bio?«

»Ta iz Magjarske.«

»Od vas, od Čakovca?«

»Ne, ne. Ta iz one Magjarske tamo dalje.«

»Ah dà! Pa razumiješ li ti još koji drugi jezik,« nastavi kapetan magjarski.

»Razumijem francezki.«

»A ništa više?«

»Ništa,« zavrti dječak glavom.

»Nerazumiješ hrvatski?« produlji kapetan magjarski.

»Ne,« reče dječak.

»A znaš li,« prihvati kapetan brzo ono: »Sveti Petar kolendar, koji meni soli da — —«

»Ja sol kravi dam,«

»Krava meni mleko da,« nastavi dječak hrlo, zažariv se, al se brzo prenu i reče plaho: »Al to je medjumurski, toga nesmijem pjevati.«

»Za što? Tko ti je to zabranio?«

»Moj učitelj,« nastavi dječak hrvatski, »rekao je, da to samo svinjari pjevaju i da medjumurski jezik nije za gospodu.«

»A gdje si ti to naučio?«

»Ta kod kuće medju družinom.«

»U Magjarskoj?«

»Ta,« odvrati mali u neprilici, »kod Čakovca.«

»A bojiš li se ti mene?«

Mali ga pogleda iskrenim okom, za tim reče:

»Znate, onako se nebojim, al bi se morao bojati.«

»Za što?«

»Jer mi je majka rekla, da se moram bojati soldata.«

»Za što?

»Jer su zli ljudi.«

»Zli? Vidiš, ja niesam zao. Dao sam ti jabuku. Bojiš li se?«

»Ma nebojim. I ujo mi je soldat.«

»Ujak? Gdje?«

»U Turskoj. Tamo su ga odveli Rusi.«

»Rusi? Pa šta će ondje?«

»Pojest će ga Turci.«

»Ah Turci su zli ljudi.«

»Je l da su? Imam kod kuće staru knjigu, gdje su naslikani Turci, imaju duge brade i velike sablje i ubijaju svakoga. Tako mi reče i »mademoiselle Charlotte«.

»Tko je to?«

»Gouvernanta moja. Vidite, to mi je rekla i pokojna baba. Al moj učitelj mi reče, da su dobri ljudi i učio me uviek da vičem: Élyenek a Törökök!«

»Pa za što su dobri?«

»Neznam,« reče prostodušno mali slegnuv ramenima.

U taj par ozva se zvučni glas gospodje Petrovićke:

»Béla! Béla!«

Mali neosvrnuv se, zaleti se niz brežuljak put majke, koja je, dignuvši se, gledala medju jele. Opazi kapetana, oči im se sretoše. Gospodja uze dječaka za ruku i uminu brzo visokim drvoredom, a kapetan je sjedio svejednako na klupi, gledajući za liepom udovicom.

IV.

Gospodja Petrovićka stanovala je u prvom podu kupalištne sgrade, upravo na ćošku. Prozori njezinih dviju soba stajahu stranom na pročelju kuće, stranom bijahu okrenuti na krilu prema gori. Kraj jednog od pokrajnih prozora sjedjaše

mlada udovica, glavu je bila naslonila na finu punu ruku, koja se je izvijala iz širokog rukava domaće haljine.

Bila se zagledala u goru, zagledala ukočenim okom kao osoba, koja ništa nemisli, ništa misliti nemože, jer joj je jedina nemila misao otela svu snagu mišljenja. Njenimi obrazi drhtalo je neobično, življe rumenilo, a jednom je rukom čupala neprestano široke čipke odiela. U drugoj sobi otimao se tvrdoglavi gospodičić Béla kao divlji konjic mudroj nauci gospodične Charlotte, koja mu je angjeoskom strpljivosti i suhoparnim glasom utuvljivala francezke izreke. Gospodji Petrovićki kan da je ta oštra francezka razprava dosadjivala. Dignuv se malko podje k vratima druge sobe i reče odrješito:

»Dosta je za danas, mademoiselle Charlotte! Vi ste promukli, Béla neima više strpljivosti a mene boli glava. Neobično sam nervozna«

»Kako zapoviedate!« pokloni se gouvernanta smjerno, a mladi gospodin provali na te rieči bez obzira iz sobe u zelenu šumu, da potraži svoga novoga znanca, koji mu je redovito davao jabuka i slastica.

»Mademoiselle Charlotte,« prihvati iznova udovica, »kada dolazi pošta po podne?«

»U četiri ure, milostiva gospodjo!«

»Četiri ure su minule,« odvrati Petrovićka pogledavši na svoju uricu, »molim pogledajte, je li došlo kakovo pismo. Evo već četvrti dan očekujem viesti, a još neima ništa. Molim Vas, pogledajte.«

»Hoću, milostiva gospodjo,« pokloni se Švicarka i ode.

Mlada gospodja koracala je prekrštenih ruku po sobi amo tamo. Bijaše neobično nemirna. Jedan časak zaustavi se kod prozora, da pogleda za Charlottom, pa onda pošeta dalje. Medju tim podje uzgojiteljica do poštanske kuće, koja je postrance od glavne sgrade stajala. Tu bijaše i brzojavna postaja. Vrata ureda bijahu zatvorena, a pred njima motala se

rpa ljudi, koji su željno očekivali poštu. Debeo solidan trgovac, koji je posve sigurno znao, da će danas dobiti doznačnicu na 500 forinti; mlada crnooka gospodja, tri mjeseca udata, koja je težko očekivala pismo od svoga muža činovnika, blaziran bečki burzijanac pun prstenja, koji nije mogao dočekati burzovnoga izkaza, magjarski saborski zastupnik od skrajne ljevice, koji se je već veselio, kako će novi »Pester Journal« u uvodnom članku perušati grofa Andrašija. U toj rpi previjao se i Blau govorkajući sad s ovim sad s onim gostom. Nije doduše očekivao ni novaca ni pisma, već samo svaki tjedan bečki humoristički list »Kikeriki,« ali zvanje, što mu nametnu Engelsbergica, a i vlastita radoznalost pognala bi ga svaki dan pred poštu.

»Prepokorni sluga, milostiva baronice!« pokloni se Blau suhonjavoj bliedoj krasotici dugih crnih uvojaka, »još niesam danas imao sreće. Mišljah, da ćete s obitelju Fekete na Tannenburg.«

»Htjela sam!« stegnu baronica svoju beduinu, »al se njekako oblači. Pa Fekete-ovi — —«

»Dosadna kumpanija? Znam «

»I upravo očekujem novu toiletu.«

»Ah! Vraiment? Radujem se unapried finoći Vašega ukusa.«

»Apropos?« reče baronica, »poznajete li onog ridjana s debelim nosom, koji desperatno na klupi pred poštom sjedi.«

»Na službu, poznajem. Novinar. Dva novčića za redak, dopisnik peštanskih novina. Dešperira. Očekuje svoj honorar. Nemože platiti računa.«

»Ah! Strašna situacija! Ha! Ha! Ha!«

»Nu on će bar dobiti svoj honorar,« nakesi se Blau, »al gledajte onoga pristarog gizdelina pod baršunastim prslukom s napoleonskom bradom.«

»Dà, dà, vidjam ga svaki čas. Fiksira cieli ženski sviet kroz svoj »monocle«. Šta je, molim Vas?«

»Šta?« slegnu Blau ramenima. »Nemogu služiti, milostiva baronice. Poznajem ga. Bio je ponajprije ravnatelj družtva »des pompes funébres«. Za tim posta glavnim agentom za export liepih djevojaka u Egipat. Sretno iznese glavu iz pandža policije. Poslije se bavio kolonizacijom u Braziliju, reklamom za novčane zavode, razsvjetom s električkim svjetlom, tražio je patenat za poboljšanje parižkih žabica »Kriki« — pa kad ga redomice svi ti liepi podhvati izdaše — počeo je snovati o njekakvoj velikoj tvornici šljivovice u Sarajevu.«

»U Sarajevu! Mon dieu! Ta ondje još zapovieda Hadži Loja.«

»Ništa za to. Naša će ga vojska iztjerati, taj junak s napoleonskom bradom je kulturna rezerva okupacije.«

»Al molim Vas, dragi Blau, šta radi taj čovjek u kupelji, u Schöndorfu, kad hoće u Bosnu? Za što dolazi svaki dan dva puta pred poštu?«

»Ha! Ha! Za što je ovdje? Schöndorf je udaljen od priestolnice, vrlo sgodno zaklonište od vjerovnika, koji ga sigurno traže. Za što dolazi amo? Razglasuje, da svaki dan očekuje pismo sa 1000 forinti, jer nije doselе u kupelji ni pare platio. Živi na dug. Al u istinu neočekuje ni novčića i dolazi pred poštu, da zavara ljudem oči. Okladio bih se, da neima pri sebi ni groša.«

»Odviše ste zlobni. Ta gledajte njegov debeli lanac.«

»Talmi,« nasmjehnu se Blau.

»I prstenje — —«

»Talmi,« mahnu Blau rukom.

»Al šta će napokon biti?«

»Uteći će. Al evo bliede mademoiselle Charlotte! Šta će ta zagonetna službenica zagonetne gospodarice? Već četvrti dan dolazi dva puta na poštu.«

»Pravo rekoste, Blau, i mene to zanima.«

»Možebiti financijalna kriza,« krenu Blau ramenom, »vrlo misterijozni ljudi! Vlastela! Ha! Ha! niesam vidio gruntovnice

Petrovićkine, al ako je ima, mogao bih po svoj prilici sračunati, da četiri četvrtine njezina imanja pripadaju njoj, a osam četvrtina njezinim vjerovnikom. Imaginarna gospoština. Deset per mese. Talmi! Talmi!«

»Vi ste Mefistofeles, Blau. Ah evo se otvara pošta. Sad će razdieliti pisma. Kako se to tiska!«

»Ja ću posao obaviti za Vas, milostiva baronice, ako dozvolite.«

»Molim Vas.«

»Oh! bit će mi sreća.«

Vreva navali u sobu poštarskog ureda. Za stolom stajaše star, dugonos ekspeditor pod carskom kapom kao lav. Iznad velikih očala buljio je nagnute glave u gužvu, upirući svcje šake o stol.

»Ima l šta za Mildena iz Beča?«

»Ništa,« otresnu se poštar.

»Novine za gospodju Seefeld!«

»Evo ih.«

»Molim pismo za Jeanetu Jezernik,« moljaše činovnička žena.

»Dà! Evo! Molim podpišite povratnicu.«

»Nikakva doznaka za me?« zagrmi čovjek s napoleonskom bradom.

»Ništa,« zamuca poštar pogledav čovjeka oštrije.

»Al to je strašno!« otresnu se krivi Napoleon, »zbilja ništa?«

»Ma ništa!« oštrije će poštar, a napoleonska brada umaknu.

»Madame Petrović? Bosnie?« zapita plaho Charlotte.

»Madame Petrović? Nix!« zavrti poštar rukom. »Monsieur kapetan Petrović je dobio. Šta ćete Vi, gospodine Blau?«

»Novine za gospodju Engelsberg. Paket za baronicu Feldern.«

»Evo novina! Evo paketa!«

»Hvala liepa! Sluga!«

»Sluga, gospodine Blau!«

Držeć visoko jednom rukom novine a drugom smotak izrinu se Blau iz gužve i položi uz gracijozan poklon paket na krilo suhe barunice. Charlotte podje laganim korakom prema kupalištu, a Blau prišapnu baronici:

»Petrovićka očekuje pismo iz Bosne.«

»Iz Bosne? Ah! Hoće li i ona šljivovicu u Sarajevu peći?«

»Možebit joj je njekakov rezervista u telećaku odnio srdce u Banjuluku. Ha, ha, ha!«

»Vi ste Mefistofeles, Blau! Adieu! Au révoir!«

Željnim srdcem očekivala je gospodja Petrovićka gouvernantu. Kad mlada Francezkinja stupi na prag, pruži udovica, poletjevši prama njoj, obje ruke i viknu bojazljivo:

»Ništa?«

»Ništa,« odgovori Charlotte zakrenuvši ramenom, i htjede dalje govoriti, al Petrovićka podje brzo u drugu sobu, baci se na naslonjač i uze, stavivši rubac pred oči, gorko plakati, dočim je djevojka šuteći kraj nje stajala, nesmijući izustiti ni riečce utjehe.

»A reče, da će mi pisati, da će mi odmah pisati. Bože, Bože! Slutim na nesreću, na veliku nesreću,« progovori udovica kroz plač.

»Madame!« prihvati Charlotte plaho, »oprostite, da se miešam u taj posao. Dočula sam, da stvari vaše vojske idu na zlo.«

»Kako? Gdje ste čuli?« skoči naglo Petrovićka.

»Po kupelji se prosula viest, da su Turci u Banjojluci posadu austrijsku posjekli, bolnicu zapalili, sve bolestnike, liečnike i koludrice podavili.«

»Gdje ste to čuli?« viknu udovica kao šiba drhćući.

»Gospodje si to pripoviedaju s užasom, meni to reče gospodja Wilden. Sve mislim, da je tu viest donio njeki kapetan, koji se zove kao i Vi, te je ranjen došao iz Bosne. Na njega je danas stiglo pismo iz Bosne.«

»Kapetan Petrović?« zamisli se udovica, pa će iza toga brzo: »Možda nieste pravo čuli, možda to pismo ide ipak mene?«

»Ne, nevaram se. Poštar naročito reče, da za Vas ništa neima, već za kapetana.«

»To nije moguće, opitat ću se sama.«

U to unidje sluga kupelji, koji je obično raznosio pisma, kad gosti sami nedodjoše po njih na poštu.

»Šta je?» porumeni udovica, »pismo za me?«

»Dà!« reče sluga i pruži pismo, koje mu udovica brzo iztrgnu, »vidite, mademoiselle Charlotte, da ste se prevarili.«

»To je mene poštar prevario,« reče djevojka, i poviri iza ramena na zavitak, što ga udovica već raztrgnuti htjede. »Pogledajte napis, milostiva,« nastavi, »to pismo neide Vas, već kapetana. Sluga ga donese u krivu sobu.«

Petrovićka pogleda. Dà, pismo išlo je kapetana Eduarda Petrovića. Oh za što nije išao nju taj neznatni papir, koji je došao iz onog nesretnoga kraja, gdje boravljaše toli mila joj glava! Časak je držala oklievajući papir, za tim ga preda brzo sluzi i reče otresito:

»To nije za me.«

»Ah, oprostite, milostiva gospodjo,« odvrati čovjek, »prevarih se. Isto je ime. Ta hrvatska imena neidu mi nikako u glavu. Sami ići, vići. Sluga pokoran.«

Gospodja stojeći niema ni nepogleda čovjeka. Al kad je već bio na izlazu, trznu se i viknu:

»Pričekajte časak!« Čovjek se ustavi.

Gospodja sjednu za stol, izvadi svoju posjetnicu, napisa hrlo njekoliko rieči, stavi kartu u zamot i predavši ju sluzi, reče kroz uzdah:

»Molim Vas, ponesite to kapetanu Petroviću! Odmah! Odmah!«

V.

Drugog dana u jutro pokuca njetko na vrata gospodje Petrovićke.

»Slobodno!« viknu gospodja i dignu se naglo.

U sobu stupi kapetan noseć ruku u crnu svilenu rubcu. Pokloniv se smjerno i ozbiljno, prihvati:

»Čast mi je predstaviti se Vama, milostiva gospodjo: Eduard Petrović, kapetan 53. pukovine. Pohitih, da se odazovem Vašemu pozivu i bit će mi osobita sreća, ako Vam u čem poslužiti mogu. Oprostite, da niesam odjeven posve prema etiketi, nu, kako evo vidite, brani mi ranjena ruka, da Vam se predstavim, kako to družtvena pristojnost ište.«

»Dobro mi došli, gospodine kapetane,« pokloni se gospodja uljudno, »izvolite sjesti. Netreba nikakve izprike. Vi ste ranjeni i veoma Vas žalim. Uz junačtvo neima etikete. Oprostite, da Vam dosadih, da možebít ja neučinih posve po pravilih pristojnosti, pozvavši Vas k sebi. Nu niesam mogla drugačije, nedosjetih se drugomu načinu. Bolno moje srdce prinuka me na to, pa uzmite i to, da sam posvema strana medju ovim svietom, nit se marim miešati u družtvo. Vi ste pako upravo osoba, koju sam tražila i koja će me najprije izbaviti smrtnih muka.«

Kapetan se nješto začudi, al će odmah na to:

»Ponosit ću se, ako moje sile budu jake ovršiti, milostiva gospodjo, što želite.«

»Moram Vam reći, da sam udovica, vlastelinka. Neimam nego sina i brata. Drugi mi je rod pomro. Uzgoju svoga sina posvećujem svu njegu, moje srdce pripada na pol njemu, na pol mojemu bratu. Vi ćete se možebiti čuditi, da ljubav za diete uzporedjujem ljubavi za brata, jer se veli, da je majčina ljuhav najjača. Nu kod nas je osobit slučaj. Ja i moj brat blizanci smo, narav nas je uže svezala, nego što su obično brat i sestra svezani. Al nije samo to. Oprostite, da Vam

tu o svojoj obitelji pričam koješta, što Vas neće nimalo zanimati, al to neka služi za izpriku moga neobičnog vladanja. Moj brat je zadnji mužki potomak naše porodice, stare, poštene i dične obitelji. Moji roditelji posvećivahu za života toj zadnjoj grani staroga stabla svu njegu, pazku i ljubav, dà, ljubav na toliko, da bi mu možda koja druga sestra zavidna bila. Nu ja, njemu blizanka, nezavidjah mu te roditeljske ljubavi, ja dodadoh i svoje srdce, svoju ljubav, jer — — nu dosta o tom. Roditelji nas blagosloviše, i tvrdom vjerom morasmo im se zakleti, da se ostaviti nećemo, da ćemo se bratski pomagati, a malo pred smrt reče mi majka: Jeleno! Veli se, da smo mi žene slabe, i neka se to govori, nemarim. Al ti velim, da smo jake, vrlo jake, ako u nas pameti ima. Ta slaba ženska ruka je nevidiva čarobna vodiljka, koja neopazice mužkarca vodi kroz ovaj život. Tvoja ruka neka bude takova vodiljka tvojemu bratu. Nješto je goropadan i strastven, mekšaj ga, blaži ga, budi mu angjelom čuvarom. Ta on neće nikoga imati, kad umrem, a ti neimaš muža, imaš samo sina, a uz njega ima za brata u tvom srdcu mjesta ljubavi. Svoju ljubav za njega prenosim na te. Budi mu sestra, budi mu majka! Malo za tim umre mi mati i ja sam smatrala njezine rieči svetim zapisom. Od vieka bijaše medjusobna ljubav i sloga u našoj obitelji posvećenom tradicijom; neima spomena, da se je koji član obitelji tomu svetomu patriarhalnomu zakonu iznevjerio. I mi se držasmo tvrdo toga načela, ja tim više, jer sam bila ostala sama, jer sam iza smrti svoga muža imala pune ruke posla, da uredim naše liepo, ali zapušteno gospodarstvo. Pri tom me je pomagao brat i kako pomagao. Svršivši svoje nauke, dodje kući. Nije htio biti ni odvjetnikom ni činovnikom. »Ostat ću«, reče, »na rodnoj zemlji, gdje su i moji otci živjeli, tu ću gospodariti. Za što da si mjesto jedne naprtim dvie brige, za život imam upravo dosta, a više mi netreba.« Moj se brat vrgo posve u otca, u njegovu staroplemićku

narav. Tako življasmo složni. Tad buknu rat, ovaj nesretni rat, što ga sto puta prokleh, što ga proklinje ciela moja zemlja.«

»Koja zemlja?« trznu se kapetan.

»Ta Ugarska, gospodine kapetane,« pogleda ga udovica u čudu.

»Ah dà! oprostite,« odvrati kapetan stisnuv za tim ustne, »izvolite dalje, milostiva gospodjo! Slušam.«

»Dà!« reče gospodja žešće i laka rumen osu joj lica, »ja proklinjem taj suvišni rat i ciela Ugarska sa mnom, rat koji neide u prilog nego našim krvnim neprijateljem Rusom, koji je ucvilio toliko majka, žena i sestara. Oh i mene ucvili, meni oteše mog brata, rezervnog poručnika kod ženijskog sbora. Nismo se ni imali kada pravo oprostit. Valjalo je odmah otići u Brod, u Bosnu. Nemogu Vam izkazati, koliko je pri tom suza proliveno, koliko ljutih boli oćuti srdce moje. Brat mi obeća, da će mi sigurno pisati i javiti o svome zdravlju. Naznačih mu, da ću na liečenje amo doći, neka pisma upravi u Schöndorf. Tu čekam zabrinuta i tužna dan na dan. Novine pripoviedaju užasnih prizora o toj zvjerskoj borbi, pri svakoj viesti stine mi krv. Eto se razglasi grozna viest o pokolju banjalučkom. Možda je on ondje bio, možda je i njega zastigla nesreća, jer mi ništa nejavlja, baš ništa. Oh gospodine kapetane, da znate, kako je to zlo! Mene ubija očajanje. Dočuh, da ste Vi došli ranjeni iz Bosne, da ste dakle u bitci bili. Miso mi munu glavom, da biste mi Vi možebit o njem mogli štogodj javiti, da li živi, da li strada, da li je možda — jao — poginuo! To me naputi na Vas. Oh znam, Vi ćete se tomu smijati, Vi ćete to smatrati djetinjarijom, al ja si neznam drugčije pomoći.«

»Kako je ime Vašemu bratu, milostiva gospodjo?« zapita kapetan mirno.

»Ferdo Gabelić,« reče gospodja brzo, »poznajete li ga možda?«

»Nepoznajem, žalibože, milostiva gospodjo, niesam ga

čuo u vojsci. Vaš gospodin brat bit će valjda u drugom sboru. Ta dà! Nerekoste li prije, da je kod Broda prešao preko Save? Vaš brat stoji dakle pod Filipovićem, a ja sam kod Kostajnice prešao pod vojvodom würtembežkim.«

»Dakle ni tu neima nade!« klonu mlada gospodja i spusti ruke u krilo.«

»Nerecite toga,« odvrnu kapetan, »ako i neznam, al mogu saznati.«

»Da možete saznati? Kako?«

»Vaš brat nije valjda imao kada pisati. Vojska je dosle uz neprestane bitke napredovala do Sarajeva, a danas se bije možda ondje ljut boj. Mi vojnici, kad smo na maršu, neimamo kad misliti na pisanje, ma nam osobe i kako drage bile, kojim pisati želimo. Nu ja imam kod vojske znanaca, puno znanaca. Imam prijatelja u Zagrebu, u Brodu, kod Filipovićeve vojske, koji će mi sigurno javiti boravište Vašega brata. Prepustite to meni, milostiva gospodjo, ja ću se za to pobrinuti i jamačno Vam prije dobaviti viest, nego ma koji poštarski ili brzojavni ured.«

»Vi biste mogli, Vi biste htjeli,« dignu se gospodja vedra lica i uhvati častnika za ruku.

»Hoću na moju poštenu rieč,« nasmjehnu se kapetan, »ja to hoću, ja ću to učiniti tim radje, jer mogu olakšati boli liepe gospodje, koja nosi isto prezime kao i ja, koja potiče možda iz iste zemlje, iz istoga naroda, kao što i ja.«

»Ah dà, i Vi se zovete Petrović,« primjeti gospodja umiljato, »eto vrlo čudna slučaja, a što je čudnovatije, Vi ste Hrvat — —«

»A Vi, milostiva gospodjo?«

»Magjarica.«

»Ta dà, mal da nezaboravih.«

»Ah razumijem. Vam je možebiti žao, da Vi Hrvat morate vitežku službu izkazati dami naroda, koji drugačije misli, drugo želi, nego li Vaši zemljaci, koji rusku pobjedu kod

Plevne proslaviše razsvjetom. Znam, da ste i Vi dan danas zaneseni za okupaciju Bosne i Hercegovine.«

»Krivo me sudite, milostiva gospodjo. Kad je rieč o tom, da koga utješim, razveselim, da komu pružim pomoćnicu ruku nikad nepitam, čijeg je roda, čije li kuće. To bi se protivilo momu zvanju, kojemu je svrha obrana, a protivilo bi se i karakteru mojega naroda, hrvatskoga naroda, koji nije tvrda, nemilostiva srdca. Ja dakako mislim o Turcih kao sav moj narod i ponosim se tim mišljenjem, jer se ni po što neslažem s uzklici Vaše mladeži, koja je softe strastveno slavila, niti magjarskih dama, koje su se klanjale odrpanim dervišem; al ja sam Petrović, moj otac je tuko Turke, moj djed ih je tuko — pa i ja, i moja je obitelj stara i plemićka, bila plemićka prije, nego li postasmo krajišnici; ja se toj tradiciji neću iznevjeriti, dapače sam sretan, da sam za tu misao prolio krv.«

Kapetan je govorio te rieči plamenim zanosom, njegovo oko sievalo je osobitim žarom, a mlada je gospodja gledala u čudu junaka, koji se u jedan put prenu i mirno nastavi:

»Al oprostite. Šutimo o politici.«

»Ah razumijem! Politika se netiče žena, htjedoste reći.«

»Ni po što,« reče ozbiljno kapetan, »kad žene imaju razuma i razbora, kad su jake biti domorodkami svojega plemena, za što nebi smjele misliti i ćutiti o domovini, o politici; ali s Vama, milostiva, neću da govorim o politici — —«

»Jer valjda neimam razbora, jer neimam osjećaja.«

»Nije to. Iz našega razgovora uvjerih se, da u Vas ima i jedno i drugo. Nu priznajte sami, nas dieli jaz, reko bih, neizpunjiv jaz, Vi ste valjda zaneseni za Košuta — —«

»Dakako!« planu žena.

»A ja za Jelačića,« odvrati kapetan mirno.

»To se dakako neslaže ni malo,« potvrdi Petrovićka.

»Eto vidite! Nisam rad s Vama se svadjati, a kraj naše žestoke naravi dovela bi nas politika bez sumnje do svadje,

ja nebih imao prilike izkazati Vam službu i lišio bih se sreće Vašega poznanstva.«

»Toga ni po što neželim,« odvrati gospodja udvorno.

»Tu smo u kupelji, na neutralnom zemljištu, gdje se skupljaju ljudi svih naroda, raznih želja, tu promatraju samo plavetno nebo.«

»Treću boju Vašę trikolore,« doda gospodja ponješto zlobno.

»I zelenilo šuma, treću boju Vaše — magjarske trikolore; a svi ti ljudi ostaviše svoju politiku kod kuće, te si samo pripoviedaju, kako je narav krasna. Negovorimo dakle o politici.«

»Negovorimo o politici,« kimnu gospodja. »Al nješto ipak. Šta ono rekoste? Mi da smo jednoga plemena, jedne zemlje. Kako to mislite?«

»Mišljah tako, prevarih se. Ja se zovem Petrović.«

»I ja se zovem Petrović,« odvrati gospodja, »razumijem.«

»Nije samo to,« opazi nehajno kapetan, »Vaš predikat po mužu je »de Zagorje,« a po obitelji »de Lipnik.«

»Pa?«

»To u magjarskom jeziku ništa neznači, a u mojem je razumljivo.«

»Neznam, al ja sam Magjarica.«

»Pa velite: Éljen Kossut!«

»Dà, a Vi ste Hrvat.«

»I velim dušom i tielom: Slava Jelačiću!«

»Negovorimo o politici,« pokloni se gospodja.

»Dà, negovorimo o politici. Vaš sluga, milostiva gospo! Do vidjenja!«

»Do vidjenja!«

VI.

Da je kapetan Petrović bio kod gospodje Petrovićke u pohodih, nije dakako moglo ostati tajnom. Poput munjevne viesti raznio se glas po svoj kupelji, a kolporteur bijaše tim

glasovom Blau, komu je komorkinja tu važnu novinu priobćila bila. U kupelji netreba nego dvadeset i četiri sata, da svaki sliednji gost sazna i za najtajniju misao koje osobe i svakoj, ma i najsitnijoj sitnici prišivaju se toli čudne i smione kombinacije, da se čovjek, kojega se tiču, upravo prepada. Nije čudo, da su kombinacije o kapetanu i udovici neobičnije bile, nego kod drugih ljudi. I Petrović i Petrovićka nemiešahu se ni malo u ostalo družtvo, odbijahu se pače demonstrativno od njega. Te dvie osobe kan da su dakle van zakona stajale, te dvie osobe kan da niesu zaslužile nikakova pardona od hrlih i oštrih jezika. Svakako je cielo pitanje četi gospodje Engelsbergove zadavalo mnogo muka. Peklo je »konstablera«, da sva hitrina, sva pomno uredjena spionaža nije mogla skinuti one romantičke tajinstvenosti, kojom se zaklanjahu imenjaci.

»Bog zna, za što se tudje od drugih?«

»Ja bih ipak rado znala njihovu tajnu.«

»Šta bi to biti moglo?«

»Čist posao nikako nije.«

»Morda stari griesi?«

»Možda muž i žena, pa toga nesmiju pred svietom reći.«

»Nije li možda mladi gospodičić Béla nješta nalik na kapetana?«

»Hm! Po očima, po kosi kan da su si slični. Crni su obojica.«

»Molim Vas, isto ime!«

»Bit će valjda zemljaci.«

»Ah ta ona je Magjarica, on je Hrvat.«

»To pripoviedaju svietu. Bog zna, je li istina?«

»Pravo velite, mogla bi biti varka.«

»Da zabašure svoje griešno obćenje.«

»Bilo što mu drago, tu postoji tajni savez.«

»Ja sve to držim za rendez-vous.«

»Pa Vi o tom dvojite. Znala je ona. da će kapetan amo doći. Jer radi sebe nije došla. Ta zdrava je.«

»Samo da znamo, s koje bi strane navalili?«

»Dà, u tom grmu zec leži.«

Tako je srdito čevrljala vjerna četa »kostablera« po perivoju, kod kave, u salonu, u restauraciji, svuda — uviek, a srditost se izvrgnu napokon u bies, kad opaziše, da je kapetan više puta po perivoju s udovicom šetao.

Jednog jutra pridruži se kapetan na očigled cielog občinstva u velikom drvoredu udovici, koja ga vrlo laskavo pozdravi. Oboje podjoše, nemareći za šaptanje svieta, što je sjedio s obiju strana aleje, dalje, te idući tako, dodjoše na brežuljak, na kojem je stajala otvorena koliba od biela brezova granja.

»Nebi li malo sjeli, gospodine kapetane,« progovori udovica. »Ja sam se barem čitavo umorila, a vidik je odavle upravo divan. Čovjek može cielu dolinu pregledati.«

»Sve po Vašoj volji,« pokloni se kapetan i spusti se na klup, a za njim i gospodja.

»Još nikakvih viesti?«

»Još ih neima,« odvrati kapetan.

»Bože, Bože! mene ubija skrb. Ja slutim na zlo,« reče Petrovićka, a suza joj skoči na oko.

»Utješite se,« reče junak blago. »Sarajevo, ognjište ustanka je palo, Filipovićeva je vojska unišla u glavni grad Bosne, sada ćemo dakle skorim dobiti viest o Vašem bratu. Da služi kod koje pukovine, mogo bih dakako lakše pogoditi, gdje stoji. Al častnika genijskoga sbora teže je naći, taj Vam je danas ovdje, sutra ondje, čas kod jednog, čas kod drugog odjela vojske.«

»Ah, ako ga je zastigla nesreća!«

»Nebojte se, milostiva gospodjo, ja sam pomno proučio sve izkaze mrtvih i ranjenih al imena Vašega brata nisam našao, pače nijednog častnika od genijskog sbora.«

»Nieste zaista, nieste, kapetane?« zapita u pol veselim glasom udovica, »nevarate li me možda? Nemojte, ako Boga znate! Ogriešili biste si dušu. Ja u Vaših riečih nalazim utjehe, ja Vam sve vjerujem, i bilo bi strašno, da negovorite istine.«

Kapetan kan da tih rieči čuo nije. Neprestano gledaše u ruku liepe gospodje, u prsten pečatnik, koji je na srednjem prstu ruke stajao.

»Istinu! Istinu!« odvrati kapetan kao iz sna, »vjerujte, da Vas za istinu prevariti neću, ali rekao bih, da mi neplaćate milo za drago.«

»Kako to?« začudi se Petrovićka.

Kapetan neodgovori ništa upirući neprestano oči u prsten. Gospodja se njekako sbuni. Nehotice svrnu i ona okom na svoj prsten, dignu oči i pogleda kapetana.

»Vi promatrate moj prsten?«

»Dà!«

»Molim Vas, za što? Al ne! Recite mi prije, na što smjera Vaš ukor, da Vam tobože negovorim istine.«

»Na tu misao dodjoh, promatrajući Vaš prsten.«

»Nerazumijem te zagonetke.«

»A ja Vam je nesmijem odgonenuti.«

»Za što? molim Vas.«

»Ta ja Vam nesmijem govoriti o politici.«

»A jeste li se Vi zbilja svoga obećanja držali?«

»Na svaki način.«

»Pardon! Nevjerujem.«

»Neshvaćam Vas, milostiva gospo; slučaj nas svede, reći ću sretan slučaj bar po mene, jer mi dade priliku upoznati se s toli odličnom i duhovitom gospodjom, koju krasi visok, naobražen duh. Naše se mnienje i osjećanje razilazi daleko, neće se nikada sastati, al za to urodi naše poznanstvo medjusobnim štovanjem.«

»I pravo mislite.«

»Da te liepe sloge nepomuti ni najmanja sjenka, obećasmo si, da se nećemo dotaknuti one točke, koja bi nas razvaditi mogla.«

»To je sve istina.«

»Vi mi dozvoliste, da boravim pokadšto u Vašem družtvu.«

»Koje mi je vrlo milo.«

»A jesam li boraveći uz Vas ikada spomenuo nesretnu politiku?«

»Nieste nikada.«

»A opet me biedite?«

»I punim pravom.«

»Molim, razjasnite mi to.«

»Hoću. Vi ste, gospodine kapetane, vrlo opasan korteš. Razumijete li tu rieč?«

»Dakako. Al ja korteš?

»Rekoh Vam, vrlo opasan Meni nieste govorili o politici, al mojemu djetetu.«

»Djetetu o politici! Oprostite, to je paradoxon.«

»Nimalo. Dječak je sbunjen. Nevjerujem, da imate na svietu boljeg prijatelja od moga Bèle. Da ga nepustim k Vam, plakao bi od žalosti.«

»Al molim —«

»Čekajte. Vi toga dječaka učite kojekakve pjesmice u jeziku Vašem, u hrvatskom jeziku. Kad je kod kuće, vazda ih pjeva.«

»Zbilja pjeva?«

»Dà, na primjer pjesmu o »Kosovici.« Gotovo ju umijem na pamet.«

»Vi?«

»Ja!«

»Pa ju razumijete?«

»Kako nebih — — to jest, onako po smislu. Vi mi

hoćete pohrvatiti diete. Ta već sad govori, da je njegov peštanski učitelj o Turcih lagao, da sve Turke iztjerati treba.«

»A razumijete li, osjećate li pjesmicu mojega pjesnika, pitam Vas i opet, milostiva? Oh Vi ju razumijete i predobro, Vi ju i osjećate, al Vam je žao, da je hrvatski pjesnik govorio istinu, koju u duši priznati morate, al se stidite priznati ju pred svietom.«

»Gospodine kapetane!« planu udovica.

»Nesrdite se, molim Vas, milostiva gospodjo, ja velim posve iskreno, da sam pravo radio, obraćajuć Vašega sina na hrvatstvo.«

»Šta će mojemu djetetu to hrvatanje? Kojim pravom to činite? Što Vas ponuka na to?«

»Vaš prsten «

»Moj prsten?«

»Dà. Vi mi poslaste svoju kartu. Zamot bijaše zapečaćen crvenim voskom, u vosku utisnut grb. Začudih se nemalo. Lav, koji jednom pandžom drži sablju, drugom tursku glavu, a pod njom u pol grba polje s kockami.«

«To je grb moga muža, koji je evo u mom pečatniku urezan.«

»Pogledajte moj pečatnik, milostiva gospo,« reče kapetan, pruživ joj svoj prsten

Gospodja uze pečatnik, pogleda ga, porumeni i nereče ništa.

»Šta mislite, milostiva gospodjo?«

»Isti grb,« odvrati Petrovićka smeteno, povrativ prsten.

»Razumijete li tu zagonetku?«

Gospodja neodgovori.

»Oh Vi ju razumijete, to vidim na Vašem licu. Ja ću Vam reći, što sada mislite. Obitelj Vašega muža, obitelj moja, dvie su stare grane istoga plemena. Davno je tomu, da su se razdvojile, al jednaki im biljeg osta, jednaki korien, korien

duboko usadjen u hrvatskoj zemlji. Neumijete li čitati te stare biljege?«

»Nerazumijem heraldike,« odvrati Petrovićka smetena.

»Ah, te kocke to su znakovi moga naroda, preko koga sudbina baca od mnogo vjekova po krvavu tlu nestalne kocke, al iz te krvave zemlje nikao je jedan lav, junak jedan od naših praotaca, koji si zasluži plemenštinu u svetom ratu za slobodu doma, u krvavom ratu na Turčina. Po tom postade slavan rod, komu pripadate sad i Vi, Vaš sin, komu pripadam ja. Vi se tim znakom ponosite, on je Vaša dika — al jao zaboraviste, gdje Vam nikla dika, gdje ponos «

»Gospodine kapetane,« odvrati žena drhćućim glasom, »šta me salietate? Pradjedovi moga muža dodjoše možda prije više vremena iz Hrvatske, k tomu niesam ja nikla iz obitelji Petrović.«

»Znam, al odgovorite mi na jedno pitanje, odgovorite na svoje poštenje.«

»Hoću na moje poštenje!«

»Jeste li Vi poznavali svoju babu, svoga djeda?«

»Jesam.«

»Recite mi po duši, kako su ti pošteni starci molili Boga za zdravlje svoga milog potomstva, za Vas, svoju unuku?«

Gospodja zažarivši se živo gledaše muče preda se.

»Odgovorite mi, milostiva gospo.«

»Vašim jezikom, istina je,« iztisnu udovica.

»Mojim? Mojim? Zar ne Vašim? I za što ne Vašim?« reče kapetan strastveno. »Oh recite mojim i Vašim, recite jezikom naših praotaca, što ga je samo hin, nenarav zavrgla za tudji sjaj, za tudje gospodstvo. Ja kriv, ako Vam ustne niesu šaptale prvi put tim zavrgnutim jezikom Gospodnju molitvu, ja kriv, ako se nieste prvi put smijali, prvi put plakali tim jezikom. Ta sve oko Vas, i gospoda i puk i svećenici i svjetovnjaci, sve Vam se u prvih danih našega života

ozivalo tim jezikom, hrvatskim jezikom — — jer, jer, jer je to glas Vaše krvi, jer ste Hrvatica «

»Ja!« kriknu gospodja zarumenivši se i skoči na noge, »ne, ne, ne, kapetane, nikad! Njekad možda dà, u staro vrieme dà, sada ne, nikada ne! Kad prestah biti djetetom, kad se moj um prosvieti, naučih se štovati i ljubiti narod, komu pripadam — magjarski narod. Njegov me ponos probudi na veći ponos, njegovo me rodoljublje očara, njegova postojanost me okriepi, njegove sjajne vrline odsievnuše u mojih očiju, u mojoj duši. Oj da ste Vi proučili žarke stihove Petöfy-a, koji potresuju ljudsko srdce!«

»Pročitao sam ih! Potresoše i mene.«

»Pa?«

»Divih se Magjaru, al ostah Hrvat.«

»Da Vi znate za junačtva Nikole Zrinskoga, Jurišića, za divno požrtvovenje Jelene Zrinske!«

»Znam, ponosim se time, jer to bijahu Hrvati.«

»Hrvati! Hrvati!« izvali gospodja na njega oči, »Vi se valjda šalite, gospodine kapetane! Jesu li mogli to biti Hrvati? Nezamjerite. Dà, ja znam taj jezik od djetinstva, ja živim medju tim narodom, možda ima u meni te Vaše krvi. Al gdje su Vam vaši junaci, gdje vaši kraljevi, gdje vaša knjiga, gdje vaši karakteri, gdje vam je jedan Košut? Vi živite samo u kukavnih seoskih kućicah, vaše pjesme pjevaju samo prosti pastiri. Tko vas poznaje u svietu — tko?«

»Oh dà! gospodjo,« odvrati strastveno kapetan, »pravo rekoste, tko nas poznaje, tko? Dà, poznaju Hrvate serežane, strah svieta, jer su nosili crvene kabanice. Tko da nas poznaje, kad naš narod gubi takove kćeri, ko što ste Vi, kojih je korist, slabost, taština zavela na krivi put. Recite, kako se je zvao Petöfy, kad je ostavio otčinsku kuću? Petrović, kao što Vi, kao što ja. Recite, kako pisa Petar Zrinski. prije nego će poći na stratište, svojoj ženi? Hrvatski je pisao u oči smrti. Je l to Magjar bio? A Vaš Košut Lajoš! Vi

znate magjarski? Šta znači u magjarskom »Košut«? Ništa. Šta znači u hrvatskom? Vi znate, što je »košuta crnooka«. Dà, ja Vam velim, taj slavljeni Košut dodje kao mladić u kuću poznate mi obitelji u Budim, taj mladi slovački Košut nije znao nego natucati magjarski u kući, gdje je od milosti dobivao hranu, on se je odmetnuo od svojega stabla i — posta Magjar! Oh dà, mi stanujemo u priprostih kućah, naša pjesma ori se samo po zabitnoj šumi, kao tužna pjesma »kosovice«, — pa jer smo maleni, pa jer nas neresi ni srebro ni zlato, za to da se odvrgnemo od majčina mlieka? Oh gospodjo, u Vas je um velik, za što neimate srdca?«

»Ja da neimam srdca?« planu Petrovićka.

»Neimate. Samo taština ide za sjajem i napravom. samo taština bjega od skromnog otčinskoga krova, traži u sjajnom tudjinstvu utočišta, al pravo žensko srdce nalazi plemenštinu svoju u priegoru i tim priegorom, tom žrtvom uzvisuje, oplemenjuje kolievku svoju i traži svoj spas u štalici betlemskoj, a ne u zlatnom predvorju hrama jerusolimskoga. Velik pjesnik reče: »Ženo! tvoje ime je »slabost«! Al ja velim: poniznost, krotkost ženskoga srdca najjača je sila ovoga svieta. Malo je junačtvo boriti se uz jakoga, neodoljiva slava junačtvom voditi slaboga u boj.«

»A ja da sam slaba, bez srdca, nejaka prinositi žrtvu?«

»Dà.«

»Vi ste demon, demon, kapetane! Pustite me. Vrućica me uzjari.« I hrlo ostavi gospodja častnika.

VII.

Gosti nevidješe duže vremena Petrovićku s kapetanom. I on je išao sam po perivoju a i ona. Bilo je pače vidjeti, da se jedno drugomu navlaš ugiblje. U obće je udovica rjedje izlazila. Kao što je sve družtvo Engelsbergove žacnulo do kraja, kad bješe opazilo, da kapetan i udovica zajedno idu,

tako probudi još većma radoznalost brbljavaca taj nenadani prekret, to sistematično ugibanje. Blau si je sdvojno čupao svoju koteletnu bradu, njegova diplomacija bila se nasukala na blato, njegova pamet bila je posve otupila. Mrka lica, oborene glave, složenih straga ruku letio je kroz visoke redove jela pomamnim korakom. On, koji bijaše na njeki način gospodar situacije, koji je poput Edipa riešio zagonetku medjumurske Sfinge i tajinstvenog kapetana tolikom genijalnom lakoćom, da se je sam okrutni »konstabler« ženskoga spola klanjao njegovoj domišljatosti — on je sada ostao na cjedilu. Pred njegovim očima razvija se neumoljiva logika čina, ali kako, ali za što, ostaje mu tajna; pa ma kako premitao u svojoj pameti, nigdje nije bilo izlaza iz toga labirinta; gdjegodj je pokucao, vrata ostaše zatvorena njegovu oku. Bilo mu je pri duši, kao gdjekomu diplomatu, koji misli, da je u svojoj ruci skupio sve najtanje niti politike, pa napokon na veliko čudo svoje po nenadanih sgodjajih opazi, da je bio samo kočijašem tudjih, njemu neprijaznih ideja. Engelsbergovici se je uklanjao kao živoj vatri. To bijaše njegova obična taktika, kad je bio u neprilici, kad nije ništa znao. »Sabirem se u samoći, snujem ratnu osnovu! Iznenadit ću Vas historičkim činom!« znao bi on reći skupiv obrve. Tako je njekog dana sdvojan zašao u šumu. Težka melankolija svali se na njegovu dušu i sumornim okom buljio je u fini, bieli piesak šumske stazice, kao da ovdje koju zdravu dosjetljivu misao traži. Sve dalje i dalje zadje u šumicu, sve uzbrdo letio je jadni talmi-baron. Sad dodje na vršak, odakle se iz šumice može pregledati cieli kraj, ogromno valovlje štajerskih gora. Uzdahnu. Tu je bar slobodan, tu siguran, tu može slobodno razmišljati o svom idealu, do kojega je mogao doći samo pomoćju okrutne Engelsbergovice.

»Gospodine Blau'« zakriešti u jedan put pronicav glas.

Blau zadrhta. To je ona. Demon njegova života, to je konstablerov glas. U prvom hipu stisne od silne prepasti oči

kao diete, koje misli, da ga nitko opaziti neće. Žmirke ih opet pootvori i opazi gospodju Engelsbergovu, gdje zaklonjena ljeskovim grmom sjedi na klupi, mirno pušeći svoju cigaretu. Blau se nasmjehnu sladogorko, podje ponizno prema konstableru i pokloni se duboko.

»Oh dobro jutro, milostiva gospodjo. Koja sreća —«

Stara žena promatraše smiešnu sliku malenog smetenjaka ironičkim okom. Odbijajuć dimove svoje cigarete šutila je jedan časak, za tim prihvati vrlo oštrim glasom:

»Nebrbljajte, gospodine Blau, Vi znate, da toga netrpim.«

»Ali molim.«

»Šutite! O kakvoj sreći govorite?«

»Al zaista — — —«

»Vi mene očito izbjegavate. Vi nieste za nikakov posao. Čovjek se mora čak amo popeti na to ročište koza, da medju ljeskovinom i paprati nadje finoga diplomata talmi-barona.«

Mali se Blau ljuto zažari.

»Vi me vriedjate, milostiva gospodjo, toga niesam zaslužio. I nevjerujem, da ste radi mene došli amo.«

»Je l? I Vama se to smiešno, nevjerovatno čini, da se ja zbog Vas toliko mučim. Pravo rekoste, Vi toga nieste zaslužili. Luda sam bila. Dà; radi Vas sam došla amo.«

»Kako to?«

»Radi Vaše ženitbe.«

»Radi moje ženitbe?« pošinu se Blau u vis i koteletna brada poče mu radosno podrhtavati.

»Sjednite amo,« zapovjedi »konstabler« oštro.

»Na Vašu zapovied!« reče Blau zanjihav se, da su se skutovi njegova kaputa po zraku razletili. I sjednu. »Oh Vi ste zlata vriedni, milostiva, od Vas bi mogao čovjek kovati cekine.«

»Šutite, rekoh Vam. O Vašem idealu govorit ćemo kasnije. Prieti Vam velika pogibelj.«

»Pogibelj? Šta je pogibelj?« skoči Blau probliediv na noge.

»To ćete čuti.«

»Molim, kažite mi — — —«

»Ponajprije. da svršimo svoje račune.“

»Račune? Jesam li Vam štogodj dužan?«

»I te koliko. Vi mi se ugibate? Za što?«

Blau zašuti.

»Za što?« ponovi oštrije »konstabler«. »Vi neodgovarate. Na Vašem licu vidim, da ćutite svoj grieh, svoj preveliki grieh. Vi ste mi dužni pokornost, sliepu pokornost, Vi ste od mere dobili zadaću, pa je nieste riešili. Vi ste nemarni. Meni je stalo do toga, da taj čvor s magjarskom udovicom razriešim. Uvriedila me je. Ponudih joj svoje družtvo. Odbila me je, impertinentno odbila. Moram joj se osvetiti. Kapetan i ona niesu si rodjaci, al reć bi, da su si ljubovnici.«

»Kako to znate?« naćuli Blau u čudu desno uho.

»Kako to znam, sliepi čovječe jedan; prije su hodili zajedno, sad ide svako za sebe. Po svem se vidi, da su se povadili.«

»Dà, to se vidi.«

»Dakle su prije morali složni biti, njeki tajni vez ih je vezati morao.«

»I ja bih reko.«

»Jer. molim Vas, puki znanci, inače si ravnodušni, neće se povaditi, jer neimaju ni razloga ni prilike.«

»To je istina.«

»Ljubovnici, kako znate, povade se samo na jedan časak, pa se opet pomire. Ta Vi me neslušate, Vi buljite u zemlju.«

»Al moja ženitba, moja ženitba! Pogibelj!« uzdisaše Blau.

»E pa s Bogom! Ja s Vama neimam više posla.«

»Molim, oprostite! Ostajte, milostiva! Mogli bi se opet pomiriti, rekoste. Vidite, da pamtim Vaše rieči.«

»Dobro! Al ja Vam velim, da se nesmiju pomiriti, da se to prijateljstvo do kraja razvrgnuti mora.«

»Pa dobro! Neka se razvrgne! Ja se tomu neprotivim.«

»E to nije dosta, dragane moj; Vi morate izraditi, da se taj ljubavni savez razkine.«

»Ja?« skoči Blau na noge.

»Dà, Vi.«

»Al oprostite, kapetan Petrović — — —«

»Šta je?«

»Kapetan je Petrović oficir, ima sablju. A ja niesam nikad imao sablje u ruci.«

»Kako ste na to došli?«

»Tako. Il kapetan neljubi udovice il ljubi. Ako je neljubi, netreba razkidati, jer je sam razkinuo. Ako ju ljubi, neće je prestat ljubiti, i tko se umieša u njegove poslove, dobit će batina, Boga mi batina «

»Ah, što to govorite?«

»Što govorim, ja znam, što govorim. Kapetan je oštar, već je posjekao njekoliko bašibozuka. Mislite li Vi, da i ja hoću biti takov bašibozuk? Ne. Neću biti bašibozuk — ja sam Edmund Blau, ja sam miran čovjek.«

»I penzionirani šoštar,« planu konstabler, »Vi ćete »uviek ostati pri svom kalupu«, kako Niemac kaže.«

»Molim, molim — —«

»Vi nećete?«

»Neću.«

»Pa se nećete ni ženiti.«

»Ali milostiva, milostiva! Šta Vi tu od mene tražite? Ja sam nesretan čovjek. Ja ću izgubiti glavu.«

»Vi zbilja nećete?«

»Eh! Hoću! Hoću! Pa nek me odnese bies!« bjedovaše Blau, »al kako, kako? Ja sam glup, strašno glup!«

»Kako?« odvrati »konstabler«, »to je prijatelju, Vaš posao. Da sam ja mužkarac, da mi moja ženska suknja nebrani javno se miešati u sve, odavna bih ja tu zagonetku

riešila bila. Neklonite medju tim' duhom, nit se nebojte kapetana. Ja ću Vam biti na pomoći.«

»Al, milostiva gospodjo,« opetova Blau u pol plača, »ja sam u novije vrieme glup, strašno glup. U mojoj glavi neima ni jedne pametne misli. Ideja! Ideja! Carstvo za ideju, kako danski kraljević Shakespeare veli.«

»Kako Shakespeareov Rihard treći veli,« doda »konstabler« porugljivo, »Vi ste, dragi Blau, zbilja izgubili glavu. Utješite se, mozgajte, ogledjite se u družtvu, jer s neba neće Vam ratna osnova pred noge pasti. Vi ćete sigurno što pametna smisliti, kad' Vam riečcu reknem. Valjda si možete pomisliti, da u mladih novaka ponješto straha ima, kad treba prvi put jurišati na neprijatelja. Svakako bi radje natrag nego li napried.«

»A to je pametno, vrlo pametno,« potvrdi Blau glavom.

»Al za novaci obično namiešta vodja starije čete, topove i husare. Tu dakle povratka neima. Novaci idu hoćeš nećeš, napried i nužda ih stvara najvećimi junaci.«

»Molim, milostiva,« izpravi se Blau bojazljivo, »Vi mislite, da sam ja novak, a molim, tko su topovi i husari?«

»Vaša ženitba, Vaš ideal, Vaša sreća, koja o mojoj volji visi.«

Blau je počeo vrlo zlovoljno nješto gutati. Njegov englezki šešir pomicao se je neprestance amo i tamo. Napokon izlanu:

»Ženitba! Ženitba! Šta moja ženitba? Još niesam čitao, da je husar isto, što je ideal.«

»Reći ću Vam cielu istinu. Ja vrlo dobro znam, da ste se strahovito zablenuli u kćer gospodina Meyera, u crnokosu Irmu.«

»Ah Irma, Irma!« izvrati Blau oči, »koli delikatna osoba!«

»Dobila sam pismo. Večeras povratit će se Meyerovi iz Gradca u Schöndorf.«

»Povratit će se! Oh sretan li sam!« skoči Blau, i porinu u znak svoga zanosa lievu šaku u zrak.

»Neveselite se prerano. Sjednite!«

»Sjedim, sjedim,« uzdahnu Blau, spustiv se na klup.

»Vama prieti velika pogibelj. Irmu je zavolio trgovac iz Beča, gospodin Müllhauser.«

»Müllhauser!« zastrepi Blau i doda hrlo, »koliko postotaka nosi mu glavnica? Je l protokolirana tvrdka? Radi li na burzi?«

»Toga svega neznam, dragi Blau, al znam, da je Müllhauser solidna kuća i da mu je gospodin Meyer prijatelj.«

»Ako je njemu prijatelj, onda je meni neprijatelj, jer sam ja Müllhauseru neprijatelj. Vi me danas ubijate, milostiva gospodjo, ja sam nervozan i koliko mi je kupelj pomogla, toliko će mi Vaša tortura odmoći, i tako sam badava potratio pet sto forinti austrijske vrednote, to jest kamate od 10.000 forinti računajuć pet po sto. Imate li dušu? Kako ćete mi tu štetu naknaditi?«

„Vi ste strašno brbljalo, Blau. Vi ćete me učiniti nervoznijom, nego što jesam. Ja imam pouzdan liek proti Meyerovu naumu, ja ga držim na uzici. Bude li moja volja, on će napustiti prosca i dati će Irmu Vama.«

»Kažite, kažite mi tu medicinu, milostiva,« zaleti se Blau.

»Valjda niesam poludila,« udari Engelsbergova u glasan smieh, »to je sredstvo tajno, a da Vam ga odam, nebiste već bili mojim sužnjem, dragi Blau. Meni Vas pako treba, silno treba. Birajte dakle. Il ćete pomoći razkinuti ljubav udovice i kapetana pa dobiti Irmu, ili ću ja proglasiti, da ste bankrotirani postolar, pa će ju dobiti Müllhauser. Razumijete li sad, što su topovi i husari? Hoćete li napried ili natrag?«

Blau si je otirao šarenim rubcem znoj sa svoga čela i puhnu dva, tri puta u zrak. Za tim će tronutim glasom:

»Milostiva gospodjo! Prije no odgovorim na Vaše tiranske predloge, odgovorite mi po duši na moja pitanja.«

»Pitajte!«

»Je li Meyer solidna tvrdka?«

»Vrlo solidna.«

»Koliko ga cienite?«

»Sto petdeset tisuća i više.«

»Koliko djece?«

»Troje.«

»Dakle na jedno 50.000 forinti.«

»Najmanje.«

»Koliko je kod »Kracha« izgubio?«

»Ništa. Vrlo je oprezan.«

»Njegovi papiri?«

»Sjeverna željeznica, dunavsko družtvo, razteretnice.«

»Ništa turskih srećaka. Lavov Crnovičke željeznice?«

»Ni govora o tom. Pače trokatna kuća u Beču.«

»Oigurana?«

»Dakako. Imanje u Ugarskoj, parna pila u gornjoj Štajerskoj.«

»Irmo! Irmo! Ti si zlata vriedna,« uzdahnu Blau, »ja sam Vaš, milostiva, podpuno Vaš, evo Vam ruke. Nit će biti udovica kapetanicom, nit kapetan vlastelinom. Novaku netreba topova i husara, on će bez toga napried i pobiedit će.«

Dok je Blau u šumskoj samoći kovao s Engelsbergovom urotu, sjedila je gospodja Petrovićka sama kraj prozora svoje sobe, gledjući u zemlju preda se, i razmišljajući, što se je zadnjih dana sbilo. Brižnomu izčekivanju, sdvojnoj tjeskobi, koju probudi u njezinu srdcu ljubav za brata, pridruži se još strano, nepojmivo čuvstvo, koje ju uznemirivaše od zadnjeg sastanka s kapetanom Petrovićem. Sto puta kan da se je pokajala, da ju je slučaj sveo s tim čudnim čovjekom, al u isti čas uminu jedva niklo kajanje. Udovica morade pače priznati, da bar neima pametna razloga izkiviti se na junaka, koji je riedkom iskrenosti svoj karakter, svoje mišljenje i osjećanje iznosio na vidjelo. Al šta hoće taj čovjek,

šta? pitaše se sto puta. Ništa? odgovori sama. Zar je on mene tražio, meni se namitao, kako obično biva u kupelji? Nije. Kriva sam tomu ja, i samo ja. Niesam li ja zaboravila onu stegu, koju ženi nalažu družtveni običaji? Nisam li mu ja pisala? Bilo je dakako radi moga brata, radi ljubljenoga brata. To je mojemu vladanju kakova, takova izprika. Pa nije li se mojoj molbi odazvao vitežkom udvornosti i revnosti? Za to da ga krivim, da ga biedim? Kojim pravom. Poslije je češće bivao sa mnom. Slutim, da su tomu prigovarali brbljavi jezici. Imam li se plašiti toga brbljanja, kad mi je savjest mirna? I povadismo se. Za što? Radi politike. Hoće da me prekrsti Hrvaticom, mene? Šta mi je sve govorio, zvučnim, jasnim glasom, koji će lako prevariti čovjeka. Šta mi je ono govorio? O mojoj obitelji, o svojoj obitelji, dà. Jest nješta istine u tom, jest. Al ne, ne, ne! To je ludo! To je ludo! To nije moguće! Sve moje osjećanje protivi se tomu. — — Udovica poleti do glasovira, koji je u drugoj sobi stojao. Plamtećeg lica tisnu svoje fine prstiće na gladke tipke i burno se izvinu iz njih bujica »Rakoczieva pohoda«. Gospodja odmaknu ruke od glasovira, uzdahnu. I spusti glavu. Bog zna, o čem je mislila? »U štalici betlemskoj, a ne u zlatnom predvorju hrama jerusolimskoga, reče on« šapnu udovica preda se. Polagano dignu desnu ruku na glasovir i nehotice tiho, tihano prebirahu prstići skromnu hrvatsku pjesmicu: »Narodi se kralj nebeski!« tiho, tihano, kao da čuješ šum vode iz daljine. U tren zadrhtnu gospodja. Prepala se, reć bi. Čega? Zažari se, skoči na noge, prodje rukom preko čela i zaklopi glasovir. Prodje dva tri puta sobom. — Povadismo se. Zar se zbilja povadismo? Nesastasmo se više, ugibah mu se. To je valjda opazio. Neprimaknu mi se. To je pošteno, to je liepo. Ludorija! Pusta ludorija! Za što je on Hrvat, pa baš Hrvat? Za što ja Ma — — al ne, ne, ostat ću Magjarica!

Tako si govoraše Petrovićka. U to navali Béla u sobu.

»Mama!« kriknu dječarac kao kroz plač, »kapetan Petrović odlazi.«

»Odlazi?« opetova udovica probliedivši. »To nije moguće.«

»Ma odlazi,« lupnu Běla nogom, »reci mu, neka neodlazi. Tko će mi davati jabuka, tko će me učiti pjesmice medjumurske?«

»Al nije moguće,« drhtaše udovica.

»Al dà! Gledaj sama na prozor, vidjet ćeš.«

Hrlo poskoči Petrovićka prama prozoru i postavi se za zavjesu. Srdce joj kucaše silno. Pogleda. Pred kupalištnom sgradom stajahu dvie gospodske kočije, a pred njima, reć bi aristokratičko društvo. Gospodin u lovačkom odielu pod štajerskim šeširom, okrupna gospodja, odjevena priprosto, al elegantno, plavokosa djevojka visoka, ponješto blieda ogrnuvši se sivim plaidom, jedno troje brbljave dječice i kapetan Petrović.

Sve društvo govoraše jasno i glasno uz nestašan smieh, tako da je udovica svaku rieč razabrati mogla.

»Ha! Ha! Druže moj!« reče onaj gospodin kapetanu, »jesmo li te uhvatili? Prije četrnaest dana nepuštam te od sebe. Pitao sam ja liečnika, a on je taj boravak u gori dapače silno preporučio. Izprike dakle neima. Je l, baronice, ni govora izpod četrnaest dana?«

»Nadam se,« odvrati starija gospodja, »da se gospodin kapetan tomu ni protiviti neće, da će ga snaći želja i dulje boraviti kod nas, kad se uvjeri, da je on kod nas kao u svom domu.«

»Kako da se odužim tolikoj dobroti, milostiva baronice?« pokloni se kapetan.

»Gle gle! Odužiti se?« izboči se gospodin, »ta jesi li zaboravio, da sam ja tvoj dužnik, i veliki dužnik od godine 1866? Da tebe nije, nebi moja dječica oko mene skakutala, kao evo nà ova mala »nevaljanka!« Pri tih riečih uhvati baron malu plavokosu djevojčicu, digne ju vis i poljubi živo u usta.

»Pa kad se silom odužiti želite,« nadoveza baronica, »bit će i tomu prilike. Ja i još više evo moja sestra Leonija vrlo rado slušamo ratne priče. To će Vam i baron potvrditi.«

»I to kruto!« nasmija se baron; »ti, prijatelju, neimaš pojma, kako moje ženske rado slušaju te historije Moja draga svastica Leonija zaklela se živo, da neće poći nego za vojnika, koji će joj vazda pričati romantične sgode vojničkoga živovanja. Čuvaj se. brate, te amazonke, opasna je.«

»Ali šurjače,« zakrči mu Leonija, porumenivši se, rieč.

»Pa to je tako rečeno!« odvrati baron; »nu sad, djeco, bilo bi vrieme, da sjednemo u kola. Ivane jesi li spremio robu gospodina kapetana?« obrati se baron k sluzi.

»Jesam, Vaša milosti!« odvrati sluga.

»Pa ajdmo u ime Božje! Al dà! Kako ćemo se razdieliti?«

»Ja ću sa sestrom,« reče Leonija.

»Oho! draga moja,« mahnu barun rukom, »prevarila si se. Ja s baronicom i dvoje djece sjest ćemo u prvu kočiju, a ti s kapetanom i moja plava nevaljanka u drugu.«

»Al šurjače!« suprotnu se tobož Leonija.

»Sans pardon! Ma chère! U ostalom neka te nebude strah. Kapetan može već u kočiji početi svoje ratoborne prelekcije i ti ćeš se putem uvjeriti, da ga se netreba bojati, da je fin čovjek. Evo glave, ako nebudete najbolji prijatelji, kad stignemo do svoje kuće. Allons enfants! A ti, Edvarde, pogledaj si još jednom Schöndorf, jer ga tako skoro vidjeti nećeš.«

U jedan hip popeše se na kola, kako bješe rečeno. Kapetan poda ruku Leoniji, koja laka i vita poput srne skoči na stepenicu te se baci na meko sjedalo, a uz nju se spusti kapetan. Sad nà će kola odjuriti. Kapetan dignu nehajno glavu. Na prozoru prvoga sprata zadrhta zavjesa, na prozoru se pojavi bliedo lice mlade udovice. Kapetan se dotaknu na pozdrav rukom kape, bič pucnu i hrlim mahom poletješe kola

kroz grmlje perivoja put zelene gore. Petrovićka stajaše kod prozora ko kamen.

»No.« viknu za njom Bela, »jesam li pravo reko? Za što ga puštaš?«

Petrovićka neodgovori.

»Za što ga puštaš? Druga su ga djeca odvela. Ostat će kod njih. A koga ću imati ja?«

»Idi! Idi napolje!« viknu udovica prenuvši se, da se je malić čitavo preplašio i mučke na vrata odšuljao.

Jelena dignu glavu, stisnu ruke i šapnu:

»Ide! Ide! Nek ide! Neka! Ja sam opet dušom i tielom — —«

Njetko pokuca na vrata Udovica se strese.

»Tko je?« viknu oštro. Sluga unidje.

»Od gospodina kapetana Petrovića,« reče.

»Dobro je,« kimnu gospodja iztrgnuvši mu brzo pismo.

Jedva bješe sluga otišao, skinu udovica drhćući pečat. Pismo je pisalo ovo:

»Milostiva gospodjo!

Ja odlazim iz Schöndorfa na imanje svoga prijatelja, barona Lilienberga. Boravit ću ondje valjda duže vremena. Nemislite ipak, da sam zaboravio svoje obećanje. Kako i sami znate, uradio sam sve, da Vašemu bratu udjem u trag. Neimajući sgode, da se od Vas glavom oprostim, napisah evo ove redke, kojih mi, kako se nadam, nećete upisati u grieh. Naložio sam na ovdješnjoj pošti, da se sva pisma, koja za me amo stignu, smjesta po ekspresu odpreme u grad moga prijatelja, i čim mi stigne viest o Vašem bratu, saobćit ću Vam to u isti čas, kako pismo primim. Uz odlično počitanje Vaš pokorni sluga Edvardo Petrović.«

Gospodja Petrovićka pročita to pismo dva, tri puta, nebi li bar našla riečcu, koja više kaže, nego što je absolutno potrebno. Al ni rieči više, niti piknjice. Srdito baci mlada gospodja pismo na divan i iztisnu kroz zube:

»Mrzim ga, mrzim ga više no ikada, jer je izdajica, jer je Hrvat, a ja Magjarica.« I opet zabrujiše na glasoviru pod drhćućim rukama mlade gospodje pomamni zvuci ciganske glasbe, a uz to kapahu guste suze niz bliedo lice liepe vlastelinke.

Dolje pako u perivoju prikuči se smiešeć Blau »konstableru«.

»Nu, reče, zadaća moja, mislim, rješava se od sebe.«

»Kako to?«

»Kapetan Petrović je otišao na duže vremena.«

»Zbilja?«

»Dà« Sjedjah slučajno ovdje u sjenci. »Vidio sam na svoje oči, kako baron Lilienberg vodi kapetana na svoje imanje. Slušao sam i razgovor. Rekoše, na duže vremena. Baronica ima mladu bogatu sestru Leoniju, djevojku vrlo romantičnu. Kapetan se morao s njome voziti. Šta mislite? To je ideja! Šta? U obće niču sada ideje kao gljive u mojoj glavi.«

»To jest, recite radje, dragi Blau,« odvrati »konstabler« »Vi imate više sreće nego pameti. Al kombinacija slučaja je dobra.«

»Blau! Blau!« nasmjehnu se talmi-baron ponosito i pogledav za tim na sat reče: »Hora je za souper! Izvolite moju ruku, milostiva. Znam, da se moj angjeo već bavi kakovim garniranim beafsteakom. Meyer je zbilja solidna kuća. Oh Vi neznate koli živo Irmu ljubim.«

»Konstabler« zavuče svoju pod Blauovu ruku i oboje podjoše u restauraciju, gdje ih je već Meyerova obitelj čekala

VIII.

Bila je nedjelja. Koso padahu zrake sunčane kroz visoko drveće, tako da su se po zemlji crtale žarke pruge i magično zlato treperilo je po grmlju i cvieću. Po aleji preplitao se

gospodski sviet u sto šarenih toaleta. Od bližnjega sela zvalo je zvono kuckajući k misi, a slovenske seljakinje u bielo odjevene hrlile su noseći velike molitvenike iz gorskih kućica kroz perivoj k crkvi, zaustavljajući se kadkad, da se nadive šarenoj svili tanko utegnutih gospodja, visokim petnjakom, nakostrušenoj krivoj kosi i pernatim šeširom. Po koja mlada snaha stegnu, gurnuv svoju susjedu u rebra, ustne na smieh te šapnu: »Pogledaj no maškaru!« Medju vrevom hodila je i Meyerova obitelj s Blauom i Engelsbergicom. U sriedi gospodin Meyer, vremešan čovjek, više malen nego visok, komu se trbušina pod baršunastim prslukom znamenito razvijala te dodavala njeku znamenitu grandezzu, a pod trbušinom premitala se u širokih pantalonih nehajno dva kratka kraka. Glava gospodina Meyera naličila je vrlo kipu slavnoga Dumasa starijega; kratak vrat, debelo obrijano lice, krupan nos, vunasta kosa,. visoko čelo, pa ako i nije u tih crtah sievao »esprit« slavnoga francezkoga romanciera, to je iz njegova pogleda vrvilo mnogo lukavštine i oštroumlja, a na debelih ustnah smiešila se vanredna samosviest. Na jakom tielu stajao mu kratak jaket, a na debeloj glavi jedan od onih sgužvanih, genijalnih, šešira, kojemu nebi nijedan slikar na svietu mogao pogoditi oblika. Gospodja Meyerova nasuprot, odjevena u crnu svilu, bijaše žena od jedno 35 godina, skromna, čedna, pravilna lica, crnokosa i crnooka, gotovo liepa, da niesu u to bielo lice urezane bile one fine crte, koje se mogu zvati punim pravom »pismom tajne tuge i žalosti.« Gospodja Meyerova gledajući preda se malo je i govorila. Tim više brbljala je njezina kći Irma, stvor čudan, prevrtljiv, skakutav, koketan i naivan, djevojka, reć bi, sagradjena od samih električkih baterija. Pomislite si djevojku od 15 ili 16 godina. Diete, bi reko čovjek. Kakovo diete? Puno, krupno, jedro nad svoje godine. Bujno mlado tielo kan da će raztrgati uzku uzanu haljinu od biela piketa, koja siže samo do pol listanaca, na kojoj je s traga prikopčana

ogromna vrpca od grimizne svile. Čudno poput trikota sievaju ružičaste čarape u izrezanih postolicah, a glava! A lice! Sjajna crna kosa nagužvala se uz čelo a spušta se straga u debelu jaku kitu, koja je na plećih skakutala. Gotovo si morao pomisliti, to će jednom biti ženski Samson. Krupno lice joj je cvalo poput ruže, bujne ustne drhtale su kao maline na petljici, u gustih svedenih obrvah sakupljala se sila vragolije, odvažnosti, a u crnih očiju, nikada mirnih, plamtila je poput iskre neprestano ona bezsvjestna strast, koja s vremenom ugasne, al se nikada do osjećaja nesmiri, onaj oštri pronicavi duh, koji poslije urodi praktičnim razumom, riedko poezijom. Irma bijaše diete i zrela djevojka, bijaše onaj povjetarcem mladosti njihani žarki rumeni cviet na iztoku, koji uvene, čim ga se dotakneš.

Uz nju je koracala spuštene glave gouvernanta, liljan, po imenu mademoiselle Claire, bečko, ponješto kozičavo diete od 26 godina. Takovih lica ima na tisuće, premda niesu ružna, a kad nestalni život sbriše s lica ono svježe rumenilo ruže, zatajiva godine karmin i poudre de riz. Takovih lica vidiš na stotine u modnih novinah: crte pravilne, duša nikakova, al oko ustiju nješto zavisti, nješta nezadovoljstva. Mademoiselle Claire htjela je viek svoj zatajiti i haljinom, jer u prvi mah bio biš pomislio, da je Irmina sestra. Laka, kratka svietlomodra haljina, kratkih rukava, savijala se plastički oko njezina tiela, plavetne čarape i žute parižke cipelice probudjivahu svačiju pozornost, a još više ona promišljeno sagnuta glava, onaj elegički pogled, ona svietla, nehajno počešljana kosa, koja se je u jednoj kiti spuštala niz ledja. Pa to kad si vidio, i još molitvenik u ruci i zlatni križić o vratu, nehotice bi ti se bio oteo uzklik: Eto Faustove Margarite! Gospodin Meyer prosudjivao je po svoj prilici karakter gospodjice Klarice malo drugačije. Njegovo bi oko ne jedan put zapelo na pobožnoj odgojiteljici te sievnulo plamenom, al ni po što iskrom nade već zadovoljstva, a i ona

bi kadšto izpod oka zirnula prama gospodaru, a u njezinu oku si mogao tada čitati: »Nous sommes d' accord!«

Blau bijaše vanredno elastičan, pravi »čovjek od kaučuka« kako se veli. Htio se danas pokazati osobito okretnim, finim i dosjetljivim, da si osvjetla lice pred svojim žudjenjem, pred Irmom, koja se je njegovim ponješto plitkim dosjetkam smijala od srdca.

»Gospodično,« reče mali ljubovnik, »sve dosele je Schöndorfskomu perivoju nješta falilo?«

»A šta molim, gospodine Blau?« zapita Irma.

»Ruža, koja uviek cvate, nikad nevene,« odsmieši se Blau, sladko svrnuv okom na ružičaste čarape.

»Kako? Molim Vas neima li dosta ruža ovdje?«

»To je samo prolazno cvieće! Vjerujte, da leptiri gorko plaču, jer nije tu bilo kraljice Florina carstva?«

»Nije bilo? A neima je valjda ni sad?«

»Oh ima, odkad je pošta Vas amo dovezla.«

»Zar se ruže poštom voze? Zar leptiri u džepu nose rubac, da si mogu otirati suze?« zapita mala crnka ujedljivo.

»Gospodično Irmo!« opomenu ju Klara, »ja neodobravam nimalo Vaših satiričkih krpica, Vi neimate smisla za poeziju.«

»Jelte, gospodično Klaro,« prionu Blau, »neima smisla za poeziju, izvraća svaku, govori samo trnje?«

»Ha! Ha! Ha! Hvala na toj finoći, gospodine Blau, dakle moj jezik mora vrlo oštar biti. Čuvajte ga se, i Vi ste leptir, šta?«

»I najoduševljeniji,« kliknu Blau izvrnuv glavu.

»Pustite, molim Vas, ruže i leptire, to su starovječne fraze. Podajte mi ruku, moje me cipelice veoma žulje. Treba mi Vaše podpore. Pa da Vam vrieme nebude predugo, udvoravajte mi se liepo, al pametno, velim Vam.«

»Udvoravati?« pogleda ju Blau.

»Ma dà, za Boga! Onako fino, kako sam to u romanih

čitala. Oh mademoiselle Claire ima puno liepih romana od Dumasa, od Sue a, od Paul de Kocka.«

»Paul de Kocka?« izvali Blau oči.

»Pa dà! Mi te liepe stvari zajedno čitamo, da naučim bolje francezki. Mademoiselle Claire daje mi više puta za zadaću do tri lista, da ih prevedem.«

»Za zadaću?«

»Ma da, za Boga! Šta uviek tako čudno pitate? Moja prijašnja gouvernanta mučila me je uviek s Telemakom i Pompilijem. Ti stari kraljevi i bogovi dosadili su mi, tu neima toaleta i rendez vous-a. Za to bacih knjige u peć. Mademoiselle Claire to bolje zna. Poznajete li Vi Paul de Kocka?«

»To jest,« nakašlja se Blau, »poznajem.«

»Vi umijete francezki?« umieša se Klara hoteći govor svrnuti inamo.

»To jest,« zažari se Blau, »neumijem, prievod sam čitao.«

»Dakle, počmimo, počmimo,« lupi ga Irma po ruci, »da vidimo jeste li galantni?«

»Ja — ja — ja Vas ljubim,« uzdahnu kroz nos Blau, izvrnuv oči.

»Ali za Boga, nemojte tako,« nasmija se Irma. »To je tek zadnja rieč. Vi ste počeli od svršetka. Vi, gospodine leptiru, kako vidim, još ništa neznate.«

»Ali — ali —« branio se Blau.

»Irmo!« viknu gospodja Meyerova, »dodji amo, da ti popravim kosu.«

Mala se lecnu. Zažarivši se, pohiti k majci, a Blau htjede za njom, al mu doviknu gospodin Meyer, koji je dosele vrlo ozbiljno s »konstablerom« razgovarao bio:

»Gospodine Blau!«

»Izvolite!« priskoči talmi-baron udvorno.

»Poznajete li onog kavalira, koji se eno s četveropregom biesno voziče?«

»Nepoznajem. Morao je tek sada doći u kupelj.«

*

»Charmantni konji,« napuhnu se Meyer, »htio bih da su moji. Nebih mario potrošiti koju hiljadarku. Gledajte, gledajte, gospodjo Engelsbergova, kako liepo noge bacaju, kako ponosito glavu dižu. Koja vatra! Fina pasmina. Gospodine Blau, ja bih rado znao, tko je taj kavalir?«

»Bit ćete služeni, gospodine Meyer, sve ću na tanko saznati.«

»Hvala Vam unapried!« kimnu Meyer milostivo i doda lukavo, »a sad se opet zabavljajte s mojom Irmom.«

Kavalir s četveropregom, za kojim su se oči novčareve otele bile, bijaše i vriedan pozora. Svi se ljudi zaustaviše, svi gledahu radoznalim okom u to gospodsko čudo. Perivojem su letjela visoka, tanahna, crno olaštena kolica na visokih, uzanih kotačih, a pred njima četiri preliepa vatrena vranca, tankonoga, ponosita, otimajući se dugim vodjicam gospodara. Taj gospodar bijaše čeljade protegnuto, koštunjavo, čovjek bez sumnje mlad. Al to žuto lice bijaše tromo, te svietlomodre oči driemne, a oči i lice planuše samo, kad bi se konji uzpriečili. Bijaše plavokos, plave brade, odjeven doduše u sivo gospodsko odielo, al nahereni na uho crni klobučić dodavao je tomu gospodstvu njeki biljeg kočijaša. Došljak je valjda bio Magjar, jer je za njim na kolih sjedio vranokos momak, odjeven na magjarsku. Svi se gosti slagahu, da je to njekakov kavalir, koji prezirući željeznicu, poštu i druge slične putne izume, što ih plebejci smisliše od štednje, na svojih gospodskih kolih ide po svietu, kao što njekad i njegovi slavni pradjedovi; pametno to nije, al je gospodski te »imponira« svjetini, koja takova čudaka obično izvinjava riečmi: »za što nebi, kad mu može biti!« Došljaka spazi naravski i romantička udovica Wilden, spazi ga i onaj budući tvorničar sarajevske šljivovice s napoleonskom bradom. Oboje se uzradovaše na svoj način, hetera nadajući se, da će ju magjarski kavalir tješiti austrijskimi bankami, šarlatan s napoleonskom bradom smišljajući, kako da kavalira oglobi

ili kartami ili bar vještim jezikom. Čim mladi Magjar sidje s kola dobaciv vodjice svomu sluzi, pokloni mu se napoleonska brada vrlo udvorno. Došljak odvrati taj pozdrav ponješto zabušen.

»Oprostite,« reče napoleoska brada dosta drzovito, »da sam se stavio pred Vaša kola, plemeniti gospodine; Vi ste Magjar, bez sumnje Magjar.«

»Dà.«

»Ah to sam si i mislio. Moje me oči nikad nevaraju. Njeka inštinktivna simpatija za taj vitežki narod odaje mi u jedan tren svakoga potomka dičnog Arpadova plemena. Dà zbilja, Vi se bez sumnje pitate, tko sam. Lambertin, Jules de Lambertin, posebnik, živim od svoje glavnice. Nu ima tu još jedan pobliži razlog, kojim me upravo zabušiste. Ja se razumijem u sport, i kako. U mene je to strast, prava strast. Netrudim se je ni obuzdati, ljudem naše vrsti toga i netreba. Šest puta bijah već svjedokom Derby-eva utrkivanja. I kakov sam biesni sportsman, bio bih i učestnikom utrkivanja, al će Vam biti znano, da sebični sinovi Albiona izključuju svakoga stranca od konkurencije. To mimogred rečeno. Al sad in merito, Vi ste grješnik, velik grješnik.«

»Gospodine!«

»Dà, dà! neopozivljem ni mrve. Šta radite za Boga? Spadaju li ti krasni konji pred kočiju? A? Grjehota je to. To je samo vriedno nositi junaka, kakov ste Vi, al upregnuti pod jaram, ne, ne, ne, to je grieh do Boga.«

»Ali molim liepo,« odvrati Magjar blaže.

»Šta,« nastavi napoleonska brada, nemareć za prigovor kavalira, »ta gracija, ta plemenština, taj ponos, ta vatra, ta to je arapsko, ma arapsko, recite sami, da nije?«

Magjarski sluga gledao je s baka s njekom prezirnom flegmom bradatoga lajavca, koji je sve svoje uzklike pratio silovitim kretanjem ruku. Za tim zakrenu kola i odjuri perivojem prama selu.

»Ah! Ah! Ah!« nagibala je napoleonska brada sad na desno sad na lievo glavu gledjući za vilovitimi konji, »charmant! Magnifique! Čestitam Vam od srdca, čestitam!« i potrese svojom Magjarovu ruku.

Kavalir osut tim daždem Lambertinovih rieči i ugodno dirnut tolikom hvalom vještaka, nije u prvi mah znao uhvatiti prave rieči, te stajaše ponješto zabušen, nu pomalo povraćala mu se sviest, te će s aristokratičnom prijaznosti odvratiti:

»Drago mi je, gospodine Lambertine, da sam odmah pri svom dolazku u Schöndorf imao prilike upoznati se sa čovjekom, koji ima toliko simpatije za moj narod. Vi mi u ostalom odviše laskate. Moji su konji doduše liepi, al niesu arapske krvi, već upravo domaće pasmine iz moje ergele.«

»Ah, ah! Je l to moguće?«

»Ali pardon!« nastavi Magjar, »ja se još niesam ni predstavio Vašemu gospodstvu. Aladar pl. Holossy, vlastelin iz Baranje.«

»Osobito mi je drago, osobito,« nakesi se napoleonska brada vrlo prijazno.

Oba nova znanca zakrenuše u perivoj. Premda se bjehu tek prije njekoliko časaka na vrlo čudan način upoznali, tekao im je razgovor toli hrlo i prijateljski, kan da su već davni prijatelji. Nu to nije nikakvo čudo u kupelji, u toj medjunarodnoj republici, gdje se za jedan tren sprijatelje osobe raznih naroda, razne ćudi i mišljenja Lambertinu bijaše to novo poznanstvo osobito po ćudi, te je ponosito koracao uz Magjara po perivoju. Po tom kavalirskom poznanstvu, umovaše napoleonska brada, rasti će svakako moj ugled pred svietom, pa što je još važnije, Magjar čini se, da ima novaca, a ja sam dosta genijalan, da si bud na ovaj bud na onaj način prisvojim jedan dio njegove kese. Moj najnoviji prijatelj je tašt, mlad i lud, posao dakle neće težak biti.

Kad su obojica pod vedrim nebom pred slastičarnicom sjedili srčući čašicu benediktinskoga likera, prihvati Magjar:

»Drago mi je, da si ovdje nadjoh toli vješta cicerona kao što ste Vi. Ja sam prvi put u Schöndorfu, nepoznajem ni ljudi, ni običaja, pao sam iznenada medju strani sviet, neimam dakle prave orientacije. Vi ćete mi tu biti na pomoći.«

»Nebojte se, gospodine Holossy, ja sam pravi »Guide de Schöndorf«, poznajem u dušu sve osobe, sve njihove strasti i spletke. Razumijem Vas vrlo dobro. Vi nieste došli liečiti?«

»Šta će meni liečenje u ženskoj kupelji, ja sam posve zdrav.«

»Razumijem. Vi ste doletjeli sa svojim četveropregom kao Apolo na sunčanih kolih, pa tražite u toj neznanoj zemlji zanimivih pustolovina.«

»To jest, dragi Lambertine,« odvrati Magjar bubnjajuć po stolu, »ako mi se kakova zanimiva sgodica nametne, ja joj se, Boga mi, neću otimati. Al, entre nous, ja sam amo došao i za stalnim njekim poslom.«

»Oh! Oh! Une affaire serieuse!«

»Dodjoh potražit gospodju, znanicu.«

»To je vrlo zanimivo. A ime Vašega cilja?«

»Poznajete li gospodju Ilonu Petrovićku?«

»Udovicu iz Medjumurja, interesantnu, tajinstvenu plavku?«

»Dà, dà! Je l ovdje?«

»Dakako. Vidjam ju često. Valjda će se za koji čas ovuda vratiti iz crkve.«

»Poznajete li ju osobno?«

»Nepoznajem. Malo je tko u kupelji s njome govorio. Tudji se od svieta.«

»I s nikim neobći?«

»Gotovo s nikim. Al dà. Obćila je s njekim čudakom, ranjenim kapetanom iz Hrvatske.«

»Kapetanom iz Hrvatske?« namrači se Magjar. »Često?«

»Dosta često. Bilo je o tom kojekakva govora po kupelji. Nu sad kan da se razidjoše.«

»Razidjoše, velite?« zapita Magjar oštrije, »znate li to za sigurno?«

»Znam. Ugiblju se jedno drugomu. Kapetan je pače ostavio kupelj. Ah evo je u aleji. Niesam li pogodio?«

»A revoir, gospodine Lambertine,« reče Magjar, naglo se dignuv, »moram u svoj stan, da se preobučem.«

»Da se en pleine parade poklonite udovici?«

»Dà. Gdje stanuje?«

»U prvom katu kupalištne sgrade. A Vi?«

»Ja podalje u selu.«

»Izvan kupelji? Za što?«

»Neima tude mjesta mojim konjem, a odviš su mi dragi, te mi moraju vazda biti pred očima. Dakle s Bogom do vidjenja!«

»Do vidjenja, gospodine Holossy,« mahnu mu Lambertin rukom i baciv jednu nogu preko druge, poče odbijati dimove fine cigare, koju mu je Magjar poklonio.

Hrlo krenu Magjar stranputicom prema selu. Iza grma pristupi k napoleonskoj bradi iznenada Blau.

»Dobro jutro, gospodine Lambertine!«

»Na isti način, gospodine Blau!«

»Vaše zdravlje?«

»Dobro. A Vaše?«

»Izvrstno. Kakovih novica?«

»Nikakovih.«

»Pijmo čašicu?«

»Nemarim.«

»Chartreuse? Ili orange? Ili alaš?«

»Svejedno.«

»Dakle čujte, gospodjice,« viknu talmi-baron slastičarici, »dvie čašice chartreuse! A propos, gospodine Lambertin, Vi poznajete toga došljaka s liepim četveropregom?«

»Dakako!« napuhnu se napoleonska brada.

»Odakle? Šta?«

»Magjar.«

»Šta? Po što je došao?«

Lambertin slegnu rameni i reče:

»Čudni li ste, dragi Blau, eto sad je čovjek tek amo došao, niesam nego dvadeset rieči s njime progovorio, a Vi me tu izpitujete za sve njegove tajne. Šta znam ja!«

»Vi ste me, dragi Lambertin, njeki dan umolili, da Vam uzajmim pet forinti. Onda niesam imao suvišnih novaca. Danas Vam mogu poslužiti. Ako Vam treba možebit više — —«

»Hm!« izmumlja napoleonska brada tobože nehajno, al u isti čas žmirnu za Blauovim tobolcem, što ga je upravo izvadio bio. »Hm! Dajte!«

»Evo Vam deset forinti,« poda Blau susjedu desetaču.

»Hvala,« odvrati Lambertin hladno turnuv banku u džep, »vratit ću Vam, kad mi novci dodju iz Beča.«

»Dobro! Dobro!« mahnu Blau rukom, kan da nevjeruje toj bečkoj pošiljci. »Dakle šta je sa strancem?«

»Rekoh Vam, Magjar.«

»Odakle?«

»Iz Baranje.«

»Šta?«

»Vlastelin.«

»Bogat?«

»Vrlo.«

»Ah! Njegovi su konji prekrasni.«

»Šarmantni! Iz njegove ergele.«

»Oh! Dakle ima i vlastitu ergelu?«

»Dakako.«

»Bi li ih prodao?«

»Nemislim.«

»Možda ipak. Za dobre novce?«

»Nemislim. Došao je amo u pohode gospodji posve kavalirski, dakle se neće upustiti u trgovinu. Konji su mu potrebni za paradu. Oni su reć bi dio njegove osobe.«

»Pohoditi gospodju? Koju?«

»Hm! Neznam.«

»Nešalite se. Recite! Evo Vam millares prima qualità.«

»Ha, ha! Vi me hoćete mititi?«

»Dakle! Hoćete li si pokvariti kredit kod mene?«

»Vi ste gori od ženske. Udovicu Petrovićku je došao pohoditi.«

»Petrovićku!« kliknu Blau skočiv na noge, »evo Vam još jedan millares. Pitajte ga za konje. Deset percenta Vam. S bogom!« Brzo odleti Blau šapćuć: Moje pitanje rješava se od sebe!

IX.

Gospodja Petrovićka slabo je išla u perivoj medju sviet, al tim češće u samotne krajeve okolice, najviše na staru ruševinu Jelovnik. Bijaše blieda, nemirna, ustne joj podrhtavahu neprestance, oči bludjahu bez stalna cilja. Koracala je brzo, gledala je samo preda se. Nemir, silovit nemir bješe zavladao njezinim srdcem, uzbunio svu krv, razdražio sve živce. Na okrajku stare podrtine, obrasle gustim bršljanom, odakle si mogao pregledati sav čarobni kraj, kan da joj je odlanulo. Razdraživa ženska narav, sklona romantici traži pustu samoću u kolu široke prirode; na razvaljenih ostancih nejasne davnine nalazi liek svomu neveselju, i taj divni veličajni mir naravi, koji se stere nad svietom božjim, spušta se tihano u razcviljenu dušu, te kraljuje u srdcu blažeć i tješeć. Tako je bilo i kod Petrovićke. Al samo na kratke časove, pa onda bi opet planula divlja, razdražena ko i prije. Dà, njezin jar bijaše tolik u takovih trenutcih, da je izražavala želju svoju za osvetom, trgajući drhćućom rukom nevino poljsko cvieće. Za što nemogaše mira naći, onog mira, što će ga naći i najveći biednik u svietu, kad je sam sa svojom dušom sred divne prirode? Jer nije znala, što ju peče, što ju boli, jer nije bila jaka izpitati povod svojoj rani. Reče si,

da je tomu kriv nevoljni brat, o kojem nije dobila glasa. To si reče ustima, al srdce joj bješe već priviklo na udes bratov, bar niesu stigli bili nepovoljni glasovi. Tuga trajna, čežnja stalna nebukti žestoko u srdcu; trajna tuga je mirna, mukotrpna, a udovica bijaše žestoka, divlja. Zar mržnja? Dà, dà, mržnja će biti, mržnja, šaptaše si ona, mržnja na kapetana. Oh da on stoji tu pred njom, gdje ih nitko nečuje, nitko nevidi, ona bi mu to rekla, izkalila bi cielo srdce svoje, očitovala sav svoj jar, svoju mržnju, svoj priezir — — Priezir? Bi li ga smjela prezirati? Slika kapetana stvorila se pred njom. Tlapilo joj se, da stoji junak pred njom miran, ponosit ko kakov kamen kip, samo to crno oko njegovo plamtilo je živom al ozbiljnom vatrom, koja će joj sažeći dušu. A to oko kan da je pitalo: Evo me, šta tražiš od mene, za što me karaš? Nemirno stisnu oči, da nevidi te čudne prikaze, al živahna mašta ponovi sliku u njezinoj duši, jače, silovitije no ikada, a kroz vrućicu šaptahu joj ustne:

»Mrzim ga, mrzim ga,« a vrela suza skoči na njezino oko.

Danas bijaše divljija no ikada, danas nije ni u kupelji bila. Neupitav za svoga sina promjeri hrlim korakom gorsku šumu i nadje se iznenada na ruševini. Gotovo joj je bilo nestalo daha. Sjednu na velik kamen pred ulazom. Jutarnji vjetrić pirio je dosta oštro. Zima ju potrese. Pomno skupi svoju beduinu na prsih i poniknuvši nikom gledaše u zemlju. Tu je cvao cvietak malen, rumen, al toli nježno, toli fino bio je naherio glavicu na tanahnoj petljici, kan da ju radoznalo gleda, kan da ju pita: »A za što ti boluje srdce, udovice mlada?« I težka suza pade iz oka na cvietak, koji zadrhta kao od boli, kao da je razumio udovicu. Mlada gospodja podignu oko, pogledav k jugu. Oj kako se to gorje zeleni, kako od rose treperi, kako se divno mienja svjetlo i sjena jelove šume po zagibih gorskih, kako je sve to bujno, kako veselo — a ona, ona je tužna. I pogleda dalje, onamo se gubi sve dalje u gustih zavojih gora, ponajprije tamno-

zelena, dalje modra, još dalje crna, a najzad na kraju siva poput nejasne magle — oh tako, tako gine pomalo nada ljudskoga srdca. I uzdahnu. Zar i nju ostavlja nada? A čemu se je nadala, čemu? Već da joj srdce odgovori, al ona stisnu to srdce malenom si rukom, kan da mu reći želi: Šuti!

Jutros se je digla bila. Upravo joj služkinja donese kavu, služkinja vrlo brbljava. Postavila kavu na stol, ševrdala po sobi amo tamo, ogledala se dva, tri puta. Vidjelo se, da ju jezik svrbi.

»Dobro je, možete otići,« reče udovica.

»Idem, idem, milosti Vaša,« nasmjehnu se služavka i podje prema vratima. Tu se ustavi.

»Nu šta je?« zapita Petrovićka.

»Mal niesam zaboravila, milosti Vaša, čudna novica —«

»Nemarim za novice,« odvrati nehajno Petrovićka, natočiv sebi, sinu i gouvernanti kavu.

»Al ta je osobita. Vi poznajete, milostiva gospodjo, kapetana Petrovića?«

»Petrovića?« dignu udovica hrlo glavu i doda mirnije: »Dà!«

»Ženi se.«

»Ženi?« odvrati probliediv udovica i spusti iznenada žličicu.

»Dà, s gospodičnom Leonijom, sestrom baronice Lilienbergove.«

»Tko Vam to reče?«

»Gospodja Wilden,« odvrati služkinja važno; »u kupelji je bio šumar gospodina barona, pa je to pripoviedao ljekarniku, a ljekarnik gospodji Wildenovoj. Čini se, da će to skoro biti, šumar je morao u grad, da kupi kojekakvih stvari. No taj se je, hvala Bogu, brzo opeko. Bilo mu na zdravlje! E liep je čovjek, junak! Nije šala. Pak oficir; naše plemenite gospodjice rado gledaju to šareno sukno. Al i ona je, hvala Bogu, pristala djevojka, fina gladka ko rukavica, pa ima i

groša. Toga neima svaka. Bit će sretni, kako se čini. Eh pa dobro, Bog ih blagoslovio. Ljubim Vam ruke, milosti Vaša, ljubim Vam ruke,« kimnu služavka dva, tri puta lukavo glavom i iztisnu se na vrata.

Charlotta nije svega toga pravo razumjela a još manje Bela, koji je, nemareći za ostali sviet, vrlo revno srkao svoju omašnu čašu kave. Udova prodje rukom preko čela, odrinu čašu.

»Njekako mi danas nije dobro,« reče nemirno; »neznam, šta je? Hoće mi se zraka. Mademoiselle Charlotte, ostajte tu s Belom, ja ću u šumu.«

»Sami zar?«

»Sama. Odmah.«

»Kako? Bez toalete? U domaćoj haljini?«

»Dà. Šta za to?«

»Al zrak je dosta oštar.

»Nemarim.«

Po tih riečih dignu se Petrovićka naglo, prebaci beduinu te izadje iz sobe. Charlotta pogledavši za njom u čudu, slegnu ramenima. Udova je koracala hrlo, hrlije no ikad, kan da ju hajka goni. Da je stala, bila bi pala; koljena joj klecahu silno. Putem nepogleda ni duše. Tankovite kćeri vlastelina Fekete-a udariše u glasan smieh, pokazujući prstom za udovicom, a udovica Wilden spuštajući se pomalo šumskom stazicom, ustavi se i pogleda za udovicom, koja je bezobzirce uz brieg brzala. Zlorad posmjeh pojavi se na njezinu licu i tiho šapnu preda se:

»Ah! Vidim! Služavka je svoju lekciju rekla. Krepostna udovica kan da je pobjesnila od ljubomora. Bien! Blau će se ne malo veseliti, da mi je pošlo za rukom!« — I brzo zakrenu Wildenova na drugi put.

Udovica sjedjaše svejednako na ruševini. Pogleda kamenje oko sebe, to razvaljeno, razkidano, mahom obraslo kamenje. Sve to je njekad skladno, cielo bilo, sve u svom redu

pod divnom napravom. U tih dvorovih klicala je radost, orila se vesela pjesma. A sad? Vrieme razkopa liepe dvorove, bura ih raztepe na podrtine, a davno je vjetar odnio vesele pjesme. Nije li takovo i ljudsko srdce, taj stanak veselih, sretnih osjećaja? Nije li moje srdce takovo? Jest, jest, jest! Vrieme je poharalo to moje srdce, razkopalo ga do temelja, podrtine su to, same puste podrtine, na koje se navlači sjeta poput ovoga maha. Za što? Za što? zapita se udovica stisnuvši ruke na čelo. »Kaži srdce, reci mi, makar i puklo. Je l to istina? Je li? Nije li te sram? Dà, dà, istina, ah istina!« I udovica zaklonivši rukama lice proplaka, da je na svem tielu drhtala. Dakle se ženi, zbilja ženi? On, taj ozbiljni čovjek, poslije časka, poslije dva časka. A kud su njegove teorije? Nereče li ozbiljnim glasom: »Vjerujem u ljubav, vjerujem, da ljubav plane u jedan hip, kao kad kremen kresne o kremen; al nije to svaki put početak vječite ljubavi, jer i te ima na svietu. Kad se dvoje na vieke veže, mora jedno drugomu duboko pogledati u srdce, neima li u tom časovitom proplamaju ljubavi kakov zametak budućoj neslozi, mržnji, prieziru? Samo onda je ljubav trajna, ako su obje duše po svojoj naravi skladne, samo je onda sveza prava, ako je osnovana na trajnoj ljubavi, koja rado dieli i nesreću druga.« Pa nije li mi dalje govorio: »Pogľedajte si to vrzino kolo kupalištnih gosti, tu gamad, koja juri po tom akvariju. Gotovo sama hladna krv, bez srdca. Pitomci su to i pitomice našega vieka, kojim se mjesto uzgoja utuvljuje stanovita svota formulâ, koji radost, žalost, ljubav, mržnju tako oponašati umiju, kao što glumci na pozorištu. Vjerujte mi, da mi se više puta grsti od te ugladjene komedije, kojom se zaklanja sušta sebičnost. Dà, pače sebičnost u grudih najnježnije djevojke, koja bi morala u svom srdcu nositi čiste osjećaje, kao što čaška cvieta nosi u sebi bistru rosu.« Nereče li mi dalje: »Često razmišljam o tom, što se civilizacijom zove, civilizacijom onih ljudi po velikih gradovih, koji

se skližu po parketih pod svilom i kadifom, onih ljudi, koji rastu kao kakov umjetno uzgojeni cviet pod staklom, u zavodu. I vjerujte, ja mislim, da velik dio naše civilizacije nevalja, da smo na krivu putu. Mi se sve više odklanjamo od prirode, toga vječnoga izvora istine; polovica našega sladkoga smieha, naših gorkih suza, našega prijateljstva, naše ljubavi nije nego pusti jezuitizam; dà često ima u romanih i komedijah više istine nego li u životu, a za što sve to? Jer nam krivom naukom zatiru srdce!« Sve, sve je to govorio on, govorio onim umiljatim glasom blagovjestnika, koji čini, da nam od zanosa drhće srdce, onim jasnim zvukom, kojim se samo vječna istina javiti može. Ja ga slušah, ja vjerovah, da je to evangjelje. Nikad mi nereče, da me ljubi, ni ja njemu. Bijahu to samo refleksije o svietu, koji je pred našim očima vrvio. Al naslućivah finim ženskim uhom, da taj živi iskreni govor, da taj drhćući zvon njegova grla neide samo vaskoliki sviet, već povrh toga i jednu osobu, a ta osoba da sam ja. A on se ženi, on priveza to svoje »junačko« srdce za jedan tren uz ružičnu vrpcu modne dame, sanjave aristokratice, koja hoće možda častnim štitom njegova junačtva da spasi svoja uvela lica od propasti. Sam je pogazio svoj nauk, svojim činom ga je učinio ironijom. Oh da mi je tu da mi je tu, pitala bih ga za račun, rekla bi mu: »Vaše junačko oko vrlo je hitro i brzo, Vi umijete za dvadeset i četiri ure proučiti skladnost dvaju srdaca.« Bih, duše mi. Al, razmišljavaše dalje dignuvši se, bi l ga smjela pitati? Jesam li mu pokazala migom mrvu osjećaja? Neprozvah l ga demonom? Neogradih li svoje prsi krutim ponosom? Tà jesam li sama sebi odkrila, da u mom srdcu tinja iskra ljubavi? Dà, sad gdje počimljem mrziti, uvjerih se, da sam ga ljubila, da ga ljubim. Mržnja i ljubav to su si susjede. Tko mi može reći, da l ga mrzim, da l ga ljubim? Ni živa duša, ni ja. A je l me on ljubio, je l mrzio? Možda je ljubio, al tu zoru ljubavi zaklonio je oblak, i nedade suncu na vidjelo. Nu da

me ni nemrzi, ni neljubi, da neima za mene nikakova osjećaju u njegovu srdcu? Oh samo to ne, samo to ne, samo to ne. Volim biti mržena u njegovu srdcu, nego nebiti u njem. Znam, šta je. Mrzi me zbilja. Ja sam Magjarica, on je Hrvat, Hrvat od pete do glave, krajišnik, rodoljub svoga naroda, idealista. Drava je ona nepremostiva rieka, koja nas dieli. Nu ljubi li se jezikom, neljubi li se srdcem? Njegova domovina, njegov narod izpunja mu srdce, a osobu može on ljubiti samo po svojem narodu. Prekrstit me htjede Hrvaticom, jer i moji stariji da su Hrvati bili. Bili su, istina. Možda je taj njegov pokušaj bio samo predtečom ljubavi. Odbih ga. Srdilo me je, da me smatra odmetnicom Hrvaticom, i hoće, da budem odmetnicom Magjaricom. Srdilo me je to u dušu, jer me je uvriedio, uvriedio narod, za koji mi srdce kuca. To je, to je. Al šta sve to hasni, kad se ženi, kad se ženi s drugom, kad ga izgubih na vieke. Prekasno! šapće mi svaki list, svaki vjetar, prekasno, kuca mi srdce. »Prekasno!« zajeca udovica i spustiv se zarida gorko iz dubine srdca svoga. Tako sjedjaše dugo.

»Gospo, kupite cvieća!« ozva se slovenski glasak.

Udovica se potrese, dignu osovito glavu. Pred njom stajaše seljanka bosonoga držeći kiticu cvieća. Čudno upiraše djevojče mrke oči u liepu, tužnu gospodju.

»Neću,« otresnu se udovica nehotice hrvatski.

»Kupite, prosim Vas. Majka mi je bolna, kupite, da joj kupim kruha.«

»Kako se zoveš?« upita ju Petrovićka blaže, te izvadi srebren novac iz džepa i pruži ga djevojci.

»Magda!« odvrati djevojka, »eno iz onoga sam sela. Uzmite ružice!«

»Drži si ih.«

»Uzmite, kad ste toli liepa gospodja, pa govorite, da Vas razumijem.«

»Kako ti govoriš?»

»Slovenski govorim; Vi to drugčije izgovarate, al Vas opet razumijem. To mi je, vidite, drago. Naša gospoda negovore slovenski, to im je prosto; to je, vele, samo za seljake, a za gospodu je njemački.«

»A razumiju li vaša gospoda vaš jezik?«

»Dakako, al ga se stide.«

»A vi se nestidite?«

»Šta bi se stidili? Molim Vas, kad nam je dobri Bog takov jezik dao, kad su naši stari tako govorili! Gospoda neka rade po svojem, a mi smo svoji.«

»Tko ti to reče?« zapita udovica zažarivši se.

»Moj otac.«

»Kako ti je tvoj otac to govorio?«

»Eh znate, gospo, kad se biralo kod nas u Gradac, gdje se sastaju gospoda, onda su došli i k nam. Pomislite si, naš gospodin Bezirk, koji nosi zlatnu portu oko vrata, došao je k nam u selo, pak da izaberemo njekakova gospodina iz Gradca, koga ni vidjeli niesmo. I liepo je otcu govorio gospodin Bezirk, slovenski mu je govorio. Al moj se otac jako srdio, kad je majka rekla, neka učini, kako je gospodin Bezirk rekao. Ne, reče lupiv šakom po stolu, ja se neprodajem. Dok sam ja živ, ostat ću takov, makar svi Bezirki došli, ja se neprodajem. Nam govore sladko, kad im treba našega glasa, a kad su nas premamili, otreskuju se na nas njemački. I ti, curo, doviknu mi, da sam se čisto prestrašila, i ti da mi niesi drugčije Boga molila, nego kako te je majka naučila. — To sam tako čula, pa si zapamtila.«

»Pa neimate u kući ništa?«

»Eh šta bi imali? Zla je godina bila. Gospoda nas niesu htjela počekati za porez, pa su nam prodali što smo imali. Sad je mati bolna, veoma bolna, a ja prodajem ružice, da hranim mater svoju. Uzmite, liepa gospodjo, bilo bi mi žao, da neuzmete. Niesu toli liepe, koliko gospodske ruže, al opet mirišu liepo.«

Udovica uze ruže i nadari djevojku

»Bog Vam plati,« reče mlada i zadje za podrtinu.

»S Bogom?« doviknu joj Petrovićka. Polagano se spuštala udovica s briega. Njezine oči gledahu to priprosto cvieće, njezine ustne šaptahu: »Ne u zlatnom predvorju hrama jerusolimskoga, već u kolibi betlemskoj.« I udje u svoj stan. Krv joj zavri. Srdito baci cvieće i viknu:

»Ne! Njegov je nauk kriv!«

U taj par unidje služkinja i najavi gospodina Aladara Holossy-a.

To ime kan da je udovicu zabolo u srdce. Sjenka zlovolje munu joj liepim čelom i mal nereče, da neće primiti došljaka, al u čas kan da se je nječemu dosjetila, planu:

»Neka udje.«

Za časak udje plavokosi Aladar u salonskom odielu, stisnu svoje krakove kao husar, i nagnu se duboko nad ručicu udovice, koju živo poljubi i prihvati vrlo oštrom, sječenom magjarštinom:

»Milostiva gospodjo! Davni štovatelj Vaše ljepote i milote evo je doživio sreću, da može prekrasnu zemljakinju svoju pozdraviti i na tudjem zemljištu, koje po Vaših čarih postaje ravno nesravnjivoj Magjarskoj.«

»Oh, dragi gospodine Aladare,« nasmjehnu se Petrovićka, koja je mladića za te laskave introdukcije mirno gledala bila, »Vi ste vazda pjesnikom bili, bar je uvod Vašega pozdrava pjesnički izkićen.«

»Ta može li čovjek uz Vas nebiti pjesnikom, nenapunja li Vaše prisustvo i najtupijeg prozaistu idealnim pregnućem?«

»Pustimo to, gospodine Aladare! Neljubim laskavih fraza. U kratko: da ste mi zdravo! Sjednite! Drago mi je, da vidim znanca iz moje domovine. Nosite li šta novica? Šta se čuje iz Bosne? Jeste li što čuli o mom jadnom bratu?«

»Oh, milostiva,« uzdahnu Aladar sjednuv i prevrnuv oči, »nepitajte me radje o tom. Nemogu Vam izreći, kako je kod

nas razjareno. Ciela je zemlja uzplamtila na varavu vladinu politiku. Tisza i Andraši moraju pasti. Tisza je zaboravio na svoje debrecinske tradicije, Andraši se prodao Rusom, a magjarska krv mora teći, da podavi najplemenitije prijatelje magjarskoga naroda — Turke. Recite mi, nije li to grieh do Boga, nije li? A za što sve to? Da svojim novcem, svojom krvi razširimo moć panslavizmu, i onim zlosretnim Hrvatom, koji i onako od naše milostinje živu —«

Udovica nereče ništa, samo kod rieči Hrvat bocnu ju nješta iznenada. Za tim će mirno:

»Molim Vas, pustite to; ja sam ženska glava, nerazumijem se u politiku.«

»Ta,« nastavi Aladar patetički, »nieste li i Vi žrtvom te zlosretne politike, neugrabiše li i Vam dragoga brata, neleži li možebiti i on krvav — — —«

»Za ime Boga,« kriknu udovica probliedivši i skočivši na noge, »gospodine Aladare, Vi nješta znate o mom bratu, ranjen je, mrtav je. ¡Oh, kazujte za ime Boga, kazujte! Šta je s njim?«

Aladar videći, da mu je patos predaleko zašao bio, preplaši se malko, ter zapenta smeten:

»Eh, milostiva gospodjo, — ja sam samo govorio — u obće — u obće — oprostite momu zanosu — al ja — ja o Vašem bratu niesam ništa čuo, upravo ništa.«

»Gospodine Hollosy, Vi negovorite istine,« reče udovica oštro.«

»Vjerujte, niesam,« iztisnu mladi Magjar uzmaknuv svoju stolicu.

»Na Vaše poštenje?« dignu udovica glavu.

»Na moje poštenje!« stavi Aladar ruku na prsa.

Udovica prekrsti ruke i spusti glavu, kan da o nječem razmišlja.

»Ja htjedoh samo,« nastavi Magjar, »da izrazim bol mojega srdca, bol cieloga naroda a i Vašu bol, što ju trpimo

radi vratolomne, pogubne politike. Zar nije tako? I opet kažem, da prolievamo krv samo za Hrvate, za nezahvalne Hrvate.«

»Dà, dà! Dà, dà! Za nezahvalne Hrvate!« ponovi udovica i njezine se ustne skupiše u ironičan, gorak posmjeh.

»Eto, sad uvidjate sami, milostiva gospodjo, sami potvrdiste, kako nije vriedno, da za to prolijemo krv.«

»Molim Vas,« upita ga iznenada udovica, »gdje ste Vi prolili krv?«

»To jest,« zapenta Aladar zažariv se, »ja govorim samo u obće — jer mene je otac izkupio od vojničtva, čim se rodih.«

»Ah tako!« nasmjehnu se Petrovićka, pa naherivši glavu zapita posve ravnodušno: »Kad ste došli?«

»Jutros.«

»Jutros? Kojim vlakom? Ta u to doba nedolazi vlak na željezničku postaju.«

»To jest, dodjoh sa svojim četveropregom.«

»Ravno iz Baranje?«

»Dà, ravno iz Baranje.«

»Je l moguće? Molim Vas, kako ste baš došli u Schöndorf, po što ste došli?«

»Liečnik mi je zapovjedio,« izmuca Aladar.

»Liečnik? Vi ste dakle bolestni?«

»Dà.«

»Nu oprostite mi, Schöndorf je poglavito ženska kupelj. Ta Vi valjda nieste žena?«

»Znam, al te ženske kupelji mogu i mužkarcu zadati lieka.«

»Je li to fraza, gospodine Aladare?

»Pardon, živa istina. Kad mogu amo slati ranjene častnike!«

Udovica zatisnu zube u dolnju ustnicu, pa će:

»Ta Vas je otac izkupio, Vi ste zdrav.«

»Ima i duševnih rana.«

»Ha, ha, ha! Pa Vi za te pitate doktora!«

»Moram li izjaviti — — —«

»Šta?« dignu udovica glavu.

»Ta, niesam li već — —«

»Nieste li mi već jednom izjavili svoju ljubav,« nasmjehnu se udovica. »To htjedoste reći. Vi ste me tada, dragi Aladare, vrlo uvriedili. Nebješe ni godina prošla od smrti moga muža, a Vi ste mi govorili za svatove.«

»Al sada, milostiva, ima više od godine dana, da Vam je muž umro, al ja neoćutih u svom srdcu promjene.«

»Sve moje misli zaokuplja sudbina mojega brata; neimam dakle kada misliti o svatovih.«

»Vidim, da sam nesretan čovjek, da dolazim vazda u nevrieme.«

»Žalim,« slegnu udovica ramenima.

»Znači li to, da je moja nada posve propala?«

Udovica se šetala prekrštenih ruku, nagnute glave po sobi. U ovaj par, kad ju Aladar upita za ultimatum, pogleda kroz prozor. Trznu se, probliedi. Šta je vidjela? Cestom projuri kočija, u njoj barunica Lilienbergova, Leonija i kapetan Petrović u jednoj kočiji. Kapetan kan da je vesele volje bio, bar je živahno čevrljao a Leonija se od smieha previjala. Kočija samo minu kraj kupališta. Udovica se zažari. Čitavo joj tielo drhtaše. Gledala je, gledala u šumu, za tim preda se u zemlju. Njezine se grudi nadimahu silno, svaka joj žilica treptaše. Nješta se u njoj borilo. Podje dva, tri koraka, za tim se ustavi prekrštenih ruku pred Aladarom. Lice joj bijaše žuto poput voska, ustnice bliede.

»Gospodine Holossy,« reče suhim glasom, kan da je reći htjela: »ubijte me slobodno, gospodine Holossy!« — »Znate li, šta? Ja nevelim, da je Vaša nada propala.«

»Da nije?« dignu se vedra lica Aladar.

»Ni po što. Strpite se časak. Čim saznam, da mi je brat spašen, odlučit ću se.«

»Dakle se smijem nadati?«

»Nadajte se,« reče mu udovica, pruživši mu ruku, koja je drhtala kao od vrućice.

»Oh, milostiva gospodjo«, kliknu Aladar, »Vi ste angjeo, Vi možete od najjadnijeg čovjeka stvoriti —«

»Okanimo se fraza, gospodine Aladare,« mahnu udovica rukom. »Budi Vam za sada dosta, što Vam rekoh.«

»Ali to vrieme puzi lagano. Sudbina Vašega brata — —«

»Vaš je posao, to vrieme prikratiti.«

»Kako?«

»Saznajte, što je s mojim bratom. Uvjet je tim ovršen.«

»I ništa više? To je sve?«

»Sve.«

»Za njekoliko dana, milostiva, doći ću, da Vas sjetim zadane rieči.«

Mladi kavalir ode, a Petrovićka pade na divan i spusti glavu na grudi. Charlotta udje. Udovica se strese.

»Šta je?« viknu.

»Vrieme je k objedu, milostiva.«

»Neka. Idite s Belom.«

»A Vi?«

»Neću ništa.«

Charlotta ode. Časovi prolažahu hrlo, od podneva bude po podne. Udovica sjedjaše kao od kamena, samo kadšto zadrhtnuše joj mišice lica. Glasba zasvira potpourri iz »Trovatora“. Zamamni glasovi Verdijevi kucahu na Petrovićkino srdc . Al ona osta kao od kamena. I opet unidje Charlotta.

»Milostiva! — —«

»Šta je?« zapita otresito udovica.

»Vrieme je užini.«

»Pa dobro, idite!«

»Al Vi, milostiva?«

»Idite, velim Vam. Vi ste dosadni.«

Danje svjetlo postajaše slabije, s gore se spuštahu sjene, mjesec se izvijao iznad visoko drveće, a po drvoredih brujio je sviet. I jošte je udovica nepomično sjedila. Tad dopre do njezina uha ime »Petrović«. Trznu se. Pod prozorom čevrljahu ljudi za sladoledom. Udovica jedva dišući primaknu uho. »Šta zbilja,« reče jedna, »Petrović se ženi?« »A dà,« odvrati druga, »s liepom Leonijom. Gotov posao. Danas se povezoše u grad po prstenje.« »A dà« opet prva, »ala će se njegova imenjakinja ljutiti! Ha! Ha! Ha!«

»Ženi se,« škripaše za prozorom udovica, a u jasnu noć sjevnu joj oko demonskim svjetlom. Hrlo zapali svieću, stavi se pred ogledalo, obuče ukusnu haljinu, poravna kosu i podje odvažnim korakom prama dvorani kupalištnoj, gdje se je veselo družtvo slučajno skupilo bilo na improvizirani ples. Petrovićka se pojavi na vratih. Glasovi walzera zastrujiše živo. Pred nju doleti Aladar. Pokloni se. A ona mu poda ruku.

»Hoćemo li walzer?« nasmjehnu se udova. U tren poleti liepa Jelena kroz dvoranu na ruci lakog Magjara, da su joj zlatni uvojci treptili niz široka ledja. Živo se je žarila, grohotom smijala, samo kadšto škrinu potajno: »Ženi se!« i suza joj skoči na oko.

X.

Ono kolo kupalištnih gosti, koje se je skupljalo oko stare gospodje Engelsbergove, bijaše do kraja uzhićeno, da se je ljubavni savez medju Petrovićem i Petrovićkom sasvim razvrgo, najviše pako Engelsbergovica sama. Ima mnogo ljudi — a ponajviše su to bezposlice — kojim godi, kad štogodj uništiti, satrti i pokvariti mogu; to je ono isto čuvstvo zadovoljstva, što ga oćuti zlorado diete, kad sgazi prekrasan cviet. A staroj Engelsbergovici nije duša posvema namirena bila. Mrzila je tu oholu Medjumurku od srdca. A za što to-

lika mržnja? Ta starica se je smatrala u kupelji najvažnijom osobom, bila je vikla primati svačiji poklon, ona se je pače približila Petrovićki. Nu ova, duša ponosita i odrešita, pokaza blebetuši u prvi mah odrešito, da joj njezina poznanstva netreba, pokaza poslije sto puta, da joj je stara Engelsbergovica, čemu Francez veli: »Une chose de rien.« Može li taštu žensku ćud nješta više uvriediti, nego kad joj pokažeš, da ju nesmatraš ničim? To razjedi Engelsbergovicu do dna duše, to potaknu u njezinu srdcu skrajnu mržnju, s toga joj nije bar u prvi mah bilo po volji, da je Petrovićka u Holossy-a našla utjehe za Petrovića; ona je pače snovala, da i taj novi savez razvrgne. No prije svega valjalo je izpitati, kakov je to čovjek Holossy i da li ga je zbilja ponukalo srdce, da dodje za mladom udovicom u kupelj. Jednog dana napisa na svojoj posjetnici kratak poziv, kojim gospodina Lambertina pozva k sebi. Bješe naime opazila, da se »napoleonska brada« vrlo često druži s mladim Magjarom, te ga htjede o njem izpitati, napustivši za sada Blaua, koji je od samih ljubavnih uzdisaja izgubio bio zdravu pamet. Znala je predobro, koja da je Ahilova peta Lambertinova, znala je, da tomu čovjeku treba vazda novaca, a ona bijaše bogata. Nije ni malo dvojila, da će Lambertin doći, i zbilja se neprevari. Šarlatan udje za pol sata, pokloni se kavalirski i baci svoj šešir nehajno na fotelj.

»Vi ste me pozvali, milostiva.«

»Dà, dragi gospodine Lambertine, sjednite.«

»Čim Vam mogu služiti, milostiva?«

»Sad ćete čuti. Poznajem Vas za vrlo fina, dosjetljiva čovjeka.«

»Vaša mi pohvala osobito laska, milostiva.«

»Bez šale, Vi ste pokvaren diplomat. Nu čemu govoriti o stvari obće poznatoj? Treba mi Vaše pomoći.«

»Molim, zapoviedajte! Bit će mi osobita čast.«

»Razumijte me dobro. Ja niesam sebična. Ruka ruku pere.«

»Nerazumijem te fraze.«

»Smijem li Vam iskreno govoriti?«

»Jesam li ikad čije povjerenje prevario?«

»Vam treba sigurno novaca.«

»Milostiva gospodjo!«

»Vam treba sigurno novaca,« opetova Engelsbergova hladnokrvno. »Govorite.«

Lambertin pogleda u zemlju, lupnu dva tri puta nogom, izvinu si lievi brk i promuca napokon:

»Netajim, da za ovaj hip moja listnica neodgovara ni najmanje mojemu imetku, što mi dosta jada zadaje. Moj bankir, kod koga sam znatnu svotu deponirao, nije mi na sva moja pisma odgovorio ni rieči, nit pare poslao. Neima ga po svoj prilici u Beču, a ja mu pišem uviek osobno. Netreba svakomu znati, da sam si kojih sto tisuća prištedio.«

»Ah vidite,« nasmjehnu se Engelsbergovica nješta ironički, kan da nevjeruje riečim svoga gosta, »vidite, i ja sam doživjela takovu nevolju, i mene je moj bankir ostavio više puta na cjedilu.«

»Pa je i to. Dioničar sam kod više povećih družtva, te imam dobiti znatne dividende. Al žalibože nije još bilo glavnih skupština.«

»Naravski. Neprilika je dakle posve izpričiva, prolazna, i drago mi je, da Vam mogu priskočiti u pomoć. Koliko Vam treba novaca?«

»Hm!« slegnu šarlatan ramenima, »prije spomenuste poslovicu: »ruka ruku pere.« Eh bien! Da označim svotu, valja mi znati važnost usluge, koju od mene tražite.«

»Ah, da se dakle pogodimo?«

»Pa da! Tako bar shvatih smisao Vaših rieči.«

»Tomu se poslu hoće puno diskrecije.«

»Koju ja vrlo dobro držati znam.«

»Parole d' honneur?«

»Parole d' honneur.«

»Vi poznajete gospodina Aladara Holossy-a?«

»Mili Vam se taj čovjek?« reče Lambertin podignuv glavu.

»Opraštam Vam tu bezobraznu primjetbu, da negubimo vremena. Vi ga poznajete?«

»Dakako. Vrlo dobro dapače.«

»Šta sudite o njem?«

»To jest, ja sam si o njem svoj sud stvorio.«

»Recite mi ga.«

»Šta Vas može Holossy zanimati, ako u Vas za njega osobne želje neima? Je li to taj važni posao diskrecije ili samo indiferentno pitanje, koje se Vašega pitanja netiče?«

»To je dapače glavna stvar.«

»O kojoj zavise kojekakve posljedice i namjere?«

»Dà, dà!«

»Eh, onda Vam nemogu odgovoriti.«

»Za što?«

»Jer se jošte pogodili niesmo.«

»Ah da! Vi vrlo korektno postupate.«

»Molim Vas, milostiva, označite mi sva pitanja, za tim sliedit će pogodba, i ako se pogodimo, odgovor.«

»Dobro. Meni treba znati sliedeće: Šta je Holossy, kakove ćudi, je li imućan, ljubi li gospodju Petrovićku, ljubi li ona njega, je li radi nje došao, hoće li se to dvoje zbilja uzeti, hoće li sretni biti?«

»A šta po svem tom? Čemu sve to? Hoće li trebati mojega rada?«

»Hoće. Sad recite svotu.«

»Tri sta forinti na mjenicu, plativu za šest mjeseci.«

»Nešalimo se, dragi Lambertine, ako budete za pol godine imali 300 forinti, trebat će Vam ih za tvornicu šljivovice u Sarajevu. Ta kanite poći u Bosnu. Znate li, šta?

Petdeset forinti odmah, čim mi odgovorite, petdeset forinti, čim ovršite, što ću Vam reći. Notabene sve to na nepovrat.«

»Ta ponuda, milostiva, gotovo vriedja moja kavalirska načela, i da negojim toliko simpatije za Vašu velevriednu osobu — — —«

»Vi dakle pristajete?«

»Pristajem.«

»Dobro, dakle odgovorite. Evo stavljam na stol banku od 50 forinti.«

Lambertin se nakašlja, pogleda izpod oka banku, uhvati napoleonsku bradu za okrajak te progovori poniknute glave:

»Holossy, da znate, jest vlastelin iz Baranje. Ako pitate, koliko ima zemljišta, odgovorit će Vam se: tisuću jutara, krasan dvorac, pune staje — —«

»Ah!« začudi se Engelsbergova.

»Ako li pako pitate, koliko ima dugova, reći će Vam se: Tri puta više nego li sve njegove zemlje vriede.«

»Ah!« začudi se i opet »konstabler.« »Dakle neima imetka?«

»Kakova imetka, Bog Vas vidio?«

»Kako ste Vi to saznali?«

»Posve jednostavno. Holossy me pozva na večeru u svoju sobu. Jeli smo tu kojekakvih zakusaka i niesmo pili nego »Veuve Cliquot« u ledu. Iztrusismo čitavo čislo tih srebroglavih boca, bili smo se već i pobratili, ja mu pripoviedah kojekakve pošalice, a on me je nazvao najženijalnijim čovjekom našega vieka. I sami si možete misliti, da se je po toliko skupocjene francezke pjenjušice dalo svakako slutiti na obilje Aladarove kese. To je i mene ohrabrilo. Slučajno niesam imao novaca, već Vam spomenuh svoga bankira — — —«

»Dà, dà, sjećam se.«

»U razgovoru spomenuh nehajno svomu novomu pobra-

timu tu malu nepriliku i završih epigramatički: Brate, uzajmi mi kukavnu stotinjarku. Pa šta mislite, šta mi je odgovorio?«

»Šta?«

»Nasmijao mi se u brk. Šta, reče, sto forinti, to ti je za mene carevo blago; petača, kukavna petača je moj alfa i omega. Pogledah ga izpod oka i pokazah prstom na šampanjske boce, na ostanke pastrva i na kup finih amerikanskih cigara. Htjedoh mu naime reći, da je sve to očit dementi njegovoj tragi-komičkoj izjavi. On me odmah shvati i da odbije od sebe sumnju nekavalirske škrtosti, odvrati kroz smieh: »Sve je to na kredit. Ti se čudiš, al neimam li četiri konja i kola? Nepribavlja li mi to kredita? A najsmješnije je to, da mi i konji jedu na kredit, da mi kola stanuju na kredit.« Pomislite si, milostiva, kako me je to očitovanje kavalirovo zabušilo. Nu ja rado proučavam razne karaktere u životu; primiv dakle sve to za vrlo ženijalnu dosjetku nasmijah se od srdca te prihvatih: »Ti si, Aladare, najšarmantniji gursuz, što ga poznajem. Vriedan si osobite študije. Da ti pravo kažem, ti si me nadmudrio Ništa za to, pijmo!« »Pijmo!« udari Aladar u smieh. I mi pismo. I kako. Ja manje, jer sam htio proniknuti mladog Magjara, proučiti njegovu poviest.«

»Jeste li ju saznali?«

»Dakako. Kad se moj Aladar nakitio bio žacave francezke kapljice, poče mi pentajuć odkrivati podstavu svoje kavalirske duše, koja je Boga mi traljava. Dječak taj počinio je veće djelo od Herkula. Išao je naime učit nauke u Peštu. Kakove nauke? Toga valjda nije ni sam iz prvine znao. Medju tim našao je u glavnom gradu Magjarije brzo svoju struku. Šampanjske čaše, trikoti baletnih plesačica i crveni i crni kecovi bijahu njegov izključivi studium i čini se po njegovu govoru, da je u tih strukah stekao vanrednu vještinu. Takova nauka nije dakako jeftina, nu izraelske mjenice olakšale mu posao znatno. Na njegovu sreću il nesreću umre

mu otac, a on bijaše već punoljetan. Sad je tek imao priliku sbrojiti troškove svojih peštanskih studija uz kamate, te opazi, da je dva puta više potrošio nego što mu je njegov otac ostavio. Njegov posjed je dakle iluzija, kojom zavarava sviet. Kraj sve lakoumnosti opet se je domislio, kako će svomu kavalirstvu otvorit rezervni fond. Snubio je Petrovićku, to jest njezin imetak. Prvi mu juriš nepodje za rukom. Brat njezin bijaše mu na putu. Al on neklonu, jer mu mjenice sižu do grla. Poleti amo, da zaokupi liepu udovicu. Situacija mu je njekako poslužila. Udovica, neznajući, da je Aladar posve propao, hoće da se za njega uda, samo da se osveti Petroviću, kojega je po svoj prilici ljubila. Ja dakle velim, nit ljubi Holossy Petrovićku, nit Petrovićka njega, on se želi obogatiti, ona osvetiti. Vi pitate za buduću sreću? Niesam prorok, nit vjerujem u proročanstva, već u logiku. Aladar će protepsti imetak svoje žene, u njoj će uminuti strast osvete, koja je samo časovita; opametit će se, kad joj imetak ode do vraga. Posljedica je dakako mržnja.«

»Vrlo dobro, vrlo dobro!« pljeskaše Engelsbergova, »on Vam to povjeri?«

»Dà, kroz šampanjac i umoli me, da mu budem na pomoći, da se udaja pospieši. Sad znate sve. Što imam jošte učiniti?«

»Samo ono, za što Vas je Magjar umolio.«

»Ništa više?«

»Ništa.«

»Ta to je lak posao.«

»Tim bolje. Evo petdeset forinti.«

Stara spletkarica silno se uzradova, da je po »napoleonskoj bradi« saznala toli ugodne novine, po kojih je mogla slutiti, da mlada udovica, poticana osvetom, srće u svoju propast, a nemanje veseo bijaše Lambertin, da je s toli malo muke sklopio toli koristan posao, te da se pokaže velidušnim, platio je pri večeri Aladaru bocu »bordeaux-a« onim istim novcem, kojim ga je izdao bio. Aladar bijaše presretan,

da mu posao sve to bolje uspieva, te obeća novomu si prijatelju dosta znatnu proviziju, izplativu poslije vjenčanja.

Gospodja Engelsbergova prebaci brzo plaid, čim ju je Lambertin ostavio bio, smota si na brzo cigaretu, te podje brzim korakom u veliki drvored perivoja, da potraži obitelj gospodina Meyera. Za jednim stolom nadje tršćansku savjetnicu, bečku krojačicu i prusku profesoricu. Sve se digoše na pozdrav, a ona odbivši dim svoje cigarete kimnu glavom i reče mimogred vrlo tajinstvenim glasom:

»Bon jour, mesdames! Za kratko vrieme doživjet ćemo velik triumf! Skinut ćemo krinku stanovitoj osobi. Vidjet će se, da nije sve zlato, što se svietli.«

»Ah!« začudi se savjetnica.

»Zbilja,« izvali profesorica oči.

»Dakle škandal,« pljeskaše krojačica, »zbilja škandal! Oh to je divno. Molim Vas, milostiva, govorite, govorite!«

»Pardon, mlada prijateljice, odviše ste radoznali. Za sada nesmijem više reći. Da Vam prerano odkrijem sve, mogao bi cieli uspjeh proći po zlu. Tu se hoće velike diskrecije. Imat ćete dosta prilike nasmijati se od srdca. Adieu za sada, moram po važnu poslu. Medju tim saznat ćete za najkraće vrieme sve. Jeste li vidjeli Meyerovu obitelj?«

»Malo prije prodje ovuda prama selu,« reče profesorica.

»Tim bolje. Adieu, mesdames!«

Engelsbergova tapkaše hrlo dalje drvoredom i dostignu za kratko vrieme svoje znance. Irma fantastički načičkana koracaše uz majku, dok je Meyer hinjenom nonšalansom prebacivao svoje kratke krakove kraj pobožne gouvernante, šapćući joj iza klapastih krila svoga šešira kojekakvih sladjanih rieči. Izprva se Engelsbergova ponješto začudi neopazivši u tom kolu i talmi-barona, al nepitajući dalje za njega, pristupi iznenada k Meyeru, lupnu ga lako po plećih i reče:

»Gospodine Meyer!«

»Izvolite,« lecnu se trgovac, »ah Vi, milostiva, dobar dan, dobar dan!«

»Dobar dan, gospodjo Meyerova, dobar dan, Irmice moja! Oh Vi ste danas opet čarobna. Ah, bon jour, draga gospodjice Claire, drago mi je, drago mi je. Vi ste čaralica, svakim danom mladji, jelte, gospodine Meyer?«

Trbonja neodvrati na te ujedljive rieči ništa, već prevrnu samo oči poput mačka.

»Oprostite, gospodjo Meyerova,« okrenu se Engelsbergovica gospodji, »oprostite, da Vas na časak lišim Vašega dragoga supruga. Imam š njim važna, vrlo važna razgovora. Znam, da se sbog toga na me srdite, a jamačno i on, jer ste mu nada sve mila i draga. Al posao je zbilja toli važan i prešan, da nemogu drugčije. Molim Vas, gospodine Meyer, na časak, samo na časak.«

Premda je staromu Meyeru njekako čudno pri duši bilo, što si po mračnom mu licu vidio, premda si je gospodična Claire uvriedjena grizla ustnice, opet provuče »konstabler« svoju ljevicu kroz Meyerovu desnicu te ga odvuče na stranputicu perivoja, gdje su dobrano od očiju radoznaloga svieta uklonjeni bili. Nu jedan ih čovjek opazi — mali Blau Premda zasliepljen ružičastimi čarapami mlade Irme, opet se je čudio, da ga Engelsbergova rjedje upotrebljava za svoje službe, da se dapače u družtvu dosta hladno prama njemu vlada. Dugo je o tom razmišljavao te opazi napokon, da Engelsbergova pače priliku traži, da ga pred Meyerovimi stavi na ruglo i smieh, prišivajući mu kojekakve krpice. Blau si je bio kraj sve ljubavne strasti pričuvao toliko zdrave pameti, da je razumio, koliko to zlorado izsmjehivanje pred idealom njegovim škodi i njegovoj ljubavi. Razmišljavao je dalje i dalje, da udje toj tajni u trag, počeo je vrebati na svaki korak Engelsbergovice i pomno uhoditi njezin trag. Dozna, da je k sebi prizvala Lambertina, opazi iz zasjede, kako je odvukla Meyera i kao u svih slabih ljudih, probudi se u njem

prekomjerna radoznalost, da sazna, što će Engelsbergovica govoriti, jer talmi-baron nije nimalo dvojio, da se sada, upravo sada o njegovoj koži radi. To mu naoštri um, to mu okrili krakove i polagano se provuče skromnim puteljkom blizu onog mjesta, kamo je spletkarica bila povela bogatog mu tasta in spe. Sred šume u pol briega stajaše drevnim zidom opasan izvor. Zid se digao visoko, da se je čovjek posve lasno za njim sakriti mogao, a dalje na lievo i na desno izvoru stajaše kamena klup. Blau razabra kroz jelovo stabalje dobro, da Engelsbergova vodi Meyera k zdencu, za to pobrza više i stignu za vrieme u sigurno skrovište, za zid nad studencem. Maličak se skutri, da čuje, što li će »konstabler« reći trgovcu. Željno naćuli uho. Nije ništa slušati bilo, van polagani korak tajinstvenih šetalaca. Napokon dodjoše oboje do studenca.

»Kamo me vodite, gospodjo Engelsbergova?« upita Meyer ponješto razjaren.

«Počekajte, da odahnem,« reče stara spustivši se na klup, »pogledajte, neima li nikoga blizu.«

»Neima,« odvrati Meyer zlovoljno ogledav se na sve strane.

»Dobro,« sjednite do mene.

»Evo me! Što zapoviedate?«

»Valjda se sjećate naše prve konferencije.«

»Konferencije? Nesjećam se pravo.«

»Ah, ah! Dragi Meyer, Vi kan da ste kratke pameti. Vi zbilja nepamtite?»

»Molim Vas, što me mučite?«

»Nu čekajte, ja ću Vam sve dozvati u Vašu sporu pamet. Vi znate i predobro, da mi je Vaša tajna poznata. Ja znam posve dobro, da je gospodična Claire samo za to Irmina gouvernanta, da ju uza se imati možete, u kratko, ona je Vaša milostnica.«

»Gospodjo Engelsbergova!« razjari se Meyer.

»Vaša milostnica, velim Vam posve jasno.«

»Pa šta Vam je do toga?«

»Meni? Ništa, posve ništa. Hm! Ja joj nemogu biti suparnicom. Al Vaša žena, Vaša žena! Znam, da je čedna i mirna, da Vas ljubi, i upravo za to je toli sliepa, pa nevidi, što se oko nje sbiva. Nu na sreću saznala sam ja to potajice u Beču od pouzdane prijateljice, pred kojom se je gospodična Claire vrlo čudno pohvalila radi Vaše darežljivosti i svoje popustljivosti. Evo vidite, ja znam sve, ja bih sve to Vašoj ženi odati mogla. Vjerujte, da bi na takov grom iz vedra neba prestala biti čednom, da bi pobjesnila od ljubomora, od mržnje, da bi Vas protjerala, dà protjerala.«

»Mene protjerala?«

»Pa dà! Nije li sav imetak njezin? Nije li ona sve u kuću doniela? Ta valjda se sjećate, da je gospodin Meyer bio običan comptoirista kod otca svoje žene, koja ga je od ljubavi uzela?«

»Šta hoćete, šta hoćete?« kriknu Meyer biesno.

»Hoću samo sjetiti Vas, da ste u mojoj ruci, da po mojoj volji raditi morate.«

»Ta molim Vas za Boga, govorite jasnije. Nieste li onomad zahtievali, da svoju kćer dam Blau-u. Dobro, rekch, neka mu bude. Ja sam doduše bio izabrao za nju bogatu partiju, čovjeka, koji nije tražio novaca, a to je stvar vrlo koristna za trgovca, jer mi nebi bilo trebalo oteti mojoj trgovini znatnu svotu novaca, koja ide u Irmin miraz. Nu moja Irma ima kojekakvih hira, jer su joj, mislim, romani malko prevrnuli mozak. Mladoženja, što sam joj ga namienio bio, kozičav je i ima kozju bradicu. To joj nije nikako po volji, ona si traži kakov ideal. Ja bih joj te mušice već iztjerao bio, pa kad djevojka prestane biti u istinu djevojkom, kad dodju djeca, zaboravit će svoj glasovir, svoju franceštinu i svoj ideal. Tad dodjoste Vi, te mi predložiste posve kategorički, neka Irmu dadem Blau-u. Čovjek je pošten, ako i po-

nješto prevrtljiv, dosta imućan, i djevojka mu njekako nije protivna. Dobro, rekoh, u ime božje! te sam pustio, neka se Blau udvorava mojoj Irmi, mademoiselle Claire je dapače dokazivala mojoj kćeri, da je Blau posve pristojan i valjan čovjek. Jedino nerazumijem, da još nije izprosio moje kćeri. Vidite, sve to učinih po Vašoj volji ni nepitajući, za što toli živo zagovarate Blaua, koji Vam nije ni brat ni rodjak.«

»Gospodine Meyer,« planu Engelsbergova. »Vi valjda nemislite — — Vi ste bezobraznik. U ostalom neimate prava pitati za kakov razlog, Vaše je pokoriti se sliepo mojoj volji, jer, jer — — — Vi znate, što Vas čeka.«

»Ali ja Vas sad pitam,« progovori Meyer srdito, »šta hoćete sada od mene? Ja još svejednako nerazumijem, za što ste me k ovomu zdencu dovukli?«

»Čujte, Meyer, ja sam svoje kombinacije promienila. Blau još nije zaprosio Vaše kćeri, jer je morao čekati, dok mu ja dozvolim, a ja mu toga dozvoliti neću, nikada neću.«

»Za što?«

»Ja sam ga napustila. Blau, da znate, jest bankrotirani postolar.

»Znam, znam,« opetova hladnokrvno Meyer, »to me se ništa netiče. Sada je imućan i solidan čovjek. Ja niesam prijatelj historije, nepitam za prošlost čovjeka.«

»Posve naravski, jer se nerado sjećate svoje pisarske prošlosti. Nu imam drugu kombinaciju, rekoh Vam. Ja napuštam Blaua. Dok mi je bio potreban, branila sam njegov interes; sad mi ga netreba, sad neka ide k biesu. Odviše je arogantan, nepouzdan. Našla sam si drugog agenta. Dodjoh, da Vam za Irmu predložim drugu partiju.«

»Drugu? Molim Vas, kakvu?«

»Ima u Beču njeki mlad čovjek, dosta liep. On je njeki daleki rod moje najbolje prijateljice i opravlja moje poslove, kad me neima kod kuće. Tomu čovjeku imam koješta za-

hvaliti. U svojoj ga službi neću moći zadržati, jer se udati kanim.«

»Vi udati?«

»Dà. Ja mislim, da činim posve pravo. Hoću da toga mladića nagradim dobrom partijom, rukom Vaše kćeri.«

»Oprostite. Ja nepoznajem toga čovjeka. Niesam ga nikad vidio. To je vrlo čudan predlog.«

»Ništa za to. Pozvat ću ga amo. Vidjet ćete ga i dati mu svoju kćer, da ga odštetim.«

»Vi vrlo čudno shvaćate ženitbu. Pa je li taj čovjek kršćanin?«

»Jest.«

»A moja kći nije kršćanka. Valjda znate, da zakon zabranjuje takovu ženitbu.«

»Tomu je lako pomoći. Vaša kći i moj znanac neka postanu bezvjernici. Vjeru je lakše sbaciti nego haljinu.«

»Radi interesa?«

»Sve na svietu radi se radi interesa. Vjera napokon nije nego mitologija.«

»Ah! oprostite! Ja niesam osobit bogomoljac i čovjek sam od posla, al nemogu pristati na Vaše mnienje.«

»Ni na moju ponudu?«

»U ovaj par nemogu. Valja mi stvar predomisliti.«

»Tu neima ništa razmišljati. Ili, ili — — — —«

»Uzrujan sam. Dajte mi bar dva dana vremena.

»Dva dana? Neka bude, al onda sans pardon!«

»Povratimo s k družtvu.«

»Dobro, dajte mi ruku, Meyer. Ja Vam velim, da se nećete tomu škripcu izvinuti.«

Oboje se vraćahu polagano družtvu, a kad bjehu umnuli, podignu se iza zida Blau, blied, upropašćen. Drhtao je kao šiba.

»Tako dakle!« kriknu lupiv se šakom u čelo, »bankrotirani postolar! Bacila ga, bacila ga. Da joj niesam od nužde!

*

Dobro! Blau, Blau, ti si bio veliki magarac! Ti si se htio dati na djelo nepošteno. Blau, budi pošten. Moju Irmu hoće da mi otmu, moju Irmu! Bankrotirani postolar! Čekaj,« dignu grozeći se pest, »pamtit ćeš ti bankrotiranog postolara, stara vještice!«

XI.

Gospodin Meyer sjedjaše sam pod hladom visoke platane pruživ svoje krakove izpod trbušine. Svijao je i razvijao svoje guste obrve, pušio strastveno svoju »regalia media« te kadkad čudno škiljio na žarki rt cigare. Kadkad bi se trznuo, skinuo šešir, i otro znoj sa čela. Danas nije bilo vidjeti onoga prezirnog aristokratskoga posmjeha oko njegovih ustana, danas je vladala tim licem njeka sjenka brige i zlovolje. Neugodna njeka misao bila mu je zaokupila glavu, misao, koje se nikako nije otresti mogao, koja se je uviek i uviek vraćala u njegovu pamet. Pokadšto kan da je našao liek, njeko tiho kajanje prošulja se iz njegova srdca, kao što sitan izvor, koji kroz rulju kamenja radi prodrieti na površje zemlje, ali njegova narav, vikla razkoši i lasti, uguši brzo taj smjerni pojav čiste sviesti. Meyer bijaše bogat trgovac, Izraelićanin čovjek u dnu duše dobar, u poslu solidan, ali Meyer bijaše i diete svoga vieka, imajući puno onih socijalnih mana, kojimi obiluje naš prosviećeni devetnaesti viek. Ubog od kuće bude kašnje ubogim pisarom i to usred svjetskoga grada, gdje obilje, razkoš i slast sieva u sto zanimivih prilika, gdje siromah hoda kao prokletnik po čarobnom raju. Njegova duša pregnula je za udobnosti, za sjajem. Srdio se ne jedan put videći, kako se ovaj ili onaj glupak zaodieva gospodstvom, koje neima zahvaliti nego bud plemenitoj si kolievci bud hiru nepravedne, sliepe sreće. To ga je peklo, i kad je jednom čitao diobu svieta od Schilera, prišapnu si ljutito: Gotovo mislim, da sam i ja pjesnik, jerbo na svietu niesam ništa dobio. Nu kraj svih tih živih želja nije ga fan-

tazija odvela stranputice, već je radio kao crv. To bijaše njegova sreća. Njegov gospodar, čovjek stroge, stare izraelitičke vjere, koji nije trpio orgulja u sinagogi niti bi za milijun podpisao svoje ime u subotu, motrio je toga mladića, davao mu navlaš prilike, da pokaže svoje poštenje ili nepoštenje, te kad je vidio, da je Meyer čist, zavlačio ga sve malo po malo u kolo svoje obitelji, gdje se je mladi zabogar često sastajao s jedinicom bogatoga gospodara, djevojkom tihom i čednom. Netreba tu razlagati, kako se je neopazice prema otčevu naumu razvijalo čuvstvo medju mladimi, koje se napokon svrši ženitbom, nakon koje stari gospodar brzo umre.

Meyer bijaše sad goso, i kakov goso Vrata razkoši bijahu mu širom otvorena, sad je i on mogao prezirno gledati taj tašti sviet i živjeti kavalirski. On je to i činio. Salon, kočija, loža, kupelj, koncerti, sve mu bijaše dozvoljeno, ali pri tom bilo je i dosta svadje u kući. Gospodja Meyerova, kako je bila tiha i mirna, zazirala je od bučnog života i držala se staroga reda i zakona. Nije dakle čudo, da je kadšto u kući bilo oštrih priegovora, dok gospodja Meyerova neizjavi, da će udilj živjeti na svoju, a gospodin Meyer neka ide svojim putem, u koliko mu to poštenje i vjera dopušta. Gospodin Meyer zalazio je u sviet, imajući u džepu daleko više novaca, nego mu je trebalo, a taj suvišak zamamio bi ga na kojekakve stranputice, koje je dakako vješto krio od svoje žene. Nju je poštivao van reda, smatrao ju dapače više majkom, nego ženom; rad nje je točno vršio običaje svoje vjere. Žena nasuprot ljubila ga uztrajno te bijaše od same ljubavi toli sliepa, da nije ni opazila, kako fina gouvernanta zavlači bogatog novčara u svoje mreže. Bijaše to živovanje vrlo čudnovato, ali neriedko u naše doba. Sad pako stajaše pred njim strašna alternativa: ili da se kći odrekne vjere, čega majka nebi nikad dopustila, ili će se razvrći ciela njegova obitelj, jer žena bijaše stroga a Engelsbergova pakostna.

Dok je zaman tražio izlaz iz toga bludišta, pristupi u jedan put pred njega Blau. Skinuv svoju englezku gljivu pokloni se svečano i reče:

»Gospodine Meyer, dozvolite mi rieč na samu.«

»Izvolite, gospodine Blau,« odvrati trgovac nješto zlovoljno.

»Gospodine Meyer, dozvolite, da pogodim brigu, koja Vas tare?«

»Briga? Kakova me briga tare? Što Vas nuka, da pogadjate moje brige, gospodine Blau?«

»Pardon! Znam, da ćete mi tu drzovitost namah oprostiti. Vi u ovoj čas razmišljate, što ćete Engelsbergovoj odgovoriti.«

»Gospodine! Ona Vam reče« — — — skoči Meyer, probliediv, na noge.

»Molim, sjednite! Neešofirajte se! Ona mi ništa nereče, nitko mi ništa nereče. Ja sam sve čuo sam i znam, da ste u strašnom škripcu.«

»Vi ste čuli? Kako ste smjeli čuti?«

»Bože moj! Na svoje uho sam čuo. Kako se može čuti inače, nego na uho? Ali o tom nije govora. Pitajmo, kako se možete izbaviti kuge?«

»Kako? Kako? Nikako, gospodine Blau. Ja sam propao, Vi ste propali, svi su propali.«

»Molim, sjednite, gospodine Meyer, neešofirajte se. Ja ću Vam pomoći.«

»Kako, kako? Ja već pušim drugu regaliju, a još mi nije došla pametna misao.«

»Kako će doći pametna misao, kad se ešofirate. Čujte me! Vi ćete mi dati za ženu svoju gospodičnu kćer, koju idealno ljubim.«

»Dajte mi mira, gospodine Blau, ja neimam kad slušati ljubavne romane.«

»To nije roman. Vi ćete mi dati svoju kćer, ja sam čo-

vjek solidan. Ja sam zaslužio kod Vas toliko kredita,« odsieče ponješto ljutit Blau, pri čem su mu ustne silno drhtale.

»Ja ću Vam dati svoju kćer, ako me izbavite i kad me izbavite.«

»Je li to Vaš istinski akcept?«

»Akcept kuća Meyer, kako sam živ. Evo ruke!«

»Dobro. Čujte! Stara Engelsbergova je zmija, koja ni vraga nepušta na miru. Ona je mene upotrebila, da povadi ovdje jedan par ljudi, koji su se ljubili. Sad hoće Vas upotrebiti, da razstavi mene i Irmu. Meni govori i govori, da ću dobiti Irmu, ako posvadim hrvatskóga kapetana i magjarsku vlastelinku, a ja sam ih posvadio, ja sam bio magarac, al magarcem me je učinila ljubav za Irmu. A sad, gdje me netreba, govori Vam, da mi nedate kćeri, da ju date njezinu prijatelju.«

»Al ja to znam, ja to znam. Nu što da činim?«

»Je li Vam mademoiselle Claire toli draga?«

Meyer neodgovori ništa.

»Razumijem,« nastavi Blau, »to je pitanje delikatno. Ali ja Vam velim, da je Vaša gouvernanta nevaljan stvor.«

»Nevaljan stvor? Šta znači nevaljan stvor, gospodine Blau?«

»Vaša gouvernanta prima od Vas novaca i poklona, pak Vam se za to sladko smije i drži se kao Margareta, a s drugimi koketira mademoiselle Claire.«

»Koketira?«

»I više nego koketira.«

»I više nego koketira? Govorite konkretno, gospodine Blau.«

»Konkretno? Hoćete li, da Vam dokažem.«

»Hoću.«

»Dopuštate mi, da za to sve upotrebim.«

»Upotrebite sve, al samo konkretno. Al Engelsbergova?«

»Recite joj, da dajete Irmu njezinu prijatelju.«

»Al ja nedam.«

»Recite, da dajete. Samo onako. Recite, da šuti, da to mora ostati tajna, da Vaš interes zahtieva, da to neizidje još na vidjelo.«

»Ja Vas nerazumijem.«

»Vi ćete me razumjeti. Dakle hoćete raditi, kako Vam rekoh?«

»Hoću dà, gospodine Blau, ali —«

»Nikakov »ali.« Stoji li Vaš akcept?«

»Stoji.«

»S Bogom, gospodine Meyer. Idem po našem poslu.«

»S Bogom i sretan put, gospodine Blau.«

Meyer uzdahne s te čudne navale; ponješto mu je doduše odlanulo bilo, al sa nevjere Klarine opet pobjesni, njegova se je duša čudno kolebala i gospodin Meyer poče svoju regaliju vrlo čudnovato grizti.

Medju tim podje Blau hrlim korakom u kupalištnu sgradu i pokuca za kratak čas na vratih drugoga poda.

»Slobodno!« odazva mu se iznutra glas.

Blau unidje. Na divanu ležaše u zamrljanoj domaćoj halji gospodin Lambertin, podvinutih pod glavu rukû.

»Dobro jutro, gospodine Lambertin!«

»Dobro jutro, gospodine Blau!«

»Šta Vi tu činite? Jeste li mamurni od jučeranjeg šampanjca?«

»Mamuran dvojako. U glavi imam previše. Još mi šumi od one silne pjenušice, što mi ju platiste. Druga mi je mamura, da imam u kesi premalo, reć bi ništa.«

»Ništa? Ta niesam li Vam dao dvie desetače?«

»Dà, prokartao sam ih. Blau, Vi ste lopov.«

»Lopov? Za što lopov?«

»Vi ste meni svojim šampanjcem i bankami izmamili tajnu, koju mi je Engelsbergova povjerila. Ja i pravo nerazumijem, za što ste tu tajnu platili? Ta Vi ste njezin ortak.«

»Dakako, ja sam njezin ortak, i ja sam u istinu velika budala.«

»Za što?»

»Jer sam platio toliko novaca za ono, što mi je Engelsbergova danas zabadava pripoviedala. Ja sam u istinu radoznal kao kakova ženska.«

»To je sve liepo, al ja danas neimam novaca.«

»Tražite od stare.«

»Tražio sam. Neda. Nek se najprije Petrovićkina udaja obavi. Prava je guja.«

»Ah to je zlo.«

»Jest, vrlo zlo. Nesretni Aladar pisao je na sve strane. Neima odgovora o Petrovićkinu bratu. Napokon se dosjeti Magjar niečemu.«

»Čemu?«

»Oh, dragi prijatelju, to je tajna, al sigurno sredstvo, da se udaja pospieši.«

»A ja toga nesmijem znati?«

»Ne.«

»Zar ni kupiti?«

»Ne.«

»E pa s Bogom! Dodjoh radi važna posla,« reče Blau i poče sa svojimi novci zveketati po žepu, »jeste li već uzeli doručak?«

»Vražji konobar već nedaje ništa na vjeru. Kakov je to posao?«

»Po što je Vaša tajna?«

»Uzajmite mi pet forinti.«

»Žalim, obustavio sam svemu svietu kredit.«

»Vi ste hulja.«

»Od Vas to nije nikakova uvreda. Dobar glad, gospodine Lambertin! S bogom!«

Blau bijaše već na vratih.

»Stanite!« viknu »napoleonska brada,« »da imam sto forinti, skrhao bih Vam vrat.«

»Vi nepušite, Lambertin, evo Vam cigare! Po što Vaša tajna?«

»Dvadeset forinti!«

»Ah! Preskupa je.«

»Petnaest.«

»Preskupa.«

»Deset, do tri sta djavola!«

»Neka.«

»Al čekajte, da se obučem. Platite mi doručak. Kraj čaše vina daje se bolje čevrljati. Ja mislim, da je stvar dobro smišljena. Naš stari zubati »konstabler« poveselit će se silno. A molim, kakov je ono posao, što ga prije spomenuste?«

»Polako, dragi Lambertin, najprije ćete Vi meni svoje reći, a poslije ću ja Vam nješta odkriti, nješto po Vas vrlo povoljna.«

»Ah! To će opet biti njeka vražja majstorija Vaša.«

Lambertin se bješe medju tim obuko, stavi se pred ogledalo i poče si, fićukajuć ariju iz Roberta: »Zlato vam je samo varka,« gladiti bradu.

»Vidite,« reče Blau, »da možemo biti dobri prijatelji, samo kad se Vama hoće, premda je Vaše prijateljstvo vrlo skupo.«

»A za što se, molim Vas, za to prijateljstvo otimljete? Ha?«

Blau, nasmjehnuv se zlobno, slegnu ramenom.

»Oh Vi ste kukavica,« izbieli Lambertin zube, »Vi se stidite priznati, da sam genijalna glava. Samo kad dodjem opet iz toga kletoga gniezda u sviet, čut će se opet za Lambertina. Ma foi! Vi ćete vidjeti. Nu ajdmo! Ćutim u svom želudcu njeku prazninu.«

Obojica podjoše iz kuće i kroz perivoj stranputice u selo, gdje se svratiše u gostionu, da u tihoj zabiti namire svoj

želudac i da si saobće, nevidjeni od nikoga, svoje tajne misli i osnove.

* * *

Gospodjica Charlotta udje iznenada u sobu gospodje Petrovićke, koja je, sjedeć u naslonjaču, čitala novine, uzdahnuvši pokadšto i pogledavši na prozor.

»Milostiva — —«

»Šta je, mademoiselle?« dignu Petrovićka glavu.

»Gospodin Aladar želi s Vama govoriti.«

»Sad u ovaj čas!«

»Dà,« reče, »da je posao veoma prešan.«

»Prešan?« dignu se naglo udovica uhvativši se za srdce, »oh možda su viesti o mojem bratu, o mojem dragom bratu! Pustite ga! Nek udje.«

»Al Vaša toaleta, milostiva!«

»Ah, šta je do toga?« mahnu Petrovićka nehajno rukom, »nek udje, brzo! Brzo!«

Za čas se pojavi Aladar na pragu. Bijaše na oko veseo, u ruci držaše pismo.

»Gospodine Aladare! Je l od brata? Je l zdrav?« poleti mlada gospodja prama došljaku, a sva krv skoči joj na lice.

»Jest, jest! Jeleno! Zdrav! Živ!« viknu Aladar uhvativ mladu gospodju za ruku.

»Oh, hvala ti, vječni Bože,« kliknu udovica, kleknu i dignuv ruke k nebu, »dajte, da čitam, gospodine Aladare!«

»Saberite se, milostiva. Nepiše Vam brat sam. I nije čudo, da nije pisao. Kako znate, obratih se na sve strane, pisah i obitelji Berényi, koja imade svoje imanje kraj nas. Sin kuće, moj prijatelj, prodje takodjer u rat. Bijaše kod husara i bivši ranjen povrati se kući. Taj mi evo piše, da je bio s Vašim bratom, da je živ i zdrav, da živi u Mostaru u Hercegovini, gdje nikakove opasnosti, nikakva rata neima.«

»Al kako da mi nije sam pisao?«

»Idu li sada redovito pisma, u to nesigurno doba iz toli dalekog kraja?«

»Hvala Bogu i tako. Dajte da čitam.«

Gospodja uze poniknute glave čitati. Pročitavši pismo do kraja položi ga mirno na stol.

»Jeleno!« pristupi Aladar, »niesam li održao rieč, niesam li Vam donio viest, da Vam je brat živ i zdrav? Jeleno, hoćete li i Vi održati vjeru, učiniti me najsretnijim čovjekom? Hoćete li mi svoju ruku dati?«

Jelena se strese, probliedi na smrt i odvrnu lice, za tim pruži ruku i dahnu kroz suze:

»Evo Vam je! Moram.«

XII.

Važna novina razglasi se brzo po cieloj kupelji. Ohola magjarska vlastelinka polazi dakle za plavokosog kavalira s elegantnim četveropregom. Posve je naravski, da je Holossy bio poglavitim glasnikom te zanimive viesti. Njemu je trebalo kredita, a ljudi rado uzajmljuju lakoumnu mladiću, o kom se znade, da će dobiti bud silnu baštinu, bud bogatu nevjestu. Takav lakoumnik dobiva dakako na ruku samo dvie sta forinti a zapiše na mjenicu osam sto. Šta ćete, nada nepoznaje nikakove mjere, niti cincari za kamate, samo da se cilj postigne, samo da nada postane istinom. Puklo, kud puklo, sve zapreke valja ukloniti; poslije će se i onako sve izravnati. I gospodin Aladar nije drugačije radio. Svaki dan bi donio Jeleni dragocjenu kitu prekrasnih kamelija, koju bi redovito brzojavom naručio iz Trsta. Svaki drugi dan gudila je na njegov trošak kazalištna glasba pod njezinim prozorom; često povede udovicu i sina joj u koju zanimivu pokrajinu okolice — jednom rieči, Aladar je iznosio pred sviet sto dokaza svoje kavalirske ljubavi, iznosio ih je ostentativno pred sviet, neka svatko vidi, koliko kraljicu srdca svoga

obožava. Sviet je od čuda razvaljivao usta, gospodje i gospodične, navlaš pristare djevice, izjaviše dosta očito svoju zavist. »Vi ste čuli, draga?“ »Ah, za Aladara Holossy-a?« »Dà, dà!« »Dakle zbilja istina? Nevjerujem.« »Al kad Vam velim, živa istina. Znam to iz najboljeg izvora. Mladi zatravljenik pokazao je sinoć briljantni nakit, što svojoj zaručnici iz Gradca donese. I ja sam se ondje desila. Ljepota, velim Vam. Skoro niesam vidjela tolika sjaja. Sve au jour. Dà. Najnovija parižka façona. Jednom rieči, krasota!« »Dakle je Aladar bogat, zbilja bogat?« »Šta to govorite, bogat? Recite, milijunaš i više nego milijunaš.« »Ah!« »Dà, to Vam je kao njeki iztočni kraljević, koji nije ni sam prebrojio svoga bajnoga blaga. Molim Vas. Bez željeznice je došao, svojim četveropregom došao. Jeste li to ikad doživjeli? Tolika ljubavna strast je u našem neromantičkom vieku nečuvena. Ta debeljasta, plavokosa udovica u istinu je sretna.« »Hm, dà! Recite mi, je li tu sreću i zavriedila?« »Eh znate, to je dakako drugo pitanje. Da sam ja mužkarac, da sam ja Aladar plemeniti Holossy — —« »Ah razumijem Vas, ma chere, posve sam Vašega mnienja. Toliko sentimentalnosti jednoj udovi — ha, ha, ha! Ruži, koja po drugi put cvate.« »Koja k tomu nespada medju najodabranije cvieće. Ruža, rekoste. Ja bih rekla, božur.« »Posve pravo, posve pravo, Vaša je prispodoba bolja. Božur, dà, božur.« »Ja bar nenalazim na njoj nikakove ljepote. Krupna, nije stara, ima možebit male ruke, male noge. Crvena, biela, Bože moj! Tko zna, šta je tu narav, šta li karmin ili poudre de riz? Pa napokon dolaze ljeta, sve to gine. Aladar je mlad, pa — — no pa, tà znamo, znamo.« »U istinu, da joj svučete te svilene haljine, bila bi kao kakova služkinja. Čudim se Holossy-u.« »I čini se, da ta žena neima ni duha ni srdca, da je samo — —« i pri tih riečih prišapnu prva gospodja drugoj nješta hohotajuć u uho. »Dakako!« odvrati kroz smieh druga, »ta sjećajte se samo romantičke komedije sa hrvatskim kapetanom. Eh ta-

kove prolaze najbolje. Šta ćemo!« »Šta ćemo? Svatko ima svoje oči. Medju tim žalim Aladara.« »I ja ga žalim od srdca. Budućnost će jasno kazati.« »Do godine čut ćemo o tom pikantnih novica.« Tako po prilici govorahu gospodje pod platanami o budućem savezu s Jelenom i Aladarom. Gospodin Lambertin bijaše dakako sa svoje strane pionirom Aladarova slavlja. »Šta ćete? Fortuna je nad tim mladim magjarskim gentlemanom izpraznila obilnicu svojih darova. Pristao je, fin je. Ja mislim, da o tom nesumnjate. Njegovim konjem neima para. Ja sam vidio na svoje oči njegove ergele. Pitate li, tko ima najukusnije kočije? Aladar. Tko ima najljepše vinograde? Aladar. Ah toga samotoka neću nikad zaboraviti. Nedirajte za Boga u njega! Jer taj čovjek zna, što je pištolj, sablja, rapir. Tri puta bijah mu djeverom. Pa pomislite: na život i smrt! Nije tu šale. A taj njegov gradić usred nepreglednih imanja! Bijou, gospodo, bijou! Jeste li vidjeli ameublement na bečkoj izložbi? Na primjer braću Haase, il talijanske rezbarije, il stakleni pavillon perzijskog šaha, ili bronce od Christofle-a et compagnie! Sve je to ništa, na moje poštenje, ništa. Gotovo se bojiš koracati po njegovih sagovih, a u njegovih stajah mogao bi čovjek prirediti sjajan ples. Vidite, to je kavalir od glave do pete, njegovimi cekini mogli biste taracati cieli perivoj kupališta. Un homme sans pareil. Gotovo bajoslavna figura Vi me razumijete. Na moje poštenje, sve sam to vidio na svoje oči.«

Krasnomu spolu je dakako voda išla na usta na takove kićene pričice »napoleonske brade«. Zanimive udovice, bliede gouvernante i zdrave kćeri zdravih malo imućnih roditelja, koje dolaze ovamo kao na kakovu ženitbenu izložbu, gotovo poludiše s tih fantastičkih opisa i gospodja Petrovićka postade za kratko predmetom obćenite mržnje i zavisti. Samo je jedna osoba sve to šuteći slušala, šuteći se veseli a svomu uspjehu, gospodja Engelsbergova naime. Samo dva, tri puta progovori mimogred o tom velevažnom pitanju. I za čudo.

Kad su žacavi jezici krasotica najvećma siktali na Petrovićku, dignu se »konstabler« na obranu njezine krieposti.

»Moje gospodje!« reče jednom prilikom, »ja se nimalo neslažem s vami, a vi znate, da sam dobro obaviještena. Dopustit ćete mi, da gospodja Petrovićka nije ružna, da je dapače osoba dosta zanimiva lica. K tomu je imućna, a njezinu poštenju neima prigovora. Oh i ja sam prije o njoj drugčije sudila, to vi znate. Ali se prevarih, a svemu tomu kriv je lakoumni brbljavi jezik Blauov, komu takovu klevetu naprama toj čestitoj gospodji nikad oprostiti neću. Holossy je zanimiv mladić, bogat je, al ni Petrovićka nije stara, pa je imućna. Šta je tu dakle neprirodna, šta zazorna? U svem su oboje prilično ravni; uzimlju se. Kakovo je to čudo? Način je dakako ponješto romantičan po običaju njihova kraja. Al vam očito izpoviedam, da mi se taj način mnogo bolje mili, nego suhoparna konvencija po modi, u kojoj ni malo poezije neima. Pitajte se same, moje gospodje, nije li svaka od nas doživjela kakov romantičan prizor u svom životu, ako i nije uviek uspjeha bilo. Sve smo vam žene takove, a uspomene tih romantičkih doživljaja i danas nam razblažuju srdce. Pustite ljubavi slobodne uzde. Ako se je Petrovićka kadšto zbilja čudno poniela, uzrok je tomu njezina živa, svojeglava ćud, a čovjeka morate vazda prema ćudi prosudjivati, osobito ženske. Ja velim samo to, gospodja Petrovićka je štovanja vriedna, i ja joj čestitam a čestitam i gospodinu Aladaru Holossy-u.«

To odrešito mnienje Egelsbergovice, podupirano živimi uzklici »napoleonske brade«, zabušilo je ponješto kupalištno družtvo, dà njeki htjedoše dapače pozvati na račun Blau a, — al talmi-baron nebijaše u kupelji

Gospodja Petrovićka nije čula toga razgovora, al je slutila, da je svakako predmetom razprava. Samo kadšto je bud Charlotta, bud koja služkinja bacila rieč, kako sve Aladara hvali, kako je bogat, kako će ona sretna biti, al svaka

takva rieč kan da ju je ujela za srdce. Na takove govore nebi nikad odgovorila. Malo kada pokazala bi se svietu. Bijaše blieda na smrt, a u očiju joj plamćaše nęmir, muka, dà gotovo sdvojnost. Uminula bješe s njezina lica ona fina, živa rumen, koja sieva punim životom, koja je i na licu mlade žene biljeg stidljivosti, svjedok, da to mlado možebit jednom pogaženo srdce može planuti plamenom ljubavi. Ta glava bijaše kao izrezana iz mramora, ti obrazi bieli, prozirni, gladki. Oko ustiju, oko očiju zatreptio bi kadšto drhtaj kao da si joj bodež rinuo u srdce. Sama je obilazila po svojoj sobi medju divnimi kamelijami, te kad joj pogled slučajno zape na tom krasnom cvieću, planulo bi oko plamenom mržnje, strahovite mržnje. I pristupi kristalnoj posudi, u kojoj je biela kamelija sagibala svoju glavu. Bijaše puna, bijaše krasna, al već se počeše okrajci pera savijati i žutjeti. Jelena uze tu kameliju iz čaše, te ju promatraše dugo i dugo poniknute glave. Iz gluhe joj duše nicahu čudnovate misli. Tužni cviete! Evo kud si dospio. Iztrgaše te iz rodne zemlje, da jedan časak ugodiš momu oku, a za tim da uveneš. Dà, žalostno dižeš svoju glavu k meni, umirući me biediš. Tješi se, bieli cviete, bit ćeš za kratko osvećen: i moje srdce umire, kao što i ti. Tko je tu kriv, tko? Je li kriv Aladar? Pošten je, plemenite duše, ljubi me do ludila. Hoće da mi se posveti tielom i dušom. Sto dokaza nježnosti dokazuje mi svaki dan. Smatra me svojim kumirom. Ja ga neljubim, dà, dà, neljubim ga. Srdce mi to sto puta kaže. Svaka mi njegova ljubezna rieč zasieca srdce, iz svakog cvieta, što mi ga poklanja, diše mi smrtni dah. Nu mogu li mu pisati u grieh, da me ljubi? Ljubav nevisi o volji. Dodje, plane. Smijem li ga prezirati, kad me obožava? Dadoh mu zagonetku kao princesa Turandot, on ju je riešio. Dadoh mu poštenu rieč, ja, kći stara plemenita roda; smijem li krenuti vjerom? Ja ga neljubim i sto puta mi kaže srdce, da ga neljubim. Za što? Ljubim li? Koga? Onog zar, onog? Ne, ne, ne, ne! Ja ga mrz — — Mrzim?

Zar zbilja mrzim? Da po čem je zaslužio, da ga ljubim, da ga mrzim, da ga u obće u mom srdcu ima? Šta ja znam, šta ja znam? Oh, za što to srdce i neima pameti, za što je to moje srdce takovo, toli silovito? Dà, dà! Kriva sam ja, kriva moja krv. Nagla je, žestoka, nezna mjere. Ljubavi za brata htjedoh žrtvovati svoje srdce, svojoj osveti htjedoh žrtvovati svoje srdce. Može li žena žrtvovati srdce neljubavi? Zaboravih sebe. Kriva sam ja, kriva sam ja. Koga da biedim? Sebe. Tko je kriv? Ja. Dà, ja i neka je tako. Ja sam plemkinja. Neka mi se nerekne, da sam se iznevjerila poštenju. Sudjeno mi je. Jedan put dosudi mi kob, da pustim, neka me djevojku zagrli neljubljen muž. Gorjela sam u ljubavnom zagrljaju od paklene muke, njegovi cjelovi gorjeli su na mojih ustnah kao razbieljeni žig na čelu roba. A sad i opet! Po drugi put sapeta na mučilištu! Drhćem, groza me hvata. I opet cjelovi biesni, a meni ledni poput zmijskog dodira. I ja da mu cjelove vraćam, ja! Ah slutim taj strahotni mraz. Kao kad mrtvaca na odru poljubiš, da ti stine krv u zadnjoj žilici. Smiešak moram hiniti, gdje mi se srdce mahnito prieči, grlit, gdje bih htjela davit, zebsti gdje bih imala plamtit! Grozno, grozno! Reci, reci mi, huda kobi moja, nebi li pravo bilo, da budem kao Atilina žena da muža svoga probodem u svatbenoj ložnici? Nu je li on Atila? Je li me silio? Niesam li mu ja rekla: Hoću. Je li onaj drugi reko: Ja ću — — Jest reko i nije, jer sam ga odbila ja — moja luda glava, ta oholost utuvljena, premda je srdce u sto silovitih kucaja pregnulo k njemu. Neima tu pitanja, neima dileme, samo jedna propast zieva mi pred očima, a ta se zove Aladar, pošteni, neljubljeni Aladar. U nju se valja baciti, u njoj poginuti. Život je propao po drugi put. Da bar srdce nije saznalo za ljubav! Ništa za to. Tout est perdu sauve l' honneur. Gvozdena krinka služi mi za istinu, ljubav budi zakopana za vieke! Bog mi oprosti tu varku! Tako pogini, srdce

moje!« I liepa udovica stisnu šakom bieli, prekrasni cviet, stisnu ga ljuto, a oko njezina srdca savilo se u taj par sto guja.

Njetko pokuca na vratih. Žena se potrese.

»Slobodno!« dahnu.

Aladar unidje, pokloni se duboko, i šapnu predav joj kitu cvieća: »Ljubav plaća vječnoj krasoti svoj harač po dužnosti.«

Jelena se prenu u sviest. Od zabune skoči joj krv na lice, silom prinuka svoje ustne na smiešak. Čelo joj se izgladi. Lice bijaše mirno, samo je srdce drhtalo.

»Hvala, Aladare,« šapnu žena, »odviše ste ljubezni. Vi me obsipljete cviećem. Čemu to?«

»Vi pitate, Jeleno, čemu to? To je mojemu srdcu uvreda, težka uvreda. Ja Vam dajem najkrasnije cvieće, neka ono govori, jer ja za se nesmažem rieči.«

»Odviše ste žestok, Aladare! Ja niesam djevojka.«

»Negovorite mi toga, Jeleno, baš za to sam žešći. Jer upravo po tom uvjerih se, da je Vaša ljepota i dražest vječna. Nu zaklinjem Vas, riešite me te sladke muke. Ubija me. Znam, da ćete biti moja.«

»Hoću, Aladare!«

»Nu za što oklievate? Meni je kao čovjeku, koji putuje k svojim dragim. Zna, da će doći do njih, a opet nemože dočekati časa, da ih zagrli. Za što oklievate?«

»Mi smo mladi, Aladare, mi smo zdravi, život je dug.«

»Za me je izgubljena vječnost svaki časak, u kojem bi Vas mogao nazvati svojom. Jeleno, Vi me mučite, strašno mučite.«

»Tä stalna nada — —«

»Nada, ma i stalna, samo je nada i povod bojazni; samo su oni sretni, koji rukama drže, što žele. Kada?«

Udovica probliedi. Spusti glavu. Trebalo je izreći rok smrtne osude.

»Kada?« moljaše Aladar pokorno.

»Dobro,« dignu Petrovićka odvažno glavu, »za četrnaest dana.«

»Za osam.«

»Ne.«

»Za osam, molim.«

»Neka za osam. Priredite sve.«

»Oh hvala, hvala!« klikovaše Aladar kleknuv i cjelujući živo udovičinu desnicu.

U taj par doču se iz druge sobe vrlo živahan razgovor. Oboje se prenuše, da čuju, šta je.

»Nemožete, gospodjo,« reče Charlotta.

»Moram,« odvrati drugi ženski glas.

»Gospodja nikoga neprima.«

»Al moram, velim Vam. Stvar je vrlo važna.«

»Bilo što mu drago, Vi nećete ni koraka dalje.«

»Ah ludo! Nepitam Vas!« kriknu druga. Charlotta se stavi pred vrata, al druga ju ženska gurnu na stran. U sobu navali blieda, prestravljena gospodja Wilden i poleti prama Petrovićki, koja uzmaknu.

»Gospodjo,« kriknu kroz plač gospodja Wilden.

»Šta je?« izvali udovica oči.

»Saberite se.«

»Ali šta je za Boga?« zadrhta Petrovićka.

»Došla je viest Brat Vam je poginuo.«

»Isuse!« kriknu iz dna duše Jelena i sruši se bez sviesti na zemlju Aladar probliedi, pogleda biesno Wildenovu i lupi nogom u pod.

»Do vraga!« škrinu, »baš sad! U zao čas!«

XIII.

Ljudi u kupalištu bijahu silno uzrujani, Engelsbergova si grizla od ljutine ustne, Lambertin se skrivao pomno, Meyer je tražio Blau-a po svih kutovih, al ga nenadje, Holossy je pako kleo kao kakav husar. Na pragu žudjenog mu raja odmaknu mu zlobna sudbina zlatnu jabuku O vjenčanju za

sada nije bilo govora; za prvo nije se sretna njegova viest potvrdila, za drugo preote tuga za ljubljenim bratom Petrovićki sve srdce. Užasna viest o njegovoj smrti uzdrma ju silno, udovica oboli, te nije nikoga pustila preda se, ni samoga Aladara. Nu kako je bio drzovit, nije se opet htio odreći svoje žrtve, te je čekao, dok se udovica oporavi, pa da će ju poslije tužnu odpratiti kući.

Bio je mutan dan. Po objedu bješe se gospodin Meyer povratio iz bližnjega sela sam, samcat. Došavši kući uze svoj plaid, reče ženi i gouvernanti, da mora po važnu poslu u bližnji gradić. Sad će odmah otići poštom, a sutra u jutro da će se povratiti. Žena ga poljubi u čelo, kćerka u ruku, a mademoiselle Claire reče Irmi:

»Gospodično Irmo, molim Vas, svršite svoju francezku zadaću. Ja moram u dućan u selo, da kupim nješto crvene vune, pa ću odpratiti gospodina Meyera do kola, da neide sam.«

»Dobro, idite,« prihvati gospodja Meyer, »mene glava silno boli.«

»Majko,« zakrči joj Irma rieč, »i ja bih odpratila otca.«

»Vi ste, ma chére,« odpovrnu oštro Klara, »već četiri francezke zadaće zanemarili, pa je danas i vrieme neprijazno. Vjetar silno duva.«

»Dà dà,« kimnu gospodja Meyer, »tako će biti, kako je gospodična Klara rekla. Ti ćeš, Irmo, ostati kod kuće i zadaću praviti. Vrieme je u istinu vrlo neprijazno.«

Djevojka se zažari živo, ošinu ljutim okom gouvernantu i poljubi otca još jednom u ruku.

Meyer, prebaciv nehajno plaid preko ramena, izadje, a za njim ustopce Klara.

Jedan čas idjahu oboje šuteći kroz perivoj. Klara gledaše, poniknute glave u piesak preda se kao pokorna Magdalena, Meyer dišući nješto silovitije bacio bi svoju cigaru iz jednoga kraja ustiju u drugi, pa stade napokon fićukat pjesmicu, pri čem bi kadkad izpod oka žmirnuo na Klaru.

»Morate li otići, gospodine?« zapita napokon plaho gouvernanta.

»Moram,« potvrdi odrešito Meyer.

»Po važnu poslu?«

»Po vrlo važnu.«

»Nebi li se to odgoditi moglo?«

»Nikako. A za što me pitate?«

»Za što? Kako da nepitam? Meni je težko bez Vas medju ovim stranim svietom.«

»Ah!« prenu se Meyer, »Vi ste danas vrlo sentimentalni. Ta uza se imate i gospodju i Irmu.«

»Kako mi to čudno govorite! Vas nemože nitko zamieniti. Kad Vas neima, tako mi je srdcu tužno.«

»Tužno? Zbilja?«

»Još me pitate. Dajte mi svoj plaid. Nosit ću ga ja do pošte. Težak Vam je.«

»Nije nimalo.«

»Dajte! Ja ću se razljutiti, ozbiljski razljutiti. Mjesec dana Vas neću pogledati.«

»Ah! Gle, gle! E onda Vam ga moram dati. Bojim se Vaše srčbe.«

»To je pravo! Tako! Ta rado nosim mjesto Vas breme. Čekajte! Stante! Cigara Vam se utrnula. Evo žigice! Ili ne, dajte cigaru, sama ću ju zapalit.«

Klara izvadi koketno sa dva prsta cigaru iz ustiju novčara, zataknu ju u svoja usta, odkloni rukom kosu sa čela, izvadi brzo iz svoje »margaretske kesice« škrinjicu voštanih žigica, zapali jednu hitro i primaknuv ju k cigari uze vrlo komički silovito vući u se dim, i okrajak smotke poče se za čas žariti. »Nà!« nastavi Klara pruživ trgovcu vrlo graciozno smotku, da si plastičnost cielog joj lakta vidjeti mogao, »nà, uzmite, nevaljanče, to gori kao moje srdce za Vas, al u Vas za ovog zadnjeg vremena neima više prave vatre!« I pri tom pogleda gouvernanta Meyera onim treptećim po-

gledom ženskoga oka, koji u jedan hip užeže mužku krv. Meyeru bijaše svakako čudno pri duši, sav se zažari. U njegovoj duši nasta svakako silna borba, kad je bljesnuo Klarin pogled, kad spazi obli pregib biele joj ruke. »Je li to Dalila, je li Rahel?« pitaše se potajno, al kan da ga je nješto žacnulo, strese se, nakašlja se silovito te pljunu, kan da se napasti otresti hoće.

»Nu šta stojite?« progovori Klara.

»Ajdmo,« uzdahnu Meyer, popraviv si svoj ovratnik. Podjoše dalje.

«Kad ćete se vratiti?« zapita djevojka potiho.

»Sutra.«

»Sutra? Za što ne danas? Evo sad će otići pošta. Gledajte na uru. Koliko je sati?«

»Tri i pol.«

»Eto. Do četiri ste u gradu, od četiri do pet možete obaviti svoj posao, u pol šest sjesti na poštu, u sedam ste opet ovdje, večeras, večeras!« pri tom stegnu djevojka ustne i stisnu oči.

»Nemogu,« odvrati Meyer silovito poslije mučne stanke, »posao je važan, vele važan, draga Klaro, otet će mi i tri, četiri sata. Kraj najbolje volje nemogu se prije jutra povratit.«

»A šta će papà svojoj Klarici donieti iz grada?« šapnu gouvernanta naherivši glavu i nježno ga gurnuvši.

»Vidjet ćemo,« zamumlja novčar, »ako Klarica bude dobra — — —«

»Pa nije li uviek dobra? Uviek — — —« zahohota djevojka. Al se brzo prenu i obori stidno oči, jer bjehu došli pred poštu. Meyer sjednu brzo u kočiju, poštar zatrubi, Klara kimnu dva, tri puta i crnožuti poštarski ormar odjuri. Meyeru je bilo veoma težko pri duši. Poče razmišljati, izpitivati sve dokaze pro et contra i sbrajati sve razloge sumnje. Al brzo ga minu volja razmišljati, rojevi dosadnih muha zujili po poštarskoj kočiji, a cilj svih tih nametnica bijaše Meyerov

nos. Tu nije bilo kad razmišljati, već je valjalo neprestance tjerati muhe od uzvišene sredine lica. Tako uminu pol sata. Kočija bješe upravo zakrenula za drugo brdo, te došla u maleno selo. Meyer viknu poštaru:

»Stani!« Kočija se ustavi, Meyer izidje, a pred njega skoči veselo Blau.

»Dakle ste došli! Tako valja!« viknu rukujući se talmi-baron.

»Blau!« reče ravnodušno Meyer nagnuv glavu, »mislim, da ću Vam skrhati vrat.«

»Šta znači skrhati vrat?« uzmaknu Blau.

»Blau!« ponovi Meyer, »ja sam računao ovako, ja sam računao onako, a bilanca mi veli, da ona nije Dalila, da je Rahel, velim Vam, čista Rahel.«

»Čista Rahel? Kako Vi računate, gospodine Meyer? Kakvu imate kontrolu? Jeste li Klaru zatvorili u Wertheimovu kasu? Ili imate kontrolu kao Angelo, tiran od Padove?«

»Blau, Blau! Ja sam došao, da se vidi, da je čista.«

»Gospodine Meyer! Vi ste Adam, kakov je bio naš praotac Adam, komu je dala Eva vražji gardinet. Počekajte, počekajte, moji su dokazi jasni kao staklo.«

»Jeste li čuli, gospodo,« viknu s boka zlovoljno poštar, »ja neimam kada čekati na gospodina Adama. Moj propis je strog. Brzo napried, il ću Vas ostaviti.«

»Ostavite, ostavite, dragi gospodine postiljone,« mahnu mu Blau, »već nam netreba Vaše pomoći!«

»To ste mogli odmah reći,« kriknu poštar i potjera konje.

Blau provuče svoju pod Meyerovu ruku i povede ga u krčmu u selu, gdje su obojica u zadnjoj sobi uz jeruzalemsko vino žestoko čevrljala do sumraka. U jedan put pojaviše se oba opet na drumu te krenuše pješice živo mašući rukama natrag prema kupalištu.

»Ne,« reče Meyer.

»Dà,« reče Blau.

»Ne, ne!«

»Dà, dà.«

»Rahel, Rahel!«

»Dalila, Jezabel et compagnie,« vikaše mali Blau. Kako koracahu polagano, bila je zapala noć, kad stigoše u kupalište. Sve bijaše mirno po perivoju. Gotovo niesi vidio žive sjene medju tom crnom gromadom grmlja i drveća, samo od kupalištne sgrade sievahu razsvietljena okna.

»Pogledajte,« reče Blau drhćuć, »pa se povratite, ja ću Vas tu čekati za ovim hrastom.«

»Ali Vi znate, ako — — —«

»Ako nije, skrhajte mi vrat! Ja velim: Dalila, Jezabel et compagnie. Ali oprezno.«

Meyer se pošulja stranputice prema kupalištu, a Blau se zavuče za stablo.

Gospodja Meyer bješe već legla, Irma sjedjaše za stolom pišući zadaću. U sobu provali Meyer. Djevojka skoči od straha.

»Papà! Vi ste?«

»St! Gdje je majka.«

»U svojoj sobi spava.«

»St! Neprobudi je. Gdje je gospodična Klara?«

»Dolje u restauraciji kod soupéa.«

»Sama?«

»Sama.«

»Kako to?«

»Majki reče, da će bolje biti, ako legne, a meni posla večeru ovamo u sobu.«

»Dobro! Piši dalje! Odmah ću se vratiti. Majke da niesi probudila.«

Hrlo se spusti novčar niz stepenice i zašav u restauraciju, pregleda u jedan hip goste. Gouvernante nevidje.

»Louis!« šapnu pristupiv konobaru, »je li tu mademoiselle Claire?«

»Bila, na službu! Dvie porcije pastrva, butilju budimskog, molim, odmah gospodo.«

»Louis!« šapnu opet zabavljenomu konobaru, »kad je otišla?«

»Prije deset minuta, na službu! Evo, gospodo, pastrva! Molim! odmah, odmah!«

Meyer probliedi, i obrisav si svilenom maramom znoj sa čela provali iz kuće u tamni perivoj k malomu Blau-u, koji skoči iza hrasta i šapnu:

»Košer? Rahel?«

»Trefe! Jezabel!« uzdahnu Meyer, »al gdje? Gdje?«

»Aha! Počekajte malko! Tiho, polagano!« sagnu se Blau te uhvati Meyera za kaput, pri čem mu je srdce silno kucalo. Polagano postupahu obojica stazom uz šumski brežuljak, odakle si mogao pregledati perivoj.

Bijaše doduše tamno, al u aleji pod platanami gorahu dva reda svjetiljaka, tako, da si mogao s brda vidjeti, da li se koja crna sjena šulja kroz crne stupove drveća. Blau nagnu glavu, Meyer disaše težko.

»Jeste li čuli?« uhvati Blau u jedan put Meyera za ruku.

»Šta?«

»Njeki tihi razgovor pod platanami. Eno se iz mraka nješta miče, dvie sjene.«

»Dà, dà!«

»Vidite! Ženska i mužkarac!«

»Dà! To je njezina sjena! O Dalilo!«

»A ono drugo je mali grof, koga poznajete iz Rogatca, koji dva sata odavle ima imanje.«

»Podjimo pred njih.«

»Ne! Vidite, oni idu od kupališta dalje. Evo glave, da će ići na svoje obično ročište u kinezki kiosk. Pohrlimo onamo priekim putem. Naokolo je gusto grmlje. Sakrijmo se. Sve ćete čuti.«

»Mene izdaje snaga. Oh Jezabel!«

»Brzo! Vidite, da zamiču.«

Blau potegnu Meyera za sobom i za kratko vrieme dodjoše stazom za kiosk, ter se skutriše za grm.

»Pobjesnit ću. Dobit ću katar!« prasnu Meyer.

»St! Za Boga! Legnite sutra u postelj, pijte bazgov thè, to je izvrstan liek. Čujte, sad idu. Skunjite se.«

Za njekoliko časaka čulo se šaptanje. Prama kiosku uzbrdo pomicahu se dvie sjene. Malen mužkarac vodio je pod rukom žensku. Sad udjoše oboje u kiosk, kojega je šiljasti krov na tananih stupovih stajao, da si sve vidjeti mogao. što u njem biva. Mužkarac i ženska sjedoše. Mužkarac stavi ženskoj ruku na rame.

»Neka trava raste pred tvojima vratima,« šapnu za se u grmu Meyer.

»Klaro!« reče čovjek u kiosku, »tu smo sami, tu nas nitko nečuje, tu možemo slobodno govoriti.«

»Govorite, grofe!« odvrati Klara.

»Vi nieste iskreni prama meni, Klaro!«

»Ja? Ha, ha, ha! Dragi grofe! Ja neznam, kakovih dokaza iskrenosti jošte od mene tražite? Moja prijazan, mislim, nije cincarila.«

»Dà, dà, draga Klaro, ja se neimam na Vašu pruderiju potužiti.«

»Drago mi je, da to uvidjate. A Vi neznate, u koliku sam se pogibelj pustila.«

»Ta to je ono. Peče me i boli, kad znam, da Klara nije samo moja, da je pol njezina srdca u rukû toga ćelavoga burzijanca.«

»Srdca? Ha! ha! ha! grofe, Vi moju situaciju shvaćate krivo.«

»Bilo kako mu drago, Klaro, Vi ćete se s njim vratit u njegovu kuću — — —«

»Pa ću do godine opet doći. Šta ćete? To je moja eksistencija, moje prokletstvo! Jer valjda znate, brojeći godine,

da Vam mogu sklona biti, a staromu ludovu — — nu šutimo o tom.«

»Jezabel!« škripaše Meyer u grmu.

»Šta ćete?« nastavi Klara elegičkim glasom, »mi sirote smo na to odsudjene. Žalite me. Nu možete li Vi to promieniti? Vi ste grof. Oženit me nećete. Niesam luda, a da gojim takovu nadu. Dakle? S Vama bi propao moj decorum. U kući novčara živem kao gouvernanta, mogu se po vremenu za koga udati.«

»Klaro,« odvrati grof uhvativ ju za ruku, »Vi ste nemilosrdni, Vi toli hladno govorite, toli logički.«

»Nemoram li, grofe, premda Vas ljubim.«

»Dodjite k meni, na moj grad. Ja ću Vas obožavati, Vi ćete biti gospodarica.«

»Vjerujem, al samo godinu dana, grofe!«

»Ne, na poštenu rieč do vieka.«

Oboje umokoše za časak.

»Znate šta,« reče Klara, »predomislit ću se Pisat ću Vam iz Beča. Il dodjite sami, pa mi se oglasite inseratom u »Weltblattu«. Pol godine moram još ostati u Meyerovoj kući. Obećano mi je, da ću dobiti 3000 forinti, kad se Irma uda, i da i poslije mogu ostati u kući. Irma pako udat će se za koji mjesec.«

»Toliko da čekam, Klaro!«

»Morate, dragi grofe,« nasmija se Klara poljubivši ga.

»Nemorate, dragi grofe!« kriknu biesno iz grma Meyer.

Grof skoči, Klara vrisnu od užasa, grane grmlja kvrcnuše a u kiosk stupi Meyer te se pokloni grofu i drhćućoj Klari.

»Meyer, na Vašu službu, gospodine grofe! Mi se poznajemo iz Rogatca. Nemorate čekati. Prištedit ću Vama put u Beč, a gospodični inserat u »Weltblatt«, možete ju imati, sutra imati. Ja sam gospodični iz grada donio zadnju mjesečnu plaću — zadnju, gospodično. Sutra dakle, gospodine grofe, i hvala Vam. A Vas za danas molim, gospodično, da

idete kući. Neželim imati škandala. Vaš sluga! Sutra dakle!« Za tim mahnu Meyer Klari i povrati se š njom šuteć kući.

Drugoga jutra odveze se Klara radi obiteljskih poslova u Beč, kako rekoše, al na prvom zakretu druma dočeka ju zatvorena grofova kočija i Klara nepodje u Beč.

Meyer sjedjaše opet poniknute glave pod platanami. Bijaše njekako mamuran.

»Dobro jutro, gospodine Meyer!« pozdravi ga Blau.

»Dobro jutro, Blau,« kimnu Meyer melankolički pruživ mu ruku. »Blau, ja Vam neću skrhati vrata. Trefe! Trefe! Vi ste gori od doktora Fausta. Dali ste mi purgatorium žešći nego kilogram gorke soli, ali izliečili ste me. Moja je žena ipak pravi angjeo. Hvala Vam. Šta gledate? Dà. Irmu? Dobit ćete Irmu, imat ćete Irmu i petdeset tisuća razteretnica i sjeverne željeznice.«

»Gospodine Meyer!« kliknu radostno Blau.

»Imat ćete, velim ja, Meyer. Dodjite sutra, da stipuliramo ženitbeni ugovor. Danas sam mamuran. Ali jedan će biti tajni paragraf medju nama. Moja ga žena nesmije znati.«

»Paragraf tajni?«

»Dà, ako od moje Irme budete imali kćer, nesmijete uzeti gouvernantu u kuću.«

XIV.

Gospodja Petrovićka sjedjaše u naslonjaču poniknute glave. Bujno njekad i cvatuće joj lice bijaše osuto onom strašnom bljedoćom, koje te gotovo sjeća mrtvaca na odru ležećeg, a po obrazih bila je brza tuga urezala svoje biljege, oštre one ali neizbrisive crte, koje su oku površnu hieroglifi, čovjeku milosrdnu i čuvstvenu nadgrobno pismo. Lieno počivahu prekrštene ruke na krilu mlade udovice. Kan da je mrtva bila, kan da je sumrtva driemala. Al opet bijaše na njoj znakova života. Bože! Kakovih znakova! Rumeni kolo-

bari okružavahu upale oči, nabrekle vedje i čas po čas skoči suza na duge trepavice, čas po čas drhtnule bi joj ustne. Bijaše to njeka omama, gdje sva ćutila od prevelike žalosti otupe, samo kadkad probudi se sviest, a za tih svjestnih časova izlije se žalost u gorke suze. Udovica dignu glavu, digne vedje. Ukočene oči pozirnuše na prozor, kroz koji je virilo zlatno sunce. Udovica se trznu, veselo sunce uvriedi njezino oko, kao što najskladnija glasba vriedja uho žalobnika. I okruži polagano okom sobu, kan da se pita, gdje je, je l živa, i za što je živa? Zar nije imala prava tako se pitati? Kako da nije? Njezina tuga bijaše joj zagonetka. Kao granitna Sfinga stavila se pred nju, te upirala one velike, kamene oči u njezino razcviljeno srdce. Brat spašen, zdrav, pa onda opet mrtav, do nevidjenja mrtav! Ljubljenik bježi od nje, a ona da se poda neljubljeniku! Svega toga nije razumjela, al jedno je znala, da je nesretna, neizmjerno nesretna, da joj iz te nesreće neima izlaza. I glava joj klonu natražke, vedje se sklopiše, nukala se, da zaboravi sve, i sebe. Nješta šušnu. Udovica se trznu kao iz sna. Pred njom stajaše Charlotta, držeć u ruci pismo.

»Šta je?« šapnu udovica.

»Pismo, milostiva.«

»Dajte!« dignu udovica iznemoglu ruku.

Charlotta joj preda pismo, pa izidje. Udovica klonu i opet, te pusti pismo na krilo. Poslije, kao da se je od nesvjestice probudila, dignu glavu. Pogleda nadpis. Nije ga bilo. Okrenu pismo, pogleda pečat. Munja plane na njezinu licu, sva uda zadrhtaše u hip. Pritisnu pismo k srdcu, klonu i zatvori oči. Za tim otvori jedno, otvori drugo oko, pogleda plaho pečat, zažari se, u tren otvori pismo i uze čitat, čitat, kao žedan, koji pije, pije, te nemože odmaknut od ustiju vrča. Tako je pisalo pismo:

»Predraga, premila sestro!

Ti se na me srdiš, znam. Al krivo činiš. Šutio sam dosad, jer niesam govoriti, pisati mogao. Ja niesam kriv, krivi su bašibozuci. Ta ja bih ti htio napisati čitavu knjigu, al ruka drhtavica mi neda, bijah bolestan, veoma bolestan, bijah ranjen. Ah šta se nije sa mnom dogodilo! Duša mi se prevrnula. Pišem ti magjarski, al ja više Magjarom niesam. Kako sam ja, kako smo mi mogli biti Magjari? Vjeruj, to je ludo bilo. Nu čuj me, razumij me. S Filipovićem predjoh preko Save. Pobismo se ne jedan put. Sretno se pobismo. Dodjosmo do pred Sarajevo. Šta je tu bilo, nemogu ti kazati, neću ti kazati. Krv, sestro, krv, da mi je srdce pucalo; ti znaš, da niesam kukavica. General me posla, da pregledam prije juriša neprijateljske obkope Dodjosmo do jednoga. Tu kan da nije turske duše bilo. Mi sve napried i napried. Kad u jedan put planu puška za puškom. Iz šanca se izvali rulja bješnjaka, pa na nas. Klonusmo njekako K meni doleti turski konjanik, zamahnu sabljom, sad će mi odsjeći glavu. Al u taj par priskoči naš jedan častnik, udari sabljom o tursku sablju, koja mu zasieče rame te i mene težko obrani. Al častnik trgnu ljevicom revolver i skinu Turčina s konja. Tako bjeh, slava Bogu, spašen. Ponieše nas u bolnicu. Tu upoznah svoga spasitelja. Zove se Mirko Jurinić, poručnik je, plemić, H r v a t. Ležasmo jedan do drugoga. Zahvalih mu se od srdca. Da njega nebude, s Bogom moja glava. On se oporavljao kojekako, mene spopade vrućica Ti znaš, da sam nervozan. Prepatih vrućicu, al bijah slab. Za dugih bezsnenih noćih govorasmo puno toga ja i moj spasitelj, moj novi pobratim; s prvine se porječkasmo njekoliko puta. Kako ne? Ja Magjar, on Hrvat. Jednom mi pače srdit reče, da sam Hadži Loja. Vatren je to mladac, poštena duša, al Hrvat, nu svaki vlas, svaka kap. Dolazio nam u pohode i fratar, donosio nam knjige, al fratar umije samo hrvatski, knjige su samo hrvatske. Nješta znam taj jezik od kuće, gdje smo ga

prezirali, ali ovdje mi je dobro došao. Tu ljudi drugčije i negovore, pače i Turci tu neumiju nego hrvatski. Čuj samo! U istoj sobi s nama ležaše mlad turski častnik, bijaše na smrt ranjen u prsa. Mnogo je siromah pretrpio. Nu kad bi ga najstrašnija bol spopala, uzdisao je samo hrvatski: »Ao gdje si, gdje si, gdje si, majko moja!« Fratar — zove se Matić — i Jurinić upitaše me za ime i zavičaj. Ja im odgovorih. Bilo je to jedne večeri. Fratar sjedio na mojoj postelji.

»Šta Gabelić,« reče fratar, »i ti si dakle Hrvat?«

»Kakav Hrvat? Magjar sam.«

Fratar zaklima glavom i reče: »Ti si Magjar? Čuj me, sinko. Ti si Gabelić iz Medjimurja, Magjar, Košutovac, ovo je Jurinić, Hrvat Zagrebčanin, ja sam fra Matić, Bošnjak, a onaj jadni mladić, častnik redifa, Ibrahim Tomić, koji hrvatski svoju majku dozivlje, jest Turčin. Sami ići, vići, svi govorimo istim jezikom, hrvatskim jezikom, a medj sobom se grizemo, koljemo, ubijamo, na čiju korist? Na našu li? Nijedan neće da bude Hrvat. Sinko, sinko, zar ti nevjeruješ u sladko majčino mlieko, zar za to zavrgavaš svoj narod, jer ga drugi zavrgava, zar ga se za to stidiš, jer je slab? Il misliš, da će ti tudji sjaj poštenje osvjetlati? Sinko, sinko, povrati se k svojoj materi.« Tako govoraše fratar kroz suze, a ja neodgovorih ništa, mišljah i mišljah cielu noć, osviestih se i drugog jutra rekoh Jiriniću, pruživ mu ruku: »Evo brate ruke! I ja sam Hrvat, kako su moji stari bili.« Ti se dakako čudiš, sestro, kako će ti se prekršteni brat vratit iz Bosne, al šta ćeš? Došlo je na me, srdce mi zapovieda. I na te će doći. Oporavljam se, hvala Bogu. Ljudi me paze kao diete svoje. Liečnik se je mnogo mučio oko mene. I on je Hrvat. Ovo pismo poslat će Jurinić kapetanu Petroviću, koji se je u tvoje ime za me opitao. Pozdravi mi ga. Vriedan čovjek, puno sam čuo za njega. Kako si se s njim upoznala? Nemogu već, drugi put više. Javi mi se. Sto puta ljubi te tvoj iskreni brat Ferdo Gabelić.«

Udovica pročita to pismo lagano drhćuć, pročita ga drugi i treći put, poljubi ga, stavi ga preda se na krilo, te poče unj buljiti, nepitajuć, šta je u njem, već promatrajuć blažena samo crte bratove ruke.

»Je li to istina?« šaptaše, »nije li to varka? Il je istina, da je poginuo? Al njegova je ruka, dà njegova Charlotto!«

Djevojka unidje.

»Tko ti dade ovo pismo?«

»Kapetan Petrović; reče mi, da izjavim njegov poklon gospodji.«

»Gdje je kapetan?« pridignu se drhćuć udovica.

»Otišao je u grad. Po podne će se vratiti i milostivoj pokloniti.«

»Charlotto! Gdje je Wildenova čula, da mi je brat poginuo?«

»Čula je od Blaua. Vi ga poznajete, milostiva?«

»Dà. Podji k njemu. Reci mu, da ga molim, neka k meni dodje.«

Gouvernanta ode po zapoviedi, a udovica poče iznovice čitati pismo rieč po rieč, da sazna potanko smisao mislî tih redaka. Nu još nedodje do kraja, al njetko pokuca na vrata.

»Slobodno!«

U sobu unidje Blau, popodje dva tri koraka napried, i pokloni se duboko uz sladjahan posmjeh, pri čem je zelenu svilenu podstavu svoga englezkog šešira pokazao.

»Blau, milostiva, Edmund Blau na Vašu službu, milostiva gospodjo.«

»Izvolite sjesti, gospodine Blau!« mahnu mu udovica.

»Molim, molim,« reče talmi-baron, spustiv se i prebaciv noge, »Vi ste izvoljeli pozvat me.«

»Dà. Od Vas je pošla viest, da je moj brat poginuo.«

»Jest. Al bješe laž.«

»Dakle laž?« razveseli se udovica.

»Na službu, laž, koju sam ja smislio.«

»Oprostite! Kako ste smjeli?«

»Znate, milostiva, šta je na burzi »hausse,« što je »baisse«? »Hausse« je, kad akcije rastu, »baisse«, kad padaju. Gospodin Aladar plemeniti Holossy tražio je svoju sreću, Vašu ruku. Gospodin Holossy je bankerot, Vašim imanjem je hotio zakrpati svoje dugove. Ja znam sve. Vi ste mu obećali ruku, ako sazna za brata; on si je dao pisati krivo pismo, da je Vaš brat zdrav u Mostaru. Već ste ga htjeli uzeti, uzeti lopova. Njegove su akcije stajale »hausse«. Ja sam sve saznao. Čekaj, ganef, rekoh. Ja sam u svojoj fantaziji skovao viest, da je Vaš brat poginuo, pa sam naputio Wildenovu, da Vam to javi. Nepovoljni telegram je djelovao dobro, svatba odgodjena, Holossy-evi papiri su stajali »baisse«. A taj vješti manevar izveo sam saznavši, da je na kapetana Petrovića došlo pismo iz Bosne, te sam odmah pohitio k njemu na imanje Lilienberga i javio mu sve. Vaš gospodin brat nije zdrav, kako je Holossy lagao, on nije mrtav, kako sam ja rekao, on je ranjen, to mi reče kapetan.«

Udovica od čuda razvali oči, žar gnjeva skoči joj na lica, ustne joj se grčevito stisnuše, kad doču, da je imala biti žrtvom kukavne spletke.

»Hoćete li me odsuditi na smrt? zapita Blau.

»Ne — ne — hvala Vam, hvala! Molim, pustite me, ja sam uzrujana, odviš uzrujana.«

Blau izidje šuteć, a udovica pade na koljena, razkrili ruke, udari u glasan plač, u glasan smieh, te pritiskujući živo bratovo pismo na svoja usta, kliknu:

»Hvala ti, Bože! Svoju sam ljubav izgubila, al niesam svoga brata, svoga poštenja! Hvala ti, Bože!«

Bilo je prama večeru kad se je kapetan Petrović dao najaviti kod udovice. Sva krv pojuri joj k srdcu i laka ju drhtavica uhvati. Prodje dva, tri puta sobom, za tim mahnu Charlotti:

»Nek dodje kapetan.«

U prvoj sobi zazveknu sablja, a u isti čas skoči Bela kao mahnit i poče vikati:

»Zdravo, gospodine kapetane! Gdje ste bili toliko vremena? Ja se na Vas Boga mi ljutim, a i moja mama se ljuti Hoćete li sada kod nas ostati, ja ću Vam uviek pjevati me djumurske pjesme, ako ostanete. Recite, da hoćete.«

Kapetan nereče ništa, dignu dječka objema rukama i poljubi ga živo. Za tim koraknu dalje u drugu sobu. Ozbiljna lica pokloni se gospodji. Njegovo se oko sretnu s njezinim. Oboje zadrhtnuše. Petrovićka odvrati poklon ceremonijozno. Kapetan ju uhvati za ruku, poljubi ju; njezina meka ruka kan da je nježno stiskala njegovu desnicu, a pri kraju udovičina oka sievnu nješta kao korba, kao žalost. Napokon mu mahnu rukom. Petrović sjednu.

»Milostiva gospodjo,« prihvati ozbiljno, »oprostite, da sam toli kasno došao. Vi ste valjda pomislili, da sam zaboravio zadanu vjeru.«

»Gotovo, gospodine kapetane.«

»Ta me sumnja vrlo boli,« odvrati kapetan drhćućim glasom, »nu donjekle bijaše osnovana, jer Vam se do sada neoglasih. Da Vam istinu kažem. Pisao sam rad Vas neprestano. Saznadoh, da je Vaš brat težko ranjen, opasno bolestan, al da ima nade njegovu spasenju. To me ponuka, da šutim, dok nedobijem boljih viesti. Nehtjedoh raztužit Vam srdce, nesmjedoh buniti Vas u vrieme, kad ste snovali osnovu o svojoj budućnosti, kako mi je javljeno bilo.«

»Oh! gospodine kapetane,« — — dignu se hrlo udovica i suze joj skočiše na oči.

»Znam. Prevareni ste bili. Imali ste postati žrtvom spletke. Blau mi sve to dojavi i u sretan čas imao sam već boljih viesti za Vas, te pohitih amo, da Vas utješim, da Vas izbavim.«

»Hvala! Hvala!« jecaše udovica kroz plač, stišćuć živo kapetanove ruke. »Dà, spasili ste me. Oh, zar mogoh pomi-

sliti, da je sviet toli podal proti meni u onaj čas, kad svoje srdce htjedoh žrtvovati za svoga brata — —«

»I možebiti se njekomu osvetiti,« doda kapetan gorko.

»Oprostite,« odvrati udovica pogledavši molećim okom kapetana kroz suze. »Istina je. Vi ste osvećeni. Izišlo je na Vaše. Odsele klanjat ću se betlemskoj štalici, ostavit se zlatnog predvorja. Srdce mi se otvorilo. Ja sam Hrvatica.«

»Vi Hrvatica?« skoči kapetan radostno na noge.

»Dà, dušom i tielom. To je jedina nagrada, kojom se mogu odužiti Vašemu plemenitomu srdcu, a uz to pratit će Vas moj blagoslov, Vas i Vašu buduću ženu. Sretni bili!«

»Moju ženu?« začudi se kapetan.

»Ta dà, Vi uzimate sestru barunice Lilienbergove.«

»Ja?«

»Tako se posvuda govori.«

»Ma to nije istina. Barunica Leonija udaje se za hulanskog majora. Ja ću samo djeverom biti.«

»Vi se neženite?« planu udovica i sve joj se tielo potrese.

»Dà, Jeleno, ja se ženim,« kliknu kapetan strastno i stisnu svojima udovičine ruke, »ja uzimljem — — — Vas.«

Žarka rumen obli mladu gospodju, ustne joj se pootvoriše, krv joj zakipi, srdce ju zazebe, a oči sievnuše poput briljanta o suncu. Zaglavinja i padnuvši junaku na prsa, kliknu kroz plač:

»Uzmi, oh, uzmi me!«

Kapetan nereče ništa, već privinu liepu ženu k svojemu srdcu i poljubi ju, kan da je sav žar svoga srdca htio preliti u njezinu dušu.

»Ah!« ozva se od vrata Belin glas, »to mi je drago. Mama se nesrdi više na kapetana. Vidite, mademoiselle Charlotte, kako se liepo pomiriše.«

* * *

U kupelji pod vedrim nebom bijaše tombola. U sriedi na stolcu stajahu sgoditci, a oko njih za stolovi šareni sviet

akvarija držeći svoje papirnate brojke i pripoviedajuć si u čudu čudnu novinu, da kapetan Petrović uzima liepu udovicu. Za jednim stolom sjedjaše obitelj Meyerova, Blau i gospodja Engelsbergova.

»Vi znate, gospodjo Engelsbergova?« reče joj Meyer kroz smieh.

»Ništa neznam.«

»Petrović uzima Petrovićku.«

Konstabler probliedi na smrt i stisnu ustne.

»Ah Vi ništa neznate. Da Vam kažem još jednu novicu. Gospodin Blau uzima moju kćer Irmu.«

Porumenivši zadrhta udovica i šaptnu potiho Meyeru: »Čekajte! Sve ću reći Vašoj gospodji.«

»Netrudite se. Već sam sam izpovjedio griehe svojoj ženi, odtjerav Charlottu. Žena mi je oprostila.«

Engelsbergova pozeleni, a oči joj se izbuljiše na Blau-a poput staklenih očiju egipatske mumije.

»Moja gospodo,« reče, »oprostite, migrena me spopala, moram leći.« I ode teturajući.

»Dragi taste,« reče Blau veselo, »Vi ste htjeli imati Hollosy-ev četveropreg, ja Vam ga poklanjam.«

»Kako?«

»Zaplienio sam ga po sudu za dug. On mi je izdao cesiju, a poslije je pobjegao.«

»Valjda i »napoleonska brada«, hahaknu Irma.

»Ne, angjele moj,« reče Blau, »toga su jutros žandari odpratili u Beč kaznenomu sudu.«

»Devetdeset?« viknu arangeur tombole, »gospodo!«

»Tombola!« kliknu Irma, «ja imam devetdeset.«

»Nije istina, Irmo,« viknu Blau, »ja sam načinio tombolu.«

»Kako?«

»Ja sam dobio Vas.«

Dok se je šarena vreva vrtila po akvariju sjedjahu na visoku brdu pod jelami Petrović i Petrovićka. Nad oštrimi

tamnimi gorami žarilo se rumeno večernje nebo. Sunčano svjetlo steralo je zlatne žice po bujnih nasadih perivoja, po bielom piesku u aleji, gdje je Bela s dječurlijom igrao kolo, i učio malu plavokosu Mary pjesmicu: »Sveti Petar koledar!« Cvieće je disalo milo, šuma je vonjala divno, iz doline drhtaše melankolički piev slovenskih seljakinja, koje su radile po polju, a iz blize crkve, stojeće na humku, ozivahu se orgulje i harmonična slovenska pjesma Bogorodici. Bijaše toli blago, toli milo.

»Jeleno!« reče kapetan ovinuv ruku oko liepe žene, »nebijasmo li ludi? Toliko se ljubljasmo, toliko se odbijasmo.«

Udovica spusti glavu.

»Naša srdca,« nastavi kapetan »bijahu dva kruta kremena.«

»Pa je, hvala Bogu, izskočila živa iskra,« nasmjehnu se Jelena, pogledavši Petrovića toli čudno, toli čudno i blaženo.

»Kupite ruže,« skoči u jedan put pred njih slovensko ono crnooko djevojče pruživši kiticu razcvalih ruža.

»Daj, drago diete,« uhvati brže kiticu Jelena i dade joj cekin. Djevojka ju čudno pogleda i odleti.

»Evo ti, Eduarde, razcvalih ruža,« ponudi ga Jelena cviećem, »nemogu te žalibože darivati pupoljci.«

»Al u tih ružah drhće kaplja čiste rose, Jeleno, tvoje srdce.«

»Oh da, čisto je, dragane, junače moj. Ti si ga očistio suncem svojega oka, ti si me izvadio iz toga smrtnoga akvarija svieta, gdje se stvorovi medju sobom grizu i jedu, ti si me povratio rodu, komu pripadam po krvi, ti si mi pokazao, da na tom svietu još ima uzvišenih srdaca, u kojih plamti sveti plamen ideala.«

I blažena klonu na njegove junačke grudi.

SADRŽAJ.